T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ABİDİN PAŞA'NIN NOTLARINDAN OSMANLI DEVLETİ'NİN SON YILLARI (1880-1906)

HAZIRLAYAN
HALİS ÇANAKÇI
2502110569

TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. Mehmet Ali BEYHAN

İSTANBUL, 2109

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	HALİS ÇANAKÇI	Numarası	:	2502110569
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	TARİH / YAKINÇAĞ TARİHİ	Danışmanı	:	PROF. DR. MEHMET ALİ BEYHAN
Tez Savunma Tarihi	:	02.09.2019	Saati	:	12:00
Tez Başlığı	:	" Abidin Paşa'nın Notlarından Osmanlı Devleti'nin Son Yılları (1880-1900) "			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE ~~OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / ~~RED / DÜZELTME~~)
1- PROF. DR. MEHMET ALİ BEYHAN		Kabul
2- PROF. DR. MAHİR AYDIN		
3- PROF. DR. MEHMET CANATAR		KABUL
4- DOÇ. DR. NURDAN ŞAFAK		
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ EMİNE TONTA AK		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. YILMAZ KARADENİZ		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ADEM KORKMAZ		

ÖZ

Abidin Paşa'nın Notlarından Osmanlı Devleti'nin Son Yılları (1880-1906)

HALİS ÇANAKÇI

Bu çalışma ile, Sultan Abülhamid döneminin etkili devlet adamlarından olan Abidin Paşa'nın notlarına dayanılarak, merkez- taşra ilişkisine bir açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır. Defter-i Abidin Paşa olarak bilinen bu notların, sadece valilerin Bab-ı âli ile değil, aynı zamanda ahaliyle olan ilişkilerinin anlaşılmasına da açıklık getirmektedir. Adana, Ankara, Cezayir-i Bahr-ı Sefid gibi dönemin önemli vilayetlerinde, valiler tarafından yürütülen işlerin neticelerinin, ahali üzerindeki etkilerini tespit etmek açışından sözkonusu bu notların, son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Sözü edilen vilayetlerde uzun seneler hizmetlerde bulunmuş olan Abidin Paşa'nın tuttuğu bu defter, kendisi hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Çok yönlü bir devlet adamı olan Paşa, dini, ahlaki ve tasavvufi konularda da eserler kaleme almıştır. Bunlardan bazıları birden çok baskı yapmıştır. Paşa'nın, bu notları onun daha çok devlet adamlılığı yönünü ve uygulamalarını öne çıkarmaktadır. Defter-i Abidin Paşa isimli notları, derli toplu bir şekilde hazırlayıp sunarak, konunun meraklılarına ve araştırmacılara önemli bir katkı sağladığımıza inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Abdülhamid Dönemi, Mekez-Taşra ilişkisi, Defter-i Abidin Paşa

ABSTRACT

The Last Years Of The Ottoman Empire From The Notes Of Abidin Pasha (1880-1906)

HALİS ÇANAKÇI

Purpose of this study is, shed light on the relations of centre and the provinces according to the notes of one of the important figures of Abdülhamit era. These notes known as Defter-i Abidin Paşa not only clarifies associations with Bab-ı âli but also with the society itself. We think that these notes are very important for viewing effects of works done by the governors of important provinces like Adana, Ankara, Cezayir-i Bahr-ı Sefidon people.This book kept by Abidin Paşa who served in mentioned provinces for a long time, contains valuable information about himself. Paşa who was a well rounded man, had works on religion, morals and sufism. Some of these had printed more than once. These notes of Paşa highlights his statesmanship and applications. We believe that by organizing and presenting notes called Defter-i Abidin Paşa did a great service to enthusiasts and researchers.

Key Words : Abdülhamid Period, Centre-Province relations, Book of Abidin Paşa

ÖNSÖZ

Abülhamid döneminin valilerinden olan Abidin Paşa, önemli makamlara yükselmiş ve dahil olduğu bir çok komisyonda görüşlerine başvurulmuş bir devlet adamıdır. Kendisine verilen görevlerin tümünü layıkıyla yerine getirmiştir. Galata Borsası Komiserliği, Diyarbakır ve Ma'muretü'l-aziz Islahat Komiserliği, Adana, Ankara ve Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valilikleri öne çıkan görevlerindendir.

Abidin Paşa, sadece devlet işleriyle meşgul olmamış aynı zamanda dini, tasavvufi ve ahlaki alanlarda eserler kaleme almıştır. Hatta bunlardan bazısı birkaç baskıya ulaşmıştır. Bundan dolayı kendisinden çok yönlü, âlim bir bir zât diye söz etmek mümkündür.

Bu çalışmada biz, Paşa'nın Adana, Ankara ve Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valilikleri sırasında, düzenli, kısmen dağınık ve bazı yerlerde iç içe geçmiş olaraktutmuş olduğu notlarını düzenleyip gün yüzüne çıkarmayı hedefledik. Ayrıca arşivdeki belgelere dayanarak Paşa'nın biyografisini yazmaya çalıştık.

Çalışmamızın birinci bölümünde Paşa'nın hayatı tahsili ve devlet kademelerinde aldığı ilk görevlere değindik. İkinci bölümde,valilikleri, Hariciye Nazırlığı ve devletin içinde bulunduğu, ekonomik, sosyal ve siyasi meselelere dair, padişaha sunduğu lahiyalar ile konuyla ilgili defterlerinde tuttuğu notları irdeledik. Üçüncü bölümde, Paşa'nın şahsiyeti, kişiliği, soyundan gelenler ve eserlerini ele aldık. Dördüncü bölümde ise, Paşa'nın defterlerinin transkripsiyonunu yapıp düzenledik.

Abidin Paşa'nın defterlerini bulmamı sağlayan ve bu çalışmanın her aşamasında desteğini, yardımlarını bir an olsun esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof.Dr. Mehmet Ali Beyhan hocama sonsuz minnettarlıklarımı sunarım. Yine daima 'en iyi tez bitmiş tezdir'ifadesiyle teşviklerini esirgemeyen Sayın Prof.Dr. Mahir Aydın hocama teşekkürü bir borç bilirim. Tez jürimde bulunma nezaketini gösteren Sayın Prof. Dr. Mehmet Canatar hocaya da ayrıca teşekkür ederim. Metnin transkripsiyonunun düzeltilmesi sırasında, benim için son derece önemli olan ve her zaman minnet duyacağım yardımlarını esigemeyen Sayın Dr. Adem Korkmaz'a

sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca odasında bulunduğu sırada çalışmamıza izin veren ve güler yüzünü hiç eksik etmeyen Sayın Doç.Dr. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu'na ve yeri geldiğinde desteğini sunan Sayın Dr. Cemal Atabaş'a ayrı ayrı teşekkür ederim. Abidin Paşa'nın Fransızca tuttuğu notları kısmen de olsa okuma zahmetinde bulunan Sayın Prof.Dr. Nedret Kılıçeri'ne ve Yunanca notlar hakkında az olsa bilgi sahibi olmamızı sağlayan Sayın Andon Parizyasnos'a çok teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, Süleymaniye Kütüphanesi çalışanlarına ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına da ayrıca teşekkkür ederim.

Elbette tüm bu çalışmalarımı yaparken her zaman yanımda olan ve beni destekleyen eşim Duygu Çanakçı'ya da çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
GİRİŞ **1**

I.BÖLÜM

ABİDİN PAŞA'NIN HAYATI, TAHSİLİ ve GÖREVLERİ

1.1. Ailesi 5
1.2.Doğumu ve Tahsili 8
1.3. Devletteki İlk Görevleri 10
1.3.1. Silahşorluk Görevi 10
1.3.2. Galata Borsası Komiserliği ve Dahil Olduğu Bazı Komisyonlar 11
1.3.3. Yunan Hududu Meselesi ve Abidin Paşa 15
1.3.4. Diyarbekir Vilayeti Ve Ma'müretü'l-Aziz Islahat Komiserliği 17
1.4. Valilikleri 24
1.4. 1. Sivas Valiliği 24
1.4. 2. Selanik Valiliği ve Hariciye Nazırlığı 26
1.4. 3. Adana Valiliği 28
1.4. 4. Ankara Valiliği 31
1.4. 5. Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valiliği 38
1.5. Ülkeye Dair Görüşleri veÇözüm Önerileri 43
1.5.1. Bütçe Denkliği ve Üretimin Artırılmasına Dair Görüşleri 43
1.5.2. Denge Siyaseti, Mısır Hidivi ve İngiliz Siyasetine Dair Görüşleri 46
1.5.3 Arnavutluk Meselesi Hakkındaki Görüşleri 50
1.6.Yaşadığı Çekişmeler, Sağlığının Bozulması ve Tayin İsteği 53
1.7.Yemen Islahat Komisyonu Görevi ve Vefatı 57
1.8. Şahsiyeti 59
1.9. Soyundan Gelenler 61
1.10. Eserleri Hakkında 62

1.11. Soyağacı 67

II. BÖLÜM
DEFTER-İ ABİDİN PAŞA I (METİN)

1.1. İçindekiler 68
1.2. Defter-i Abidin Paşa-I.....70

III. BÖLÜM
DEFTER-İ ABİDİN PAŞA II (METİN)

1.1. İçindekiler…….……...137
1.2. Defter-i Abidin Paşa-II.…….140

SONUÇ ……..292
KAYNAKÇA…….294
EKLER……...300
ÖZGEÇMİŞ……...317

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	Adı geçen eser
a.y	Aynı eser
b.k.z	Bakınız
C.	Cilt
S.	Sayı
s.	Sayfa
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Y.PRK.UM	Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı
Y.A.HUS	Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y.MTV	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.EE	Yıldız Esas Evrakı
Y.A.RES	Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y.PRK.BŞK	Yıldız Perakende Evrakı-MebeynBaşkitabeti
Y.PRK.AZJ.	Yıldız Perakende Evrakı-Arzuhaller ve Jurnaller
Y.PRK.A.	Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı
Y.PRK.ASK	Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat
Y.PRK.AZJ	Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal
Y.PRK.AZN	Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı
Y.PRK.KOM	Yıldız Perakende Evrakı Komisyonlar Maruzatı
Y.PRK.MYD	Yıldız Perakende Evrakı EvrakıYaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi
Y.PRK.ŞD	Yıldız Perakende Evrakı Şura-yı Devlet Maruzatı
A.DVN.MHM	Bab-ı Asafi Divan-ı HümayünMühimme Kalemi
A.MKT	Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı
A.MKT.MHM	Sadaret MektubiMühimme Kalemi Evrakı
BEO	Bab-ı Ali Evrak Odası
DH.MKT	Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH.SAİD.d.	Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Defterleri Fihristi
DH.ŞFR	Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı
HR.SFR.	Hariciye Nezareti Belgrat Sefareti
HR.SYS	Hariciye Nezareti Siyasi
HR.TO	Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı
HSD.AFT	Ali FuadTürkgeldi Evrakı
İ.DH	İrade Dahiliye
İ.DUİT	İrade Dosya usulü
İ.HUS	İrade Hususi
İ.MMS	İrade Meclis-i Mahsus
MF.MKT	Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
ŞD.	Şura-yı Devlet

GİRİŞ

Bilindiği üzere devletin yapısında II Mahmut ile başlayan köklü reformlar neticesinde Osmanlı uzun sayılabilecek bir dönüşüm sürecine girmişti. Aslında daha bu reformlar başlamadan önce padişah III. Selim tarafından, yeni gelişmelerin takip edilmesi amacıyla Avrupa'nın önemli başkentlerine daimi elçilikler açılmıştı. Bir ölçüde Avrupanın askeri ve teknik alandaki üstünlüğü kabul edilmeye başlanmıştı denebilir. Osmanlı'nın merkezileşme isteği, idari yapıya ve onu oluşturan unsurlara da sirayet etmekteydi. Bu amaçla, devletin işleri bakanlık düzeyinde örgütlendi, memurlara can güvenliği sağlanıp 'kul'statüsünden çıkartıldı.Reformların kapsamı oldukça genişti örneğin, kılık kıyafet düzenlemesi, itfaye ve posta teşilatlarının kurulması,Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp yerine modern bir ordunun kurulması gibi. Bu çabalar merkezileşmeyi bir ölçüde sağlamışsa da dışardaki toprak kayıplarının önüne geçmek bir türlü mümkün olmamıştır. Kanımızca devletin dış siyasette yaşadığı sıkıntılar, sözkonusu reformların seyri ve sonuçları üzerinde belirleyici olmuştur. Nitekim sonraki süreçte de benzer bir durum ortaya çıkmıştır.

1839'da kendisinden sonraki döneme adını da verecek olan, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile özellikle müslüman ve müslüman olmayan vadandaşlar arasındaki ayrım kaldırılmış, bağımsız mahkemeler kurularak herkese can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Reform sürecinin önemli bir halkasını oluşturan bu düzenleme ile taşrada da önemli idari düzenlemelere gidilmiştir. Merkezi bütçeye doğrudan kaynak aktarmak ve ayanların taşrada hakim olan güçlerini sınırlamak için muhassıllık meclisleri kurulmuştur.[1]Arapçada derleyen, toplayan, elde eden anlamına gelen bu kavram taşradaki vergilerin merkezi hükümete aktarılması için önemli bir adım olsada uygulamadaki yasal boşluklardan ve insan malzemesinin yetersizliğinden dolayı pek başarılı olamamıştır.

Aslında Tanzimat Fermanı ilan edilmeden yaklaşık bir buçuk yıl önce kurulmuş olan Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye ile devlet, yönetsel işlerini hukuk çerçevesinde yapacağının işaretlerini vermişti. Bu yapıya Fermanla birlikte sistemli bir işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Ferman ilan edilmeden önce, meclise seçilecek üyelerin

[1]Ortaylı,İlber, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)** s.32-35,Ankara,2011

niteliği, görev yetki ve sorumlulukları tartışmaya neden olmaktaydı.[2] Devlette başlayan merkezileşme süreci taşrada göründüğü gibi kolay ilerlememekteydi.1864 Vilayet Nizamnamesi, 1871'de yeniden düzenlenereksürece işlerlik kazandırılması hedeflenmiştir.[3] Sultan II. Abdülhamid döneminde, valilik makamı devletin yönetsel basamağında önemli bir yer edindi. Bu yolla devlet taşradaki yönetsel sorunlara valiler üzerinden müdahale etme imkanı bulmuştur.

Bu çalışmamızda, Sultan Abdülhamid devrinin önemli valilerinden olan Abidin Paşa'nın tuttuğu notları gün ışığına çıkarmayı amaçladık.Devletin taşradaki faaliyetlerininbirinci elden tanığı ve uygulayıcısı olmuş bir valinin bakış açısıyladönemin, özellikle merkez- taşra ilişkisi bağlamında,panoramasını çizmeyi hedefledik. Dönemin panoraması diyoruz çünkü bu notlarsadece mülki idarede karşılaşılmış sorunların ne şekilde ele alınıp çözüme kavuşturulmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda devletin içinde bulunduğu siyasi, toplumsal ve ekonomik birçok konuyu da kapsamıştır.

Abidin Paşa, daha önce Selanik ve Sivas valliliklerinde bulunmasına rağmenbir vali olarak kendisini ispat ettiği yer Adana Valiliği olmuştur. Göreve başladığında, Adana ve çevresinin bataklıklarla dolu olmasıdikkatini çeken ilk meselelerden olmuştur. Bununla ilgili Bab-ı âli ile yaptığı yazışmalarda buradaki bataklıkların kurutulması ve ziraate uygun hale getirilmesi için önerilerde bulunmuş ve bu amaçla yaptıklarını defterine not ederek kayıt altına almıştır. Yine Ankara Valiliği sırasında eğitim, yol, su ve o dönemdeAnadolu'nun birçok yerinde önemli bir sorun olan kıtlık ile mücadele edip acil çözümler üretmek için payitahtı sürekli bigilendirerek çözümler üretmiştir. Kendisinden önce başlamış olan, İstanbul-Ankara demiryolunu tamamlayıp açmış ve asayişin sağlanmasına da büyük önem vermiştir. Ankara

[2]Seyitdanlıoğlu, Mehmed,**Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868),**s.35-39, Ankara, 1999, Ayrıca konuya ışık tutması açısından, Osmanlı'daki bürokratik yapının tarihsel gelişimine dair bkz., Findley,V.Carter, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi,** İstanbul, 2016, ve**Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform**, İstanbul,2014, yine Tanzimat devrinde devletin sosyal ekonomik yapısı, insan malzemesinin niteliği reform çabalarının seyri için bkz., Akyıldız, Ali, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Taşra Teşkilatında Reform**, İstanbul, 1993, ve**Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İstanbul,2004

[3] Kırmızı, Abdülhamit, **Abdülhamid'in Valileri**, s.25-39, İstanbul,2007

Vilayetidahilindeki müslim ve gayri müslim vadandaşlar arasında yaşananasayiş sorunlarına, yerinde ve zamanında müdahele ederek sükûneti sağlamıştır.

Yine Paşa'nın notları arasında, Cezâyir-iBahr-ı Sefid Valisi, iken Padişaha gönderdiği layihalar önemli birer belge niteliği taşımaktadır. Bunlar arasında özellikle islam ve hıristiyan nüfus miktarlarına ait bilgilerayırıcı bir öneme sahiptir. Abidin Paşa'nın sözkonusu bu notlarını,ömrü yetseydi ileride bir kitap olarak bastırmayı düşünüp düşünmediğini bilemiyoruz, ama notları tutuş şekline bakılacak olursa, böyle bir niyetinin olmadığı söylenemez.

Abidin Paşa ile alakalı bugüne kadar üç akademik çalışma yapılmıştır.[4] Bunlardan bir tanesi biyografi niteliğinde, diğer ikisi ise Paşa'nın tercüme ve şerh ettiği Mesnevi-i Şerif üzerinedir. Bizim çalışmamız ise doğrudan Paşa'nın tuttuğu notlara dayanarak arşivdeki kaynaklarında taranmasıyla, hem Paşa hakkında detaylı bilgi verilmesini, hem de yanından hiç ayırmadığını düşündüğümüz notlarının gün yüzüne çıkarılmasını sağlamaktır.

Defter-i Abidin Paşa Hakkında

Abidin Paşa, notlarını bazen birbirlerinin tamamlayıcısı, bazen de içi içe geçmiş iki ayrı defter şeklinde tutmuştur.Adana Valiliği görevine başladığı sırada tutmaya başladığı notlarını, Ankara ve Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valiliği süresince de devam ettirmiştir. Elbette bu tür şahsi notların kendine özgü bir niteliği olduğu kuşku götürmez, içerik bazen bir bütünlük arz ettiği gibi, bazen de birbirinden kopuk, hatta anlamsız denebilecek küçük, kısa kısa notlar şeklinde olabilmektedir. Neticede bunlar, bir kitap formatında düşünülerek yazılmamışlardır.Abidin Paşa'nın notları da benzer durumlarla kaşılaşılmaktadır.

Birinci Defter'e oluşturulan 'içindekiler' kısmı 215. Sayfaya kadar gösterilmiş metnin kendisi ise 220. sayfaya kadar numaranlandırılmış bu numaradan sonra da

[4]**Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerif**, Haz. Şimşekler, Nuri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1992, Yüksek Lisans Tezi, **Abidin Paşa (1843-1906**), Çalık, Ali Osman, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, Yüksek Lisans Tezi, **Abidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavufi Düşünceleri,** Çelik, İsa, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, Doktora Tezi

numarasız 12 sayfa daha bulunmaktadır. Yani birinci defter toplam 232 sayfadan oluşmaktadır.İkinci Defter'in 'içindekiler'i ise 296. Sayfada bitiyor fakat metnin kendisi 337. Sayfaya kadar devam etmektedir. İkinci Defter eksikler hariç toplam 337 sayfadan oluşmaktadır.

Birinci ve ikinci defterlere oluşturulan 'içindekiler' bölümü bazı yerlerde defterlerin içindeki ilgili yazıların başına konmamıştır. Bu durumun karışıklığa sebebiyet vermemesi için, başlıksız yazıları sayfa numaralarını ve içeriklerini de dikkate alarak, 'içindekiler' kısmıyla uyumlu hale getirdik. Bu eklemeleri yaparken metnin orijinalliğine sadık kalmak için, sayfa altı dipnotlarda gösterdik.

İkinci defterin, bazı sayfalarının eksik ya da kopartılmış olduğu görülmektedir. Bu birkaç yazının bütünlükten yoksun olmasına neden olmaktadır. Ayrıca metin içerisindeki bazı sayfalarda, çoğunlukla Yunanca ve kısmen de Fransızca bozuk bir el yazısı ile tutulmuş, daha çok Paşa'nın kendi şahsına ait konuları ihtiva ettiğini düşündüğümüz notlarda bulunmaktadır. Örneğin bu notların bazılarından anlaşıldığı kadarıyla, sağlık için yapılan tahliller, günlük uyulması gereken diyet listeleri, bankadaki hisse senetleri, kasaların şifreleri ve günlük randevu listesi ile alınması gereken ilaçlargibi konuları içermektedir. Söz konusu bu yazılar okunamayacak kadar kötü tutulduğundantüm uğraşlarımıza ve girişimlerimize rağmen malesef tam olarakçevirip aktaramadık.

Birinci ve ikinci defterlerdeki yazıların bir kısmı iç içe geçmişti. Örneğin nedenini tam olarak belirleyemediğimiz, birinci defterdeki bazı yazıların aynısı ikinci defterde de bulunuyordu. Bu karışıklığı çözmek amacıyla, yöntem olarak daha sonra tutulduğu için, defterlerden ikincisini baz aldık. Birinci defterdeki aynı olan yazıları çıkardık. Çıkarılan bu yazıları, ikinci defterin hangi sayfalarında bulunduğunu dipnotlarla belirtik. Böylece daha bütünlüklü ve birbirininin tamamlayıcısı olan derli toplu bir metin ortaya çıkmış oldu.

I.BÖLÜM

ABİDİN PAŞA'NIN HAYATI, TAHSİLİ ve GÖREVLERİ

1.1. Ailesi

Abidin Paşa'nın hayatı ile ilgili bilgilere, çoğu birbirinin tekrarı da olsa farklı kaynaklardan ulaşmak mümkündür.[5] Fakat yaptığımız araştırmalar neticesinde, en ayrıntılı ve derli toplu bilgilerin, Paşa'nın Adana Valisi iken tutmaya başladığı notlarında bulunmaktadır.

Defter-i Abidin Paşa olarak bilinen bu notlara göre; ailesinin kökeni günümüzde Suriye'nin başkenti olan Şam'a dayanmaktadır. Aile'Dino' olarak şöhret bulmuştur. Büyük büyük dedeleri olan Hüseyin Bey, Şam'dan bilinmeyen bir nedenle ayrılıp Yanya Vilayeti'ne gelerek Delvine Kasabası'na yerleşmiştir. Zekâ ve cesareti ile dikkat çeken Hüseyin Bey, Delvine'nin ileri gelen ailelerden birinin kızıyla evlenip burayı mesken edinir. Delvine'de yaşamaya başladıktan bir süre sonra sert mizacıyla tanınan Hüseyin Bey, çıkan bir arbede neticesinde sinirlenip Delvine'yi terk ederek Korfu Adası karşısında bulunan, Lopos Karyesi'ne yerleşmiştir. Delvine'den ayrılıp Lopos'a yerleştiği tarih Paşa'nın notlarında 1690 olarak ifade edilmektedir. Esmer ve uzun boylu olan Hüseyin Bey'in, Ali adında bir oğlu da olur. Büyük dedeleri Ali Bey'inise,Zeynelâbidin adında bir oğlu dünyaya gelir. Abidin Paşa'nın aktardığına göre,dedesi Zeynelâbidin Bey, Osmanlı'da birçok hizmetlerde bulunur ve kalemide oldukça kuvvetlidir.Otuzcildeyakın kitap yazmış olduğunu ama hepsininzamanla yok olup gittiğinibelirtmektedir.

[5] Söz konusu kaynaklardan bir kaçını şöyle sıralayabiliriz;BOA.,**Sicill-i Ahval Defteri**, 1/252. 1259. Z.29, **Sicill-i Osmani**, Mehmet Süreyya, (Hariciye Nezareti bölümü)İstanbul Matbaa-i Amire 1308.,**Sicill-i Osmani Zeyli**, Pakalın, Mehmed Zeki,, C.I, s. 250 Türk Tarih Kurumu (Pakalın, Abidin Paşa ile ilgili bilgilere, Paşa'nın torunlarından Suphi Nuri Bey'in Kendisine verdiği, Sivas Valisi Reşid Akif Paşa'ya ait olan hususi defterinden ulaştığını belirtiyor. Maalesef tüm araştırmalarımıza rağmen söz konusu deftere ulaşamadık.),Gövsa, İbrahim Alaettin, **Meşhur Adamlar,** C.I, İstanbul, 1933, s.18 Pala, İskender, 'Abidin Paşa'**DİA**, C.1, İstanbul,1988, s.310 **Meşhur Valiler,** Hazırlayanlar,Hayri Orhun,i.CelalKasaroğlu, MehmetBelek,Kazım Atakul, Ankara,1969, s.27, Tanman, M. Baha, 'Abidin Paşa Türbesi'**Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C.I, İstanbul,1993,s.59

Zeynelabidin Bey'in oğlu, yani Abidin Paşa'nın babası Ahmed Dino ise Arnavutluk'tan kalkıp Preveze'ye yerleşir ve devlete önemli hizmetlerde bulunur. Preveze'de birçok emlak, çiftlik ve geminin sahibi olmuştur.[6] Ahmed Dino'nun hayatı Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da başlattığı isyan hareketiyle[7] dramatik bir şekilde alt üst olur. İsyan hareketi, devletin Arnavutlara olan güveninciddi biçimde sarsılmasına neden olduğu görülmektedir. Devlet, Arnavutluk'ta da bir isyan çıkar endişesiyle, Arnavutların ileri gelen birçok ailesinin mal ve mülklerini müsadere ederek,Konya ve taraflarına sürgüne gönderilmelerine karar verir. Dino ailesi de sürgüne gönderilenler arasında bulunmaktadır.Arşiv kayıtlarında, sürgün kararının uygulanmasında kimseye ayrıcalık tanınmadığı ve bu yöndeki taleplerin de pek dikkate alınmak istenmediği görülmektedir. Örneğin Ahmed Dino'nun yeğenlerinden Süleyman Dino'nun yazdığı bir arzuhalde, iki seneden beri Dersaadet'te ikamet ettiğini isyan ve kargaşalık çıkaranlarla bir ilgisinin olmadığını, babasının Mora İsyanı'nda cansiperane savaştığını ve çıkartılan kanundan kendilerinin muaf tutulmalarını talep etmekteydi.[8]

---

[6] Paşa'nın torunlarından Abidin Dino; '…ailenin neredeyse birer memleket büyüklüğünde 'otlakıyeleri' var şurda burda. Preveze'den bu memleket büyüklüğündeki otlakıyelerden bir takım paralar geliyordu. Babamın oradaki adamı, Ahmed Dino'nun Sultan'dan satın aldığı,Tepedenli Ali Paşa'dan kalma çiftliklerin başında, mevsimi gelince binlerce koyun sahibi celeplerden otlakıye paralarını topluyor her yıl gönderiyordu.'Bkz: Dino, Abidin, **Kısa Hayat Öyküm**, İstanbul,1995, s.19,Ayrıca bkz.,Abidin Paşa, **Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerif,** Kitabhane-i İrfan, İstanbul, 1324,s. 4

[7] Mehmet Ali Paşa ve isyanı ile ilgili geniş bir literatür mevcut olup bir kaçını belirtelim; **15 Numaralı Mühmme-i Mısır Defteri,** Haz. Kızıltoprak, Süleyman, Ankara 2015, **Osmanlı Belgelerinde Mısır**, Başbakanlık devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,Yayın No: 120, İstanbul, 2012, Altundağ, Şinasi, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı,**Ankara 1988, Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.I Ankara, 1999. S.124-140, Sertoğlu, Mithat, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C.V,Ankara,2011,s.2920-2934

[8]Süleyman Dino'nun, 13 Temmuz 1848 tarihli arzuhalini dönemin öne çıkan meselelerinden birisine ışık tutması nedeniyle buraya almayı uygun gördük; 'Bu kulları Yanya'da sâkin olup bundan mukkadem hasbe'l-kader İzmir'e nefy olunduğumda bir müddet sonra cârî olan merhamet ve şefkat-i hazret-i şehriyârî îcâb-ı âlîsince afv ve âzâd ve ıtlâk buyurulup ve ıtlâkımı hâvî emr-i âlî şeref-sudûr buyurulmuş olmağın memleket cânibine azîmet etmeyip baʿzı husûsât-ı âcizânemin tesviyesi zımnında el-hâletü hâzihi Dersaʿâdet'de ikâmet üzere iken bundan akdem Arnabutluk sergerdelerinden maʿlûmü'l-esâmî kimesnelerin Konya'da iskân olunmak ve emlâk ve emvâlleri furûht edilmek teʿalluk buyurulan irâde-i seniyye iktizâsından olup icrâsı için müstakil me'mûriyet buyrulmuş o vakit Konya'ya gidenler için teʿallük buyrulan irâde-i seniyye cümleye iʿlân olunmuş ise de me'mûr-ı merkûm bu kullarının ve pederim Ali Zota Dino kullarının emvâl ve emlâk-ı âcizânemizi furuht ve evlâd-ı iyâlimizin iclâsı dahi me'mûriyetindendir deyu mübâşeret etmekte olduğu çâkerlerine mahalinden işʿâr olunmuş ancak bu kulları Yanya'dan çıkalı iki seneyi karîb olmuş ve pederim kulları dahi mukeddemâ liyâkat-ı hizmet iken Mora Vakʿası'nda vüzerâ-yı izâm hazarâtının emir buyurdukları sâir hizmetlerde cânsiperâne bî-kusûr hizmet etmiş olup şimdi sinni yetmişden ziyâde ihtiyâr ve alîl olduğundan on onbeş seneden beri duʿâ-yı ömr ve şevket-i cenâb-ı şâhâneyle

Arşivde ulaştığımız belgelere genel olarak bakılcak olursa, Arnavutların padişaha ve devlete son derece bağlı oldukları, muhalif bir davranış içinde bulunmadıkları ve bu tür faaliyetlere niyeti olanları da tasvip etmedikleri anlaşılmaktadır.Dino'ların mal ve mülkleri daha çok Yanya Vilayeti'nde olduğu için, Yanya Valisi Ahmed İzzet Paşa konuyla ilgili kendisine gelen yazıya 21 Temmuz 1848 tarihinde şu cevabı veriyor; 'Menfiyen Konya canibinde bulunan Arnavud rü'esâsından burada olan emlâk ve akârlarının furûhtuyla familyalarının mahall-ı mezkûra nakli muktezâ-yı irâde-i seniyeden idüğüne mebnî emlâklarının furûhtu uzayacağından mezbûr familyalaların vakit geçmeksizin nakli der-resîd ise de rü'esâ-yı merkûmeden Ahmed Dino'nun yeğeni Süleyman Dino el-yevm Dersaadet'de bulunduğundan merkûmun familyası hakkında ne vechle muʿâmele olunmak lâzım geleceği Rumeli Ordû-yı Hümâyûnu Müşîri devletlü Paşa hazretleri tarafından lede'l-istifsâr ol-bâbda cevâben mevrûd bir kıtʿa tahrîrâtları leffen hâk-i pây-ı ulyâ-yı vekâlet-penâhîlerine takdîm ve tisyâr kılınarak mütâlaʿasından keyfiyet-i bi'l-etrâf muhât-ı ilm-i âlî-i cihân-şümûl-ı veliyyü'n-niʿamîleri buyrulacağı vechile merkûm Süleyman Dino familyalarının dahi sâ'ir familyalarla birlikte i'zâm olunmaları beyân ve işʿâr buyrulmuş ise de bu bâbda şeref-sunûh ve sudûr buyrulacak emr ü irâde-i mekârim-âde-i hazret-i vekâlet penâhîlerine muntazır bulunmuş olmağla ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. Bende, Vâlî-i Eyâlet-i Yanya'[9]

Anlaşıldığı kadarıyla alınan sürgün kararını uygulamama pozisyonuna kimse düşmek istemiyorve bu konuda bir üst makamdan onay bekleme yolu tercih ediliyordu. Söz konusu dönem sadece Arnavutlar için değil, Osmanlı'nın bünyesinde bulunan diğer

meşgûl ve kendi hâlinden başka Arnavutluk mâddelerinde ve sâ'ir hilâf-ı rızâ-yı hazret-i cihândârî olan mevâdlarda ebedü'l-âbâd bulunmadığı cümle indinde müsellem bulunmuş idüğü ve sâye-i cenâb-ı mülûkâne hamden lillâhi teʿâlâ o misillü cünhaya cür'et itmeyüb dâimü'l-evkât edenlerin menʿi aleyhinde olduğumuz derkâr ise de ol havâlîde bulunan baʿzı husemâ-yı cânımız olan ehl-i garez kimesneler mahzâ icrâ-i nefsâniyetleri için şâyed hilâf-ı vâkîʿ ifk ü iftirâ ederler ise semʿ ve iʿtibâr buyurulmayacağı min kıbeli'r-Rahman zât-ı hazret-i şehinşâhî veliyyü'n-niʿam-ı bî-minnetimiz ve velî-niʿmet-i cihân efendimizin bahr-ı eltâfından kemâl-i şevket ve merhamet ve adâlet-i şâhânaleri ve muvaffak olduğu cümle vükelâ-yı saltanat-ı seniyyelerine nümûdâr olan hakkânniyet-i hidîvîleri iktizâsından bulunmuş olmağın merâhim-i aliyyelerinden kemâl-ı istirhâm ile mutazarriʿ ve niyâzımızdır ki lillâh ve li-rûhı rasûlihi mübârek ser-i mihr-efser- hazret-i şâhâne için hâllerimize ve sabî-i sıbyâna merhameten bi-gayrı hakk bu kullarına ve emlâk ve emvâlimize müdâhale ve rencîde etmemesi içün mübâşir-i merkûma tenbîhi hâvî Yanya vâlîsi atûfetlu paşa hazretlerine hitâben bir kıtʿa emîrnâme-i sâmî tastîr ve ihsân buyurulması niyâzım bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.Bende, Süleyman Dino Kulları'BOA., **A.DVN.MHM.6/11**. 1264.Ş.22

[9] BOA., **A.MKT.143/87**. 1264.N.13

milletler ve devlet açısından da türlü türlü gailelerle doluydu. O nedenle, bu yönde kararların tatbiki hiç de kolay değildi. Gerçi Ahmed Dino'nun Mehmed Ali Paşa ile tanışıklığı ve hatta yakın oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'a ilk gidişinde ona eşlik ediyor ve oradan dönüşte de Ahmed Bey kendisine beraberinde siyahi köleler getiriyor.[10] Konya'ya sürgün edildikten sonra, Ahmed Dino'nun nasıl bir hayat sürdüğüne dair elimizde bir kaynak mevcut değildir. Sadece çıkan bir veba salgınında hayatını kaybettiğini bilmekteyiz.[11]

1.2.Doğumu ve Tahsili

Dino ailesinin, babaları Ahmed Bey ile Konya'ya sürgüne gidip gitmedikleri pek anlaşılmamaktadır. Gerçi Abidin Paşa'nın Preveze'de doğmuş olması sürgüne kadın ve çocukların gönderilmedikleri fikrini güçlendiriyor. Sicill-i Ahval Defteri'nde Abidin Paşa ile ilgili şöyle bir giriş yapılmaktadır; 'Rütbe-i üla sınıf-ı evveli ricalinden Zeynelabidin Paşa[12] Arnavutluk hanedanından Ahmed Dino nam zatın mahdumudur. 1259 senesi Rebiülevvel'inin 11'de Preveze'de tevvelüd etmiştir'[13]denilmektedir.Abidin Paşa ise tutuğu notlarda, doğum tarihini şöyle yazıyor; 'tarih-i milâdînin bin sekiz yüz kırk üçüncü senesi Martı'nın yirmi dördüncü Çarşamba gecesi saat dörtte Preveze Şehri'nde dünyaya geldiğini, Çarşamba gecesinden maksad Salı günü hitâm bulup gece dört oldukda pâ-nihâde-i âlem-şuhûd oldum ki bin iki yüz elli dokuz sene-i hicriyyesi Rebiülevvelinin on birincisine tesâdüf eyler…'[14] Böylece her iki tarihin de birbiriyle uyuştuğunu, bunun da doğum tarihiyle ilgili bilgimizin tam olmasını sağladığını belirtebiliriz.

Abidin Paşa'nın doğumu tarihi ile babasının vefat tarihi arasında yaklaşık beş altı yıllık bir süre görülmektedir. Küçük yaşta babasız kalan Paşa'ya, Çapar soyundan

---

[10] Elbette bu durum tek başına Ahmed Bey'in Mehmet Ali Paşa isyanında dahli olduğunu göstermez. Biz sadece birbirlerine olan yakınlıklarını belirtmek istedik. Bkz;Dino,Abidin, **Kısa Hayat Öyküm,** İstanbul,1995, s. 24

[11]**a.g.e**., s.24, Abidin Paşa ise kolera salgınında hayatını kaybettiğini belirtiyor. Bkz, **Abidin Paşa, Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerif**, Kitabhane-i İrfan, İstanbul, 1324,s. 5

[12] Sicill-i Ahval Defterinde Zeynelabidin Paşa, Borsa Komiseri iken,Abidin Bey, Sivas Valiliği'ne atandığı sırada verilen Beylerbeyi payesiyle de Abidin Paşa, olarak kendisine hitap edilmiştir.

[13] BOA.,**Sicill-i Ahval Defteri**, 1/252 1259.Z.29

[14]**Defter-i Abidin Paşa I**, s.37

gelen annesi Saliha Hanım tarafından ilk eğitimi verilir. Abidin Paşa, yedi yaşında iken, Türkçe ve Yunanca'yı okuyup yazabiliyordu. Dokuz yaşına geldiğinde evlerinde Türkçe ve Arapça hocaları olmasına rağmen, bir de Preveze'de kale içinde bulunan mektebe gidiyordu. Abidin Paşa'nın ilime olan meyli kısa sürede fark edilince, asıl işi hocalık olmamasına rağmen, Farsça ve Arapça da oldukça yetkin olan Osman Efendi'den, beş arkadaşıyla beraber mahalle camisinde açılan medresede de ders almaya başladı. Burada yaklaşık beş sene, Sarf ve Nahiv, Mantık, Farsça'dan Gülistan, Hafız-ı Şirazi'yi ve ilmi yazı yazma derslerini gördü. Bir de o sırada Komonos adında meşhur bir Yunanlı hoca varmış bu kişi bilinmeyen bir nedenle Yunanistan'ı terk edip Preveze'ye gelmişti. Abidin Paşa bu hocadan aldığı derslerle Yunancasını ilerletip Homeros'un şiirlerini okumaya başlar. Ayrıca Matematik, Coğrafya, Kozmografya ve Fen Bilimleri'nin yanı sıra haftada üç defa da Fransızca dersi alarak büyük gelişme kaydeder. Abidin Paşa bir yandan Osman Efendi diğer taraftan Komonos hocadan ders almayı sürdürür. Bir müddet sonra Fransızca'sınıdaha da ilerletmek için Yanya'ya gidip Yunan mektebinde Fransızca hocası olan Mösyö Kaftacoğlu'ndan uzun süre ders alır.

Abidin Paşa'nın İstanbul'a gelip Saray'a Silahşör olarak göreve başladığında, dönemin önemli simalarından olan, Keçecizade Fuad Paşa'nın teşviği ve yönlendirmesi ile Fransızca'ya daha hakim olmak için, Fransız mektebine iki yıl yedi ay devam eder. Aldığı bu eğitimler neticesinde Paşa, Türkçe, Yunanca ve Fransızca'yı okuyup yazabiliyor ve akıcı bir şekilde konuşabiyordu. Arapça ve Farsça dillerinde de hangi söz, kavram olursa, üzerine düşünüp tartışarak yorum yapabilecek seviyeye gelmişti. Paşa'nın ayrıca, Ekonomi-Politik, Devletler Hukukuve Felsefe alanlarıyla da ilgilendiği ve kendisini bu alanlarda yetiştirdiği anlaşılmaktadır.[15].

Abidin Paşa'nın söz konusu dönemlerde aldığı eğitim, onun doğu ve batı kültürüyle tanışmasını sağladığı gibi zihin dünyası ve algısı üzerinde çok etkili olduğu görülmektedir. Zira ilerde birbirinden kıymetli eserler kaleme alması bunların göstergesidir.

[15]**Defter-i Abidin Paşa I,** s.3-4,

1.3. Devletteki İlk Görevleri

1.3.1. Silahşorluk Görevi

Abidin Paşa'nın İstanbul'da sarayda ilk görevi olan Silahşorlük[16] hizmetine başlaması, 14 Şubat 1864 tarihindedir. Daha yirmi bir yaşındayken böyle bir göreve getirilmesi onun devlet kademelerinde önemli makamlara geleceğinin ilk işareti olacaktır. Bu görevi yaklaşık yirmi iki ay sürdürdükten sonra, 30 Eylül 1867 tarihinde mutasarrıf muavinliği göreviyle Preveze Merkez Kaymakamlığı'na tayin oldu. Burada mutasarrıf vekilliği görevini yedi ay sürdürdükten sonra merkez kaymakamlığının lavğedilmesiye, 11Temmuz 1869 tarihinde Narda Kazası Kaymakamlığı'na tayin oldu.

Abidin Paşa, yaklaşık on yedi ay yürütüğü bu görev sırasında, sadece yeni yolların açılmasını sağlamakla kalmadı aynı zamanda birçok önemli hizmetlerde de bulundu. Bu hizmetlerinden dolayı başarı belgesi (Tahsinname) aldı. Yanya Merkez Vilayeti'nden, kendisine daha üst makamlara gelmesi için yapılan tekliflere pek sıcak bakmıyordu, İstanbul'da görevlendirilmeyi amaçlıyordu.

Bir süre sonra Aydın Vilayeti'ne bağlı İzmir'e gönderildi. Burada iki ay gibi kısa bir sürede yıllardır halkı canından bezdiren hırsızlık çetelerine karşı önemli başarılar sağladı. Yakaladığı yetmiş dört hırsızı fazla zorlamaya gerek bile kalmadan suçlarını itiraf ettirip, çaldıkları eşyaları buldurup sahiplerine teslim ettirdi. Bu durum Abidin Paşa'ya olan güven ve memnuniyetin artmasını sağladı. Dönemin Aydın Valisi Sadık Paşa'nın öneri ve desteği ile 22 Nisan 1871 tarihinde İzmir Nizamiye Mahkemesi İkinci Reisliği'ne getirilip, kendisine mülkiye rütbelerinden olan Rütbe-i Sani verildi. Yaklaşık on ay sonra söz konusu mahkeme lavğedilince ara vermeden, 30 Haziran 1872 tarihinde yine mülkiye rütbelerinden olan Saniye Sınıfı Mütemayizi verilerek Sofya Mutasarrıflığı'na tayin edildi.[17]

[16] Padişahın mahiyetinde görevli muhafızlara verilen ad, Bkz. Pakalın, Mehmed Zeki, **Osmanlı Tarih ve Deyimleri ve Terimleri sözlüğü**, C.3, İstanbul, 1983, s.226
[17] **Defter-i Abidin Paşa II**. s.6-7

Abidin Paşa, bu göreve tayin edildikten sonra, İstanbul'a gelip, görev yerine dönme hazırlıkları yaparken, bir süreden beri devam eden asayiş sorunlarını çözmek için bu kez Erbaa Kazası Mutasarrıflığı'na tayin edildiği haberi kendisine bildirildi. 6 Kasım 1872 tarihinde buradan Tekfurdağı Mutasarrıflığı'na ve 22 Eylül 1873 tarihinde de Tekfurdağı'ndan Varna Mutasarrıflığı'na, 24 Aralık 1873 tarihinde Rütbe-i Evveli Sınıf-ı Sanisi'yle de Galata Borsa Komiserliği'ne tayin olduğunu görmekteyiz.[18] Kısa süre zarfında o görevden o göreve atanması, kendisinin ne kadar güvenilir ve dirayetli birisi olduğunu göstermektedir. Aldığı rütbeler de bunu teyit etmektedir.

1.3.2. Galata Borsası Komiserliği ve Dahil Olduğu Bazı Komisyonlar

Osmanlı Devleti'nin özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısı, toprak kayıpları gibi katmerleşen sorunlarının yanı sıra, daha önce karşılaşmadığı boyutlara varan finansal krizlerle boğuşmakla geçmiştir. Finansal krizin boyutlarını kestirmek ve etkili önlemler alma konusunda yeterli tecrübenin olmaması devletin en önemli çıkmazlarındandı. Devletin içine düştüğü bu durum, 'sermaye birikimini sağlamış ve bunun sonucu tefecilik aşamasına gelmiş olan Batı Dünyası için bulunmaz bir av sahası gibiydi. Söz konusu bu dönemde 'Bankalar ve Bankerler devlet yaşamına ve siyasal iktidarlara egemendiler. Borç vermekte, devlet gücüyle alacaklarını korumaktaydılar. Batı, iki yönlü bir politika izlemekteydi. Kendi içinde sosyal ve uygar, dışa karşı ise emperyalist ve anti-sosyal idi. Uygarlığı gelişmiş ülkelere ve kıt'alara yayma bahanesiyle, buraları sömürgeleştirmekte, geri kalmışlıklarını sürdürecek önlemler almakta, kalkınmalarını önlemekteydi. Bu ülkeleri birbirine kırdırarak kendi çıkarları doğrultusunda savaşa sokmakta, onlara silah satmakta ve işlerine karışmaktaydı.'[19]

Osmanlı Devleti'nin bir yandan aldığı hesapsız dış borçlar, diğer taraftan Galata semtinde yuvalanmış olan bankerlerin, iç piyasada istedikleri gibi davranmaları ve sürekli kendilerine imtiyazlar sağlamaları, özellikle rüşvet vb. yöntemlerle devletin ileri gelenlerini kendi amaçları doğrultusunda yönlendirip, her türlü spekülasyonu rahatlıkla yapmaları da işin bir başka vahim boyutunu götermekteydi. Galata

[18] **Vak'a-Nüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi**, haz., Aktepe, M.Münir, C.XIV.,Ankara,1990, s.25,37,69
[19] Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, (1876-1938**), İstanbul, 2001,s.4

Borsası'nın kurulmasıyla insanlara, kolay para kazanmanın yolları gösterilmeye başlandı. Galata semti kısa sürede bir çekim merkezi oldu. '…yabancı borsalarda tutunamayan birçok banker ve simsar veya kumarbaz Galata Borsası'nı istila etmeye başladı; bu da 19.asrın son çeyreğinde, İstanbul'un iş aleminde büyük değişmelere yol açtı. Avrupa'da sanayi devriminin başlaması ile bir ayağı İstanbul'da olarak başlayan yabancı tüccarlar, komisyoncular, satıcılar, perakendeciler, Borsacılık para getiren bir iş olmaya başlayınca bu kente iki ayakları ile basmaya başlamışlardı. Böylece İstanbul'da ve kısmen de İzmir'de müteşebbis, tüccar, mağaza ve dükkân sahibi yeni bir Levanten sınıf oluşmuştu. Bu defa, borsa oyunları ve bankerlik büyük kazançlar vadetmeye başlayınca, ikinci bir akın başlamıştı, özellikle borsa oyunlarında acemi olan yerli bankerler karşısında kısmen bir üstünlük temin etmeleri, bu akını hızlandırmıştı. Ayrıca Galata Borsası'nda bütün Avrupa tahvilatının alınıp satıldığı ve bunların üzerine oyun oynandığını, spekülatif işlemlerin yöneltildiği bir döneme girilmesi, yabancıların bu borsada boy'[20] göstermelerinin nedeni olarak öne çıkmaktaydı.

Galata Borsası, o dönemde hisse senedi alıp satmak, özellikle müslüman ahali açısından ahlaken zayıf sayıldığından daha çok azınlıkların faaliyet yürüttüğü ve etkin olduğu bir yerdi. Borsa işlemlerinin yürütülmesinde etkin olanlar, 1867 yılında Rum ve Yunanlı abonelerin katılımıyla devletten bağımsız, kendi aralarında, borsa işlemlerinin ne şekilde yürütüleceğine ve abonelerin hangi kurallara göre haraket edeceğine dair bir yönerge hazırlamışlardı. Buna göre,'borsa muamelatına ve bu muamelat ile iştigal edenlere müteallik birçok esaslar takrir edilmişti. Abonelerin borsaya kayıt ve kabulü ve vezaif ve mes'uliyeti ve komite tesmiye etmiş oldukları üç azadan teşkil bulunan ve bir heyet-i müşaverenin Rumların zihniyetine göre teşkiliyle beraber gerek meclis idare ve gerek heyet-i müşaverenin suret-i intihabı tesbit ve vezaifi tayin kılınmıştı. Muamelat cehdinde peşin vadeli ve primli mu'amelat ile havale hususatı ve on beş günde bir tasfiye-i hesabat keyfiyetleri ettirilip borsanın idaresine aid menbaa varidat ile borsanın açık bulunması lazım gelen evkaf ve ez-cümle eyyam-ı mahsûsada muamelatın tatil-i keyfiyeti de tayin edilmişti'.[21] Söz konusu yönergeye

[20]Brunswik,cilt 'Le Traite de Berlin' Paris 1878, s.30-32, Akt.Kazgan, Haydar, **Galata Bankerleri**, İstanbul, 1991,s.51

[21]Borsa abonelerin kendi aralarında hazırladığı,1867 tarihli yönerge, 'hükümetin müsaadesine iktiran etmeyen ve devletçe tanzim edilmemiş bir nizamnameye müstenid bulunmayan bir meclisin mükererat-ı kuvve-i teyidiyeden mahrum bulunmak tabii olduğundan borsa haricinde ve müteferrik birçok mahallerde gece ve gündüz aleni surette icra edilen muamelatta vuku'a getirilen sui-istimalat

göre, yolsuzluk yapanlar ve türlü hilelere başvuranlar hakkında küçük para cezaları uygulanıp dışlansa da bunun bir caydırıcılığı olduğu söylenemezdi. Bir bakıma, sorun çıktığında işler kitabına uydurulmaya çalışılıyordu.

Devlet giderek karmaşık bir hal almaya başlayan bu duruma müdahale edip 'Dersaadet Tahvilat Borsası Nizamnamesi' adıyla bir tüzük hazırlanmasına karar verdi. Bu amaçla Borsa Komiserliği'nin kurulmasına karar verilererek yapılan tüm işlemlerin devlet denetiminden geçirilmesi sağlanmış oldu.[22] Nizamnamenin hazırlanmasından sonra Türkçe ve Fransızca olarak basılmasına karar verildi. Devlet, borsada işlerin nizamnameye göre yürütülmesini istiyordu. Denetlenmesi için de hemen bir komiser tayin etme yoluna gidildi. O dönemde devlette birçok üst düzey bürokrat borsa işlerine bulaştığı için, Galata Bankerleri'nin etki alanına girmemiş, Fransızca bilen, dürüst, çalışkan ve dirayetli birine ihtiyaç vardı. Bu göreve Abidin Paşa getirilmesine karar verildi.[23] Kaynaklarda atanma tarihi 17 Aralık 1873 olarak belirtiliyor. Borsa komiserliğine atanan Abidin Paşa'nın masraflarının artacağı dolayısıyla maaşının 10000 kuruşa çıkarılması ve bundan kesinti yapılmaması yönünde talimat verildi.[24]Hükümet yayınladığı nizamnameyi uygulamak için hemen harekete geçti. Uygulamada bazı sıkıntılar öne çıkıyordu; örneğin Galata'daki borsaya Maliye Nazırlığı bakıyordu oysa asayişle de Bab-ı âli ilgileniyordu, Borsa Komiseri Abidin Paşa'nın maiyetine yeterli sayıda adam verilerek sorun bir ölçüde giderildi.[25] Bu atama ve terfi, Abidin Paşa'nın kariyerinde bir dönüm noktası oldu. Yeteneklerini göstermek hem de payitahta bunu yapmak onun için bulunmaz bir

itibar-ı mali-i devlette icra-i tesirden hali kalmamakta idi. Binaenaleyh borsaya aid umurun tanzim ve muamelatında bir nizamnameye rabtiyle hükümet nazar-ı teftiş ve murakabesinde bulundurulmasına ihtiyaç-ı kavi görünmesiyle Şevval 1290 (1874) tarihli nizamname neşr ve ilan edilerek borsa muamelatına nezaret keyfiyeti müceddeden teşkil edilen borsa komiserliğine tevfiz edilmişti.' Aynizade Hasan Tahsin, **Borsa Rehberi**, Ebuziya Matbaası, İstanbul,1928, s.24

[22] **A.g.e.**, s. 25

[23] Konunun önemi ve Abidin Paşa'nın niçin bu göreve getirildiğine dair yazılan irade de, '...umur-ı zaptiyece ittihazı lazım gelen tedabire gelince icra-yı evamire ber muceb-i nizamname taraf-ı saltanat-ı seniyyeden tayin buyrulacak komiserin intihab ve tayinine mütevafık olup bu me'muriyette bulunacak zâtın lisan-âşina olmasıyla beraber haysiyetli ve istikamet-i mücerrebe ve dirâyet-i kâffe ashabından bulunması lazım geleceğine ve Varna Mutasarrıfı izzetlü Abidin Bey sıfat-ı matlube-i muharrer ile muttasıf bulunduğuna mebni haiz olduğu rütbesinin üla-i sınıf sanisi'ne terf'iyle zikrolunan komiserliğe icra-i memuriyeti münasib görünmekle muvafık re'yi rezin-i isabet karini vekalet penahi buyrulur…'BOA., **İ.DH.677/47155**. 27. L. 1290, Ayrıca Bkz.,**Vak'a-Nüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi,** haz.,Aktepe, M.Münir, C.XIII.,Ankara,1990, s.22

[24] BOA., **A.MKT.473/7**. 05.Z. 1290

[25] BOA., **A.MKT..MHM. 471/19**. 07. Z.1290

fırsat yarattı. Nitekim ilerleyen dönemde bu görevde bulunduğu sırada, birçok konuda kendisinden görüş alınan ve devletin oluşturduğu çeşitli komisyonlarda görev alan bir bürokrat olcaktı.

Abidin Paşa'nın Borsa Komiserliği gibi son derece kırılgan ve dinamik bir görevde bulunması dikkatlerin üzerine yoğunlaşmasına neden oldu. Başarılarını çekemeyenlerin, ileri sürdükleri bir takım dedikodular moralini bozsa da çalışmalarını aksatmayıp[26] 'Konsolidenin Hava Oyunlarıyla sair Muamelâtı Hakkında ve Mustekrezât-ı Maliyeye dair'[27] adında bir risale kaleme alarak hem kendisini eleştirenlere cevap verdi hem de kısa sürede konuya ne kadar vakıf olduğunu gösterdi.

Abidin Paşa, bu görevi fiili olarak yaklaşık altı sene sürdürdü. Abidin Paşa'nın bu görevde geçirdiği yıllar, Osmanlı tarihi açısından son derece debdebeli bir döneme denk geliyordu. Payitahta işler, Saray ile Bab-ı Ali arasında bir tahtarevalliyi andırıyordu. İnişli çıkışlı bu süreç Kanunu-i Esasi'nin ilanıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştı. Anayasa taslağını hazırlamak üzere bir kurul oluşturulmuştu. Bu komisyonun içinden bir alt komisyonun kurulmasına karar verilmişti. Bu komisyona 9 Ekim1876 tarihinde Abidin Paşa'nın da dahil edilmesine karar verildi. Abidin Paşa'nın atanmasıyla ilgili irade de, 'Kanun-i Esasi lahiyasını yapacak komisyona Borsa komiseri Abidin Bey'in dahi me'muriyeti irade-i seniyye-i iktiza-i âlisinden olarak ismi emr u ferman-ı hümayuna üzerine pusula ilave edilmiş olmağla ol babda emr u ferma-ı hazret-i veliy'ül emrindir.'[28] Abidin Paşa'nın dahil olduğu bu alt komisyon, '…yaptığı çalışmaları günü gününe ve Mithat Paşa aracılığı ile büyük kurula iletmiştir. Özel kurul 20 kasım 1876'da Osmanlı tarihinin çok bunalımlı bir döneminde, iki aylık yoğun bir çalışmadan sonra görevini tamamlayarak tasarıyı padişaha sunmuştur.'[29] Abidin Paşa bu görevden sonra, 1Kasım 1876 tarihinde Hersek ve Bosna İânât Komisyunu'na, 14 haziran 1877'de Meclis-i Ganaim-i Bahriye Azalığı'na tayin edilmesinin yanı sıra, Borsa Komiserliği uhdesinde kalmak

[26] BOA., **Y.EE., 25/38.** 22.R. 1291
[27] **Abidin Bey, Konsolidenin Hava Oyunlarıyla sair Muamelâtı Hakkında ve Mustekrezât-ı Maliyeye dair**, İstanbul, 1291
[28] BOA, **İ.DUİT. 91/2 19**. N.1293
[29] Tunaya, **a.g.e**. s.6

ve Üla Sınıf-ı Evveli rütbesi verilerek, Yanya'da Arnavutluk ileri gelenlerinden oluşturulmuş Fevkalade Komisyon Reisliği'ne gönderildi. Bu görevdeyken aynı zamanda iki ay Beyşehri Mutasarrıflığı'na vekalet etti. Komisyonun lavğedilmesiyle Galata Borsa Komiserliği'ne tekrar döndü.

1.3.3. Yunan Hududu Meselesi ve Abidin Paşa

Paşa, Galata Borsa komiserliğini yürütürken, aynı zamanda Ahmet Muhtar Paşa ile Yunan hududu meselesinin çözümü için oluşturulan komisyona dahil oldu.[30] Bilindiği üzere, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Rusya, Ayastefanos Anlaşması'yla, bu durumu tek taraflı bir dayatma şekline dönüştürüp kendisine önemli imtiyazlar sağlamıştı. Ortaya çıkan tablo sadece Osmanlı'nın değil, diğer büyük devletlerin de çıkarlarını tehdit eder bir duruma gelmişti. 1856 Paris Anlaşmasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti etmiş olan Avrupalı devletler, 13 Haziran 1878'de Berlin'de bir kongrenin toplanmasına karar verdiler. Böylece Osmanlı, Rusya'nın dayatmalarını bir ölçüde bertaraf etmeyi, Avrupalı devletler de kendi çıkarlarını korumayı umuyorlardı. Berlin Kongresi, sonuçları açısından özellikle Doğu Rumeli'nin ve Osmanlı'nın elindeki diğer Balkan topraklarının paylaşılması neticesini doğurdu.[31] Aslında savaş başladığında Yunanistan tarafsız kalmayı seçmişti. Fakat Berlin Anlaşması'nda haritaların yeniden çizileceğini anlayınca, Rumlar ile meskun olduğunu iddia ettikleri yerlerin Yunanistan'a bağlanması gerektiğini öne sürdüler. Bu amaçla Teselya, Epir ve Girit'i istediler. Böylesi bir talebe büyük devletlerin kendi hesapları açısından özelikle İngiltere'nin Girit'in Yunanistan'a verilmesini onaylaması mümkün görünmüyordu. Sorun Kongre'nin 13. Protokolüne, 'Kongre Babıâli'yi Teselya ve Epir bölgelerinde sınır tahdidi için Yunan hükümeti ile anlaşmaya davet eder.'[32]şeklinde bir madde eklenerek çözülmeye çalışıldı. Ayrıca, Osmanlı ve Yunan devletleri arasındaki görüşmelerden bir sonuca varılamaz ise diğer devletler konuya müdahil olacaktı. Başlarda Sultan Abdülhamid, Yunanistan'nın söz konusu isteklerini sürüncemede bırakan bir politika izlemeyi tercih eti. Bunun üzerine

[30] **Defter-i Abidin Paşa II**, s.8
[31] Aydın, Mahir, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Ankara,1992.
[32] Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.IV, Ankara, 1999 s.112

Yunanlılar, Bab-ı Ali'ye bir nota gönderdi. 1879 Ağustos ayında Osmanlı ve Yunan delegeleri İstanbul'da bir toplantı düzenlediyseler de bir neticeye varamadılar. Bunun üzerine Berlin Anlaşması'nın tarafları 16 Haziran 1880'de Berlin'de bir toplantı düzenleyip, Yunanistan'nın isteklerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi yönünde bir karar çıkartılar. Bu karar Padişahın konuyu daha fazla sürüncemede bırakamayacağını gösteriyordu. Konunun ele alınması için meclisi göreve çağırdı. Meclis, Yunanistan'a bırakılacak yerlerin tespiti için bir komisyon kurulmasına karar verdi. Komisyonda Yanya'da Fırka-i Askeriye Kumandanlığı'nda bulunan Ahmed Muhtar Paşa, Erkân-ı Harbiye'den Miralay Cevad Bey, Adliye Müsteşarı Vahan Bey ve 'Borsa Komiseri Abidin Bey dahil edildi. Abidin Bey'in komisyona seçilmesinin nedeni olarak 'ahvâl-ı hududiyeye vakıf ve lisan-âşina'[33]olması gösterilmişti. Yunanistan'nın istediği söz konusu noktalar, Abidin Paşa'nın hiçte yabancısı olmadığı, hayatının belli bir dönemini geçirdiği yerlerdi. Ayrıca oradaki yerleşim yerlerinin taşıdıkları önem ve niteliği hakkında detaylı bilgiye sahipti. Yunan Hududu Meselesi'ne İngilizler de çok yakınlık göstermekteydi. O sırada dışişleri bakanını olan Lord Salisbury Bab-ı âli'ye hitaben, İstanbul'daki İngiltere sefaretine çektiği telgrafta, 'bu meselenin çözümünün kendilerine devredilmesini aksi halde altı farklı devletle muhatap olmak zorunda kalınacağını, ayrıca bu yolla Yanya ve Yenişehir'in elde tutulabileceğini' ileri sürüyordu.[34]

Abidin Paşa, Mabeyn-i Humayun'a sunulmak üzere konuyla ilgili bir lâyiha hazırladı. Bu lâyiha, Abidin Paşa'nın da hazır bulunduğu bir sırada okunmuş, Yunanistan'a bırakılacak yerlerin terki konusunda görüşleri dikkate alınmıştı. Mecliste, konu etraflıca ele alındı ve Lord Salisbury'nın telgrafnamesine vurgu yapılarak,"vaâd ve beyan olunduğu üzere, yalnız Yenişehir ve Yanya şehirlerinin kurtarılmasından bir faide hasıl olamayacağı cihetle onların mülhakatından bulunan bazı mevaki-i mahal ile Narda ve Preveze kazalarının ve hususiyle Preveze Limanı'nın bizim tarafta kalması"[35]nın oldukça önemli olduğunu, şayet İngilizler bu şekilde bir görüşme yaparlarsa aracılık görevi verilebileceğini, değilse diğer devletlerle masaya oturulur şeklinde karara varıldı. Yunan hududu meselesi, nihayet

[33] BOA.,**Y.EE. 111/1**. 23 Ca. 1295
[34] BOA., **İ.DUİT.144/32**. 21 R.1296
[35] BOA., **İ.DUİT. 144/33**. 23 R. 1296

Mart 1881'de İstanbul'da toplanan elçiler konferansı, Tesalya'yı Yunanistan'a Epir'i de Osmanlı devletine bırakacak surette bir hudud düzeltilmesi yaptı. 24 Temmuzda Bab-ıâli ile Yunanistan arsında bu esas üzerine bir anlaşma[36] imzalanarak sorun geçici de olsa çözüldü.

Bu gelişmeler Abidin Paşa'nın görüş ve önerileri'nin dikkate alındığının gösteriyor. Nitekim bu konuyla ilgili Cezâyir-iBahr-ı Sefid Valisi iken Abdülhamid'e gönderdiği bir arizada özetle şöyle belirtiyordu, "Yunan hudud meselesinde mucebince Yunanlılara ettiğim mukavemet ve muhalefetten başka merhum Hayrettin Paşa'nın hengam-ı sadaretinde ve taht-ı riyasetinde olarak bütün vükela ve o sıra Derâliyye'de bulunmuş bil-cümle müşiran, vüzeradan teşkil Mabeyn-i Hümayun'da mün'akid mecliste Yenişehir ve Narda cihetleri dahil olduğu halde bir de Yanya şehrine bir saat karib mahaller ile meşhur Sulufener, Perge ve Çamlığın en mühim parçasının Yunanistan'a terki zaruri ad olunarak o suretle meclis-i mezûr tarafından bir kıta mazbata olduğu halde şeref-sunuh eden irade-i keramet iade-i cenab-ı zillulahiye binaen meclisi mezûr dağılmadan evvel çakerleri dahi varıp bu yolda tanzim olunan mazbata-i mezûreyi ba'de-l- kıraa merhum Hayrattin Paşa'ya ta'rizat-ı şedideden ve yarım saat bir nutuktan sonra hüzzarın efkarını tebdil ile mazbata-i mezkûre fesh olunarak mezkûr yerler ihrac ile yeniden bir kıt'a mazbata tanzim olunmuş ve ba'dehu çakerlerinin gösterdiğim akiliyeyidüvel-i mümziye tarafından dahi tasdik olunarak saye-i cenab-ı zillulahilerinde en mahrem yerler Yunan pençesinden tahlis olunmuş ve binlerce ehli-i islam elan tabiiyet-i seniyye ile müftehir ve bahtiyar buyrulmuştur."[37]Abidin Paşa, meclisteki bu gelişmenin ertesi günü padişah tarafından takdire mazhar olmasını ömrünün en leziz ve şerefli anı olduğunu belirtiyordu.

1.3.4. Diyarbekir Vilayeti ve Ma'müretü'l-aziz Islahat Komiserliği

Bilindiği üzere, 1877-78'de Ruslarla yapılan savaşta Osmanlı ağır bir yenilgi almıştı. Bu savaşın sonuçlarından biri de Osmanlının belki de ilk kez siyaseten Ermeni

[36] Karal, **a.g.e**.,s.114, Yunan hudud meselesinin ortaya çıkması ve sorunun çözümü için yapılan görüşmelerin seyri hakkındaayrıca bkz., Türkgeldi, Ali Fuad, **Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye**, C.2 haz.,Baykal,Bekir Sıtkı, Ankara, 1987, s. 168-191

[37] BOA., **Y.EE. 14/149**. 28 N.1311

sorunuyla karşılaşmasıdır. Berlin Anlaşması'nın meşhur 61. Maddesinin, doğuda Ermeniler lehinde ıslahat yapılmasını ve büyük devletlerin, bu ıslahatların ne ölçüde uygulandığının takipçisi olmalarının kabul edilmiş olmasıyla, sorunu Osmanlının kendi iç meselesi olmaktan çıkarmıştı.[38]

Balkanlardaki topraklarını büyük ölçüde kaybetmenin şokunu henüz üzerinden atamamışken bir de doğudaki topraklarının bu biçimde gündeme gelmesi devlet açısından vahim bir durum arzetmekteydi. Bu gelişmeler, Rusya'ya nüfuzunu doğuya kaydırması için bulunmaz bir imkan sunuyordu. Söz konusu tarihe kadar Ermenilerin Osmanlı Devleti'nde sosyo-ekonomik ve kültürel olarak büyük çaplı bir sorun yaşamadıkları gözleniyor. Fakat İngilizlerin bu konuya müdahil olup Ermenilerin bu yöndeki isteklerinin tavizsiz destekçisi bir görüntü sergilemesi ve bu konuda Osmanlıyı bunaltacak şekilde talimatları dayatması[39] sürecin son derece sancılı olduğunun habercisiydi.

Devlet, anlaşma maddesinin hükmü uyarınca bölgenin durumu hakkında daha ayrıntılı tahkik yapmak adli, idari ve asayiş sorunlarını giderip devletin otoritesini güçlendirmek amacıyla, Abidin Paşa'yı Diyarbekir'e Yusuf Paşa'yı Erzurum'a Said Paşa'yı da Haleb'e göndermişti. Yanlarına da yardımcı komiser sıfatıyla Manas, Nuryan ve Sarkis adlarında üç ermeni verilmişti.[40] Abidin Paşa bu göreve iki yüz yirmi beş kuruş harcırah ile 21 haziran 1879 tarihinde atandığını belirtiyordu.[41] Bu konudaki iradede, "Borsa Komiseri saadetli Abidin Beyefendi Hazretleri'yle oralarca malumat-ı sabıkası bulunan Erzurum Vali Muavini esbak izzetli Manas Efendi ehil ve muktedir bendegandan olduklarından müşarun-ileyh Abidin Bey'in zikr olunan Diyarbekir ve Ma'muret'ül-aziz tarafları birinci, ve mumaileyh Manas Efedi'nin ikinci komireliğine tayini ve Abidin Bey'e memurin haliyesi maaşı olan altı bin

[38] Kodaman, Bayram, **Sultan II.Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası**, Ankara,1987,s.105-125

[39] İngilizlerin, konsolosları aracığıyla yaptıkları öneriler, talimatlar ve notaların, devlette ne şekilde yankı bulduğu,özellikle padişah Abdülmad'in tutumu ve Meclis'te yapılan görüşmelerin seyri hakkında, bkz. Küçük, Cevdet, **Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkması 1878-1897**, İstanbul,1984

[40] Küçük, a.g.e., s.79

[41] **Defter-i Abidin Paşa II,** s.8

beşyüz kuruş zamimet on üç bin beşyüz ve mumaileyh Manas Efendi'ye on bin kuruş maaş"[42] tahsis edildiğini belirtiyordu.

Abidin Paşa, Serkomiserlik sıfatıyla bölgeye gidip hiç vakit kaybetmeden teftişata başladı. Bölgenin kendine özgü zorlukları, oradaki yerel aşiret güçlerinin hakimiyeti Abidin Paşa'nın önündeki başat engellerden birisiydi. Kendisine verilen görevi ifa etme konusunda tereddüt yaşamayan Paşa'nın, çok geçmeden asayişi sağlamak için uyguladığı yöntemlerin sertliği tartışmaları da beraberinde getirmeye başladı. Bu konuda bir çok şikayetin Bab-ı âliyye'ye ulaşması üzerine. Abidin Paşa da yaptığı icraatların uygunluğu hakkında payitahta detaylı raporlar gönderdi. Kürt aşiret reisleri ve ileri gelenlerini, Haleb ve Sivas'a sürgün etmesi, tartışılan uygulamaların başında geliyordu. Aldığı kararlar hakkında kendisinden izahat istendi. O da yaptığı uygulamanın zorunluluğunu ifade etmek için Harput'tan 4 Ekim1879 tarihinde Dahiliye Nezareti Celilesi'ne gönderdiği telgafnamede, "Diyabekir Vilayeti'nden gönderilip Haleb'de mevkuf olan eşhasın esamileriyle her birerlerinin te'bidlerine mucib olan esbab ve cürmlerin bu babda ne suretle tedkik ve tahkik edildiğinin arz olunması irade buyrulmuştur. Heyet-i acizanemiz Diyarbekir hududına girer girmez zulm ve tehdiyatta şöhret bulup nüfuz-ı hükümeti mahv ile ahaliyi harab ve adeta esir eden kemal-i hun ve dehşetle herkesin ağzından muterid bir halde mesmu olub ve artık Diyarbekir'e muvasalat olunduktan sonra ve gayri-müslimden bi-l-istisna Haleb'e tard olanlar hakkında işitilen fecî'aları kalem yazmaktan nefret ve dehşet"[43] ettiğini belirtiyordu. Sürgüne gönderilenlerin son üç senede halka yaptıkları kötü muamele ve zulümleri detaylandırıp şu örnekleri veriyordu. İki sene evvel yetmiş üç kaçakçı Siirt memlehasından tuz alıp yollarına giderlerken Garzanlı aşiret reisi Fettah Bey'in sınırına vardıklarında tüm paralarına el konulur ve bir süre sonra Fettah Bey'in yeğeni iki yüz kişiyle bu biçarelerin önünü kesip 'silahlarınızı bırakınız sizi hükümete teslim edeceğim' der, herkes çaresiz silahlarını bıraktıktan sonra hepsini bağlayıp kırk dakika içerisinde sözü edilen yetmiş üç kişinin tamamının boğazlarını kesip idam eder. Abidin Paşa bu katledilenlerin veresesi olacağını ama ne yazık ki hükümetin nüfuzu olmadığından ve herkesin Fettah Bey'in kuvvet ve zulmünden

[42] BOA., **İ.MMS. 61/2893**
[43] BOA.,**Y.A.Hus.162/42**

çekindiği için hiçbir varisin şikâyet edip de bir tane arzuhal bile yazmadığından yakınıyordu.

Paşa yaptığı uygulamaların haklılığını gerekçelerdirerek şöyle devam ediyordu. Yaklaşık üç sene önce, sınırdan geçen kırk dört Mataracı mallarına el koymak isteyen Mıstoyi Kato isminde bir ağanın biraderine karşı çıkarken yaşanan arbede sırasında mataracılardan iki kişi ağanın biraderini yaralar. Bunun üzerine sözü edilen ağa, üç yüz kişiyle yollarına giden mataracılara yetişip 'sizi hükümete götüreceğim vesilesiyle silahlarını alıp ellerini bağladıktan sonra, boğazlarının arkasından olarak, yarım saat içinde kırk dördünü de boğazlar ve ne yazık ki aileleri hiçbir şikayette bulunmamıştır.

Bölgedeki yerel güçlerin halkta yaratmış olduğu korkunun inanılmaz boyutlarda olduğunu ifade eden Abidin Paşa, halkın hükümet yerine bunlara tabi olduğunu belitiyordu. Yine Karakeçi ve Milli şeyhlerine tabi olan aşiretlerin de benzer uygulamalar yaptığını belirtip devamında iki sene önce bir ağanın zorla bir kadını kaldırmaya çalıştığını, kadının evi hükümet merkezine yakın olmasına rağmen, adamlarını gönderip kadını almak istediğinde, 'namusunun mahv olacağını anlayan kadın kendisini hükümet konağına atıp,'benim namusumun muhafazasını Padişah Efendimiz'in memurundan isterim der' ve feryad eyler ve meclis odasında bayılır. Namusuna kasdeden zalim-i merkumun, hükümetin namusunu dahi saymayıp adamlarını HükümetKonağı'na gönderip hükümeti basarak, bayılmış olan kadını hükümet konağından alıp'[44] bir ay kadar alıkoyduktan sonra kederinden kahrolan kocasının evine geri gönderir. Buna rağmen, bu ağa hükümeteyine aza tayin edilir.

Abidin Paşa bu örneklerin Müslüman ahali ile ilgili olduğunu gayri müslimlerden söz dahi etmediğini belirtip kendilerine verilmiş olan talimatın sekizinci maddesine göre 'huzur-ı muhafaza-yı asayişle telif kabul eylemiyen eşhâsın bila te'bidi caizdir' ibaresine uygun olarak, Diyarbekir Valisi'yle Siirt Mutasarrıfı Said Paşa ve ileri gelenlerle müzakere edip ortak bir kararla bunları Haleb'e sürgün ettiklerini belirtip

[44] BOA.,**Y.A.Hus.162/42**

hükümetin nüfuzunu yeniden tesis edip halkın emniyetinin sağlandığını yazarak yaptıklarının doğruluğunu savunuyordu.

Paşa, yaptığı işlerin olumlu neticelerini ifade etmek için de; 'Siirt Sancağı'nda bugün Memalik-i Mahruse'nin en büyük asayişe nail olmuş bir sancaktan daha rahat ve hükümetin nüfuzu daha caridir. Heyetimiz Diyarbekir'e gitmeden önce ekraddan birinin hükümete celbi bir bölük süvariye muhtaç iken şimdi ise içinde herhangi bir adamı murad eder ise müdir-i nahiye bile 'falanı hükümet ister söyle gelsin' diyerek zabtiyesiz olarak en güçlüsü bile alınır. İnşallah gelecek sene aşar ve bedel-i ağnamdan hasıl olacak fevaid Hazine-i Celile'ce malum olur'. Söz konusu kişilerin, sorgusuz sulasiz sürgün edildikleri iddasına ilişkin de 'bunların cürümlerini mahkemevari ve ceza kanunnamesine tatbik etme şansının olmadığını belirtiyordu. Diyarbekir'e ulaştıklarında durumun aciliyetini kavradığınıve derhal ıslahata başladığını, çok zor şartlarda çalıştıklarını 'her seneden ziyade hararet ihata edip ateş kesilmiş Diyarbekir'de Haziran Temmuz ve Ağustos ayları içinde bütün gün ve geceleri uykusuz kalarak devlete mazaallah bir gaile açılacak ve hükümetin nüfuzu iade olunacak yolda çalıştığını yazıyordu. Bu ifadelerinden sonra, anlatacak çok daha fazla şeylerinin olduğunu ve şu an bulunduğu Ma'müretül-aziz'de beş yüz kişiden ziyade ahali-i mazlumun gelip icra-i adalet taleb ettiğini ve çakerleri gece gündüz bunların işleriyle meşgul olduğunu yazıyordu. Ayrıca bir yandan polis ve jandarma teşkili, diğer taraftan talimatnamenin birinci maddesi ahkamınca, kırk üç azadan mürekkep burada teşekkül eden Islahat Komisyonu'na riyaset edip, ıslahat ile uğraşmakta olduğunu, Haleb'e gidenlerin isimlerine ve cürmlerine havi bir kitap kadar büyüklüğünde defterin bir sonra gelecek posta ile inşallah takdim edeceğini[45] bildiriyordu.

Sivas'a ve Haleb'e gönderilenlerin yol masrafları ve sevk memurlarının harcı-rahlarının ne şekilde yapılacağı[46] ve bu iş için ne kadarlık bir bütçenin ayrıldığı da hesaplanmıştı.[47]

[45] BOA.,**Y.A.Hus.162/42-2**
[46] BOA.,**ŞD. 289/41**
[47] BOA.,**Y.A.Res. 12/46**

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla sürgüne gönderilmiş olanların bir süre sonra firar edip Diyarbekir'e ulaştıklarına dair haberler gelmeye başlamıştı. Bab-ı Ali tarafından daha çok İngiliz konsoloslarının yaydığı bu haberlerin doğru olup olmadığının araştırılması isteniyordu.[48]Haberin doğru olduğu kısa sürede anlaşıldı. Dönemin Sivas Valisi'nin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 14 Temmuz1880 tarihli telgrafta, Karageçi Aşireti Reisi Abdullahzade, kardeşi Halil, Milli Aşireti Reisi İbrahim, kardeşi Mehmed ile amcaları Ali, çarşı iznine çıktıklarında yanlarında iki zabtiye bulunduğu halde evvelce gizlice memleketlerinden getirtikleri atlara binip firar ettiklerini. İçtimada durum farkedlince derhal peşlerine süvariler gönderilip geçiş yollarının tutulduğunu belirtiliyordu.[49]Yine, Dâhiliye Nezaretine gönderilmiş olan bir başka telgrafta ise, Abidin Paşa'nın komiserliği esnasında kürt ileri gelenlerinden ve eşkıyadan yüzden fazla şahsın Haleb'e ve Sivas'a sürgün edildiğini ve bunların epey bir süre geçmesine rağmen neden daha uzaklara gönderilmediklerinin anlaşılamadığını çok geçmeden bunların üçer beşer firar etmeye başladığını hatta Sivas'da kimsenin kalmadığını Haleb'den firar edenlerin de yirmi beş kişiyi geçtiğini, firar ettikten sonra bunların doğruca memleketlerine döndüklerini bazılarının tekrar yakalandığını fakat asılma korkusuyla çoğunun dağlarda kırlarda dolaştığını bildiriyordu.[50] Sürgün edilenlerin aileleri tarafından gönderilen arzuhallerde haksız yere sürgün edilip ve suçlandıklarını savunuyorlardı.[51]Konunun araştırılması ve ayrıntılı bir rapor hazırlaması için dönemin Ma'müret'ül-aziz Valisi Aziz Paşa görevlendirildi.[52] Aziz Paşa'nın gönderdiği ve gelen daha birçok evrak 'Heyet-i İthamiye' tarafından ele alındı.[53] Sürgün edilenlerin suçlarına dair yeterli kanıtın olmadığı ve konunun İstinaf Mahkemesi'ne gönderilip ele alınması istendi.[54] Bu gelişme üzerine Meclis bu konuyu hususi görüşmek için bir oturum yaptı ve alınan kararla, vatanlarından uzaklaştırılıp mahkemesiz Haleb ve Sivas'a taraflarına sürgün edilmiş olmalarının, adalet ile bağdaşmadığını cinayet ve benzeri suçlara

[48] BOA.,**MB.İ. 64/89 27**
[49] BOA.,**ŞD. 2216/66**
[50]BOA., **ŞD. 2216/66-2**
[51] BOA., **ŞD. 2434/57**
[52] BOA.,**Y.A.Hus. 166/84**
[53] BOA.,**MB.İ. 89/75**
[54] BOA.,**Y.A.Hus. 167/25**

karımış olanların tespiti ve muhakemesi yapılarak sonra memleketlerine geri gönderilmeleri[55] isteniyordu.

Abidin Paşa, bölgede devletin nüfuzunu artırmak özellikle Hristiyan halk ile devlet arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek amacıyla, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 22 Temmuz 1879 tarihli telgrafta buraya birer hıristiyan mutasarrıf muavini gönderilmesini öneriyordu. Devamında, 'Diyarbekir islam ve hıristiyan bu sırada hükümet-i seniyyeye bi-l-ittifak gösterdikleri kemal-i muhabetin ilelebet bekâsını ve vukû-ı melhûz olan tahrikat ve tesvilatın te'sirsiz kalmasınamü'eddâ olmak üzere her mutasarıflıkda iki bin kuruş maaşla birer hıristiyan mutasarrıf muavini tayini ve şimdilik her ne kadar kazaların nüfus-ı islamiyesi, hıristiyandan pek çok ise de muahharen icra olunacak taksimat üzerine ahali-i hıristiyaniyesi çok olacak olan bazı kazalarda dahi birer hıristiyan kaimaykam nasbı münasib mütaala kılınmış olduğundan bu babda emir ve irade hidiv-i azamileri istizan olunur.'[56] Bu konu, Meclis-i Vükela'da ele alındı. Esasen yapılan önerinin münasip olduğu fakat buradan 'ehil ve muktedir mutasarrıf muavinleri tayininin mümkün olamayacağını Umur-ı Mülkiye'ye ve kavanine ve nizamat-ı devlete vâkıf, oralarda münasib' birilerinin olub olmadığının belirlenmesinin daha isabetli olacağı ifade edildi. Bunun üzerine, Abidin Paşa, gönderdiği başka bir telgrafnamede 'Diyarbekirli Katolik milletinden rütbe-i saniye ashabından Kazazyan Oseb Efendinin Malatya ve Ermeni Milleti'nden ve rütbe-i sâlise ashabından Ohannes Efendinin Mardin Keşişoğlu Agop Efendinin dahi Siirt Sancakları'[57] mutasarrıflıklarına tayin edilebileceğini belirtti. Abidin Paşa'nın bölgenin genel durumuna ilişkin yaptığı bu öneriler, onun kısa sürede meselelere ne denli vâkıf olduğunun göstergesidir. Ayrıca bu yolla devlet, merkezden taşraya memur göndermek yerine bölgenin sorunlarına vakıf olabilecek kişileri seçerek halkın hükümete olan güvenini de pekiştirmiş oluyordu.

[55] BOA.,**Y.PRK.BŞK.4/46**
[56] BOA.,**Y.A.Res 4/30-2**
[57] BOA.,**Y.A.Res 4/30-3**

1. 4 Valilikleri

1.4.1. Sivas Valiliği

Abidin Paşa'nın Diyarbakır ve Ma'mûratü'l-azîz Komiserliği görevindeyken yaptığı uygulamaların neticelerine bakıldığında hükümet açısından en önemli sorunun, asayişin ve merkezi otoritenin güçlendirilmesini sağlamak olduğu görülmektedir. Bu yöndeki girişimleri teşvik eden hükümet uygulamalarda başarılı gördüğü mülki amirlerin yetkilerini genişletme yoluna gitmiştir. Örneğin bir müddet sonra, Abidin Paşa'ya mevcut görevlerinin yanı sıra Rumeli Beylerbeyi Rütbesi verilerek, Sivas Valiliği'ne tayin edildi.

Paşa'nın tuttuğu notlarda ,"ba'dehû Diyarbekir, Ma'mûretü'l-azîz Sivas Komiserliği kemâkân bâkî kalmak üzere Rumeli beylerbeyiliği pâyesiyle ve yirmi bin kuruş maaşla doksan altı senesi Ramazan-ı şerîfinin onuncu ve doksan beş senesi ağustosunun on beşinci günü (13 Ağustos 1879) Sivas vilayeti valiliği uhde-i âcizâneme ihâle buyrulmuştur"[58]şeklinde ifade ediyordu. Abidin Bey'e Rumeli Beylerbeyi payesi verilmesi kariyeri açısından büyük bir aşamayı ifade eder. Çünkü bu paye, 'Tanzimat'an sonra büyük mülki rütbelerden sayılmıştır. Bu rütbeyi ihraz edene Paşa denilir ve elkap olarak da saadetlü efendim hazretleri kullanılırdı.'[59] Abidin Paşa'nın Sivas Vilayeti'ne tayin edilmesinde asayişle ilgili yaptığı başarılı uygulamalarının yanında o sıralarda İngiliz Başkonsolosu'nun da Sivas'ta bulunmasın etkisi olduğu gözlenmektedir. Birçok yabancı elçininİngiliz Konsolosun bilgisine başvurması ve onu otorite kabul etmesi, devletin uygulamalardaki güvenirliliği açısından sakıncalar doğurmaktaydı. Paşa,Dahiliye Nezaretin'e çektiği şifreli telgrafta, Konsolosun kendisi hakkında 'ehibbasından' bilgi aldığını belirtiyordu.[60] Sivas'a ulaştıktan sonra gönderdiği telgarfta ise, 'çakerleri bugün saat yedide Sivas'a muvassal eyledim ve ahali tarafından fevkalade bir surette istikbal görmüş olduğumdan ıslahat komiseri ve vali sıfatıyla cümlenin huzurunda bir nutuk

[58]**Defter-i Abidin Paşa II**, s.9
[59]Pakalın, Mehmed Zeki, **Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü**,C.III, İstanbul, 1983, s.57
[60]BOA.,**DH.ŞFR.112/42**

irad'[61] eylediğini belirtip vakit kaybetmeksizin derhal çalışmalara başladığını belirtiyordu.

Paşa'nın burada yaptığı icraatların Diyarbakır'daki uygulamalarından pek farklı olmadığı görülmekte. Örneğin hizmetleriyle ilgili gönderdiği telgrafta, 'Sivas ve havalisinde vukû bulmakta olan uygunsuzlukların saye-i muvafakatvaye-i hazret-i padişahinin tedabir-i ittihazıyla mahv ve izale edilerek bir iki ay zarfında sirkat, vesair cinayat zuhur etmediği ve altmış eşkıyanın derdest edilerek ahvalen iztizan olunmakta idüğü kazadaki memurinden başka devriyede bulunan ferik Musa Paşa ve Adliye Müfettişi tarafından mezkûr vilayete bildirilmiş ve her tarafça, asayiş ve emniyet istihsal ve ahali canibinden yeni bir şevkle umur-ı ticaret ve ziraate mübaderet kılınmış olunduğunu, vilayetçe maarifin geliştirilmesi özellikle sıbyan mekteblerinin mükemmel bir şekilde ıslahıyla'[62] ilgilendiğini çalışmalarının kısa sürede meyvesini vereceğine olan inancını belirtiyordu.

1.4. 2 Selanik Valiliği ve Hariciye Nazırlığı

Abidin Paşa, yaklaşık altı ay bu görevde kaldıktan sonra 28 Şubat 1880 senesinde Selanik Valiliği'ne tayin edildi.[63] Ruslarla yapılan savaşın ağır sonuçları devletin doğusunu da batısını da yangın yerine çevirmişti. Selanik Vilayeti'nde yaşananlar da pek iç açıcı değildi. Her tarafta yerel çeteler ortaya çıkıyordu. Başlarına buyruk hareketleriyle ahaliyi canından bezdiriyorlardı. Hükümetin zabtiye güçleri ise, bunları kontrol etmekde yetersiz kalıyordu. İşte Abidin Paşa'nın buranın valiliğine getirilmesinde bu sebeplerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Paşa'nın önceki görevlerinin yanı sıra, doğu vilayetlerinde yaptığı başarılı uygulamalar ona, artık çetelerle etkin bir şekilde mücadele eden, asayiş sorunlarını gideren, devletin otoritesini güçlendiren güvenilir bir devlet adamı profilikazandırmıştı. Dönemin Selanik Valisi Refet Paşa'nın Sadarete gönderdiği telgraflara bakılacak olursa, kente durumun hiçte iç açıcı olmadığını, halkın yönetimden şikayet ettiğini, müdahale edilmeyip işler bu şekilde bırakılırsa Selanik'in yabancı müdahaleye maruz

[61] BOA.,**Y.A Hus. 162/78-2**
[62] BOA.,**Y.A Hus. 162/78-1**
[63]**Defter-i Abidin Paşa II,**s. 9

kalabileceğini, bunun vahim sonuçlarının olacağını belki de Allah korusun, bütün Rumeli'nin elden çıkabileceği belirtiyordu. Vali Refet Paşa, Selanik'in kendisine has bir durumu olduğunu, diğer vilayetlerle kıyaslanmaması gerektiğini, buraya gönderilecek en küçük memurdan en büyüğüne kadar, işinin ehli ve muktedir kişilerden seçilmesi gerektiğini, askere ve mahalli idarecilere yeterli parasal destek verilmesini, aksi durumda eşkıya çetelerinin yaygınlaşıp önü alınamaz bir hal alacağını ve ayrıcakıtlığın da baş göstermeye başladığını[64] belirtiyordu. Selanik'teki bu vahim durum karşısında çok geçmeden Refet Paşa, Dahiliye Nezareti'ne çektiği başka bir telgrafta Selanik'in havasının kendisine iyi gelmediğini söyleyerek istifasını sunup görevden affını istedi.[65]

Konu Dersaadet'te Meclis-i Vükelada ele alındı, Selanik eşkıya çetelerinin sayısında artış olunduğu, Vali Refet Paşa ve bölge komutanı Safvet Paşa'nın durumu kontrol etmede yetersiz kalıp, acizlik gösterdiklerini, Selanik gibi önemli bir vilayetin bu şekilde idare edilemiyeceğini, bu durum karşısında, Osmanlı'ya sadık olan hıristiyan unsurların da taraf değiştirmeye başladığı belirtildikten sonra, devamında, 'Sivas Valisi saâdetlü Abidin Paşa hazretleri eshâb-ı dirayet ve liyakatden olduğu gibi Sivas Vilayetinde fevk-al-ade âsârı teminde gayret ve yine Yunan hududu üzerindeki me'muriyetinde çetelerin tesvii şekavetine meydan verilmeksizin mahv ve tenkilinde pek ziyade maharet ve sürat göstermiş ve Yunanistan ve Bulgaristan hududuna mülâsik olan Selanik Vilayeti Valiliği'nde bulunacak zatın müşarun-ileyh gibi lisan-âşina ve ahval-ı zamana vakıf me'murinden olması maslahaten dahi elzem bulunmuş olması cihetiyle müşarun-ileyhin mezkûr valiliğe tayin'[66]edilmesini kararlaştırdı.

Abidin Paşa, Selanik Valiliği görevindeyken Avusturya Sefiri Kont Dobeski'ye birinci, kendisini de ikinci rütbeden Mecidi-i Nişanı verildi.[67] Paşa, notlarında kendisine, 'Selanik Valiliğine tayin buyrulduğum sırda 29 Mart 1880 tarihinde

[64] BOA., **İ.MMS.66/3092-3**
[65] BOA**., İ.MMS.66/3092-2**
[66] BOA., **İ.MMS.66/3092-8**
[67] BOA.,**İ.DH.801/64929- MB.60/151.-2**

ikinci rütbeden Mecid-i Nişan-ı zişanı ve taltifen taraf-ı hazret-i hilafetpenahiden bir kılınç ve birçift rovelver'[68] verildiğini belirtiyordu.

Birkaç ay Selanik'de icraatlarda bulunduktan sonra, Selanik ferik askeri kumandanı Asaf Paşa'ya gönderilen şifreli bir telgrafta Abidin Paşa'nın derhal başka bir yere uğramadan hemen Mabeyn-i Hümayun'a gelmesi[69] isteniyordu. Bu acele talep kısa bir sonra anlaşılacaktı. Abidin Paşa'ya yeni kurulacak hükümette nazırlık verilecekti.

Abidin Paşa, 8 Haziran 1880 senesi tarihinde rütbe-i vezaretle Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne tayin olunduğunu belirtiyordu.[70] Bu konuda, vezir-i meâl-i semirim Kadri Paşa, diye başlayan iradede, 'Said Paşa'nın infisali vuku'na mebni Başvekâletimiz hidmeti nezdimizde mücerreb olan ehliyet ve sadâkatinize binaen me'muriyet-i haliyyenizin ibkâsıyla beraber uhde-i istihalinize ve Hariciye Nezareti ba-rütbeyi vezâret Selanik Valisi sabık Abidin Paşa'ya tevcih ve ihale kılınmıştır.'[71] Şeklinde ifade ediliyordu. Şüphesiz, Paşa'nın bu göreve getirilmesinde daha önce belirtiğimiz niteliklere haiz olmasının etkisi büyüktür. Bu dönem Osmanlı'nın birçok dış sorunla uğraştığı dönemdir. Yunan meselesi, Karadağ ve meşhur Berlin Anlaşması'nın 61. Maddesinin uygulanması gibi sorunlar, adeta devletin enerjisini tüketiyordu. Hariciye Nazırı olarak Abidin Paşa'nın da sözü edilen sorunlarla uğraştığı görülmektedir. Özellikle 61. Maddenin uygulunması ile ilgili İngilizlerin baskıları ve konuda hükümete verdikleri notalar, hükümetin bunlara verdiği cevaplar ile alınan önlemler öne çıkmaktaydı.[72] Hükümetin uygulamaları ise, İngilizleri pek tatmin etmiyordu ve hükümet üzerindeki baskılarını giderek artırıyorlardı. Bu baskılar, tanzimatan beri süreğen hale gelen, hükümet değişiklikleri sonucunu doğuruyordu. Çok geçmeden Kadri Paşa ve kabinesi azledilip yerine tekrar Said Paşa kabinesi kurulacaktı. Yaklaşık üç ay süren bu görevinden sonra Abidin Paşa'ya beş bin kuruş mazuliyet maaşı[73] bağlandı.

[68] **Defter-i Abidin Paşa II.,** s. 9
[69] BOA., **Y.PRK.BŞK.3/31-6**
[70] **Defter-i Abidin Paşa II.,** s. 9
[71] BOA., Y.EE.77/27
[72] Küçük, Cevdet, **Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897,** İstanbul,1984, s.73-87
[73] BOA., **İ.DH.814/65750**

1.4.3. Adana Valiliği

Abidin Paşa mazuliyet maaşıyla yaklaşık beş ay Dersaadet'te kaldıktan sonra birinci rütbeden Mecidi Nişanı verilerek[74] 22 Ocak1881 tarihinde Adana Valiliği görevine atandı.[75] Adana da göreve başlar başlamaz karşılaştığı en önemli meselenin, ucu bucağı olmayan bataklıkların ıslahı olduğunu anladı. Bu yerlerin ıslah edilip ziraate uygun hale getirilmesi, hem yöre halkına hem hazineye önemli bir kaynak sağlayacağına inanıyordu. Ayrıca birçok insan için de iş kapısı açılacaktı. Söz konusu bataklıkların bir kısmının kendisine tahsis edilmesini ve ıslahı için ortaya çıkacak maliyetin de kendisi tarafından karşılanması yönünde girişimlere başladı.

Paşa, bu amaçla vaziyetin önemine binaen, Dâhiliye Nezareti'ne telgaflar gönderdi. Kısa sürede bu konu Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da ele alınıp şu yönde karara varıldı. "Çukurova'da bulunan sazlık mahalde kırk elli bin dönüm miktarı yerin bir numûne gösterilmek ve mesârif-i vâkı'ası kâmilen taraf-ı vâlâlarından tesviye edilmek üzere tathîrine me'zûniyet talebini mutazammın re'sen ve cevaben Dâhiliye Nezâret-i celîlesine vârid olan iki kıta telgrafnâmeleri Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâda lede'l-mütâla'a iş'âr-ı devletleri mesâğ-ı kânûni dâiresinde olduğu gibi sûret-i iş'âra nazaran arazi-i mezkûrenin emr-i tathîri hazînece ve memleketçe fevâid ve muhassenâtı mûcib olacağı ve bu işte kullanılacak amelenin bi'r-rızâ ücretle istihdâm olunacağı anlaşılmasına mebnî ber-mûceb-i iş'âr tathîr ettirecekleri mahalle mutasarrıf olmak ve mesârif-i vâkı'ası kâmilen taraf-ı vâlâlarından tesviye kılınmak üzere ruhsat-ı matlûbenin i'tâsı tensîb olunmuş ve bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişâhî dahi ol merkezde müte'allik buyrulup Mâliye ve Nâfi'a Nezâret-i celîlelerine ma'lûmât verilmiş olduğu beyânıyla şukka-i senâverî terkîm kılındı efendim 23 Ağustos 1881'[76]

Bu karar, Abidin Paşa'ya yapmak istediklerini gerçekleştirmek için bir fırsat sundu. O ıslah çalışmalarını sadece kendisine verilen araziyle sınırlı tutmayarak, satın alma veya kiralama yoluna da gidip ıslah edeceği arazilerin sınırlarını genişletti. Islah

[74] BOA.,**İ.DH.822/66269**
[75]**Defter-i Abidin Paşa** II, s.9
[76]**Defter-i Abidin Paşa I,** s.1

çalışmalarının oldukça geniş bir araziye yayılması, Abidin Paşa hakkında, arazileri sazlık diye ucuza kapattığı, birçok araziyi de eşinin üzerine geçirdiği yolunda ihbarlar Bab-ı âli'ye ulaşmaya başladı. Söz konusu ihbarların asılsız olduğuna ve itibar edilmemesi gerektiğine dair Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, 'Selim Kiço imzasıyla taraf-ı sâmî-i cenâb-ı sadaretpenâhîye takdîm olunup bâ-tezkire-i sâmiye irsâl buyrulan ve şûrâ-yı devlete havale olunan lâyihada vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan bir takım arazinin zât-ı devletleriyle harem-i âlîleri tarafından sazlık denilerek cüz'î bir bedel ile tefevvuz olunduğu dermiyân ve ihbâr olunmaktan nâşî vergi emânetiyle cereyân eden muhâbere ve olunan müzâkere üzerine dâhiliye dâiresinden kaleme alınan ve icrâ-yı icabı bâ-buyruldı-i âlî teblîğ ve irâde buyrulan mazbatada arazi-i mezkûreden bir kısmı usûl ve kâidesine tevfîkan ashâbından tefevvuz olunmuş ve bir kısmı müte'allik buyrulan irâde-i seneiyye-i cenâb-ı pâdişâhî mûcibince ihale kılınmış olduğu emânet-i müşârun-ileyhânın cevabından anlaşıldığından muhbir-i mûmâ-ileyhin bu arazi hakkında ihbâr ve dermiyân eylediği sû-i isti'mâlatın bî-asıl ve esas olduğu tahakkuk eylemiş olmağla kendisine cevab i'tâ ve mezkûr sazlığın uhde-i âlîlerine sûret-i ihâlesi hakkında mukaddemâ şeref-tastîr buyrulan emirnâme-i sâmî mûcibince ihyâ ve i'mârıyla tasarrufu içün dahi savb-ı âlîlerine tebliğât i'tâsı gösterilmiş olmağın ol vechle icrâ-yı icâbı bâbında irâde efendim hazretlerinindir'[77] Abidin Paşa, işlerin ne şekilde yürütüldüğüne istinaden, arazi sahiplerinden aldığı mazbataları, herhangi bir usulsüzlük olmadığını göstermek amacıyla, Bab-ı âlî'ye gönderdi. Bu belgeler, Paşa hakkındaki ithamların önüne geçilmesini sağladı.[78] Paşa'nın tutuğu notlardaki tapu kayıtlarına göre, adına kayıtlı Eğriağaç Karyesi'nde 2.000 dönümlük bir tapu, Payas Kazası, Yumurtalık Nahiyesin'de ayrı ayrı olmak üzere toplam sekiz tapusu vardı. Yani yaklaşık 22.000 dönüm araziye sahipti.[79]Abidin Paşa'ya yönelik ithamlara karşı, Payas ahalisi, Paşa'ya minetarlıklarını ifade eden bir teşekürname verdi.

Gelen şikâyetler, Meclis-i Vükela'da ele alındı ve Abidin Paşa'nın azledilerek yerine Ma'mûteü'l-azîz eski valisi Aziz Paşa'nın getirilmesine karar verildi.[80] Fakat

[77]**Defter-i Abidin Paşa I,** s.19
[78] BOA.,**Y.PRK.UM. 6/77**
[79]**Defter-i Abidin Paşa I**, s.10-18
[80] BOA.,**Y.A.RES.20/43**

nedenini tam olarak belirleyemediğimiz söz konusu bu karar uygulanmadı. Bu ithamlar ve söylentiler belli ki Paşa'nın canını sıkmıştı. Bir müddet sonra Abidin Paşa, Sadaret makamına gönderdiği yazıda, Adana'nın vehametli havasından başka, almış olduğu arazinin tathir ve imarı için yaklaşık otuz bin lira borçlandığını, şu haliyle bu kadar borcun altından kalkamayacağını mümkünse Konya, Ankara veya Karesi Vilayetlerinden birine becayiş yoluyla gönderilmesini talep ediyordu.[81]

Abidin Paşa, 4 yıl 7ay ve 14 gün sürdürdüğü bu görevinde Adana'ya birçok hizmetlerde bulunup adeta vilayetin çehresini değiştirdi. 'Paşa, evvela bir Nafiacı sonra Maarifci idi. Adana'nın ana caddelerini o açtırdı. Hala adını taşıyan caddesi memleketin esaslı bir caddesidir. Burası eskiden pislikten geçilmez bir vaziyette idi. Şimdiki caddeyi Taşköprüye bağlayıp köprüyü tamir ettirdi.Tam ortasındaki dar yerine bir taht kurdurdu, İstanbul'dan bir ince saz takımı getirtti. Her akşam burada halka musuki ziyafeti verilir ve halkın içtimai zevki inkışaf ettirilirdi. Abidin Paşa, mühim bir ihtiyacı olan saat kulesini yaptırdı. Bu kule hala memleketin orta yerinde yaşamaktadır. İlk defa büyük çalar saat Adana'ya Abidin Paşa ile girdi. Saat kulesini inşası münasebetiyle Şeyh Garipzade Mehmed Efendi ebcedle tarih düşürülen ve sonu şöyle biten bir kaside yazmıştı:

"Bir çok büyük eserdir ki katı yok naziri yok
Zahiren saat çalar manen devlet seslenir.

Ol Abidine eyler dua;

Çünkü andan ruz u şeb vakt-i ibadet seslenir".

Abidin Paşa, halktan iane toplama yoluna giderek askeri rüştiye binasını yaptırdı. Kendisine serasker tarafından teşekkürname gönderildi. İnşaat 1883 yılında ikmal edildiği sırada Adana'da idadi açılması için Bab-ı âli'den emir gelmişti. Vali derhal bu binayı idadi mektebi olarak kullandı. Muallimleri tayin etti. Abidin Paşa'nın en hayırlı bir işi de Adana-Mersin demiryolunun inşaatına himmetidir. Bir Fransız

[81] BOA.,**Y.A.RES.26/10**

Kumpanyasına verilmiş olan bu mühim inşaat memlekete medeniyet ve iktisadi inkişaf da getirecektir. Abidin Paşa bunun için takdire değer bir faaliyet gösterdi.

Valinin mühim bir hizmeti de geniş mikyasda makineli ziraatın inkışafında ön ayak olmasıdır. Bütün ovayı sulatmak maksadıyla İstanbul'dan birçok mühendisler getirtti. halkın yeni ziraat sisteminin faydalarını görmeleri için evvela kendisi geniş mikyasda arazi aldı ve bizzat çiftçiliğe başladı. Mümekemel tarhlar ve cedveller yaptırdı.'[82]Paşa'nın yaptığı bu hizmetler, onun arazilerin ıslahının niçin bu denli önemli olduğu meselesi de cevaplamış olduğu kaaatindeyiz.

Abidin Paşa'nın, yürüttüğü daha öncekigörevlerine ilişkin de şikayetler olmuştu, ama bunlar daha çok asayişle ilgiliydi, böyle arazileri değersiz gösterip ucuza kapatarak, kendisine ve ailesine çıkar sağlama yollu ithamlar ve şikayetler oldukça ağırdı. Adana Valiliği, Paşa'nın kariyerinde önemli fakat yorucu ve yıpratıcı bir süreç olmuştur

Bir müddet sonra Abidin Paşa'nın becayiş yoluyla da olsa gitmek için talep ettiği vilayetler olmadı. Yerine, 13 Eylül 1885 tarihinde yeniden Sivas Valiliğine atandı. Adana'ya da eski Nafia Nazırı Raif Paşa getirildi.[83]Abidin Paşa ikinci kez atandığı bu görevde asayiş, nafia ve maarif işleriyle yakından ilgilendi yaklaşık on ay sürdürdüğü bu görevi Ankara Valisiyle becayişi[84] uygun görülerek tamamladı.

1.4.4. Ankara Valiliği

Abidin Paşa, 7 Temmuz 1886 tarihinde[85] Sivas Valiliği görevinden Ankara Valiliği'ne atandı. Ankara Vilayeti'nin sorunları oldukça ağırdı. Asayişin sağlanması, yolların durumu, su sorunu, kıtlık, eğitim ve üretimin artırılması gibi konular, öne çıkanlarıydı. Paşa kendisine verilmiş olan bu göreve layık olduğunu göstermek için derhal icraatlarına başladı.

[82]Toros,Taha, İstanbul Şehir Üniversitesi, **Taha Toros Arşivi**,TT-584129
[83] BOA.,**İ.DH.962/76056**
[84] BOA., **İ.DH.994/78527**
[85]**Defter-i Abidin Paşa II**, s.9

Abidin Paşa, Mâbeyn'e, Ankara Vilâyeti'nde yapmayı hedeflediği icraata dair yazdığı, 30 Temmuz 1886 tarihli arizada, yapacağı işleri, sekiz maddede sıralıyordu. Bunlar, asayişin sağlanmasıiçin yapılacaklar, kıtlık ile mücadelede izlenecek yollar, okul sayısının artırılması, yolların düzeltilmesi vesu meselesinin çözümü için yapılacaklar, aşar vergisini toplamada uygulanacak metotların yanısıra, yaklaşık beş senedir yapımı devam eden demiryolunun bitirilmesi ve son olarak devletin gelirlerinin artırılmasını hedeflediğini yazıyordu.[86]

Abidin Paşa, öncelikle vilayet dahilindeki kuraklık ve kıtlık ile mücadele etmesi gerektiğinin bilincindeydi. Bu konuda Mebeyn ile sürekli yazışarak durumun vehametine binaen alınacak tedbirlerle ilgili destek arayışı içerinde olduğu görülmektedir. Örneğin, vilayet dahilindeki stokçuların, kıtlıktan faydalanıp kıtlığın yaşandığı köylerde beş kuruşluk zahireyi seksen kuruşa[87] satmaya çalıştıklarını, kıtlığın etkisinde olan Seferihisar ve Mihaliççık Kazaları için, Hüdavendigar Vilayeti'nden borç olarak zahire[88] alınmasını, kuraklıktan vesair sebeplerden gelecek sene ağnam gelirlerinde düşüş olacağını bu konuda alınacak önlemler ile alakalı Yozgat ve Kırşehri'nde iki memurun[89] görevlendirilmesini, vilayetin içinde bulunduğu mali durum dolayısıyla aşar gelirlerinden bir miktarın[90] vilayete bırakılmasını öneriyordu. Paşa, önceki yıllarda kuraklık ve açlıktan yetmiş seksen bin kişinin hayatını yitirdiğini fakat kendi döneminde her zamankinden daha şiddetli geçmesine rağmen, kıtlığın önünü kesmek için, köylüye tohumların önceden dağıtımı sağlanarak kıtlığın önüne geçildiğini[91],yazıyordu. İzlediği başarılı uygulamalar neticesinde, bir kişinin dahi telef olmadığını, ahalinin kendilerine yapılan zahire yardımından dolayı teşekkür ettiğini[92] belitiyordu.

Asayiş konusunda ise, Paşa'nın daha çok Ermeni çetelerinin yaptığı faaliyetlerin önlenmesi amacıyla, yapılan takibatın ne şekilde sürdürülüp sonuçlandırıldığına ilişkindi. Örneğin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği şifreli bir telgrafta, özellikle,

[86] **Defter-i Abidin Paşa I**, s.45-46
[87] BOA.,**İ.DH.1235/96765**
[88] BOA.,**DH.MKT.1445/39**
[89] BOA.,**İ.DH.1070/83904**
[90] BOA.,**Y.MTV.45/76**
[91] BOA.,**Y.PRK.UM.14/1**
[92] BOA.,**Y.PRK.KOM.5/138**

ermenilerin fesad ve şikayetlerine meydan verilmemesini[93], intizam ve asayişin bir kat daha artırılması[94] gerektiğini, ermenilerin neşrettikleri hezeyannameler ve bazı müfsid hareketlerinin artması üzerine olayları yerinde takip edip gerekli müdahaleleri yapmak için Kayseri'ye[95] gittiğini yazıyordu. Özelikle Kayseri Yozgat ve Merzifon'da yoğunlaşan ermeni faaliyetlerin ne şekilde idare edildiğini, başlangıç noktasının neresi olduğunu, adı geçen müfsid komitelerin tespit edilip cezai muameleye tabi tutulmalarını sağlamaya çalıştığını vurguluyordu. Abidin Paşa, Mabeyn'e gönderdiği başka bir yazıda, Paskalya kutlamalarında alınan tedbirler neticesinde Ankara ve civar kasabalarda herhangi bir olayın meydana gelmediğini[96] bildiriyordu.

Söz konusu başarılı icraatlar belli eleştirileri de beraberinde getirmekteydi. Örneğin Sadarete yazılan bir belgede, valinin ahaliye fenalıklar yapıp zulmettiğini[97], Paşa ise, gözden düşürülmek için kendisine komplo kurulduğunu[98], özellikle Ankara Belediye Reisi'nin azlinden sonra, yaptığı güzel icraatları gölgelemek maksadıyla aleyhinde çalışmalar yapıldığını[99] öne sürüyordu.

Sadaret Makamı'ndan, 1 kasım 1893 tarihinde Abidin Paşa'dan,Ankara'daki icraatlarının hangi aşamada ve neler olduğuna ilişkin bir rapor sunması istendi. O da, 11 Aralık 1893 tarihinde ayrıntılı birrapor hazırlayıp sundu. Bu raporunda Paşa, özetle şunları dile getiriyordu; 'Öncelikle Ankara'daki memuriyetim süresince yaptığım önemli icraatlar şunlardır, ilerlemenin ve medeniyetin temeli, servet ve birikimin en önemli aracı olan yollar, köprüler, geçitler ve kemerlerin yapılmasına büyük gayret sarf ettim. Önceki yapılanlardan başka benim memuriyetim esnasında 603km yeni soşe yapılıp, 428km'si tamir edilmiştir. 92 adet yeni köprü inşa edilip 97 tanesi de tamir edilerek, yaklaşık altı kilometre bataklık temizlenip doldurulmuştur. Şehrin içlerine doğru kasabalara soşe ve kaldırımlar yapılmıştır. Ankara şehriyle ona bağlı kasaba ve köylerde su ihtiyacının karşılanması büyük bir sorundu, bunu

[93] BOA.,**DH.ŞFR.138/21**
[94] BOA.,**Y.HUS.269/168**
[95] BOA.,**Y.MTV.75/33-169**
[96] BOA.,**Y.PRK.UM.24/52**
[97] BOA.,**Y.PRK.A.7/60**
[98] BOA.,**Y.PRK.BŞK.19/66**
[99] BOA.,**Y.PRK.UM.24/54**

çözmek için Avrupa'dan getirtilen mükemmel demir borularla, Ankara'ya birkaç saat mesafede bulunan, Elmadağı ve Hanımpınarı olarak adlandırılan yerlerden su getirtilerek şehrin içlerine doğru, 150'den fazla çeşme ve 2 şadırvan inşa edilmiştir. Atlatılan 1888senesi kuraklığında ahali tam bir yıl susuz kaldığı, değirmenlerin çalışmadığı durumda şehirden üç saat uzaklıktaki Emirgölün'den su taşınarak, değirmenler tekrar işlemeye başladığı gibi Ankara Ovası'nın büyük bölümü suya kavuşup ziraat'te büyük ilermeme kaydedilmiştir. Ve yine susuz kalan çevre kasaba ve köylerde 253 adet yeni çeşme yapılıp 28'i tamir edilmiştir. 32 noktada su kanalları ve yarıklar yapılarak yüzbin dönüm arazinin sulanması sağlanıp Ankara'nın suya olan ihtiyacı tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Maarife gelince, Memalik-i Şahane'nin her tarafına yayılan eğitim ışığı Osmanlı tebaasını sonsuz bir feyze gark etmiştir. Ankara vilayetinde göreve başladığımda çeşitli sebeplerle yeni usulde bir eğitimin yapılmasına ve yaygınlaştırılmasına ilişkin birçok eksikliğin olduğunu tesbit ettim ve konuda derhal çalışmalara başladım. Merkez Vilayette bir Muallim Mektebi açtırıp Maaarif Nezareti celilesinden gönderilen öğretmenlerle eğitime başlanmıştır. Hamidiye isimli, erkeklere mahsus bir rüşdiye ile iki ilkokul, yine kızlara ait bir rüşdiye ile iki ilkokul meydana getirilmiş ve şu anda vilayete bağlı civar kasabalardan gelip de, bu okullarda eğitimini tamamlayarak diploma alanların sayısı 478'e ulaşmıştır. Ankara'ya geldiğim ilk zamanlarda, sadece birkaç metre uzunluğundan ibaret bir duvar olan İdadi Mektebini mükemmel bir surette inşa ettirip ve şu anda yaklaşık üç yüz talebe bu okulda eğitim almaktadır. Ayrıca Kırşehri'nde yeni, gayet mükemmel ve muntazam bir İdadi Mektebi, yine Yozgat ve Kayseri'de de birer İdadi Mektebi yapımına başlanmıştır. Bunlardan başka civar kasabalarda yeni usule göre eğitimin yapıldığı, erkeklere mahsus 37, kızlara ait ise 7 ilkokul ile 1 Muallim m Mektebi ve 6 tane Rüşdiye Mektebi yeniden inşa edilerek toplamda 323 ilkokul 9 adet de Rüşdiye mektebi yeniden inşa olunmuştur.

Ankara Vilayetinde 1875 senesinden beri süren kuraklık çekirge gibi musibetlerden vilayetin başlıca ihracatı, ticaret ve servetin aracı olan tiftik fiyatının 50-60 kuruştan birden bire 9 kuruşa kadar inmesinden dolayı ahalinin ziyadesiyle fakir ve ihtiyaca

düçar oldukları hasebiyle bir takım önemli yerler, camiler, mescidler harap halde iken, memuriyetim süresince merkez vileyette ve civar kasabalarda 107 cami, 29 mescid,14 türbe, 3 minare, 71 medrese,11 tekke, 5 dersane,3 kütüphane, 1 saat kulesi,1 hastane, 30 köprü,3 şadırvan,18 Hükümet Konağı, 12 Belediye,11 telgrafhane, 9 askeri daire,9 depo, 4 cebhane,6 zabtiye koğuşu,10 hapishane,6 gazhane, 15 derbent, 9 karakolhane, 1 posta merkezi, 1 Belediye Eczanesi, 2 un fabrikası yeniden meydana getirilmiştir. Eskiden harab olan bazı kaplıcalarla pek çok su yolu tamir edilmiştir. Bunların yanısıra, vilayet matbaası için, Avrupa'dan mükemmel bir baskı makinesi getirtilmiştir.

Valiliğim süresince vilayete gelen muhacirlerin tamamı, iyi bir tarzda inşa edilen hanelere yerleştirilmiştir. Yemeklik ve tohumluk zahire ile birer çift hayvan verilmiş, rahat etmeleri için her türlü önlem alınmıştır. Muhacirler için vilayet dâhilinde güzel ve münasib yerlerde, altı köy ve dört mahalle kurulmuştur. Bunlardan başka 930 nüfus ve 30 hane de başkaca köy ve kasabalara yerleştirilmiştir.Şimdirefah içinde, ticaret ve ziraatle uğraşmaktadırlar.

Ankara Şehri'nin dış görünümü eskiden beri gayet siyah ve kasvetli bir haldeyken yapılan çalışmalarla, şehirdeki haneler beyaza sıvanıp hoş bir görüntüye kavuşturulmuştur. Belediyenin geliri artırılıp tedarik edilen tulumba arabalarıyla, şehir tamamen yıkanıp temizlenmiştir.

Asayişe gelince, benden önce vilayet dâhilinde pek çok eşkıya, halkın malını yağmalayıp, ahaliyi ziyana uğratıp canından bezdirmişti. Yapılan aralıksız çalışmalar ve alınan önlemler neticesinde eşkıyalar tamamen izale edilip ortadan kaldırılmıştır. Hatta merkezden sevk edilen zabtiye gücü civar kasabaların yakınlarına dahi yanaşsalar takip edilip yakalanmışlardır.

Ankara vilayetinde bundan on dokuz sene önce ortaya çıkan kıtlık ve kuraklıktan ahalinin çoğu vefat etmiş ve göçmüştür. Açlıktan ölenlere, yalnız Yozgat Belediyesi'nden 58.000 kuruş kefen parası harcanmışken, benim zamanımda ortaya çıkıp defedilenşiddetli kuraklık ve açlık ile, gece ve gündüz aralıksız sürdürülen faaliyetler sayesinde önüne geçilmiştir. Başkenten getirtilen 800.000 Kiyel-i ziyade

zahire, ihtiyacı olanlara dağıtılarak, hamdolsun hiç kimsenin açlıktan ölmediği gibi, bol tohum tedarik edilerek ekim yapılmış, zahiherin hesabı muntazam yapıldığı için devlet zarara uğratılmamıştır.

Yaklaşık dört buçuk seneden beri süren demiryolu inşaatında, önemli bir kısmı Osmanlı teba'sından bir kısmı da yabancılardan oluşturulan on binden fazla amele ve sair ehl-i fen ve ticaret bulunmuş iken, bunlar güzel bir şekilde sevk ve idare edilmiş ve hiçbir gün asilik, kavga ve gürültü meydana gelmesine müsaade edilmeden demiryolu inşaatı bitirilmiştir.

Sivas vilayetinde bulunan Merzifon kasabasında kurulmuş olan Ermeni Komitesi'nin fesadlıkları Yozgat ve Kayseri'ye de sirayet etmeye başlayınca, Sivas Vilayeti'nin birçok yerleriyle, Yozgat ve Kayseri civarlarında hezeyalar meydana getirenlerin tamamı gece gündüz aralıksız yapılan takibatlar ve alınan tedbirler neticesinde tamamı evraklar, silahlar ve isyan malzemeleriyle birlikte yakalanmıştır. Kanunen cezaya tabi tutularak beşi merkez vilayette idam, kırk ikisi ise kürek ve kalebentlik cezasına çarptırılmıştır. Geriye kalanlar ise affedilip meleketlerine gönderilmiştir. Bu arada, Martinik Tüfenkleri'yle silahlı olarak Sivas Vilayeti'nden Boğazlıyan tarafına tecavüz eden beş ermeni şakiden biri ölü, dördü de canlı ele olarak geçirilmiştir. Geçenlerde dahi bir ermeniyi katleden bir başka şaki ermeni zabtiye tarafından yakalandıktan sonra, silahlı on beş ermeni, Gürcü kıyafeti giyerek sözü edilen katili, zabtiyenin elinden zorla alınca, bunları ısrarla takip ederek kısa sürede hepsi yakalanıp ve işledikleri cürümler kendilerine itiraf ettirilmiş ve gerekli cezalara çarptırılmışlardır. Birkaç gün önce Kayseri taraflarında da bir müslim, ermeniler tarafından öldürüldü. Olaya karışan altısı da yakalanıp suçları itiraf ettirildi. Bu olaylardan dolayı islam ve hıristiyan ahali arasında bir husumet meydana gelmemiş ve vilayetin her tarafında asayiş sağlanmıştır.

Benim dönemimden önce, vilayetin aşar bedeli 25.000 seyiyesinde iken bugün 150.000 seviyesine çıkmıştır. Tiftik keçisinden dört buçuk koyundan üç buçuk oranında vergi alındığı zaman, Ağnam Vergisi 119.320 liraydı. Bizim zamanımızda tiftik keçisi için üç, koyun ve davarı, üç buçuk kuruşa indirdiğimiz halde Ağnam Vergisi 104.163 lira olmuştur. Tamamen unutulmaya yüz tutmuş tiftik keçilerinin

artırılması konusunda alınan tedbirlerle tiftik keçilerinin geleceği garanti altına alınmıştır.Orman gelirleri senelik 60-70 bin kuruş civarındayken bugün 250 bin kuruşa ulaşmıştır. Yedi sene zarfında aşar ve ağnamdan, akçenin toplanmasına dikkat edilmiştir.

Yukarıda birer birer açıklandığı üzere Ankara Vilayeti'nde yedi seneden beri devam eden memurluğum zarfında hazret-i padişahın izin dairesinde hareket edip zenginlik, düzen ve asayiş için büyük çaba harcadım[100].

Abidin Paşa valiliği süresince, vilayet dahilindeki Ermenilerin durumuna, yakın bir ilgi gösterdiğini notlarından anlamak mümkündür. Şüphesiz bu mesele, Hariciye Nazırlığı yaptığı kısa süre zarfında, Bab-ı âli'yi en çok uğraştıran konu olması ve kendisinin de bunu yakından görmesinin etkisi büyüktür. Paşa notlarında, vilayet dahilindeki İsyancı Ermenilerin, yakalanıp hangilerinin idam hangilerin kürek ve kalebentlik cezalarına çarptırıldığını isim isim not etmiştir.[101]Ayrıca Ermeni Meselesi'nin nedenleri ve çözüm önerileri ile alakalı Sadaret Makamı'na ayrıntılı bir rapor hazırlayıp göndermiştir.[102]

Abidin Paşa, bu görevi sürdürdüğü yedinci yılında Mabeyn'e gönderdiği bir belgede, aldığı bazı duyumlara göre, Bab-ı âli tarafından başka bir vilayete becayişi ile alakalı girişimlere başlandığını, şayet böyle ise, İzmir, Hüdavendigar veya Selanik Vilayetleri'nden birine becayişinin kendisini oldukça memnun edeceğini ifade etti. Özelikle Yunanistan ile yaşanan sınır meselesinden dolayı, yakını olan birçok kişinin memleketlerini terk edip yanına yerleştiğini, bunlara bakmak zorunda olduğunu ve birçoklarının da kadın ve çocuk olduğunu, başka uzak bir yere tayininin müşkülatlara sebebiyet vereceğini[103] dile getirerek durumunun özel olduğuna dikkat çekiyordu. Daha sonra gönderdiği başka bir yazıda, şayet İzmir veya Hüdavedigar

[100]**Defter-i Abidin Paşa II.,**s.113-121
[101] Bkz.,**Defter-i Abidin Paşa I**.,s.127-128
[102] Bkz.,**Defter-i Abidin Paşa II**.,s.109-113
[103] BOA.,**Y.PRK.UM. 22/19**

Vilayetleri'nden birine tayini uygun değilse Konya'ya becayişinin sağlanmasını[104] istiyordu.

Abidin Paşa'nın yaptığı yoğun faaliyetlerin, sağlığı üzerinde olumsuz etkileri yavaş yavaş görülmeye başlamıştı. Romatizma hastalığına yakalanmış ve çalışmalarını etkileyecek seviye ulaşmıştı. Sadaret'ten gönderilen bir yazıda, Kendisinin romatizmadan son derece muzdarip olmasıdan dolayı istirahat etmesini, işlerin yürütülmesini de geçici olarak Defterdar Efendinin[105] yerine getirmesi isteniyordu.

Ankara Valiliği görevindeyken Abidin Paşa'ya Sultan Abdülaziz döneminde verilmeye başlanan ve her türlü devlet hizmetlerinde güzel işler görenlere ve sayısı elli olan[106], birinci rütbeden Osmani Nişanı[107] hanımı Ümmügülsüm Hanım Efendiye de 1878'de çıkan ve Padişah'ın iradesiyle, muhaberelerle, zelzele, yangın ,su baskını gibi hadiselerde para vermek, fiili hizmette bulunmak suretiyle memleket ve millete yardımı dokunan kadınlara[108] verilen, birinci rütbeden Şefkat Nişanı[109] ihdas edilmiştir. Abidin Paşa, Adana'daki görevi süresince şehrin çehresini nasıl değiştirdiyse, Ankara'daki uygulamaları da benzer etkiyi göstermiştir.

1.4.5.Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valiliği

Abidin Paşa, yedi seneden fazla sürdürdüğü AnkaraValiliği görevinden, 20 aralık 1893 tarihinde[110], Akdeniz Adaları Valiliğ'ine tayin[111] edildi. Paşa aynı gün Mabeyn'e bu göreve getirildiği için memnuniyetini ve teşekkürlerini bildiren bir telgraf[112] çekti. Fakat tam olarak tespit edemediğimiz bir nedenden dolayı, Abidin Paşa, görev yerine gitmeyi geciktirince, Sadaretten kendisine hitaben, adaların hassas durumundan dolayı uzun süre valisiz kalamayacağını hemen göreve başlaması

[104] BOA.,**Y.MTV.45/69**
[105] BOA.,**Y.A.HUS.274/86**
[106] Pakalın, **a.g.e**.c.2.s737
[107] BOA**., İ.DH.1132/88400**
[108] Pakalın, **a.g.e.**,c.3,s.315
[109] BOA.,**İ.DH.1144/89234**
[110]**Defter-i Abidin Paşa II**.,s.9
[111] BEO.**328/24531-1**
[112]BOA,**Y.MTV.88/63**

gerektiği yönünde bir telgraf gönderildi.[113] Paşa, ancak tayin tarihinden 23 gün sonra görevine[114] başladı.

Bu görev yeri, Paşa açısından daha önce bulunduğu Anadolu taraflarındaki valilik görevlerindenfarklı bir niteliğe sahip olduğu görülmekteydi. Çünkü adaların kendisine has sorunları vardı. Özellikle Hıristiyan nüfusunçokluğu Yunanistan'nın adaları ele geçirme isteği, İngiliz ve Fransızların adalara olan özel ilgisi, düzen ve asayişin sağlanması gibi konular öne çıkan sorunlardı.

Abidin Paşa, söz konusu icraatlarını yaparken karşılaştığı güçlüklerden biri de, bütün adaların tek bir merkezden kontrol edilmesinin zor olmasıydı. Paşa bu amaçla vilayet merkezi olan Rodos Adası yerine, Midilli'nin olması gerektiğini öne sürüyordu. Ona göre, yaz mevsimi dışında, esen şiddetli rüzgarlardan dolayı, Midilli ve Sakız adalarının Rodos'tan tam olarak denetlenmesinin zordur ve bu anlamda vilayet merkezi olarak Midilli'nin daha uygun olduğuna inanıyordu. Bu yöndeki görüşünü Mabeyn'e sunmaya karar verdi. Paşa'nın bu görüş ve talebi Meclis-i Mahsusa'da ele alındı. Yapılan müzakereler neticesinde vilayet merkezinin değiştirilmesine gerek olmadığı yönünde bir karar verilerek kendisine bildirildi.[115] Bu gelişme üzerine Paşa, Rodos Adası'ndakendine bir konak inşa ettirip vilayetin işlerini buradan yürütmeye başladı.

Bir süre sonra Paşa, Dahiliye'ye gönderdiği şifreli bir telgrafta, Midilli Naibi'yle yaptığı bir görüşmeden bahsederek; 'Hristiyan ahali arasında hükümete karşı dedikoduların artığı, bunun önüne geçilemediği takdirde Müslüman ahaliye de sirayet edeceğini, bu amaçla ilk vapurla Midili'ye gitmek istediğini bildiriyordu. Aynı gün gelen cevabi telgrafta ise, 'Vilayet merkezinden ayrılmasının uygun olmayacağı, ancak bulunduğu yerden gerekli önlemleri alması istendi.[116]

[113]BOA**, BEO.336/25198**
[114]**Defter-i Abidin Paşa II**.,s.9
[115] BOA.,**M.V.91/48**
[116]**Defter-i Abidin Paşa II**, s.150

Abidin Paşa, vilayette asayişi kontrol etmek amacıyla, adaları daha sık ziyaret etmesi gerekiyordu. Bunun için ilave bir vapur istedi.[117] Keza bu amaçla etkili hafiye sistemi de kurmuştu. Örneğin Rodos'tan gönderdiği şifreli bir telgafta, 'Hüseyin Bey'i birkaç gün önce Rodos Adası'nın bazı köylerine gönderdiğini, Andoni, İskilanoz ve İskilanoz'un muhbirleri şuan da Yunanistan'dalar. Nafiz Efendi'nin Türkçe'den başka Arnavutça ve Rumca da bildiği için kendisi tarafından polis olarak tayin edildiğini. Rodos'a gelip giden vapurlara tebdili kıyafetle, Yunan ve Arnavut yolcularadan bilgi topladığını,[118] ayrıca, Yunanlıların İzmir'de gizlice 10 lira mükâfat ve 5 er lira maaşla 2 aydan beri gönüllü asker kaydettiklerini ve yelkenli gemilerle Yunanistan'a götürdüklerini, bu durumu Karpot Kaymakamlığı vasıtasıyla haber aldığını[119]bildiriyordu.

Paşa, vilayetin kendine özgü sorunlarının yanı sıra, idarecilerinuygulamalarındaki yanlışlarla da uğraşmak zorunda kalıyordu. Başkitabete gönderdiği bir yazıda, Limmi Mutasarrıfı Hüseyin Bey'in Limmi Muhasebecisi'ni darp ettiğinden dolayı Maliye Nezareti'ne şikayet ettiğini ve Hüseyin Bey'in hiddetinin şedid olması ve ada ahalisinin Rum tebaası olması ve adaya ecnebi donanması gelmesinden dolayı,olumsuz neticelere sebep olacak siyasi meseleler yaratacağından, Bedirhan Paşazade Hüseyin Bey'in Rumeli veya Anadolu'da bir mutasarrıflıkla becayişi edilmesini[120] teklif ediyordu.

Yine Rodos Adası'nda müslümanların ellerindeki arazilerin ve emlakların hıristiyanların eline geçmemesi için Mabeyn'e gönderdiği bir belgede, Kıbrıs adasına yakınlığı ve büyük devletlerin donamalarının buraya bir buçuk saat mesafede olan Marmaris Limanı'na ve bazı adalara uğraması gibi durumların Rodos Adası'nın çok önemli bir konuma sahip olduğunu gösterdiğini belirtikten sonra, çok önemli konuya işaret ediyordu. Bir süreden beridir Rodos Kalesi içinde ve dışında olan arazi ve emlakların peyderpey gayri müslimlerin eline geçtiğini, geçenlerde iflas eden bir müslümanın kendisine ait olan on yedi dükkanını sattığını belirtiyordu. Bu durumun

[117] BOA.,**Y.MTV.92/11**
[118] BOA.,**Y.PRK.UM.53/73**
[119] BOA.,**Y.EE. d..1194-6**
[120] BOA.,**Y.EE. d..1194-19**

böyle devam etmesi halinde, maddi zararların yanısıra emlak ve servetin tamamen gayri Müslimlere geçeceğini, bunu önlemek için, hakim, defterdar mektubi vb. oluşan bir komisyonun kurularak fiyat belirlemesi yapmasını ve bu mülklerin bedelinin Padişah Hazinesi'nden karşılanmak suretiyle satın alınmasını, böylece müslüman ahalinin güven duyup belki mülkünü satmaktan vazgeçebileceğini[121] görüşünü dile getiriyordu.

Abidin Paşa, söz konusu görevdeyken icraatlarına ilişkin detaylı bilgiler veren birlahiyayıSadaret'esunmuştu. Vilayetin o dönemki genel durumunu da görmemizi sağlayacak bu lahiyada Paşa,şunları dile getirmekteydi.'Bu vilayette bulunduğum süre içinde, yeni 342 km soşe, 326 adet köprü,3065 menfez,526km destek duvarı ve tamiratı yaptık. Bugüne kadar yapılanlar ise, bizim yaptıklarımızın beşte biri kadarıdır.

Midilli Adası'nı ziyarete gelen yabancılar, böylesine sınırlı bir arazide bu kadar soşenin Avrupa'da bile yapılamadığını söylediklerini işiddik. Hele Midilli'ye uzak mesafelerden demir borularla getirilen leziz suyun, sokaklara inşa ettirilen çeşmelerle ahaliye ulaştırılması ve döşenen parke taşlarıyla, fevkalade bir vaziyet arz etmiştir. Ayrıca bir tarafında güzel bir bahçesi olan büyük bir Belediye Tiyatrosu, yeni havagazı sistemiyle ışıl ışıl aydınlatılmıştır. Adada ziraat ve maarifin artırılması ve ilerletilmesi de sağlanmıştır.

Bir milyondan fazla zeytin fidanı dikilmiş, sürekli ve etkili bir şekilde teşviklerle bu vilayette, tayinimden önce toplanan zeytin aşarı 28 bin lira iken şimdi 60 bin liraya ulaşmıştır. Bunların yanı sıra hububata da önemli artış sağlanmıştır.

Yine Midilli de Kaptan-ı Derya merhum Hüseyin Paşa'nın eski arsasına, hazineye bir yük getirmeden toplanan ianelerle, Bahriye Nezareti'ne ait olmak üzere, üç bin liradan fazla para harcanarak büyük ve güzel bir bina inşa edilmiştir. Öyle ki Midili'den geçen yerli ve yabancıların dikkatlerini çekip, hayranlıkla bakıp takdir etmektedirler.Yine iane ile yapılan karakollar, Limni Riyaset Binası gibi vs. Midilli

[121] BOA.,**Y.MTV.104/36**

Adası'nda icra edilen ıslahat ve imarı birer birer yazacak olsak bu lahiyaya sığması mümkün değildir.

Rodos Adası'nda, diKiyel-in ağaç sayısı 500 bine ulaşmış, önceleri Rodos'ta soşeden söz etmek mümkün değilken, şimdi adanın birçok yerine mükemmel soşe ve caddeler inşa edilmiştir. Şehrin iç kesimlerine su götürülüp, hatta kale içinde susuzluk çekenlerin, bu sorunu çözülünce ahali şükranlarını bildirmiştir. Bir cami ve medrese tamir edilmiş ve yeniden inşa edilen Selmaniye adlı medresede ise elan 600 öğrenci eğitim görmektedir. Kızlar için bir tane de Rüşdiye Mektebi yapılmıştır. Yeniden yapılan ve hazineye yük getirmeyen muntazam bir bahçesi ve suyu olan bir Gureba hastanesi yapılıp, burada birçok hasta ve biçarenin tedavisi yapılmaktadır. Ayrıca teşviklerimizle bir Darülaceze de yapılmıştır.

Sakız Adası'nda başlayıp bitirilen muntazam ve büyük liman ve bulvarlarhakikaten takdire şayandırlar. Burada da 500 bine yakın meyve fidanın dikilmiştir.

Leyroz, Kaşot ve Kalimnoz Adaları'nda hazineye masraf çıkarmadan devletin şanına yaraşır, hükümet konakları yapılmıştır.

Limni adasında da bu yönde resmi daire ve binalar yapılmıştır. Bu müddet zarfinda Yunan muhaberesi sırasında ve sonrasında, halkın yüzde doksan beşi hıristiyan olmasına rağmen, alınan önlemler neticesinde, düzen korunmuş ve asayişte herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Bu durum, halkın günlük işlerine daha fazla sarılmasını sağlamıştır.Ayrıcayeni binalar, okullar ve evlerin yapımı da devam etmektedir.

Vilayete tayin edilmeden önce, Osmanlı tebası olan hıristiyan ahalinin pek çoğu kendilerini Yunan tebaası diye tanıtıyordu. Ama ısrarlı takip ve denetimlerimiz neticesinde, hıristiyan ahalinin bu iddialarına meydan verilmemiştir[122] şeklinde adaların genel bir profilinigörmemizi sağlamıştır.

[122]BOA.**Y.PRK.UM.66/32-2**

Abidin Paşa, Cezâyir-iBahr-ı Sefid Valiliği döneminde birçok devletten nişan alarak övgülere mazhar olmuştur. Devletin kendisine verdiği Murasa Osmani[123] nişanının yanı sıra, Danimarka hükümeti[124], Fransa hükümeti[125], Yunan hümümeti[126] ve İran devleti[127] tarafından kendisine nişanlar takdim edilmiştir.

1.5. Ülkeye Dair Görüşleri ve Çözüm Önerileri

1.5.1. Bütçe Denkliği ve Üretimin Artırılmasına Dair Görüşleri

Abidin Paşa, sadece bulunduğu vilayetin sorunlarıyla alakadar olan bir bürokrat değild. O zaman zaman memleketin genel meseleleriyle de yakından ilgileniyor ve bunlara dair görüş ve önerilerde bulunuyordu. Örneğin, mali ıslahata ilişkin sultan II. Abdülhamid'e sunduğu ayrıntılı bir raporda; Hazinenin bütçeyi denkleştirmek için maaş kesintilerine gitmesinin, faydasız ve birçok gereksiz dedikodulara sebebiyet vereceği uyarısını yaptıktan sonra, bu yolla senelik en fazla beş yüz bin lira tasarruf sağlanabileceğini, hazinenin borcu göz önüne alındığında bunun hiç demek olduğunu, bu durumun memurların suiistimaline sebep olacağını, ama yeni bir vergi sistemiyle hazinenin geliri ve ahalinin servetinin artırılabileceğini belitiyordu.

Yabancı devletlere uygulanan resmi gümrüğün yüzde üç artırılmasına onay verilmesinin, faydalı bir önlem olduğu görülse de, gümrük, orman ve maden gelirlerinin artırılması için yapılması lazım gelen asıl uygulamalar yerine getirilmedikçe bütçeye katkı sağlamanın zor olduğunu yazıyordu.Paşa'ya göre asıl önemli olanın ziraatin terakisi ve çoğaltılması olduğunu, bunun için yapılması gereken başlıca tedbirleri ise şöyle sıralıyordu;

Birincisi, mevcut arazilerin kaynaklar ve nehirlerle bolca sulanmasının oldukça önemli olduğunu,

[123] BOA.,**İ.TAL.240/48**
[124] BOA.,**İ.TAL.292/30**
[125] BOA.,**İ.TAL.276/70**
[126] BOA.,**İ.TAL.311/88**
[127] BOA.,**İ.TAL.283/65**

İkincisi, çifçilerin yaz sonunda lüzüm gördükçe yüzde yedi faizle para bulmalarının sağlanmasını,

Üçüncüsü, Avrupa'da kullanılan yeni zirai araç ve gereçlerin getirtilmesi ve her arazinin özelliğine göre sağlam tohumların tedarik edilmesini,

Dördüncüsü, ziraatde aşar mültezimleri tarafından sıkıntılara sebebiyet olacak tutumlardan kaçınılmasını,

Beşincisi, bazı nehirlerin taşmasıyla arazilerin su altında kalmasını önleyecek tedbirlerin alınması ve nehirlerin taşımacılıkta kullanılmasının sağlanmasını,

Altıncısı, Reji'nin tütüncülere çıkardığı zorluklar ve engellerin giderilmesinin esas olduğunu, belirtikten sonra bu maddeleri detaylandırarak raporuna devam ediyordu.

Öncelikle, memleket dahilinde bulunan nehirlerden arazinin sulanması için yararlanmak, bu yönde çalışmalar yapmak elbette büyük parasal kaynaklar gerektirir, halbu ki ne hazinenin ne de ahalinin bu işe ayıracak parası yoktur. Buna karşın şirketlerin söz konusu kaynağı bulması mümkündür. Araziyi sulamak gayesiyle para harcayacak şirketlerin, koyacakları miktarın yüzde altısına kadarınının, hükümet tarafından teminat altına alınacağı belirtilirse bu konuda şirketlerin cesaretleneceğini, kimsenin arazisinin zorla sulatılmasına gerek olmadığını, dönüm başına hükümet tarafından belirlenecek bir ücretle, isteyen çiftçinin arazisini sulatabileceğini, şirketin yüzde altıdan fazla kar etmesi halinde ise, kârın yüzde ellisini hazineye, diğer kısmını da kendisine alacağı belirtilmelidir. Böylece hazineye bir yük gelmediği gibi bilakis hazinenin geliri artacaktır.Bu yolla, arazilerin mahsulatı artacağından aşar vergisi de artacak ve ahalinin refah seviyesi yükselecektir. Sulanan arazinin değerinin sulanmayan araziye nispeten on kat artacağını, ayrıca sulanan arazilerin yakınındaki emlak fiyatlarının yükseleceğini, bunun da vergi artışına neden olacağını, ahalinin elinde oluşacak fazla mahsulün yabancı devletlere satılmasıyla, karşılığında mal alınması yoluna gidileceği için gümrük gelirlerinin de artacağını öne sürüyordu. Arazi sulama işi yapacak olan şirketlerin belirlenmesinde hangisinin daha

uygun olacağına ise gazetelerde münakaşa edilerek ihale yoluna gidilmesi gerektiğini belirtiyordu.

Çiftçilerin ihtiyaç duyacakları akçeye gelince, ziraat bankaları münasip bir tarzda cüz'i denebilecek miktarda kredi veriyor, fakat bu meseleyi çözmüyor, çiftçi bu defa tüccardan borçlanma yoluna gidiyor ve kazancının önemli bir kısmını buna kaptırıyor, bir süre sonra da elindeki araziyi satışa çıkarmaktadır. Şayet arazi sulama şirketleri, yeni zirai aletler ve kaliteli tohumları çifçilere sağlayabilirse,bu onlarında çıkarına olacaktır. Çünkü mahsuldeki artış nispetinde karları artacaktır.

Abidin Paşa, aşar vergisine ilişkin görüşlerini de şöyle dile getiriyordu; Şu anda ziraatte uygulanan aşar iltizamı, ahalinin şikayetlerine neden olduğunu, bu şikayetlerin giderilmesi ve ziraatin artırılmasının iki koşula bağlı olduğunu öne sürüyordu. Birincisi, her bir Vilayet Meclisi İdaresi'nce önceden belirlenmiş aşarın artırılması, daha önce belirlenmiş miktara ulaşmışsa buraların aynen korunması, ulaşamamış olan köylerde ise, meclis idaresince oluşturulacak, tahsildar müfettişleri geçici bir heyetle, şayet mültezimler sözü edilen köylere sekiz günde gitmezlerse, köy muhtarı ve ihtiyar heyeti azalarının onayıyla, harman yapmaya hakları olmalıdır. Ne mültezim ne de hükümet tarafından kendilerine engel çıkarılmamalıdır.

İkincisi, üzüm, meyve, bostan, ağaç, bağ ve bağçelerin aşarı iltizama verilmeyip, doğrudan hükümet tarafından tahsili yoluna gidilmelidir. Bu birçok dedikodunun da önüne geçeceği gibi, çifçinin üzerindeki mültezim baskısını ortadan kaldırmış olacaktır.

Dûyun-ı Umumiye'nin denetiminde olan ve daha sekiz sene devam edecek olan reji idaresenin kaldırılması, hükümet tarafından lazım gelen tedbirlerin uygulanmasıyla rejiden önemli gelir sağlanabileceğini, ayrıca mevcud tahsildar memurlarının yetersiz ve suistimala açık durumda olduklarını belirtiyordu. Örneğin yüz köye sadece sekiz tahsildarın bakıtığını, bunun yerine her köydeki muhtara yüzde beşi kendilerine verilmek kaydıyla, köylüden makbuz karşılığında tahsilat yapabilme imkanı verilirse, daha iyi denetim sağlanır ve müffetişlerin yerleri ara ara değiştirilirse suiistimallerin

de önüne geçilebileceğini yazmaktaydı.[128] Abidin Paşa, sözü edilen bu tedbirlerin alınmasıyla var olan mali sıkıntıların kısmen de olsa giderilebileceğine inanıyordu.

1.5.2. Denge Siyaseti, Mısır Hidivi ve İngiliz Siyasetine Dair Görüşleri

Abidin Paşa, dönemin genel siyasi konjoktüre dair degöüşlerini dile getirmekteydi. Kısa bir süre yapmış olsa da, Hariciye Nazırı iken edindiği tecrübelere ve izlenimlerine dayanarak önerilerde bulunuyordu. Mabeyn ile yaptığı yazışmalara bakılacak olursa Osmanlı'yı ilgilendiren birçok gelişmeyi yakından takip ettiğini anlayabiliyoruz. Örneğin Yıldız Evrakı arasında bulduğumuz bir belgede Paşa;Vezirlik rütbesi ile 20 sene evvel Hariciye Nazırlığı'nın kendisine ihsan buyrulduğunu, fakat bazı hain ve nankörlerin garezleriyle şimdi padişahtan uzak kaldığını, ama bu durumun sadakatine zarar getirmediğini ve asla da getirmeyeceğini belirterek Padişaha olan bağlılığını ifade ediyordu. Devamında ise, Avrupa, Amerika, Yunan ve Mısır matbuatlarının şiddetli ve edebe muhalif yayın yaptıklarını, devletin menfaatine aykırı gazete ve risaleler çıkardıklarını, bu neşriyatın yasaklanmasıgerektiğini, Devlet-i âliyye'nin ecnebi kabine ve kamuoyuna karşı itibarının arttırılmasını, ayrıca Rusya Devleti'nin Anadolu demiryolları hakkında elde etmek istediği neticeye karşı padişahın gayretinde, ahalinin malumatı olmadığını[129] yazıyordu. Rusya devletinin Anadolu demiryollarına olan aşırı ilgisini ve diğer mühim siyasi meseleler hakkında, İngiltere Devleti'nin ne düşündüğünü bilinmesinin Bab-ı âli'ce elzem olduğunu belirtikten sonra, kendisinin Hariciye Nazırı iken İstanbul'daki İngiliz Sefiri ve şimdi Bahriye Nazırı olan Goschen ile iyi bir muhabbeti olduğunu, bu muhabbetini kraliçenin dairesinde bile izhar ettiğini, bu ilişkiyi kullanarak İngilizlerin ne düşündüğünü öğrenmeye katkı sağlayabileceğni[130] belirtiyordu.

Siyasi değerlendirmelerini konu alan bir başka yazısında ise imparatorluğu çevreleyen yabancı devletlerin politikalarına ve yürüttükleri gizli faaliyetlere dikkat edilmesi gerektiğini dile getiyordu. Abidin Paşa'nın, Padişah'a hitaben hazırladığı

[128] BOA.,**Y.PRK.UM.77/94**
[129] BOA.,**Y.EE. d..1194-8**
[130] BOA.,**Y.EE. d..1194-7**

söz konusu bu raporunda; İki önemli durumla ilgili maruzatının olacağını, birinin Mısır Hidivi (Abbas Hilmi Paşa) ile ilgili, diğerinin ise islam düşmanı olan yabancı devletlerin politikaları ve bilhassa, Rus ve Yunan devletleri, Girit Prensi ile İstanbul'daki Rum Patriğinin, Cezâyir-iBahr-ı Sefid'de yürüttükleri gizli faaliyetlerine dair olacağını yazıyordu. Paşa; Mısır Hidivi'nin Rodos'a geldiği günden beri şahsına olağanüstü bir muhabbet ve yakınlık gösterdiğini ve hatta saatlerce beraber bulunup, kendi özel işlerini anlatarak kendisinden def'atle nasihatler istediğini, Avrupa seyahatindeyken, Arnavutluk sahillerinde kendilerine ait olan çiftliklerine uğrayıp orada bulunan çiftlik memurlarıyla görüştüğünü, Hidiv'in, Rodos'a tekrar geldiğinde gönlünü hoş tutmak için hediyeler getirdiğini ve kendisi için 'ileride büyük bir makama geleceksin' dediğini, bir taraftan böylesi muhabbetlerin, diğer taraftan Mısır'ın İngiliz Devleti'yle malum olan ilişkisini düşündüğünde, bu davranışların kendisinde şüphe uyandırdığını, her şeyden önce İngilizlerin, Marmaris Limanı'na eskiden beri malum olan hırslı emelleri ve Hidiv'in Rodos'ta bulunduğu süre zarfında, iki defa Marmaris'e gidip ikişer, üçer gün kalarak orada inşa edilmekte olan camiye bile yardımlarda bulunması, ve bu yardımların Aydın Vilayeti ahalisine işitirilmesi doğal olarak manidar bulduğunu yazıyordu. Bu duruma müdahale etmek istediğini, fakat Marmaris ve çevresinin, Aydın Vilayeti'ne tabi olduğu için, Hidiv'in orada bulunduğu sürece durumunu yakından izlemesinin oldukça zor olduğunu belirtiyordu.

Abidin Paşa, yabancı devletlerin politikalarına ilişkinde, İngilizlerin bir süreden beri ne kadar Osmanlı'nın aleyhinde bulunduğunun rahatça izahının mümkün olduğunu, Rusya'nın iki nedenden dolayı Osmanlı'nın en büyük hasmı ve düşmanı olduğunu, bunlardan birinin, islamiyet ile ortodosluk arasındaki hiç bitmeyen düşmanlık, diğerinin ise Rusya'nın maddi ve manevi olarak dünyanın büyük güçlerinden biri olmak istemesidir. Bu amaçla, istikbal, ticaret ve servet elde etmek için, İstanbul'u ve Osmanlı'yı tasarrufuna geçirmek istediğini, bu arzusuna ulaşabilmek için de bu aralar politikasını Cezâyir-iBahr-ı Sefid'e çevirdiğini ve buraları Osmanlı'dan kopartıp Girit Prensi'ne verme niyetinde olduğunu ve gelecekte görüleceği üzere, Girit'i kendi himayesine geçirmek emelinde olduğunu öne sürüyordu.

Rusya'nın, İngiltere'nin bu adalara olan ilgisini herkesten iyi bildiğini, İngilizlerin, bir oyunbozanlıkla teb'âsının tehlikede olduğu gerekçesiyle, adalara el atacak olursa, kuvvetli donanmaya sahip olmasından dolayı, İngilizlerin elinden adaları almanın mümkün olamayacağını çok iyi bildiğinden, ne yapıp yapıp Girit'i ilhak etmenin yollarını bulmak için çalıştığını yazıyordu. Şayet Girit Adası, ilhak edilirse, bir hıristiyan hükümeti tarafından hemcinsi ve hem mezhebi bir ahalinin idaresi sırasında, adalar da büyük sorunların ortaya çıkacağını, fakat İngilizlerin, Avrupa kamuoyu baskısından buraları ele geçirmesinin kolay olmayacağını, fakat Rusya'nın Girit ile alakalı emellerinin gerçekleşmesi, Osmanlı'nın mahvına sebep olacak kötü niyetinin testeresi olacağını yazıyordu.AyrıcaGirit'in Yunanistan'a Yanya tarafına karşılık verilecek olursa, Rusya'nın, Anadolu'ya büyük bir etkisi olan Akdeniz Adaları'nı kendi tasarrufuna geçirmiş olacağını, bu amacına hizmet için şu an Rusya'nın bin bir çeşit gerekçesinin mevcut olduğunu belirtikten sonra bu gerekçelerden biriniYunan Devlet ve komitelerinin devam eden düşmanlıkları, bir diğerinin Girit Prensi Georgiyan'nın hareket ve tertip ettiği yürüyüşlerdir. Yine aslen Giritli olup otuz kırk seneden beri bu adalarda konsolosluk yapan, Rodos'un Rusya Konsolos'u Mösyö Galinnoz'un hileleri veAkdeniz Adaları'nda meskun Rumların mezhepçilik ve milliyetçilik hisleri ile öteden beri Osmanlı'ya karşı olan soğuklukları olduğunu, İstanbul Rum Patrikhane'sinin ise, gayet gizli bir surette, Rumları teşvik etmekten bitâp düştüğüne hiç şüphesinin olmadığını belirtiyordu.

Paşa, bu duruma göre bazı önlemler almanın hükümet olmanın icaplarından olduğunu, her ne kadar yabancı devletlerin özelikle İngiltere'nin, Osmanlı'ya karşı düşmanlığı olsa da, Rusya'nın Osmanlı'yı zapt etme arzusu gerçekleşirse, İngiltere kendisine bağlı Hindistan'ı, Mısır ile Sudan'ı kaybedeceğini bildiğinden, Osmanlı'yı kendisine yakın hissettiğinden değil korkusundanOsmanlı'nın elindeki bazı bölgelerin korunmasına kendisini mecbur görmesindendir.Padişahımızınhükümet bilgisiyle, Rusya'yı ürkütmeksizin kuvvetli İngiliz Devleti politikasını, görünüşte de olsa desteklemeye çalışmasının, siyaseten elzem olduğunu ifade ettikten sonra, İngilizlerin çok güçlü olmaları nedeniyle dünyaya karşı büyük görevleri ve gayelerinden başka, en önemli politikalarını, düşman iddia ettikleri kimseleri yok etmek üzerine kurduklarını, nitekim cihangirlik mertebesine nail olmaya çalışan

birinci Napolyon'u hatır ve hayale gelmeyen hileler, parasal güç ve donanmasıyla alt üst edip amacına muvaffak olduğunu, binaenaleyh bunları hiçbir zaman gücendirmemek gerektiğini savunuyordu.Paşa, Rusya'ya karşı Osmanlı'nın muhafazasına hizmet edecek ilk vasıtanın, memleket dahilinde, ne yapıp yapıp bir an önce demiryollarının yaygınlaştırılmasının şart olduğunu belirtiyordu.

Askeriyenin sıkıntılarına sadece maliyeye göre, çözüm bulmanın zor olduğunu, askerin, aç, çıplak ve tahammülü mümkün olmayan zorluklar içinde yaşadığını vurguluyordu. Genelde mevcut olan gelirlerin yanı sıra, hazine bütçesini artıracak bazı tedbirler alınmaz ise ahalinin içinde bulunduğu fakirlik nedeniyle, 'tahsilatın artırılması konusunda taşra memurları her ne kadar sıkıştırılırsalar da hazır gelirlerin bile toplanması mümkün olmayacaktır.Bu anlayış ile idare-i maslahat zor durumda bırakacaktır. Askerlerin bulunduğu yerlerde, elbise ve tayinattan azıcık olsun mahrum kalacak olur ise, beden ve nefislerini korumak için zorunlu olarak silahlarını yanlarına alıp, onar yirmişer kişi halinde köylere dağılarak, askeriyeden kopmuş olmaları nedeniyle, fenalığa cüret ettiklerinde, bu durumun her tarafa yayılınca 'Osmanlı Devleti'nde emniyet kalmamış ve sıra ecnebi tebaanınkatline gelmiş'söylentisinin yayılmasıyla, yabancı devletlerin şaibeli vevahim surette müdahalelerine açık kapı bırakılmış olacaktır.Bu durumun üstesinden gelmenin yolu olarak da, devletin tüm birimlerine büyük etkisi olan maliyeye dair, vaktiyle yapılan esaslı ve derin tedbirlerin kabul edilmesi gerektiğini ifade ediyordu.

Abidin Paşa, diğer devletlere ilişkin de şu tespitlerde bulunuyordu. Almanya, Fransa, İtalya dahi büyük devletler sayılabileceğini, onlarında Osmanlı'ya ve büyük devletlere denk olma yönünde arzuları olduğunu, fakat konumları dolayısıyla buna uygun olmadıklarını, çünkü koşullarına, zamana ve menfaatlerine uygun olarak değişim gösterdiklerini, dolayısıyla onlara karşı iyi niyetli tutum sergilenmesi gerektiğini, Avusturya'nın ise Arnavutluk ve Selanik'e gözünü diktiğinin herkesin malumu olduğunu, bu maksadına nail olamayacağını bildiğinden, Arnavutluk halkına sıcak davranarak daima gönül alma yoluna gittiğini belirtiyordu.

Akdeniz Adaları'nda yapılacak küçük ölçekli tedbirlere ilişkin de, Leryoz, Mis, Kaşot Adaları'nda yarımşar bölük asker bulundurulmaktadır.Yarımolan bölüğü bir

bölüğe tamamlayıp gayet seriiki ufak vapur bulundurup, içine on beş jandarma birer zabıt ve birer polis komiseri görevlendirerek, yaklaşık elli adet olan adaları daima kontrol etmenin, Yunan ve Girit ahalisini korsanlardan ve bozgunculardan koruyacağını, silah ve diğer sakıncalı aletlerin adalara girmesini engellemenin yollarını bulmak gerektiğini vurguluyordu.

Paşa devamında, vilayetin varidatının Maliyenin resmi kayıtlarından dagörüleceği üzere, yüz elli bin liradan ibaret olduğunu, bunun seksen bin lirasını bu son senelerde Maliye Nezareti, Bank Osmani, Saray hazinesi ile Ordular havalesi için almakta olduğunu, geride kalan yetmiş bin lirayla, jandarma ve memurların maaşları ilekalebendlerin yövmiyeleri ve bu vilayette bulunan asker tayinitoplamının yıllık yüz dört bin liraya ulaştığını, bundan dolayı vilayetin bütçesinin, her sene otuz dört bin lira açık verdiğine işaret ediyordu. Bu durumda, jandarma ödemesinin üç senedir eksik verildiğini, şimdikive geçmiş senelerdeki alacaklarının, on iki ve on dört maaşa ulaştığını, böyle devam edilecek olursa alacaklarının, iki senede bile kapanmasının mümkün olamayacağını, dost ve düşmana karşı jandarmanın bu sefaleti, siyaseten sakıncalı olduğundan, bunların eski senelerden kalan alacakları, maaşlarından başka, bu seneki varidattan sağlanması için, Maliye'ye emir verilmesi çok önemli olduğunu yazıyordu.

Paşa, adaların güvenliği için ise; Rodos, Sakız, Midilli ve Limni Adaları'na son tekniklere göre birer istihkam yapılıp her bir istihkama hiç olmasa dörder büyük toplar kurulmasının, hem maddi hem de manevi faydaları olacağını, Rusya Sefarethanesi'yle Rum Patrikhanesi'nin bu adalar hakkında her ne çeşit iltimasta bulunur veya bir fikir öne sürerlerse daima şüpheyle yaklaşmak gerektiğini ve bu konuda olağanüstü dikkat gösterilmesini[131] ifade ediyordu.

1.5.3. Arnavutluk Meselesi Hakkında Görüşleri

Abidin Paşa'nın Arnavutluk'ta doğmuştu.Oradaki gelişmeleri yakından takip ettiğini ve bu konuda fikirler öne sürdüğünü görmekteyiz. Macaristan'da basılıp ve yayınlanan Budapeşte Hirlab gazetesinin 47 numaralı nüshasında bu konuyla ilgili

[131] BOA., **Y.EE.10/41-1-3**

bir makale kaleme yayılandı. Arşivde yaptığımız araştırmalar neticesinde ulaştığımız bu belgenin tercümesine göre, Abidin Paşa'nın gelişmelere son derece vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Paşa makalesinde, Arnavutların şu son zamanlarda istiklallerini elde etmek için girişimlerde bulunduğunu, fakat şimdilik bu girişimlerin bir sonuca ulaşabileceğine ihtimal vermediğini, zira bir taraftan Arnavutların henüz ilerleme yolunda gerekli olan düzeyin çok uzağında olması, diğer taraftan, bu iş için yeterli derecede sermayelerinin olmaması, müstakil bir Arnavutluk'un kurulmasına müsaid olmadıklarını belirttiyordu. Ayrıca çevresinde bulunan devletlerin de buna izin vermeyeceklerini, Avusturya ve İtalya'nın bir takım papaz kıyafetli casuslar göndererek bu yönde çalışmalar yapsalarda asıl amaçlarının kendi askerlerini önemli yerlere getirmek olduğunu, fakat bu devletlerin bu güne kadar böylesi çalışmalar yapmalarına rağmen muvaffak olamadıklarını, çünkü Arnavutların önemli bir kısmının Padişah'a sadık olduklarını, yalnızca ilim ve fen ile uğraşı etmiş olan, bazı ileri gelenlerin buna yöneldiğini ifade etmekteydi.Bu ekâbir sınıfın, Arnavutluk'ta bağımsız bir muhtariyetin teşkilini arzu ettiklerini, bu amaçla 'Arnavut Prensleri' adı altında ortaya çıkanların, herkesin malumu olduğunu, Arnavutların önce, aslen İtalyan olan Eladro Fasterbuta adlı bir Prensi kendilerine reis seçtiklerini, fakat bu Prensin bütün servetini harcamasına rağmen muvaffak olamadığını gördüklerinde, onu terk edip Kiffe adlı Romanya'lı bir Prense müracat ettiklerini,bunun da servetinin bir kısmını feda etmesine rağmen bir netice elde edemediğini görmüşlerdir.

Arnavut ekâbir sınıfının, artık kendilerine zengin yerine, nüfuzlu birini bulma yoluna gittiklerini, bu amaçla Venedik'te kurulmuş olan Arnavut İhtilal Cemiyeti, cemiyet başkanlığını Yorgi Boroviç Paşa'ya teklif etmişlerdir. Makalenin devamında ise, Yorgi Paşa'nın ailesinin Sırp olduğunu ve Arnavutluk'un İşkodra şehrinde doğduğunu, muteber bir aileye mensub olduğunu, Fransa'da eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelip bir süre hariciye memurluğunda çalıştıktan sonra, İşkodra Valiliği'ne tayin edildiğini, buradaki hizmetlerinden dolayı Sisam'a bir süre sonrada Girit Valiliği'ne getirildiğini, bu görevdeyken Rum azaların istekleri doğrultusuna gizlice çalıştığını, bu durumu fark edilince, yakasını cezadan kurtarmak için, firar edip Venedik'e yerleştiğni, Venedik'e gelmiş olan Arnavut ihtilal Cemiyeti

Heyeti'nin Yorgi Paşa'ya gerek Arnavutluk'un durumunu ve özelliklerini ve gerekse Arnavutların ihtiyacına tamamıyla vakıf cesur bir vatanperver sıfatıyla tanınmış olduklarından cemiyetin başkanlığını kabul etmesini teklif ettiklerini ve Arnavutları böyle zor bir zamanda menaviyatından mahrum bırakmamalarını istediklerini, Yorgi Paşa'nın da bunu memnuniyetle kabul ettiğini ve cemiyete münasib bir zamana kadar hiçbir girişimde bulunmamalarını söylediğini, Arnavutlukta farklı dillerin konuşulduğunu ve farklı mezheplerin bulunduğunu bunlar arasındaki iyi ilişkilerin korunmasının önemli olduğunu, bu amaçla Sırbistan ve Karadağ ile ilişkilerin iyi tutulması gerektiğini, bunlara dikkat edilirse o vakit istiklaliyet yolunda adım atılabileceğini belirtikdensonra, Cemiyetinciddi adımlarına karşı Bab-ı âli tarafından alınan önlemlerin pek etkili olamayacağını, çünkü Yorgi Paşa'nın umûm Arnavutların son derece güven duyduğu muktedir ve muteber bir zat olduğunu[132] belirterek makalesine son veriyordu.

Abidin Paşa'nın bu mesele ile alakalı istihbari bilgileri de toplayıp değerlendirerek Mabeyn'e göndermekteydi.Örneğin, Yunanistan'a firar eden Kaplanbeyzade Malik Bey'in bazı tahripkârlıklarda bulunduğunu, Arnavud Beyzadelerden birisinin kendisine, Malik Bey'in yakalanmaz ise ileride fevkalade bir mesele doğuracağını İsmail Kemal ve sairleri tarafından gizlice Avrupa'dan külliyetli paralar gönderilmekte olduğunu, Paris'teki İspanya Sefareti''nin safdilleri iğfal için, güya kendisini meşhur İskender Bey sülalesinden olduğunu iddia ile Arnavutluk'unistiklali için para ve güç toplayacağını, bu haberi Arnavutluk'ta gizlice yaydığını ve firari Katalonyalı Şahin Bey'e, Sofya'da matbaa açmak için nakden yardım etmekte olduğundan söz edip, vakitlice gerekli teşebbüslerin alınmasının gerektiğini belirtiyordu.

Abidin Paşa, kendisinin Yanya Vilayeti'yle olan bağının bilinmesinden dolayı oradaki gelişmelerden haberdar olduğunu, Yanya Vilayeti'nde ahalinin yerel hükümet tarafından tazyik edildiği hakkında haberlerin, kendisine geldiğini ve güya kendisinin, Yanya Valisi'nin aleyhinde olduğu haberinin yayılmasının sebebinin, Padişaha sadakatinden dolayı intikam alma isteklerinden kaynaklandığını öne

[132] BOA., **Y.PRK.UM.78/45**

sürüyordu. Kendisinin aldığı emir üzerine, Arnavutluk kıtasında muhalif bir vaka olmaması için çalıştığını Avrupa'dan müfsitlere yardım geldiğini ve bu durum için bir tahkikat yapılması gerektiğini[133] vurgulayarak konunun ne denli hassas olduğunu belirtmeye çalışıyordu.

1.6. Yaşadığı Çekişmeler, Sağlığının Bozulması ve Tayin isteği

Abidin Paşa, bütün bu işlerinin arasında bir de bazı yardımcıları tarafından kendisi hakkında, Padişaha şikayette bulunmaları ile mücadele ediyordu. Örneğin, Mabeyen'e gönderdiği şifreli bir telgrafta yardımcısı Sururi Bey'in aleyhinde söylediklerinin doğru olmadığını, kendisini çekemeyenlerin[134] bu yollara başvurduklarını, hatta üstüne 'Padişahın imzası ile bedduasının yazılmış olduğu sahte bir kartın' postahaneye[135] gönderildiğini, ama bu türlü hareketlerin kendisinin Padişaha olan sadakatine asla gölge düşüremeyeceğini belirtiyordu.

Abidin Paşa'nın, Mabeyn'e gönderdiği başka bir belgede, kendisine ulaşan bir bilgiye göre, Padişaha yönelik bir suikast girişiminin olabileceğini, hissiyatına göre bayramda Padişahın huzurunda bulunacak kimselerin, ahvallerine çok dikkat olunması için gerekli emirlerin verilmesini keza ülkeye veba mikrobunun gizlice sokulmuş olabilme ihtimalinden, bir doktorun kendisine söylediğini, İstanbul'da bir hasta olduğu istihbar edildiğini ve şüpheli adamlar tarafından Mabeyn-i Hümayuna takdim kılınacak arzuhal ve evrakın açılmadan önce usulüne göre temizlenmesinin ihtiyat gereği[136] olduğunu belirterek olabilecek bir tehlikeye dikkat çekiyordu.

Abidin Paşa, Adana Valiliği döneminde o bölgede birçok arazi satın almıştı. Paşa, oradan ayrıldıktan sonra bu araziler atıl kalmıştı. Söz konusu bu arazilere yabancılar talip olmaya başlayınca o da Mabeyn'e; Söz konusu bu arazilerin yabancılara satılmasının sakıncalı[137] olduğunu belirtip, karşılığında Yanya Vilayeti'ndeki çiftliklerle takas edebileceğini, ayrıca bu arazileri hazineye devretmeye de hazır

[133] BOA.,**Y.EE. d..1194-21-22**
[134] BOA., **Y.PRK.UM.36/50**
[135] BOA., **Y.PRK.UM.59/34**
[136] BOA.,**Y.EE. d..1194-17-18**
[137] BOA., **Y.PRK.UM.48/23**

olduğunu[138] ifade eden şifreli telgraflar gönderdi. Mabeyn ile olan yazışmalarında bu konunun daha detaylı ele alındığı görülmektedir. Yazışmalara göre, Abidin Paşa'nın Adana Vilayeti'nin İslâhiye Kazası'nda mutasarrıfı olduğu 70 bin dönüm arazisini satmaya niyetli olduğu, Londra'dan Robinson imzalı bir telgraf aldığını, bu telgafta arazinin satın alınmak istendiğinin kendisine bildirildiğini (önceden de bir Belçikalı araziye talib olmuş idi) arazinin önemli bir yerde olmasından dolayı, yabancılara satılmasının uygunsuz olabileceğini, fiyatının ne kadar olacağı hakkında şifreli telgrafla sorduğunu, arazisini Anadolu ve Rumeli'de icarı 1000 lira eden çiftlikler ile mübadele edebileceğini, bu araziyi imar ile istifade edecek sermayesinin olmadığını, arazinin satılmasına mahzur varise 1000 liralık irada bedel Preveze'de mutasarrıfı olduğu çiftliğe yakın ve üç, dört yüz lira ile iltizama verilen Lak ve Bula adındaki çiftliklerinkendisineihsan olunmasını ve Islahiye'deki arazisinin hazine veya maliyeye verilirse resmi işlemleri için hazır olduğunu[139] belirtiyordu.

Abidin Paşa ile Mabeyn arasında yapılan yazışmalara ait kayıt defterine bakdığımızda, bunların sadece ifa ettiği görevlerle sınırlı olmadığını, kişisel hatta özel sayılabilecek konuların görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Örneğin, oğlu Rasih Bey'in kendisi ile mülakat için 4 ay önce gelip 3 gün kalıp mülakatı bildirmek için geri döndüğünü ve oğlundan uzun zamandan (20 sene) beri ayrı kaldığını yanına gelmesi için oğluna yazdığını ve oğlunun 8 sene önce nail olduğu, Sınıf-ı Evvel Rütbesi'nin balaya terfisinin veya maaşının emsali gibi arttırılarak taltifini istirham ettiğini tebdili hava için Avrupa'ya gidip geri İstanbul'a dönen Dedeağaç eski Mutasarrıfı Nuri Paşa (Abidin Paşa'nın damadı) nın yedi sene suren hastalığı için çok masraf yaptığından münasip bir valiliğe tayininin istirhamını istiyordu.Ayrıca eşinin asabdan (sinirlilik) şiddetli muzdarip olmasından dolayı oğlu Rasih Efendi'yi arzulamış olduğunu ve oğlunun gelmesi için ona yazdığını söyledikten sonra, daha önceki talebini yenileyerek oğlunun rütbesi ile maaşının yükseltilmesinin kendisi ve ailesini ihya edeceğini yazıyordu. Ailesinin kalabalıklığı nedeniyle, masraflarının çok olduğunu 38 seneden beri gerek Anadolu ve gerek Rumeli'de önemli hizmetlerde bulunduğundan maaşının uygun surette arttırılmasını talep ediyordu.

[138] BOA., **Y.PRK.UM.47/92**
[139] BOA.,**Y.EE. d..1194-5**

Yazışmaların devamında, Avusturya Vapuru'nun gelmesinden önce, sağ gözünün tedavisi için, İstanbul'a gelmek için izin taleb ettiği görülmektedir. Gözündeki acının artmasından dolayı İstanbul'daki göz doktorlarından meşhur Esmeryan'a resimli ve ızdırabını anlatan telgrafla bildirdiğini, doktorun kendisine, 'bizzat muayene etmeden bir şey anlayamayacağını' söylediğini, İstanbul veya Viyana'ya tedavi için gitmesini önerdiğini bu nedenle 20 gün izin taleb ettiğini bildirmekteydi. Paşa özel taleplerinin gerçekleşmediğini gördüğünde bir süre sonra aynı konuyu yazdığını görmekteyiz Örneğin oğlunun durumuyla ilgili; 'Cülus-ı hümayun hürmetine Rasih Bey'in rütbe-i balaya terfisini ve12 seneden beri Cemiyet-i Rusumiye azalığında bulunan Rasih Beyin rütbe-i balaya ve açıkta kalan Cemiyet-i Rusumiye Riyaseti'ne tayinini istirham ediyordu.

Bir süre sonra Paşa tekrar, göz ağrısının arttığını ve Doktor Esmeryan'ın gelmediğini, İstanbul'da bir göz doktoruna göstermek için hiç olmazsa kendisine bir hafta izin verilmesini, gözündeki şiddetli ağrının ızdırabından dolayı fevkalade üzgün olduğunu, tabib Esmeryan'ın henüz İstanbul'dan hareket bile etmediğini, doktorun ücret ve masrafının Padişah tarafından karşılanıp ihsan olunduğu halde gelmediğinden yakınıyordu.İstanbul'dan gelen her vapurun gözlendiği ancak doktorun gelmediğini bu durumunun ahali nazarında mahçup olmasına sebep olduğunu, şayet doktorun İstanbul'a azimetine izin verilmemiş ise, tedavisine geç kalınmadan mahir bir doktorun gelebilmesi için doktor Esmeryan'ın gelip gelmeyeceğinin kendisine bildirilmesini istiyordu. Sonraki yazışmada Paşa, doktorun nihayet geldiğini, hemen tedaviye başladığını belirtip buna ilişkin sevincini de şöyle dile getirmekteydi; 'Tabib Esmeryan Efendi'nin bugün Midilli'ye geldiğini ve diğer iki doktorun da hazır bulunduğunu bir karanlık odada mikroskop ile göz muayenesi olduğunu, bu hastalığın çok okuma ve yazmadan kaynaklandığını söylendiğini, hasta olan sağ gözünün ameliyat ile artık görmeye başladığını ve renkleri dahi seçmeye başladığını ifade ile Padişaha dua etmekte olduğunu' yazıyordu.

Birkaç gün sonra ise yapılan bir yazışmada, 9 senedir Rodos'da bulunduğunu ve buranın havasının gözünün ıstırabını arttırdığını ve Rodos'da oldukça gözlerindeki hastalık tehlikesinin artacağının aşikar olduğunu, tedavi için ya Avrupa ya da

İstanbul'a gitmesine izin verilmesini, şu sırada bunu dile getirmek münasip değilse de kendisi için 4 seçeneğin olduğunu bunların ise;

1-Vilayet Merkezi'nin adaların ortasında bulunan Sakız veya Midilli'ye nakliyle tedavisinin mümkün olabileceğini, hem de siyaseten daha faydalı olacağını,

2- Otuzbin kuruş maaşla Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi azalığına tayin edilmesini,

3-Borsa'da romatizmaları için kaplıcalar olduğu gibi İstanbul'a yakınlığından dolayı sık sık göz doktorunun getirilmesi kolay olacağından 30 bin kuruş maaşla Borsa'ya, Hüdavendigar Valisi ile becayişinin,

4- Şayet bunlar olmasa kırk yıl aralıksız devam eden memuriyetinden emekli edilmesini ve şimdiden İstanbul'a gitmesine müsaade edilmesini dile getiriyordu.

On gün sonra aldığı bir haber üzerine, şikayet sebebiyle İzmir Valisi'nin başka bir vilayete gönderileceği bilgisini duyunca, kendisinin daha önce İzmir'de görev yapmasından mahalli ahvali bildiğini, yabancı lisanlara aşina olmasından dolayı da İzmir Valiliği'ne tayiniyle İzmir'deki şikayetlerin azaltılmasını, dedikodulara meydan verilmemesini, asayişin muhafazasını, İzmir'de teşekkül eden Ermeni Komitesi'nin ortadan kaldırılmasına çalışacağını ve gözünün tedavisinin orada daha kolay olacağından kendisinin İzmir valiliğine tayin edilmesini[140] istedi.

Abidin Paşa'nın, ısrarlı tayin talepleri beraberinde bir takım söylentilerin de ortaya çıkmasına neden olduğunu görmekteyiz. Paşa, Sadarete gönderdiği şifreli bir telgrafta, kendisinin Haleb Valiliği'ne gönderileceğine dair haber aldığını, bunun doğru olup olmadığınının kendisine bildirilmesini talep etti. Verilen ise cevapta; Bab-ı âli tarafından böyle bir karar[141] alınmadığını, keza, Yemen Valiliği için de böyle bir kararın mevcut olmadığı[142] bildirildi. Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra Paşa, yeni oluşturulacak bir komisyonda görev alması için İstanbul'a çağrılacaktı.

[140] BOA.,**Y.EE. d..1194-1-35**
[141] BOA.,**BEO.1370/102730**
[142] BOA.,**BEO.2289/171612**

1.7. Yemen Islahat Komisyonu Görevi ve Vefatı

Yemen, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar, ağır bedeller ödemek pahasına sınırları dahilindetutmaya çalıştığı, ama tüm çabalarına rağmen elde tutamadığı yerlerden birisiydi. Yaklaşık 400 yıl sürdürdüğü egemenlik, yüzyılın başında gelindiğinde artık kontrol edilemez boyutlara ulaşmıştı. Yemen'in dini ve etnik yapısı, merkezden oldukça uzakta olması gibi özellikler, buraya etkin bir biçimde müdahaleyi imkansızhale getirmişti. Ayrıca askerler savaşmak için değil, yaşamak için bile yeterli kaynağa sahip değildi. Buna rağmen devlet Yemen'in elden çıkmaması için her türlü yola başvuruyordu[143]. Bu amaçla, Yemen işi hakkında Dahiliye Nazırı Başkanlığı'nda bir komisyonun kurulmasına karar verildi ve bu komisyona Cezâyir-iBahr-ı Sefid Valisi Abidin Paşa'nın da dahil edilmesine[144] karar verildi. Komisyona Yemen'deki durumla alakalı pek iyi haberler gelmiyordu. Oraya gönderilmiş olan Yemen Teftiş Heyeti Başkanı Şakir Paşa'nın,genelduruma ilişkin gönderdiği şifreli bir telgrafında, 'buradaki ahalinin farklı mezheplere mensup olmasından dolayı bazı yörelerde hükümetin nüfuzunu kuvvetlendirmek ve asayişi sağlamak şartıyla, Nahiye Müdürleri'nin ve kadıların sadık ahaliden seçilmelerinin daha uygun olacağını ilm ve maarife önem verilmesi gerektiğini vurguluyordu. Ne varki ödenek yokluğundan bu gibi önerilerin hayata geçme şansı pek yoktu. Abidin Paşa'nın daha Cezai-i Bahri Sefid Valisi iken Şakir Paşa'ya Yemen'deki durumla alakalı şifreli bir telgraf göndermişti. Padişah'a da sunulan bu telgrafında Abidin Paşa; 'Arapça konuşan akvamın bir süreden beri bir takım bozuk fikirlerin peşine takılmasının herkesin malumu olduğunu, hatta Hıristiyan Arapların dahi bu fikirlere kapılmasının bir hıristiyan devlet tarafından teşvik edilip gizli vaatlerle yönlendirildiğini, bu devletin İngiltere olduğunu belirtikten sonra devamında, İngiliz devlet yöneticilerinin, Hindistan ve Afrika Kıtası'ndaki müslümanların tek kurtuluş yolunun hilafete bağlı kalmalarının olduğunu, çok iyi bildiğini, bunu engellemek ve amaçlarına ulaşmak için İngilizlerin büyük paralar harcamalarının yanı sıra her türlü yola

[143]Bu konuda haylice yazılmış hatıralar ve araştırmalar mevcuttur. Biz burada bir kaçına değinelim. Akdilek, Mahmut Nedim, **Arabistan'da Bir Ömür, Son Yemen Valisinin Hatıraları veya Osmanlı İmparatorluğu Arabistan'da Nasıl Yıkıldı?**, Der: Birinci,Ali İstanbul 2011, Ehiloğlu, Zeki, **Yemen'de Türkler, Tarihimizin İbret Levhası**, İstanbul, 2001, Metin Ayışığı, "Osmanlı'nın Son Vilayeti Yemen",**13.TTK Bildirileri**, Ankara, 4-8 Ekim, 1999, III:Cilt.III. Kısım, Ankara, 2002

[144] BOA.**,İ.HUS.129/7**

başvurabileceğini, İngilizlerin bu amaçla Arapça'nın konuşulduğu en ücra köylere dahi ulaştığını ve Bab-ı âli'nin buna karşı hiçbir tedbir alamadığını, bu amaçla harcadıkları paraların yanı sıra İstanbul'da kendilerine yandaş bulmada da çok başarılı olduklarını[145] belirtip Yemen Meselesi'nin çetrefilli durumuna dikkat çekiyordu. Yemen meselesi, Abdülhamid'i padişahlığının son dönemlerinde, onu en çok uğraştıran konulardan birisiydi. Yine bu konuyla alakalı Yemen Meselesi'nin görüşüldüğü bir sırada Abidin Paşa, geçirdiği ani bir kalp krizi neticesinde 1324'de (1906) vefat etti.[146] Cenazesi Padişahın iradesiyle, abisi Veysel Paşa[147]'nın da gömülü olduğu Fatih Cami avlusuna, Gazi Osman Paşa Türbesi'nin hemen yanına defnedilerek bir türbe inşa edildi. Türbesinin üstündeki kitabede, 'Eâzım-ı vükelâ ve Vüzerâ-yi Saltanat-ı Seniyyeden ve Arnavudluk Hanedanından Dinozade Abidin Paşa'nın türbe-i şerifesidir.'[148] Yazılıdır.

[145] BOA.,Y.EE.10/10

[146] Abidin Paşa'nın vefatı ile alakalı farklı tarihlendirmeler bulunmaktadır. Gövsa, Paşa'nın vefat tarihi olarak, 1908 yılını,Taha Toros, ise, 1907'yi işaret etmektedir. Bkz. Gövsa,İbrahim Alaettin, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul,(Baskı tarihi yok),s.14,Toros,Taha, İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha **Toros Arşivi**,TT-584129. Fakat bunun dışında dikkate alabileceğimiz kaynakların tamamında 1906 senesi belirtilmektedir. Türbesinin üzerinde de 1324 tarihi yazılıdır.Türbesindeki söz konusu bu tarihin Rumi mi yoksa Hicri mi olduğu yönünde bir belirsizliğin olduğu iddia edilse de (Bkz. Yılmaz, Celali **Abidin Paşa Ne Zaman Öldü**,http://tr.scribd.com) biz konunun açıklığa kavuşturulması için iki önemli kaynağı burada esas almayı uygun gördük. Birincisi, Paşa'nın 1324'te Kitabhane-i İrfan tarafından İstanbul'da Mahmud Bey Matbaası'nda basılan Kaside-i Bürde'ye yayıncısı tarafından, Paşa'nın vefat tarihi ile alakalı düştüğü nottur. İkincisi BOA, Sicil-i Ahval Defteri kayıtlarıdır. Yayıncı notunda, 'Müşarünileyh Abidin Paşa, Cezâyir-iBahr-ı Sefid Valisi iken mezunen gelmiş ve Fi 15 Rebiülevvel sene 1324 tarihinde hulûl-ı ecel mev'ûdiyle vasıl-ı rahmet-i rahman olarak şeref sudur buyurulan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilafetpenahi mantuk-ı âlisine tevfikan Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin türbe-i şerifesi haziresine defn edilmiştir.' Abidin Paşa, **Kaside-i Bürde**, İstanbul, 1324,s.9, Sicil-i Ahvalde ise, '…müşarünileyha 1324 senesi Safer'inin 24'de (6 Nisan 1322) irtihal-ı dâr-ı beka eylediği Sıhhiye Nezareti'nin 3 Kanun-ı evvel 1326 tarihli tezkire-i cevabiyyesinde gösterilmiştir.' BOA, **DH.SAİDd.1/127.**
Kitabın baskı yılı ile Paşa'nın vefatı örtüşüyor. Ayrıca Sicil-i Ahval'de Paşa'nın vefat tarihi ile alakalı hastane kaydından bahsediliyor. Söz konusu bu iki kaynak arasında sadece 19 günlük bir fark ortaya çıkıyor ki, kanımızca bunun pek bir ehemmiyeti yoktur. Ayrıca Osmanlı'nın son dönem devlet ricali üzerine kıymetli biyografik çalışmalarıyla tanınmış olan M.Z.Pakalın'nın da Sicil-i Ahval'de belirtilmiş olan tarihi esas aldığını görmekteyiz. Bkz. Pakalın, Mehmed Zeki, **Sicill-i Osman-i Zeyli**, I.cilt, s.252, Türk Tarih Kurumu

[147] Veysel Dino, 1841 tarihinde Preveze'de doğdu. O da Abidin Paşa gibi çeşitli devlet kademelerinde görev yaparak paşalığa terfi etti. 1903 'te İstanbul'da vefat etti. Bkz. Pakalın, **a.g.e.,** XIX.Cilt,s.29

[148] Türbenin mimari özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tanman M.Baha, 'Abidin Paşa Türbesi', **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul, 1993,s.59

1.8. Şahsiyeti

Abidin Paşa'nın şahsiyeti ile alakalı sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için icraatları sırasındaki iş yapma şeklini ve eserlerindeki görüşlerine bakmamızı zorunlu kılıyor. Paşa'nın icraatlarını yaparken defterinde tuttuğu notlara bakarsak her şeyi kanun dahilindeyapmaya özen gösterdiği ve bunları kayıt altına almayı çok önemsediği anlaşılmaktadır. Hukuksuzluklarla amansız mücadelesi, onun dürüst bir karaktere sahip olduğunun delilerindendir. İzmir'deki görevleri sırasında hırsızlara aman vermemesi, Islahat Komiseri olarak doğu bölgesinde yaptığı uygulamalar, Adana, Ankara ve Akdeniz Adaları Valiliği süresince asayişin sağlanması, huzurun tesis edilmesi için yorulmadan çalışması, devletin imkanlarını bu yönde sevk etmesi onun sorumluluk almaktan çekinmediğni ayrıca liderlik özeliklerine sahip olduğunun göstergesidir. Torunu Prof. Suphi Nuri ileri, 'Annemin babası Abidin Paşa, Selanik Valisi iken, Sultan Abdülhamid tarafından İstanbul'a çağrılarak, 1881 kendisine vezirlik ve sadrazamlık verilmiş. Otuz sekiz yaşında sadrazam olmak büyük bir talihdi. Padişahın huzurunda Abidin Paşa ile beraber Şeyhülislam Efendi de bulunuyormuş. Bu tevcih ve iltifatı gördüğü vakit hemen şöyle itiraz etmiş:

-Padişahım, Abidin Paşa vakıa pek muktedir bir zattır, fakat henüz pek gençtir, henüz otuz sekiz yaşındadır, diğer vükelanın hepsi kendisinden yaşlıdır. Müsaade ediniz de Nazır olsun, birkaç sene sonra onun elbet sayenizde sırası gelir, demiş[149]. Bu bilgi bize Abidin Paşa'nın devletin en önemli makamlarına yükselebilecek kabiliyette olduğunu, ayrıca bu makam için Padişahın güvenine mazhar olması, onun sözünün eri ve aldığı görevleri layıkıyla yerine getiren bir kişi olduğunun göstergesidir.

Yine torununun aktardığına göre, o vakitler Abidin Paşa, sarı sakallı, mavi gözlü, uzun boylu ve yakışıklı[150]aynı zamanda çok ibadet eden bir zatmış. Paşa'nın ayrıca geniş bir aile çevresi vardı ve gittiği yerlere bunları da götürürdü. Zaten sık sık maaşının yetersizliğinden yakınması ve maaşının artırılması için talepte bulunmasının temel sebebi de budur. Paşa, yardımsever birisiydi, görev yaptığı yerlerdeki yetenekli kişileri tespit eder ve hemen onları mahiyetine alıp destek

[149] İleri, Suphi Nuri, 'Olanlar, Bitenler', **Yeni Adam**, Sayı, 448 İstanbul, 1943,s.4
[150] **a.g.m.**, s.11

olurdu. Örneğin, 1879'da Islahat Komiserliği göreviyle Diyarbekir'e geldiği sırada Ali Emiri'nin yetenekli biriolduğunu fark ettiğinde katip olarak yanına alması, Onu, görev bölgesi olan Harput ve Sivas'a götürmekle kalmayıp, Selanik Valiliği'ne atanınca da yanından ayırmaması [151] bunun göstergesidir. Bu birlikteliğin Ali Emiri üzerindeki etkilerini tam olarak tespit edemesek de, sonraki yıllarda Ali Emiri'nin, kuvvetli bir kaleme sahip olması, olumlu yönde etkilendiğni göstermektedir. Paşa'nın katı uygulamaları olsa da, onun hemen cezalandırmada acele etmediği anlaşılıyor, hatta onların suçsuzluğu kanıtlanana kadar söz konusu kişileri koruduğu görülmektedir. Örneğin, Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valiliği sırasında ittihatçılıkla suçlanan İbrahim İsmet Bey, Midilli'ye sürgün edilince, cezasını rahat geçirmesini sağlamaya çalışdı. Bu şahsın daha sonra suçsuz olduğu[152] anlaşılacaktı. Padişaha olan sadakatinden hiçbir zaman şüpheye düşmedi. Padişahın da ona karşı teveccühü vardı. Bu durum kendisini çekemeyenlerin pek hoşuna gitmiyordu. Nitekim 1903 tarihinde, Abdülhamid'e suikast girişimi oldu. Padişah bir Cuma selamlığında Hamidiye Camiinden saraya avdet etmek üzere arabaya bineceği sırada bir komiteci tarafından bir saltanat arabasına konulmuş olan bombanın patlamasıyla orada bulunanlar dehşet içinde kaldılar. Asker ve ahaliden bazıları öldü bazıları da yaralandı. O sıralar Dahiliye Nazırı olan Memduh Paşa, bu işin arkasında bir şehzadenin yanı sıra, Sadrazam Ferid Paşa ve Yemen Meselesi'nin çözümü için İstanbul'da bulunan Abidin Paşa'nın dahli olduğu yönünde beyanat[153] verdi. Fakat bunun gerçekle bir alakasının olmadığı açıktı. Bunun Abidin Paşa'nın kendisini İstanbul'da istemeyenlerin olduğu yönündeki Padişaha olan yakınmalarının doğruluğunu kanıtladığı kanaatindeyiz. Zaten bir süre sonra Abidin Paşa yaşasaydı sadrazamlık makamına geçme ihtimali vardı. "…vefatı pek ziyade teessüfi mucib olarak o geceki ziyafet tehir olundu. Techiz ve tekfin masarfi ceybi hümayundan verilerek Fatih Türbesi haziresine defn edildi. O da emsali gibi makamı sadarete mütehassir idi. Ahrete gitmeseydi o makama gelirdi. İyi âdemdi"[154]. Dahiliye Nazırı'nın suikastle ilgili beyanının ne denli asılsız olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü

[151] İnal,Mahmud Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, C.I., Ankara, 1999,s.454
[152] İnal,a.g.e.,C.II.,s.1042
[153] İnal, Mahmud Kemal, **Son Sadrazamlar,** C.3, İstanbul, 1982,s.1268-69
[154] İnal, **a.g.e.**, s.1630

Padişahın kendisine karşı bir komplonun içerisinde bulunan birisine, hem de vefatından sonra böyle teveccüh göstermesi pek mümkün değildir.

Paşa, gittiği yerlere mahiyetinde götürdüğü kalabalık akraba grubunun yanı sıra, Mabeyn ile olan yazışmalarında, oğlundan uzun süre ayrı kaldığını yanına izinli olarak gönderilmesini, değilse kendisine izin verilmesini, ağır bir hastalık geçiren damadının, tedavisi için çok masraf ettiğini liyakatli biri olması hasebiyle münasip bir göreve tayin edilmesi[155]gibi isteklerde bulunuyordu.Bu onun, şefkatli vegüçlü bir aile babası olduğunun delilidir.

Abidin Paşa'nın, Mevlana'nın Mesnevisi'nin ilk cildini ve İmam-ı Bûsûrî'nin, Kaside-i Bürde'sini tercüme edip düştüğü şerhler, Meali İslamiye, Saadet-i Dünya adlı kitapları ve Hıristiyan bir papazın islam hakkındaki görüşlerine yazdığı reddiye, onun dini ve tasavvufi yönlerinin de ne kadar gelişmiş olduğunun kanıtlarıdır. Ancak yaptıklarına karşı kuvvetli bir inanca sahip, enerjik ve çalışkan birisi, yürüttüğü devlet işlerinin arasında, bu tür eserler verebilirdi.

1.9. Soyundan Gelenler

Abidin Paşa, Ümmügülsüm Hanımla evliydi. Çiftin, Salim, Halide, Nefise ve Rasih adlarında dört çocukları oldu. Kızlarından, Nefise Hanım, Nuri Bey ile evlendi. Gazeteci ve milletvekili Celal Nuri, gazeteci ve hukuk profosörü Suphi Nuri ve karikatürist Sedat Nuri bu çiftin çocuklarıdır. Diğer kızı Halide Hanım ise Derviş Paşa ile evlendi. Erkeklerden Salim Bey ise çocuksuz öldü. Rasih Bey'in ise Saffet Hanım ile evlendi ve bu çiftin de Ali Ekrem, Arif, Ahmet, Leyla ve Abidin adında beş çocukları oldu. Rasih Bey'in tüm çocukları sanatsal yeteneklere sahiplerdi. Özelikle resim, karikatür ve edebiyat alanında cumhuriyet Türkiye'sinin fikir hayatına etki etmişlerdir. Bunlardan öne çıkanı ise dedesiyle aynı adı taşıyan Abidin

[155] BOA.,**Y.E.E.d.,1194**

Dino'dur. Oldukça yetenekli olan Abidin Dino'nun çalışmaları, günümüzde birçok müzede sergilenmektedir[156].

1.10. Eserleri Hakkında

Abidin Paşa dirayetli bir devlet adamı olmasının yanı sıra kuvvetli bir kaleme de sahipti. Bunun en önemli kanıtının ise eserlerinin birden fazla baskı yapmış olmasıdır. O dönemde okuma yazma bilenlerin sayısı dikkate alındığında niteliksiz bir eserin rağbet görmesi pek mümkün değildir. Yazdıklarına ve ortaya koyduğu eserlere bakılacak olursa, biri dışında tüm eserleri, onun iç dünyasını ve dünya görüşünü yansıttığı kanaatindeyiz. Paşa'nın, eserleriyle bütünleşik bir hayat sürdüğüne inanıyoruz. O eserleriyle, eserleride adeta onunla vücut bulmuştur.

Abidin Paşa'nın Borsa Komiseri iken, daha çok görev icabı kaleme aldığını düşündüğümüz, *'Konsolidenin Hava Oyunlarıyla sair Muamelât Hakkında Müstakrazât-ı Maliyyeye Dâir Risaledir*[157]' adlı bu ilk eserinde, yazdığı mukadimmede Paşa, kitabın dört bölüm ve beş konuyu ele aldığını, ilk konunun, Osmanlı Devleti'nin borçlanma senetlerinin alım satımı ve hava oyunlarına dair olduğunu, İkincisinin, Osmanlı Devleti'nin borçlanmasının ne zaman, kimlerle yapıldığını, yıllık faizlerinin ne kadar olduğunun, hangi aylarda ödendiğinin ve borçların anaparasının kaç sene içinde tamamen ödeneceğinin, Üçüncüsünün, İstanbul'da bulunan tüm bankaların kuruluş tarihleriyle hisse senetleri, sermayeleri ve gördükleri işlerin neler olduğunun[158]Dördüncüsünün, Avrupa bankaları hakkında aynı şekilde bazı açıklamalar ve beşincisininde de, Osmanlı Devleti'nin mali ve idari yapısı ve diğer konular hakkında bazı değerlendirmeleri kapsadığını izah etmiştir.

[156] Abidin Dino'nun eserleri görüşleri ve hakkında yazılanlar için bkz. Avcı,Zeynep, **A'dan Z'ye ABİDİN DİNO,** İstanbul,2000, Dino, Abidin, **Kültür,Sanat ve Politika üstüne Yazılar,** Yay.haz.,Turgut Çeviker, İstanbul,2000, Dino, Abidin, **Kısa Hayat Öyküm,** Yay. Haz. Ferid Edgü, İstanbul,1995

[157]Borsa Komiseri Abidin Bey, **Konsolidenin Hava Oyunlarıyla sair Muamelât Hakkında Müstakrazât-ı Maliyyeye Dâir Risaledir**, İstanbul,1291

[158]**a.g.e.**,s.2

Paşa'nın bir diğer eseri ve ona ününü kazandıracak olan, Mesnevi'nin birinci cildini tercüme edip şerh etmesidir. 1886 senesinde ilk tabını yaptırdığı bu eserinin bir nüshasını da dönemin yetkin kişiliklerinden olan Cevdet Paşa'ya da gönderdi. Cevdet Paşa şerh ile alakalı Abidin Paşa'ya gönderdiği mektupta, "Bunca meşagıl-i mühimme-i hidivaneleri arasında ihtilas-ı vakt ile Mesneve-i Şerif'in şerhine ve heman birinci kıt'asının tab'ına himmet buyrulmuş ve bir nüshası taraf-ı çakeriye gönderilmiş 4 Cemaziyelevvel sene 1303(8 Şubat 1886) tarihiyle müverreh ve cevahir-i kelimat-nüvaziş-i ayat-ı kerimaneleriyle muvaşşah bir kıt'a emirname-i mekârim-i allameleriyle beraber dest-i ihlas-ı ubudiyyete vusul buldu.Ta'rif idemiyeceğim mertebe mucib-i fahr u ibtihac oldu"[159] şeklinde görüş ve Beğenisini dile getirdi.

Paşa, Ankara Valiliği görevindeyken *Tercüme ve Şerh-i Mesnev-i Şerif*üçüncü baskıya ulaşmıştı[160]. Paşa'nın Mesnevi'ye yaptığı şerh onun kuvvetli bir inanca ve zengin bir tasavvura sahip olduğunu[161] göstermektedir. Paşa'nın Mesnevi şerhi hakkında yapılmış iki akademik çalışma bulunmaktadır[162]. Bu çalışmalarda, Paşa'nın düştüğü şerhler hakkında ve tasavvufi fikirleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Mesnevi've yaptığı şerh dışında *İmam-ı Bûsûrî'nin Kaside-i Bürde*[163]'sine de şerh yazmıştır. "Kitaba yazdığı önsözde, Padişaha dua ve ithaf bölümlerinden başka, Kaside-i Bürde hakında malumat, adının nerden geldiği, şairinin kimliği gibi konular hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. 'Abidin Paşa'nın bu kitabında, diğer eserlerinden Mesnevi Şerhi ve Saadeti Dünya'da olduğu gibi öne çıkan bariz vasıf dil zenginliğidir. Tasavvuf hissiyatının zahir kıstaslara sıkı sıkıya bağlı kalarak anlatabilmesi ancak lisanın fevkalade zengin olmasıyla mümkün olabilirdi. Abidin Paşa'daki bu bariz vasıf şiirin ne ve nice olduğunu bizlerin anlayışına

[159] Yavuz, Kemal, 'Mesnev-i Şerif ile Alakalı Cevdet Paşa'nın Abidin Paşa'ya Yazdığı Bir Mektup',İstanbul Üniversitesi,**TDE Dergisi**, C.24-25,İstanbul,1980,s.446
[160]BOA.MF.MKT.6/2
[161]**Abidin Paşa, Tercüme ve Şerh-i Mesnev-i Şerif,** Kitabhane-i İrfan, mahmud Bey Matbaası, İstanbul,1324
[162] Bkz.Çelik, İsa, **Abidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufi Düşünceleri,**Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sos. Bil. Ens., Temel İslam Bilimleri, Danışman. Osman Türker, Erzurum, 2001, Ayrıca, Şimşekler, Nuri, **Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerif,** Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,1992
[163] Abidin Paşa, **Kaside-i Bürde**, Kitabhane-i İrfan, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul,1324

yaklaştırmaktadır".[164] Paşa'nın bu eseri de birden fazla baskı yapmıştır. 9 Şubat 1902 tarihinde Maarif Nezaretin'den kitabının birinci tabı bittiğinden ikinci tabına ruhsat verilmesini taleb ediyordu. Maarif Nezareti de gönderdiği yazıda kitabın hataları düzeltildikten sonra[165] tabına ruhsat verilebileceğinibelirti. Kitabın hataları kısa sürede düzeltilip basım için onay alındı.

Abidin Paşa'nın bir başka önemli sayılabilecek eseri de *Meal-i İslamiyedir*[166]. 1899 tarihinde,'Servet've 'Malumat' Gazeteleri imtiyaz sahibi Seyyid Mehmed Tahir tarafından basılan ve yayınlanan bu eserinde Paşa, Kuran-ı Kerim'in ayetlerini tesfir etmiştir. Bu eserinden de ilahiyat konularında ne kadar yetkin olduğunu anlamak mümkündür.

Başka bir eseri olan *Saadet-i Dünya*[167] ise 'Ahlak-ı Hamide ve Mebâhis-i Hikemiyeye Câmidir' alt başlığıyla 1895 tarihinde Rodos'ta basıldı. Bu kitaba yazdığı mukaddimede Sultan Abdülhamid'den övgüyle bahsediyordu. Paşa'nın bu eserinde, daha çok ahlaki konularındini açıdan ele aldığı görülmektedir.

Abidin Paşa, Mısır'da bir papazın yazdığı 'Mesih İnancına Kurandan Cevaplar'(el-Ecvibetü'l-Kur'aniyye ale'l-Esileti'l-Mesihiyye) adlı risaleye karşı '*Alem-i İslamiyyet- Müdafaa*[168]' adında 40 sayfalık bir reddiyye yazdı. Paşa, yazdığı bu küçük kitapçık hakkında Padişah'a gönderdiği belgede, Arabi olarak yazılan risale ve kendi yazdığı reddiye hakkında, Mısır'da İslam Dini ve Kuran aleyhinde zararlı bir risalenin tab olunduğunu, buna karşı uygun bir reddiye yazmak amacıyla Mısır ulemasından tanıdığı bir kişi vasıtasıyla risalenin kendisine gönderildiğini, risalenin yazarının hain bir şekilde ayetleri kendi arzusu doğrultusunda yorumlayıp şerh ettiğini, böyle bir risalenin cevapsız bırakılması kötü neticeler doğuracağından hemen bir cevap kaleme aldığını ve bunu, burada bulunan müftü vesair ulemadan kullarına gösterdiğinde hepsinin onay verip takdir ettiğini, Padişah'a hitaben, haddi olmayarak söz konusu risalenin Arapçasını, tercümesini ve kendi yazdığı reddiyeyi

[164]Karaçorlu,M.Sait,**Sekiz Yüz Yıldır Okunan Şiir, Kaside-i Bürde,** Abidin Paşa'nın sadeleştirilmiş şerhi'ne yazılan önsöz, Kocaeli,2013,s.13-14
[165] BOA.,**MF.MKT.609/44**-1-2
[166] Abidin Paşa, **Meal-i İslamiyye**, Malumat Kitaphanesi, Tahir Bey Matbaası, İstanbul,1316
[167] Abidin Paşa**, Saadet-i Dünya**, Matbaa-i Vilayet, Rodos, 1312
[168] Abidin Paşa, **Alem-i İslamiyye**t, Matbaa-i Tahir Bey, İstanbul,1315

gönderdiğini şayet uygun bulursa Mısır'da da tab ettirmek niyetinde olduğunu[169] belirtiyordu.

Paşa'nın dini konuların yanı sıra, gramer ile de ilgilendiğini görülüyor. Türkçe olarak, '*Ber Tarz-ı Nevin-i Nahv-ı Arabi'* adında bir kitapçık da kaleme alarak lisan konusunda da yetkin olduğunu gösteriyordu. Bunlardan başka İstanbul'da çıkan Neologos ve Konstantinopolosisimli gazetelerde, şiirleri yayınlandı. Paşa'nın şairlik yanınından da güçlü olduğunu görmekteyiz. Onun bu yönünü göstermesi açısından, şiirlerinden biriniburaya almayı uygun gördük;

'Yâr-ı Dilara'ya

Sen neredesin ey mehlika menba-i ülfet?

Evan-i firakınbana bir vadi-i zulmet

Biçare gönül çırpınıyor âteşe düşmüş

Olmaz mı? Senin hicrine payan ü nihayet

Hengâm-ı visalin bana bir âlemi mest

Geçti o zamanlareriyor sarsar-i hicret

Dünya ne demek sen bana dünya idin ey nûr!

Sensiz dünya bana ezegâh-ı küduret

Ben talib-i devlet değilim talib-i yarım

Mahsun gönül leyl ü nehar râgıb-i vuslat

Sen kalbe tabib, câne habib, yâr-i şefiksin

Göster bana envarınıey kevkeb-i cennet!

[169] BOA., **Y.PRK.UM. 32/12**

Hicranı icad eyleyeni eyleme mesrur

Ya hâlık-i envar ona gösterme selamet

Ey hâme yeter bunca zaman devr-i sükûtun

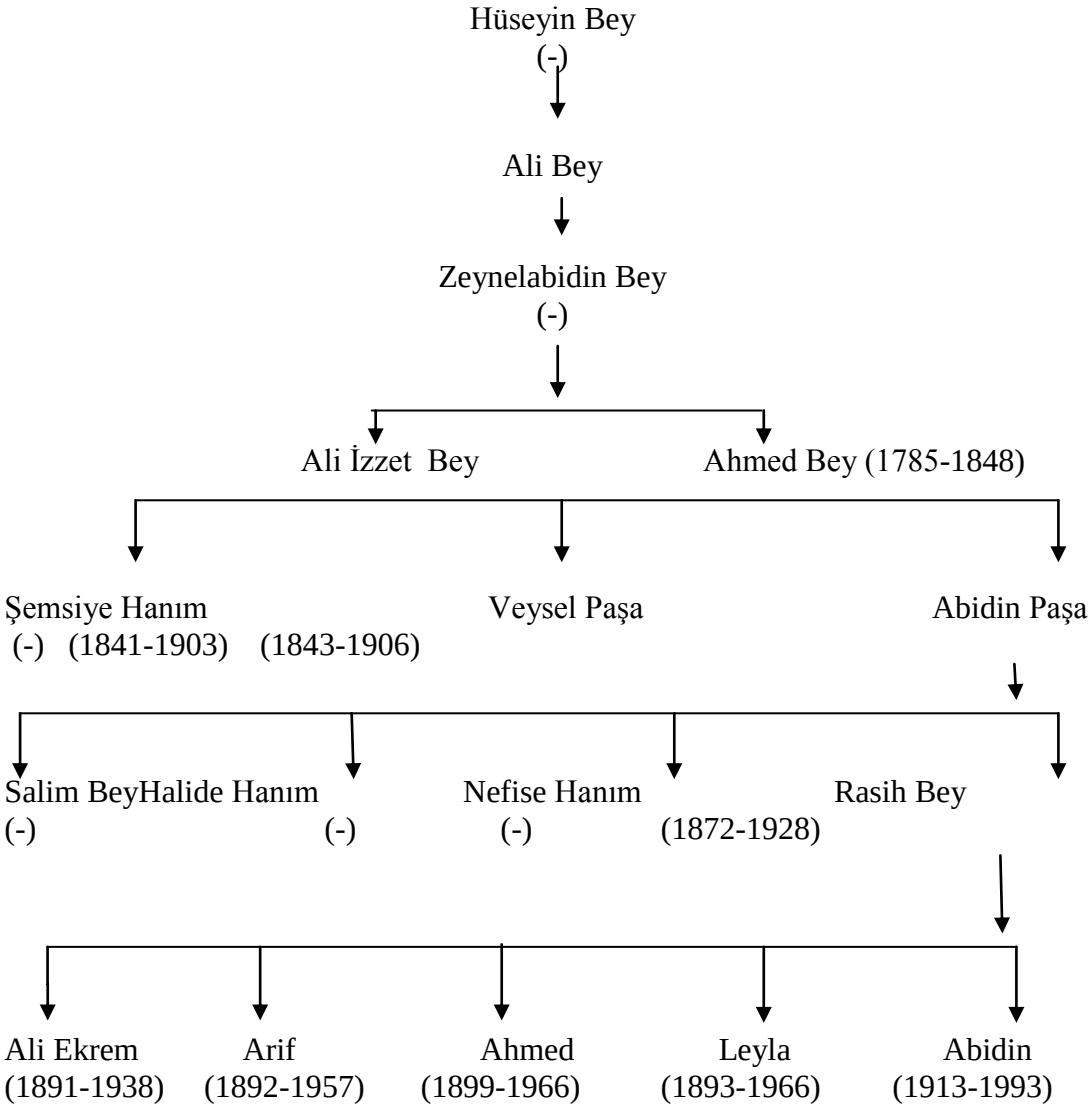
Feth eyle me'ali ile bir hâk-i mahabet'[170]

Arşivde yaptığımız araştırmalarımız sırasında Paşa'nın '*Hükm-i Kuran'* adında bir çalışma hazırladığını ve Maarif Nezareti'nden bunun tab ve neşr edilmesi için izin istediğini, Paşa'nın çalışması Komisyon-ı Mahsus tarafından tetkik edilmek üzere Encümen-i Teftiş'e ve oradan muayenece Meşihat'a [171]gönderildiğini, fakat bir süre sonra bunun basımına ruhsat verilemesinin uygun olamayacağı[172] kendisine bildirildi. Söz konusu bu çalışmanın yazmasına, yaptığımız araştırmalar neticesinde maalesef ulaşamadık.

[170] Pakalın, Mehmed Zeki, **Sicill-i Osman-i Zeyli**, I.Cilt,s. 257, Türk Tarih Kurumu
[171] BOA.,**MF.MKT. 195/33**
[172] BOA., **MF:MKT. 222/33**

1.11. Soyağacı

DİNO AİLESİNİN SOY AĞACI

II. BÖLÜM

DEFTER-İ ABİDİN PAŞA (METİN)

1.1. İçindekiler

Çukurova'da elli bin dönüm arazi için emirnâme-i sâmi	1
Vergi emânet-i aliyyesinin Adana Defter-i Hakanî memurluğuna	1
Payas mazbatası	2
Payas ahalisinin teşekkürnâmesi	3
Cebel-i bereket mazbatası	4
Adana Bidayet Mahkemesinin ilâmı.	6
Vergi emanetine Meclis-i idare-i vilayetin mazbatası	9
Payas arazisi koçanları.	10
Eğriağaç tapusu	11
Selim Kıço ihbârâtının bî-esas olduğuna.	19
Şendiyela Çiftliği hakkında ilâm.	19
Margılıç mazbatası	21
Seyhan Gazetesinin ilanı	21
İspataran Çiftliğinin mübayaası hakkında Margılıç Kaymakamlığına yazılan muamele	23
Devletli Abidin Paşa hazretlerinin sülale-i tahiresi	36
Devletli Abidin Paşa hazretlerinin mevlidi tarihi	37
Saadetli Rasih Beyefendi'nin mevlidi	38
Ali Ekrem Bey'in mevlidi	38
Devletli Abidin Paşa hazretlerinin tercüme-i hâli	38
Bataklıklar hakkında emirnâme-i sâmi	42
Mazuliyet maaşı hakkında madde	43
Adana Defterdarlığına muhasebe hakkında vali paşa hazretleri tarafından takrir ve muamele	44
Maaş-ı hidiv-i azamilerine beş bin kuruşun zammı	44
Bu dahi.	45
Ankara'da edilen icraata dair Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celilesine yazılan ariza-i mufassala	45
Ermeni işinden dolayı mahzûziyet ve selam-ı şahaneyi tebşire dair Mabeyn-i Humayun'dan	46
Silifke Sandık Emini Vasil Efendi'nin kendi yazısıyla gönderdiği hesab ki tobra içinde vaz' olundu.	47
Ankara malsandığına seksen bin kuruşun teslim olunduğuna dair Ankara Defterdarlığı'ndan Adana Defterdarlığı'na yazılan telgraf.	48
Ankara Defterdarlığı'ndan Adana Defterdarlığı'na yazılan telgraf	48
Adana Defterdarlığı'ndan Ankara Defterdarlığı'na cevaben gelen tahrirat	49
Devletli vali paşa efendimiz hazretlerinin ilk me'muriyetleri	49
Devletli vali paşa efendimiz hazretlerinin Ankara'da icra eylediği âsâr-ı Hayriye ve saire.	50
Umûr-ı maarifin terakkisi hakkında	53
Serseri ve mazınne-i sû' eşhâs hakkında nizamname.	55
Düvel-i mehâbbe süferâsıyla imza olunacak mazbata ve protokol	60
Ecnebiler hakkında emirnâme-i sâmi	62
Taşradaki ecnebiler hakkında imza olunacak merâsim-i teşrifâtı hâvi Dahiliye	64

Nezâreti'nin tahrirâtıyla melfufu talimat	
Medyûn-ı mîri olanlar hakkında Dahiliye'den	74
Medyûn-ı mîri olanlar emlâkinin hazineden mübayaası hakkında	76
Memurîn muhakemesi hakkında Şûrâ-yı Devlet layihasıyla emirnâme-i sâmi	77
İdare-i mülkiye kanunu	80
Usûl-i intihâbiye	81
Valilerin vezâifi	82
Vilayetin vezâif-i asliyesi	85
Vezâif-i ıslahiyeye dair.	86
Vilayetin vezâif-i daimesi hakkında.	88
Zabıta-i adliyeye dair.	90
Erbâb-ı cünha ve cinayet hakkında Dahiliye'nin tahrirâtı	90
Usul-i muhakemât-ı cezaiye kanunu	92
Hükümete müteallik muhaberât-ı telgrafiye hakkında	93
Memalik-i mahrûsede bulunan düvel-i ecnebiye konsolosları hakkındaki nizamnâmenin tercümesi sureti	93
Teb‘a-i iraniye hakkında mehâkim-i devlette icra olunacak muamele	97
Devlet-i Aliyye ile İran Devleti beyninde mün‘akid mukavelenâme	99
Mezkûr mukavelenâmelerin ahkâmını müfessir emirnâme-i sâmi	102
Konsoloslarla cereyan edecek müzekerât hakkında emirnâme-i sâmi	103
Vilayet umûr-ı maliyesinin mal memurlarına tevdii	104
Bilumum malsandıklarınca ta‘vizin men‘i hakkında	105
Malsandıklarından devâir-i askeriye hesabına verilecek mebâliğ hakkında	106
Malsandıklarından devâir-i mülkiye hesabına verilecek mebâliğ hakkında olunacak muamelât	108
Mülkiye ve maliye memurlarının vazife ve mes’ûliyetleri hakkında nizamnâme	110
Mürâbaha hakkında bazı usûl ve kavâid	112
Hesab	115
Hesab	116
Hesab – İslam ve Hıristiyan nüfusları miktarı	117
Sadaret'e yazılan ariza-i havale hakkında.	118
Makam-ı Sadaret-i Uzmâ'dan cevaben gelen emirnâme-i sâmi	120
Havale hakkında Başkitâbet-i Celileye yazılan	121
Makam-ı Sadaret'e yazılan	122
Maliye Nezâreti'ne yazılan	122
Havale hakkında Maliye'nin cevabı	123
Tüccar havaleleri hakkında makam-ı Sadaret-i Uzmâ'ya ve Maliye Nezâret-i Celilesi'ne yazılan tahrirât	123
Maliye Nezâreti'nden cevaben gelen tahrirât	124
Erzâk müteahidlerinin matlûbları hakkında emirnâme-i sâmi	125
Devâir-i askeriye havalesi hakkında mutasarrıf ve muhasebecilere yazılan telgraf.	126
Nizamiye-i Bahriye, Tophane, Hazine-i Hâssa, Hicaz havalât ve müretebâtının tesviyesine dair	126
Merzifon ve Anteb mektebleri ahvâlinin teftişi için hafiye hakkında.	127
Umûr-ı maliyenin defterdarlığa tevi’ine ve saireye dair	128
Süferâ-yı ecnebiyenin esâmisi	131
İstanbul'da fesâd çıkarmak isteyen Ermeniler hakkında şifreli telgrafnâme-i sâmi	132
Şimendifer hakkında yazılan nutkun sûretidir	140
Şifre elviye ile	149
Memalik-i şâhânede bulunan Ermeniler hakkında olunacak tedâbire dair yazılan	174

layihadır.	
Ankara'da yapılan icraâtı hâvi yazılan raport suretidir.	175
Ankara'daki zamm-ı maaşın kemakân i‘tâsına irade-i seniyye şeref-sudûr ettiği hakkında Sadâret-i Uzmâ ile Dahiliye Nezâreti telgrafları sûreti	187
İ’rab ile Coğrafya hakkında[173]	177-
Rodos'ta Sur-ı Safa nâm mevkideki hane arsasının kuyûd-ı hakaniyesi sûreti	203
Arz-ı ihtida edecekler hakkında mecâlis-i idarece olunacak muameleye dair Adliye ve Mezâhib Nezâret-i Celilesi'nin tahrirâtı sûreti	206
Ecnebi konsolosları namına posta ile vürûd edecek evrâk-ı havadisten dört nüshaya kadar olanların i‘tâsına ve külliyetlisinin suret-i münâsebe ile men‘ine dair Dahiliye Nezâreti tahrirâtı	207
Memalik-i Şahâne'de Ecnebiler tarafından hane suretinde inşa ve iştirâ olunan yerlerin mekteb ve ma‘bed şekline koymayacaklarına dair kendilerinden sened alınması hakkında Dahiliye Nezâreti tahrirâtı	208
Tabiiyet-i Osmaniye kanunnâmesi[174]	71
Köy köy satılacak a‘şâr hakkında Mâbeyn-i Hümâyûn'a	209
Vilayât-ı malûmede mevcud İslam ve Ermenilerin miktarını mübeyyindir.	211
Vergi muamelâtına dair	212
Derviş Paşa hazretleriyle ve bir vilayetten diğer vilayât mutasarrıflarına muhabere şifre miftahı	215

1.2. Defter-i Abidin Paşa-I

[1]

Çukurova’da Elli Bin Dönüm Arazi İçin Emirnâme-i Sâmi[175]

Çukurova’da bulunan Sazlık mahalde kırk elli bin dönüm miktarı yerin bir numûne gösterilmek ve mesârif-i vâkı‘ası kâmilen taraf-ı vâlâlarından tesviye edilmek üzere tathîrine me’zûniyet talebini mutazammın re’sen ve cevaben dâhiliye nezâret-i celîlesine vârid olan iki kıta telgrafnâmeleri meclis-i mahsûs-ı vükelâda lede’l-mütâla‘a iş‘âr-ı devletleri mesâğ-ı kânûni dâiresinde olduğu gibi sûret-i iş‘âra nazaran arazi-i mezkûrenin emr-i tathîri hazînece ve memleketçe fevâid ve muhassenâtı mûcib olacağı ve işte kullanılacak amelenin bi’r-rızâ ücretle istihdâm olunacağı anlaşılmasına mebnî ber-mûceb-i iş‘âr tathîr ettirecekleri mahalle

[173] Metnin içindekiler kısmında bulunan sayfa numaralarına sadık kalınmıştırr
[174]Metnin içindekiler kısmında bulunan sayfa numaralarına sadık kalınmıştırr
[175] Bu başlık İçindekiler kışından eklenmiştir

mutasarrıf olmak ve mesârif-i vâkı‘ası kâmilen taraf-ı vâlâlarından tesviye kılınmak üzere ruhsat-ı matlûbenin i‘tâsı tensîb olunmuş ve bi’l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişâhî dahi ol merkezde müte‘allik buyrulup mâliye ve nâfi‘a nezâret-i celîlelerine ma‘lûmât verilmiş olduğu beyânıyla şukka-isenâverî terkîm kılındı efendim fî 18 Ramazan sene 98 ve fî 11 Ağustos sene 97

Vergi Emânetinden Adana Defter-i Hâkânî Me’mûrluğuna Mevrûd Tahrîrât-ı Aliyye Sûretidir

Numara: 22

Adana valisi devletlü Abidin Paşa hazretlerinin Çukurova’da bulunan sazlık mahalde kırk elli [bin][176] dönüm miktarı yerin bir numûne gösterilmek ve mesârif-i vâkı‘ası kâmilen tesviye edilmek üzere tathîrine me’zûniyet talebini mutazammın re’sen ve cevâben dâhiliye nezâret-i celîlesine vârid olan iki kıta telgrafnâme meclis-i mahsûs-ı vükelâda lede’l-mütâla‘a müşârun-ileyhin işbu iş‘ârı mesâğ-ı kânûnî dâiresinde olduğu gibi sûret-i iş‘âra nazaran arazi-i mezkûrenin emr-i tathîri hazînece ve memleketçe fevâid ve muhassenâtı mûcib olacağı ve işbu işde kullanılacak amelenin bi’r-rızâ ücretle istihdâm olunacağı anlaşılmış olmasına mebnî ber-mûceb-i iş‘âr tathîr ettirileceği mahalle mutasarrıf olmak ve mesârifât-ı vâkı‘ası kâmilen tarafından tesviye kılınmak üzere ruhsat-ı matlûbenin i‘tâsı tensîb olunarak bi’l-istizân **[2]**İrâde-i seniyye-i hazret-i padişahî müte‘allik ve şeref-sudûr buyrulduğu beyân-ı âlîsiyle icrâ-yı icabı mâliye nezâret-i celîlesinden mevrûd buyruldı-i sâmîde emr ü iş‘âr buyrulmuş ve bu makûle göl ve sazlıkların tathîriyle vücûda gelecek arazinin senedâtı verilmek üzere hudûd ve mikdar ve dönümünü mübeyyin mazbatanın irsâli lâzım geleceği kuyûd-ı hâkânî idâresinden ifâde kılınmış olmağla ol vechle îfâ-yı muktezâsı bâbında

Numara: 45

[176] Paşa buraya ‘bin’ kelimesini yazmamıştır. Tarafımızdan eklendi

Payas Kazâsı Mazbatası

Zât-ı âlî-i hazret-i vilâyetpenâhîlerine Çukurova dâhilinde elli bin dönüm sazlık arazinin meccânen taraf-ı devletten verilmesine dâir 11 Ağustos sene 97 tarihli emirnâme-i âlî-i cenâb-ı vekâletpenâhî üzere bu makûle araziler tahkîk olundukda Payas kazâsına tâbi‘ Yumurtalık nâhiyesinde Kaldırım ve Pirinç ve Tahir Bey karyeleri civârında Pamuközü ve Köpek Avratı demekle ma‘rûf etraf-ı erba‘ası kıbleten ve garben Kaldırım karyesi tarîki ve karye-i mezkûre ahalisinin tarlaları ve şimâlen Pirinç karyesinden Asmalıya giden tarîk-i hâs ve İncirli’de Hacı Ahmed tarlası ve şarkan Mazolitepeleriyle mahdûd tahmînen altı bin yedi yüz ve yine nâhiye-i mezkûrede Kanlıgeçit nâm mahalde garben ve kıbleten nehr-i Ceyhun gölü ve şimâlen Kızıldam tarlaları hudûduyla mahdûd tahmînen üç bin dönüm miktarı cem‘an dokuz bin yedi yüz dönüm boz ve sazlık çalılıktan ibâret arazi-i mîriyye bulunup bu arazinin hiçbir ilişiği olmadığı halde etraf-ı ahaliye dahi teklif olundukda ol mikdar herkes istinkâf eylediğine dâir bâ-varaka taraflarından beyân olunmuş ve gerçi arazi-i mezkûrenin açılmasına bazı mertebe-i su‘ûbeti gayr-ı münkir ise de lâin açıldıkda tevsî‘-i ziraat içün ahaliye dahi numûne ve diğer bu gibi hâlî arazilerin açılmasına mûcib-i teşvîk olacağından şimdilik arazi-i mezkûreyi kabûlü hâlinde iktizâ eden tapunun i‘tâsıçün vekâleten i‘zâm buyrulan Haferli karyeli Mahmud Efendi bendelerine beyân olundukda arazi-i mezkûrenin nâm-ı hidîvânelerine alup açmaya tâlip olmuş ve bu makûle arazinin meccânen ihâlesi gerek emirnâme-i sâmî-i mezkûr ve gerek nizâm-ı iktizâsından olup ale’l-husûs bu yerler i‘mâr olundukda hâsıl olacak mahsûlâtın öşrinden hazîne-i celîle dahi istifâde edeceği ve böyle hâlî durdukça bazı uygunsuz adamların me’men ve mahzâsı iken i‘mârı hâlinde bu mahzûrun dahi bi’t-tabi‘ izâle olmuş olacağı derkâr olduğundan erbâbı ma‘rifetile arazi-i mezkûrenin hudûdu vaz‘**[3]**Olunarak bu bâbda tanzîm olunan muvakkat koçan zât-ı âlî-i hidîvânelerinin vekîli mûmâ ileyhe teslim olunmuş ve arazi-i mezkûreye yarım saat kurbünde bulunan Meller nam-ı diğer arazinin üzerine bazı yabâni zeytin ağacı bulunduğundan onların münâsib bedel ile tâlibine ihâlesi mümkün addolunduğu hasebiyle ayrıca müzâyedeye vaz‘ ile bu yabani zeytinlik mahalli vilâyet-i celîleleri gazetesi ma‘rifetiyle dahi i‘lân olunmak üzere bâ-mazbata huzûr-ı âlî-i vilâyet-penâhîlerine arz olunacağın arzıyla ol bâbda fî 24 Eylül sene 97

Aza Namık

Aza Yusuf

Aza Hamdi

Müdür-i mal Halid

Müfti Musa Kazım

Nâib Yahya

Kâimmakâm İbrahim Edhem

Payas Ahalisi Teşekkürnâmesidir

Karyelerimizin bazısına bir ve bir buçuk ve iki saat mesâfede ve cânib-i cenûbîde ve Ceyhun nehri üzerinde vâki‘ hendekte nam mahalde üç bin dönüm miktarı sazlık ve bataklık arazi olup arazi-i mezkûre cenûben Ceyhun nehri ve garben Hasan Efendi tarlasıyla Ufakhöyük ve şimâlen Ufakhöyük’ten Kaldırım karyesi tarîkine iltihâk eden sıra tepeler ve taraf-ı şarkisi karye-i mezbûreden nehr-i Ceyhun giden araba yolu olduğu ve yine karye-i mezbûrede arazi-i mezkûre ittisâlinde olup tahmînen beş dönüm miktarı arazinin cenûba doğru Ceyhun nehri cereyân ederek dolaşıp şimâle müteveccih olarak yekdiğere karışmak üzere arzan bir dönüm miktarı kara teşkîl eden ada ber-vech-i ma‘rûz garb ve şark ve cenûben Ceyhun nehri ile muhât olarak şimâlen arazi-i ma‘rûza olduğu ve yine karye-i mezbûrede arazi-i mezkûre ittisâlinde tahminen iki bin dönüm miktarı Malaz namıyla meşhur sazlık ve bataklık arazi olup bunun dahi cânib-i garbîsi mârrü’l-arz araba yolu ve cânib-i cenûbîsi nehr-i Ceyhun ve cânib-i şarkîsi boz ve Malaz ve hâlî olarak cânib-i şimâlÎsi dahi Selman oğlu Ali Efendi ile Kaldırım ahalisinin müteselsil tarlaları olduğu ve cem‘an on bin dönüm boz ve sazlık ve bataklıktan ibaret bulunan araziye karyelerimiz ahalisince tâlib ve râğıb olmadığı gibi arazi-i mezkûre dâhilinde bir kimesnenin ilişik ve hakk-ı salâhiyeti bulunmadığı ve mezkûr kış ve baharda nehr-i Ceyhun tuğyân ederek seylâbın isti‘âb etmekte **[4]**Olduğundan başka teşkil eylediği sazlık ve bataklık ve

mayâh-ı râkideden hâsıl olan vehâmet-i havanın sıhhat-i umûmiyyeyi ihlâl etmekte olduğu ve bazı edebsizler dahi mahall-i mezkûru me'men ittihâzıyla uygunsuzlukların önü alınamadığı cihetle arazi-i mezkûre i'mâr edilir ise mârrü'l-arz fenalıkların önü alınacağı gibi bu bâbda cümlemiz minnetdâr olacağımızdan ve sâlifü'l-arz buraların tathîr ve ziraat olunduğu sûrette umûmen hoşnûd kalacağımız gibi mahall-i mezkûre li-ecli'l-i'mâr cânib-i celîl-i hükûmetten her kangı zâta verilir ve ihâle olunur ise asla ve kat'â hakk-ı tasarrufumuz olmadığını mübeyyin işbu mazbata cânib-i hükûmete takdîm kılındı fî Teşrîn-i evvel sene 97

Ahali Abdullah

Muhtar-ı evvel Ra'(?)

Muhtar-ı sâni Kaldırım

Muhtar-ı evvel Kaldırım

İmam Kaldırım

Ahali Derviş

Ahali Hacı Bekir

Ahali İbrahim

Cebel-i Bereket Sancağı Mazbatası

Çukurova dâhilinde elli bin dönüm sazlık arazinin zât-ı âlî-i vilâyetpenâhîlerine meccânen taraf-ı devletten ihâle buyrulduğuna dâir 11 Ağustos sene 97 tarihli emirnâme-i âlî-i vekâletpenâhî üzerine bu makûle arazi tahakkuk olunarak Payas kazasına tâbi' Yumurtalık nâhiyesinde Kaldırım karyesinin cânib-i cenûbîsinde ve Ceyhun nehri üzerinde vâki' Hendek nâm mahalde üç bin dönüm miktarı sazlık ve bataklık arazi olup arazi-i mezkûre cenûben Ceyhun nehri ve garben Hüseyin Efendi tarlasıyla Ufakhöyük şimâlen Ufakhöyük'ten Kaldırım karyesi tarîkine iltihâk eden sıra tepeler ve şarkan karye-i mezkûreden nehr-i Ceyhun'a giden araba yolu oldu ve

yine karye-i mezbûrede ve arazi-i mezkûre ittisâlinde olup tahmînen beş bin dönüm miktarı arazinin cenûba doğru Ceyhun nehri cereyânıyla dolaşıp şimâle müteveccih ve müteharrik olarak yekdiğerine kavuşmak üzere arzan bir dönüm miktarı kara teşkil eden adanın ber-vech-i ma‘rûz garb ve şark ve cenûben Ceyhun nehri ile muhât ve şimâli arazi-i ma‘rûz olduğu ve yine karye-i mezbûre ve arazi-i mezkûre ittisâlinde tahmînen iki bin dönüm miktarı Malaz nâmıyla meşhûr sazlık **[5]**Ve bataklık arazi olup bunun cânib-i garbîsi mârrü’l-arz araba yolu cenûbîsi mezkûr Ceyhun nehri şarkîsi boz ve Malaz hâlî ve şimâlîsi dahi Selman oğlu Ali Efendi ile Kaldırım ahalisinin müteselsil tarlaları olduğu ve bu ta‘dâd olunan hudûd dâhilinde cem‘an on bin dönüm boz ve sazlık ve bataklıktan ibaret arazi-i mîriyye bulunup nehr-i mezkûr kış vebahar eyyâmında tuğyân ile cümlesini isti‘âb ederek sed ve tathîri pek çok masrafa muhtac olduğundan ve civarında bulunan ahalinin kuvve-i mâliyeleri bu misillü masraf ihtiyârına gayr-ı kâfî oldukdan başka zâten taht-ı ziraatlerinde bulunan arazi vâsi‘ olup ihtiyaçları olmadığından bu arazide teşkil sazlık ve bataklık miyâh-ı râkideden hâsıl olan fenâlık sıhhat-i ahaliyi tehlikede bırakmakta olduğundan bunun tathîr ve temyîziyle taht-ı ziraate alındığı halde umûm ahali minnetdâr olacağından bu sazlığa ahali ve sâireden hiçbir kimsenin ilişiği olmadığı ma‘lûm ise de bir kat daha te’mînât olmak üzere ahaliye teklîf olundukda almakdan istinkâf eyledikleri umûmen bâ-varaka beyân eylemişler gerçi sazlık-i mezkûrun açılmasına pek çok su‘ûbet ve masraf meydanda ise de açıldıktan sonra ahaliye tevsî‘-i zira‘ate rağbet bir numûne-i alenî olup diğer bu gibi arazilerin açılmasına mûcib-i teşvîk olacağından şimdilik arazi kabulü hâlinde iktizâ eden tapunun i‘tâ olunacağı cânib-i devletlerinden vekâleten i‘zâm olunan Mahmud Efendi bendelerine beyân olundukda arazi-i nâm-ı âlî-i vilâyetpenâhîlerine olarak alıp açmaya tâlib olmuş ve bu makûle arazinin meccânen ihâlesi gerek mezkûr emirnâme-i sâmî ve gerek nizâm-ı seniyye iktizâsından olup ale’l-husûs bu mahaller i‘mâr olundukda mahsûlât-ı mütehassıla öşründen hazîne-i celîlenin derece-i istifâdesi bu yerlerce pek ilerleyeceği ve arazi-i mezkûre şimdiki halde bazı uygunsuz ve edebsiz adamların me’men ve mahzâsı olup i‘mârı halinde o mahzûrun dahi bi’t-tabi‘ ref‘ ve izâle olmuş olacağı derkâr olduğundan bu husus cümlece mûcib-i şükrâniyet olacağından erbâb-ı hudûdu vaz‘ olunarak iktizâ eden muvakkat tapu koçanlarının vekîl-i mûmâ ileyhe teslîm olunduğu Payas meclis idâresinden

mevrûd elli dokuz numara ve 21 Teşrin-i evvel sene 97 tarihli mazbatada beyân ve iş‘âr olunmuş ve tahkîkât-ı âcizânemiz dahi sûret-i ma‘rûzayı mü’eyyed bulunmuş olmağın ol bâbda fî Zilhicce sene 98 ve fî Teşrin-i evvel sene 97

[6]

Vergi emânet-i aliyyesine meclis-i idâre-i vilâyetin mazbatası

Evvelce şeref-vârid olan 11 ağustos sene 97 tarih ve sekiz numaralı emirnâme-i sâmî-i cenâb-ı vekâletpenâhîde Çukurova’da kâin elli bin dönüm arazinin li-ecli’l-i‘mâr vâli-i vilâyet devletlü Abidin Paşa hazretlerine meccânen tefvîzi husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müte‘allik ve şeref-sudûr buyrulduğu beyân-ı sâmîsiyle ol vechle îfâ-yı muktezâsı irâde ve izbâr ve Adana defter-i hâkânî me’mûrluğuna hitâben şeref-vârid olan 16 Eylül sene 97 tarihli ve yirmi iki numaralı tahrîrât-ı aliyye-i emânetpenâhîlerinde dahi hükm-i emirnâme-i sâmi dâiresinde hareket edilmesi emr ü iş‘âr buyrulmuş ve bu kere Cebel-i Bereket mutasarrıflığından vârid olan 23 Teşrin-i evvel sene 97 tarihli ve iki yüz yirmi dokuz numaralı mazbatada Çukorova’da vâki‘ Payas kazâsı dâhilinde kâin Yumurtalık nâhiyesinde kâin Kaldırım karyesinin cânib-i cenûbîsinde ve Ceyhun nehri üzerinde vâki‘ Hendek nâm mahalde cenûben Ceyhun nehri ve garben Hasan Efendi tarlasıyla Ufakhöyük ve şimâlen Ufakhöyük’den Kaldırım karyesi tarîkine iltihâk eden sıratepeler ve taraf-ı şarkîsi karye-i mezbûreden nehr-i Ceyhun’a giden araba yoluyla mahdûd üç bin ve yine karye-i mezbûreden ve arazi-i mezkûre ittisâlinde cenûba doğru Ceyhun nehri cereyân ederek dolaşıp şimâle müteveccih olarak yekdiğere kavuşmak üzere arzan bir dönüm miktarı kara teşkil eden ada ve garb ve şark ve cenûben nehr-i Ceyhun ile muhât ve şimâlen arazi-i mezkûre ile mahdûd beş bin ve yine karye-i mezkûre ittisâlinde Malaz nâmıyla meşhûr ve garben mârrü’l-beyân araba yolu ve cenûben nehr-i Ceyhun ve şarkan boz ve Malaz ve hâlî ve şimâlen Selman oğlu Ali Efendi ile Kaldırım ahalisinin müteselsil arazisiyle mahdûd iki bin dönümle cem‘an on bin dönüm sazlık ve bataklık arazi bulunduğu ve ahali-i mahalliyenin araziye ihtiyâçları olmamak hasebiyle orasının tathîrine kimesne tarafından rağbet edilmeyerek haliyle kalmakta ve buralarda teraküm eden miyâh-ı kesire mevsim-i sayfte te‘affün ederek havanın ciyadetini ihlâl ve bazı eşhâs-ı

muzırra bu sazlıkları derûnunda ihtifâ ederek fırsat buldukça bir takım fenalıklar ikâ‘ına ictisâr etmekte olduğu ve eğerçi zikr olunan sazlık ve bataklıklar tathîr olunur ise şu beyân olunan mehâzir ber-taraf olmakla beraber memleketçe ve hazîne-i celîlece pek çok fâidesi görüleceği muhakkak bulunduğu ve her ne kadar **[7]**ahalinin araziye ihtiyaçları ve buraları tathîr edecek iktidarları yoğise de mü’ahharan bir şey denilmeye mahal kalmamak üzere keyfiyet sûret-i mahsûsada ahaliye teklif olundukta tâlibi olmadıklarını bâ-varaka-i memhûre beyan eyledikleri ve bunun tefvîzinde mevki‘an ve maslahaten bir gûne mahzûr bulunmadığı cihetle erbâbı ma‘rifetleriyle hudûdları bi’t-tahdîd iktizâ eden koçanlarının bi’t-tanzîm gönderildiği iş‘âr olunmuştur fi’l-hakîka bu sazlık ve bataklıklar bi’t-tathîr hırâset ve ziraat edilir ise ahalinin izdiyâd-ı şevk ve gayretlerine ve bura bi’t-tabi‘ buralarca dâire-iziraatin tevsî‘ine ve mevki‘in havasına ârız olan vehâmetin indifâ‘ına medâr ehl-i hıbre ta‘yîn olunan zevât-ı mûmâ ileyhim hâzır oldukları halde hem hudûd bulunan kurâ ahalisinden icab edenler celb ve cem‘ edilerek arazi-i mezkûre keşf ve mu‘âyene olundukda ol babda defter-i hâkânîden verilmiş olan bir numara ve 9 Muharrem sene 99 tarihli bir kıta tuğralı senedde murakkam iki bin arazinin tarafları tarîk-i âm ve Sislioğulları ve Nabi ve İshak Efendi ve Delfiroğlu Reşad Rekneli Artin ağalar tarlaları vakıf sınırı ve Küpelioğlu Ahmed ve Hüseyin ammi ile müşterekenin temhîri ve Abdülbaki Efendi ve yine Hüseyin ammi ve hacı Bekir Efendi ve Şarl ve Anablı karyesinden Fakı Ağa ve diğer Hacı Bekir tarlalarıyla ikinci numarada murakkam 9 Muharrem sene 99 tarih ve diğeri senedi muharrer beş bin dönüm arazinin dahi tarafları Karaoğlanlı karyesinden Ali Çocuk ve Arnavud Derviş ağa temhîri ve Berber Arslan ve Gemisıra karyesinden Cabbarzâde Ali Efendi ve Kara Mehmed ve Kirkor tarlaları ve Kürkkçü Musa Efendi ve tarik-i Âm ve Yeniceleri ve (Kortları?) ve Cami‘li karyesinden Arap Ahmed temhîri ve Abdülbaki Efendi ve tarik-i âm ile mahdûd olduğu ve senedlerde gösterilen hudûda mutâbık olduğu görülmüşve lede’t-tahkîk hem-hudûd bulunan kurâ ahali ve sekenesinden hiçbir kimesnenin arazi hudûduna müdahale edilmemiş ve bir cihetle kimesneye ilişiği olmayıp iltizâm-ı hakkâniyetle tayin ve tahdîd-i hudud edilmiş olduğu beyândan ibaret bulunmuştur bu babda bir cevapları olup olmadığı mûmâ ileyhimâdan lede’s-suâl keşf-i mezkûr hakîkat-i hâle muvâfık olduğundan mündericâtı vechle icâb eden i‘lâmının tanzîm ve i‘tâsını beyân ve başka ifâdeleri olmadığını dermiyân eylediler icâbı lede’l-müzâkere

zikr olunan raport mündericâtına nazaran arazi-i mezkûrenin keşf ve mu‘âyene edilen hudûdu vâli-i müşârun-ileyh hazretlerinin tasarrufunu hâvî defter-i hâkânîden **[8]**i‘tâ olunmuş olan iki kıta tuğralı senedde gösterilen hudûda mutâbık bulundu ve civâr kura ahali ve sekenesinden hiçbir ferdin tarla ve hudûduna müdâhale ve ta‘arruz olunmadığı gibi hiçbir kimsenin dahi hudûd-ı mezkûr dâhilinde arazisi bulunmadığı ve bir kimseye ilişik ve mazarratı görülmediği anlaşılmış ve keşf-i vâki‘ hakîkat-i hâle muvâfık bulunmuş olmasından arazi-i mezkûre hudûdumuz ile mahdûd olarak ber-mûceb-i sened müşârun-ileyh hazretleri uhde-i aliyyelerine tefvîz ve ihâle olunduğu muhakkak idiğinden ba‘demâ ahali-i merkûmeden hiçbir kimse hudûd-ı mezkûreye müdâhale ve taarruza hak ve salâhiyeti olmayacağına karar verilmiş ve işbu i‘lâmın birer kıta sûret-i musaddakaları dahi kurâ-hâ-yı mütecâvire muhtarânına tebliğ olunmuş ve yüz kuruş i‘lâm harcı ve dört yüz kuruş sûret ve tebliğ harcları müşârun-ileyh hazretleri tarafından teslîm-i vezne edilmiştir fî 3 Cemâziyelûlâ sene 99 ve fî 10 Mart sene 98

Mahkeme-i bidâyet-i Adana

Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin Sislioğullarıyla cânib-i mîrîden tefevvuz etmiş olduğu üç kıta tarlanın ibraz olunan koçanlarında tarafları tarîk-i Âm ve Sislioğulları ve Nabi ve İshak Efendi ve Delfiroğlu ve Şadırkinli Artin ağalar tarlalarıyla vakıf sınırı ve Küpelioğlu Ahmed ağa ve Hasan ammi ile müşterekinin temyîzi ve Abdülbaki Efendi ve Hacı Bekir Efendi ve Hüseyin ammi ve Şarl ve İnnablı karyesinden Fakı ağa ve diğer Hacı Bekir tarlalarıyla mahdûd tahminen iki bin ve yine mahall-i mezkûrda karyemiz civarında Ali Çocuk ve Arnavud Derviş ağa temhîri ve Berber Arslan ve Gemisıra karyesinden Cabbarzâde Ali Efendi ve Kara Mehmed ve Kirkor ve Kürkçü Musa Efendi ve tarik-i Âm ve Yeniceli (Kortları?) ve Câmi‘li karyesinden Arab Ahmed temhîri Ahmed Efendi tarlaları ve Câmi‘li karyesine giden tarîk ve Uzunoğlu ve yine Arab Ahmed temhîri ve Abdülbaki Efendi ve tarik-i âm ile mahdûd beş bin ki cem‘an yedi bin dönüm miktarı araziden karyemiz bulunan Karaoğlu karyesi civârına vaz‘ edilmiş olan hudûdları bi’z-zât ta‘yîn ve irâe edilerek müşârun-ileyh hazretlerinin tarlaları miyânelerinde gerek kendimiz ve gerekse karyemizden âharlarnın hudûd-ı mezkûr dâhilinde tarlamız

olmadığı gibi ol bâbdaki irâe etmiş olduklarımız hudûd muvâfık-ı adl ve hakkâniyet olunduğu ve bundan dolayı karyemizden hiçbir kimesnenin arazisine müdâhale edilmemiş olduğu görülmüş olmağla tasdîk ve temhîr eyledik fî 7 Mart sene 98 Varmorel – Arslan- Küpelioğlu Ahmed – Hasan Ammi

[9] Vergi emânet-i aliyyesine meclis-i idâre-i vilâyetin mazbatası

Evvelce şeref-vârid olan 11 Ağustos sene 97 tarihli ve sekiz numaralı emirnâme-i sâmî-i vekâletpenâhîde Çukorova'da kâin sazlıklarıdan elli bin dönümün li-ecli'l-i'mâr vali-i vilâyet devletlü Abidin Paşa hazretlerine meccânen tefvîz husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişahi müteallik ve şeref-sudûr byrulduğu beyân-ı sâmisiyle ol vechle îfâ-yı muktezâsı irâde ve izbâr ve Adana defter-i hâkânî me'mûrluğuna hitâben şeref-vârid olan tahrîrât-ı aliyye-i emânet-penâhîlerinde dahi hükm-i emirnâme-i sâmi dâiresinde muâmele ve hareket olunması emr ü iş'âr buyrulmuş ve bu kere Payas kazâsı meclis-i idâresinden vârid olan 24 Eylül sene 97 tarihli ve kırk beş numaralı mazbatada Yumurtalık nâhiyesinde Kaldırım ve Pirinç ve Tahir Bey karyeleri civarında Pamuközü ve Köpekavratı demekle ma'rûf etraf-ı erba'ası kıbleten ve garben Kaldırım karyesi tarîki ve karye-i mezkûre ahalisinin tarlaları ve şimâlen Pirinç karyesinden Ahmedli'ye giden tarîk-i hâs ve İncirli'de Hacı Ahmed tarlası ve şarkan Mazılutepeler ile mahdûd altın bin yedi yüz ve yine nâhiye-i mezbûrede Kanlıgeçit nam mahalde garben ve kıbleten nehr-i Ceyhun ve şarkan Ceyhun gölü ve şimâlen Kızıldam tarlalarıyla mahdûd üç bin dönüm ki cem'an dokuz bin yedi yüz boz ve sazlık arazi bulunduğu ve zikr olunan mahalde kimsenin ilişiği olmadığı ve tefvîzine tâlib olup olmadığı ahali-i mahalliyeye teklîf olunmuş ise de rağbet olunmayarak istinkâf eylediği ve eğerçi zikr olunan sazlık ve bataklıklar tathîr olunur ise memleketçe ve ahalice pek çok fâidesi görüleceği cihetle erbâbı ma'rifetiyle hudûdları bi't-tahdîd iktizâ eden koçanlarının tanzîm ve irsâl olunduğu iş'âr olunmuştur fi'l-hakîka bu sazlık arazi tathîr ve tahfîf ile ziraat ve hıraset edilir ise ahalinin ezdiyâd-ı şevk ve gayretine ve mevki'in havasına tari olan vehametin indifâ'ına medâr olacağı derkâr bulunduğuna binâen meccânen tefvîzi muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olan elli bin dönüme mahsûben zikr olunan sazlığın vâli-i müşârun-ileyh hazretlerine tefvîzi meclis-i idâre-i vilâyetçe bi't-tensîb sâlifü'l-

beyân meclisinden vârid olan mazbatanın sûret-i musaddakasıyla tanzîm olunan koçanlar leffen takdîm kılınmış olmağla iktizâ eden tuğralı senedlerinin tanzîm ve isrâsı bâbında fî 17 Zilhicce sene 98 ve fî 28 Teşrin-i evvel sene 97

[10] Payas Arazisi Koçanları[177]

Cebel-i Bereket sancağı dâhilinde Payas kazasında bâ-irâde-i seniyye devletlü Abidin Paşa hazretlerine ihsân olunan elli bin dönüm araziye mahsûben istihsâl olunan tuğralı tapu senedi

Sıra numarası: 1

Kazâ: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Karye: Kaldırım

Hudûd: Cenûben Ceyhun nehri ve garben Hüseyin Efendi tarlası ve Ufakhöyük ve şimâlen Ufakhöyük'ten Kaldırım karyesi tarafına iltihâk eden Sıratepeler ve şarkan karye-i mezkûreden Ceyhun'a gelen araba yolu

Miktarı: üç bin dönüm

Cihet-i i'tâ-yı sened: boz ve hâlî sazlık ve bataklık mahal olup i'mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye ihâle olunmuştur.

Mutasarrıf: Adana valisi devletlü Abidin Paşa hazretleri.

Tuğralı senedi fî 9 Muharrem sene 1298

[11] Eğriağaç Tapusu[178]

Sıra numarası: 2

[177] Bu başlığı Defter'in içindekiler kısmından ekledik
[178] Bu başlığı Defter'in içindekiler kısmından ekledik

Kaza: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Hudûdu: tarafları sahib-i mülk ve Araplar tarlası ve Malaz ve Mazılıtepe ve tarîk

Miktarı: iki bin beş yüz dönüm

Cihet-i i‘tâ-yı sened: boz ve hâli sazlık ve bataklık olup i‘mâr etmek üzere bâ-irade-i seniyye meccânen ihale olunmuştur.

Mutasarrıfı: Adana valisi devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[12]

Sıra numarası: 3

Kaza: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Hudûdu: tarafları sâhib-i mülk ve Kaldırım karyesi ve Araplar tarlası ve Çalılık ve Kaldırım tarîki

Miktarı: iki bin dört yüz dönüm

Cihet-i i‘tâ-yı sened: boz ve hâlî sazlık ve bataklık mahal olup i‘mâr etmek üzere bâ-irade-i seniyye meccânen ihâle olunmuştur.

Mutasarrıfı: Adana vâlisi devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[13]

Sıra numarası: 4

Kaza: Payas

Nahiye: Yumurtalık

Hududu: Tarafları sahib-i mülk ve Avid tarlası ve Araplar tarlası

Miktarı: Üç yüz dönüm

Cihet-i i‘tâ-yı sened: boz ve hâlî sazlık ve bataklık mahal olup i‘mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye ihâle olunmuştur

Mutasarrıfı: Adana vâlisi Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[14]

Sıra numarası: 5 *Bu Yüzağaç arazisi olacaktır*

Kaza: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Hududu: tarafları nehr-i Ceyhun ve Göl ve cihât ve Kırmızıdağ hudûdu

Miktarı: üç bin dönüm

Cihet-i i‘tâ-yı sened: boz ve hâlî sazlık ve bataklık olup i‘mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye meccânen ihâle olunmuştur

Mutasarrıfı: Adana valisi devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[15]

Sıra numarası: 1

Kazâ: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Hudûdu: Tarafları İncirli'de ve Hacı Ahmed ve Avid ve Araplar tarlaları ve Malaz ve tarîk

Miktarı: bin beş yüz dönüm

Cihet-i i'tâ-yı sened: boz ve hâlî sazlık ve bataklık olup i'mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye meccânen ihâle olunmuştur

Mutasarrıfı: Adana vâlisi devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[16]Sıra numarası: 2

Kaza: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Hudûdu: tarafları tarben ve cenûben ve şarkan nehr-i Ceyhun ve şimâlen sâhib-i mülk

Miktarı: beş bin dönüm

Cihet-i i'tâ-yı sened: boz ve hâlî sazlık ve bataklık mahal olup i'mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye meccânen ihâle olunmuştur.

Mutasarrıfı: Devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[17]Sıra numarası: 3

Kaza: Payas

Nâhiye: Yumurtalık

Hudûd: tarafları garben arabayolu ve cenûben Nehr-i Ceyhun ve şarkan boz ve hâli ve Malaz ve cânib-i garbîsi Selman oğlu Ali ve Kaldırım ahalisinin müteselsil tarlaları

Miktarı: iki bin dönüm

Cihet-i i‘tâ-yı sened: boz ve hâli sazlık ve bataklık mahal olup i‘mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye meccânen ihâle olunmuştur.

Mutasarrıfı: Adana valisi devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 9 Muharrem sene 1298

[18]

Eğriağaç karyesinde alınan arazinin tapu senedi sûreti

Nehr-i Ceyhun yirmi dakika ve Kızıltahta denilen karye olup mezkûr karyenin arazileriyle hem-hudûd Kâsım Bey’in Akdağ çiftliği hudûdu ve BürenlikMurad çalılık bir tarafında da arazi-i hâliye olduğu ve mahall-i mezkûrun iki yüz dönümü aslâ su görmez bin sekiz yüz dönümü pamuk mahsûlüne elverişli ve buraya nihâyet dört saat mesâfede bir mahal olup ve iki bin dönümden dahi fazla olmadığı tahkîkât-ı vâkı‘adan anlaşılmıştır.

Sıra numarası: 7

Livâ: Adana

Karye: Eğriağaç

Nevi: arazi-i mîrî

Hudûd: tarafları Kızıltahta ve hâlî ve Böğürtenlik ve Kâsım BeyMalazı

Miktarı: iki bin dönüm

Cihet-i i‘tâ-yı sened: li-ecli’l-i‘mâr

Mutasarrıfı: Devletlü Abidin Paşa hazretleri

Fî 5 Muharrem sene 1300

Tuğralı sened tarihi

[19-20][179]

[179] Bu sayfalar II.Defter’in 12-13. Sayfalarında mevcuttur

[21] Seyhan gazetesinin 11 Mayıs sene 97 ve 372 numaralı nüshasındaki i'lân

Tarsus kazası dâhilinde İnas namıyla bir bataklık ve sazlık mevcûd olup tathîriyle muzahrafât altında **[22]**Kalmış olan latmış bin dönümden mütecâviz arazinin kurtarılmasına ve bu vesile ile Tarsus ve havalisinin kesb-i vehâmet eden havasının ıslâhı esbabının istikmâline teşebbüs olunduğu geçenki nüshalarımızın birisinde derc ve beyân etmiştik" bataklıkların tathîriyle arazinin zâhire ihrâcı hakkında vergi emânet-i aliyyesine vukû' bulan iş'âra cevâben alınan tahrîrâtta o makûle arazinin kanunnâme-i hümâyûnuna tevfîkan tâlibine füruhtu ve yâhud meccânen ferâğı iş'âr buyrulmasına ve zâten Tarsus bataklığının tathîr çıkarılarak arazinin i'mâr ve zer'i içün bir kumpanya teşkîliyle ona ihâlesi meclis-i idâre-i vilâyetçe karargîr olarak teşkil olunacak (anonim) şirketinin esas ve şerâitini hâvi tanzim olunan mazbata ticaret nezâret-i celîlesine takdîm olunmasına mebnî nezâret-i müşârun-ileyhâdan manzûr olan cevabın vürûdunda sâlifü'z-zikr "İnas" sazlığının tathîrini müte'ahhid olacak anonim şirketinin teşkîliyle iş bitmiş olacağı derkârdır bu kabîlden olarak nefs-i Adana'ya bir buçuk saat mesâfede vâki' büyük ve küçük Ağba nâm sazlğın dahi İnas kadar ve belki daha ziyâde araziyi ihâta ederek mu'attal bir halde bıraktığı gibi etraf ve havâliye mehâzir ve ve hafriyât-ı adîdesi dokunduğundan bunun dahi sûret-i sâlime ile tathîr ve arazinin i'mârı lâzıme-i hâlden olduğu cihetle geçende zât-ı âlî-i vilâyetpenâhî meclis-i idâre-i vilâyet heyetiyle vilâyet ser-mühendisi ve sâir erbâb-ı vukûf ve ma'lûmâtı bi'l-istishâb mahall-i mezkûre azîmetle bi'l-etrâf muâyene buyurmuşlardı

İşbu mu'âyenede mârrü'z-zikr bataklığın bir tarafı Berzikoğlu çiftliği ve diğer tarafları Camuscu ve Sarıhoğlar ve Kayışlı ve Müfti karyesi ve kadıoğlu ve Zarhaşlı oğlu damı ve Dörtağaç ve Hacı Habib damı ve Boğazlı ve Yenidam ile mahdûd bulunup fakat derûnunda bâ-tapu tasarruf olunan arazi ile hudûd dâhilinde bulunan Kalanoğlu Çiftliği müstesnâ olduğu anlaşılmış ve ol vechle satmış ve altmış bir gün mürûrunda ihâle-i kat'iyyesi icrâ olunmak üzere bu kere müzâyedeye verilmiş olmağla tâlib olanların defter-i hâkânî kalemine ve münâdiye müracaat eylemeleri iktizâ eder.

Müstağnî-i tafsîl olduğu üzere memleketimizin husûl-i servet ve ma‘mûriyyeti teksîr ve teshîl-i emr-i ziraate mütevakkıf arazi-icennetimiz cenâb-ı perverdigârın envâ‘-ı isti‘dâd ve kuvvet ile tezyîd ve tertîb buyurmuş olduğu bir semât-ı tabi‘iyyet olup adeta sofra-i ziyâfet gibi yerli yabancı bunca mahlûk ondan câ-becâ ta‘ayyüş ve istifâde eylemektedir. **[23]**Bu Ağba denilen mahal ise o misillü arazinin içinde bulunduğundan alâ hâlihî terki aslâ câiz ve lâyık olmayıp çünkü şimdi aslâ istifâde olunmadıktan başka muhıll-i sıhhat olacak derecede havayı ifsâd ederek me’mûl-i fâideden ziyade mazarrat ve mahzûrları dahi görülmekte bulunduğuna mebnî buna tâlibolanlar hazîne-i celîleye a‘şârın tezyîdiyle hizmet edecekleri misillü havanın kesb edeceği ciyâdetden bi’l-cümle ahaliye karşı dahi büyük bir insâniyet etmiş olacağı ve mezkûr bataklık açıldığı halde arazisi bi’t-tabi‘ kıymetdâr olacağından der-uhde eden kimse mâlik olacağı araziden dahi hayli istifâde edeceği vâreste-i îzâhtır

Aslına mutâbık meclis-i idâre-i vilâyet-i Adana

İspataran Çiftliğinin Mübayaası hakkında Margılıç Kaymakamlığına yazılan Muamele[180]

İzzetlü efendim

Yedimde bulunan ve merbûtan takdîm kılıan ma‘lûmü’l-aded tapularda muharrer Margılıç kazasında hisse Espanarak çiftliğinde vâki‘ mutasarrıf olduğum arazi ve kışlak ve yayla ve çayır ve hane ve kuma ve koca ve sâireyi bu def‘a yedi yüz lira-yı Osmanî mukâbilinde Prevezeli Ahmed Dinozâde saadetlü Abidin Bey Efendi hazretlerinin halîlesi Ümmügülsüm binti İdris Bey Cabbar nam hatun ferâğ-ı kat‘iyle ferâğ ve kasr-ı yed etmesine ve meblağ-ı mezbûr yedi yüz lirayı yedimde bulunan vekâlet hüccet-i şer‘iyyeden müstebân olacağı vechle müvekkilim tamâmen ve kâmilen ahz ve kabz eylemiş ve ba‘demâ arazi ve kışlak ve hâne ve sâire mezbûreye müvekkilimin hiçbir alakası olmadığından nizâmı dâiresinde icab eden tapu senedâtının hanım-ı mûmâ ileyhâya i‘tâsı bâbında emr ü irâde-i hazret-i men lehü’l-emrindir

[180] Bu başlığı Defter’in içindekiler kısmından ekledik

Fî 3 Haziran sene 91

Yanyalı (…)vekîli Prevezeli Mihayel Anasyan

Nizâm-ı iktizâsı tapu kalemine

Kuyûda lede'l-mürâca'a arazi ve kışlak ve sâire mezkûr Yahudi milletinden Yanya Köil Naitayus nam kimsenin bâ-tapu taht-ı tasarrufunda olduğu mübteden tebeyyün etmiş olduğundan sâhib-i arz-ı hâl ityân-ı vekâlet etdikden sonra **[24]**Tarafeynin nizâmı dâiresinde takrîri alınmak üzere evvel emirde meclis-i idâre-i kazâya havâlesi iktizâ eder ol bâbda

Fî 3 Mart sene 91

Tapu kâtibi Mustafa Fevzi

Aşiyân vekâlet etmek üzere şer'-i şerîfe fî 3 Temmuz sene 91

Yanya vilâyeti niyabet-i şer'iyyesi havâlisinden tanzîm buyrulan hüccet-i şer'î' mantûkunca Prevezeli Mihayel Anastan nam kimesne Preveze asker süvarilerinden Emin Ağa ile Mustafa ve Raşid bin Yunus Voldine kazasına müzâfa Beccar karyesi Elmas bin Yahya namûn kimesne şehâdetleriyle ber-nehc-i şer'î isbat etmiştir ol bâbda

Fî 3 Temmuz sene 91

Vekîl-i nâibü'ş-şer' Harun

Harc-ı ferâğ hesab olunan fî 3 Temmuz sene 91

Arazinin

2750 harc-ı ferâğ

129 varaka bahâsı

43 kâtibiyyesi

=2922 kuruş

Emlâkın

150 harc-ı mübâya'ası

30 varaka bahâsı

10 kâtibiyesi

=190 kuruş

=3112 kuruş

Ferâğ olunan işbu arazi ile emlâkûne alınması lâzım gelen bâlâda murakka yalnız üç bin yüz on iki kuruş teslim-i sandık olunması iktizâ eder fî 3 Temmuz Sene 91

Kâtib-i tapu Mustafa Fevzi

Teslîm-i sandık oluna fî 3 Temmuz sene 91

Bâlâda muharrer üç bin yüz on iki kuruş teslîm-i sandık olunduğuna dâir fî 3 Temmuz sene 91 tarih ve yedi yüz kırk sekiz numaralı ayrıca ilmühaber verilmiş olmağın ol bâbda fî 3 Temmuz sene 91

Bende emin-i sandık

Bende müdür-i mal

Meclis-i idâreye fî 3 Temmuz sene 91

Tarafeynin takrîrleri heyet-i hâzırada istimâ‘ olunup nizâmı dâiresinde vukû‘ bulduğundan tapuları

[25]İ‘tâsı lüzûmunu tezekkür ve karar verilmiştir fî 3 Temmuz sene 91

Aza Kasım Nuri

Müdür-i mal Adem Sufi

Memûr-ı defter-i hâkânî Abdülhamid

Vekîl-i nâib Harun

Kâimmakâm Esed Osman

Aza Vasil

Aza Hasan Hüsni

Tapu senedlerinin i‘tâsıçün tapu kalemine fî 3 Temmuz sene 91

Aslına mutâbık olduğunu musaddak şerh ve temhîr kılındı fî 15 Temmuz sene 91

[26-Boş]

[27][181]

[181]27-34 arası sayfalar defterin içindekiler kısmında bulunmuyor ve sayfa numaraları da karışık muhtemelen sonradan eklenmiştir.

Mabeyn-i Hümâyun Şifresi

Elif	27	61	Z_1	32	69
Be	26	59	Ayn	33	71
P	25	58	Gayn	34	72
Te	24	57	Fe	35	73
Se	23	56	Kaf	36	74
Cim	22	55	Kef	37	75
Çe	21	54	Lam	38	76
Ha	19	53	Mim	39	77
H_1	18	52	Nun	41	78
Dal	17	51	Vav	42	79
Ze_l	16	49	He	43	81
R_1	15	48	Lamelif	44	82
Ze	14	62	Ye	45	83
J	13	63	Hemze	46	84
Sin	12	64	Lamelif	47	85
Şın	11	65			
Sad	28	66			
Dad	29	67			
T_1	31	68			

[28]

		128	erbab	162	İftira
86	İçün	129	Ordu	163	İfsad
87	O	131	Arzu	164	İkamet

88	Evvel	132	İrsal	165	İktidar
89	İse	133	İzal	166	İktiza
91	İle	134	Asayiş	167	İkdam
92	Bu	135	İstifade	168	Akdem
93	Anı	136	İstikmal	169	Akdes
94	İttihaz	137	İslam	171	Akdeniz
95	İttifak	138	İşaa	172	Akşam
96	İsbat	139	Eşhas	173	İkna
97	Asar	141	İştibah	174	Ahval
98	Eser	142	Eşkıya	175	Ekser
99	Esna	143	Usul	176	Eger
111	İcbar	144	Israr	177	İkmal
112	İctisar	145	İzaa	178	Ekid
113	İctima’	146	Etıbba	179	iltifat
114	İçtinab	147	Etraf	181	İltica
115	İcra	148	Ada	182	Alet
116	İhsan	149	İtaat	183	İlca
117	Ahval	151	İzhar	184	İlzam
118	İhtiram	152	İade	185	Eltâf
119	İhtiyat	153	İtibar	186	İlgâ
121	İhtimal	154	Â’dâ	187	Alman
122	İhbar	155	İzam	188	Emr
123	Ahz	156	İlan	189	Emniyet
124	İdare	157	İtiraz	191	Ümid
125	İdda’	158	İğva?	192	Emlak
126	İrade	159	İğbar	193	İmtisal
127	İrade-iseniyye-i Hazret-i Padişah-i İktizaları âlisinden olmağla ol-babda	161	İfade	194	İmtinan
195	İmtiyaz	244	tahkik?	284	His
196	evrak	245	tahkikat	285	Hazret
197	evza’	246	tahakkuk	286	Huzur
198	icab	247	tahammül	287	Hak
199	ifa	248	tahvil	288	Hakikat
211	izah	249	tahsin	289	Hüküm
212	ehil	251	tedabir	291	Hamd

213	ehemm	252	tedarik	292	Himaye
214	bab	253	Tervic	293	Havale
215	bâb-ı ali	254	Tesviye	294	Hin
216	Bütün	255	tasavvur	295	Haber
217	bidayet	256	tasdik	296	Husus
218	beş	257	takib	297	Hafi
219	bâ'd	258	tensib	298	Hilafet
221	eyan	259	tevfik	299	Hiyanet
222	bin	261	teveccüh	311	Dair
223	pare	262	tevcih	312	Daim
224	Paris	263	tevdî'	313	Da'î
225	prens	264	tehdit	314	Dahi
226	perşembe	265	tehyic	315	Desise
227	tesir	266	sabit	316	Dava
228	te'essür	267	sebat	317	Dua
229	Tabi	268	sübût	318	Def'
231	Teesüf	269	cari	319	Dikkat
232	tekid	271	cedd	321	Delalet
233	telif	272	cüret	322	Denaet
234	temin	273	ceza	323	Dein
235	teyid	274	cemaat	324	Devlet
236	tebdil	275	Cem'	325	Devam
237	teb'îd	276	Cinayet	326	Devir
238	tebliğ	277	Cevap	327	Zat
239	tecavüz	278	Hasıl	328	Rütbe
241	tecvîz	281	Havi	329	Rehavet
242	tahaddüs	282	Hudut	331	Redd
243	tahsil	283	Harb		
332	resm	368	Sunûh	415	Tarz
333	Rıza	369	Sûal	416	Tarik
334	Riza-i intiza-i…hilafetpenahi	371	Suhulet	417	Taleb
335	riayet	372	Siyasi	418	Tavır
336	refakat	373	sefine	419	Tahir
337	rivayet	374	sefain	421	Zuhur
338	zaid	375	sefain-i	422	Adi

			harbiye		
339	ziyade	376	şaibe	423	Acil
341	zeval	377	şad	424	Ari
342	jurnal	378	şamil	425	Ali
343	jandarma	379	şan	426	İbaret
344	sair	381	Şahane	427	Adalet
345	sebeb	382	Şahid	428	Adem
346	sitayiş	383	şayan	429	Add
347	ser	384	Safi	431	özr
348	sırr	385	Sabr	432	arab
349	serian?	386	sıhhat	433	Arz
351	sa'y	387	sahih	434	Ariz
352	saye	388	Sudur	435	azim
353	salim	389	Suubet	436	azil
354	seza	391	Sunuf	437	izzet
355	satvet	392	Saffet	438	İsyan
356	Selam	393	Senia	439	uzmet
357	Selamet-i saadet'ün – nam-ı mülükâne	394	savb	441	Azim
358	Selb	395	Suret	442	İffet
359	Saltanat	396	siyanet	443	akab?
361	Saltanat-ı seniyye	397	Zay'î	444	illet
362	Sultan	398	ziya	445	alenen
363	Saim	399	talib	446	umum
364	Sem'	411	tab'	447	âmim
365	Sin	412	tıbk	448	inayet
366	Sene	413	Taraf	449	avdet
367	Seniyye	414	Tard	451	ahd
		487	Kalil	534	mukteza
452	Ayn	488	Kuved	535	?
453	gaye	489	Kayd	536	mukâbil
454	galib	491	Kain	537	Mükemmel
455	gadr	492	Kesret	538	Mülühâza
456	gurur	493	Keder	539	Mülakat
457	azab	494	Kesb	541	Melhuz

458	gazab	495	Güft ü Gû	542	Mahzuziyet-i seniye-i cenab-ı padışahı
459	galebe	496	Geşt ü Güzar	543	Münasib
461	gayb	497	Kelam	544	Mensup
462	Faide	498	Kıfayet	545	Mebni
462	Faide	499	Kafi	546	Mümkün
463	Fahr	511	Kemal	547	Memleket
464	Feda	512	Kim	548	Muvaffık
465	Firar	513	Kimse	549	Meydan
466	Fark	514	Gerek	551	Nail
467	Farz	515	Lisan	552	Neşr
468	Fariza	516	Mabeyn-i hümayun-u canib-i mülükâne	553	Nizam
469	Fesat	517	malda	554	Nazır
471	Fikr	518	mal	555	Nazaret
472	Fevk	519	mübarek	556	Niyet
473	Fevkalade	521	mübaderet	557	Varid
474	Fena	522	mebhûs	558	Vusuk
475	Felaket	523	miran	559	Vucûb
476	Kaim	524	misillü	561	Vacib
474	Kaide	525	Mes'ele	562	Vecibe
478	Kâl	526	mashar	563	Vesile
479	Kadar	527	muavenet	564	Vazife
481	Kudred	528	muayene	565	Vakit
482	Karar	529	malum	566	Vakaâ
483	Kât'	531	mugayır	567	Vukuû
484	Kat'a	532	mefasid	568	Vuku'ât
485	Kalem	533	muktezi	569	Vukuf
571	Vekalet	623	Fransız		
572	Vekil				
573	Her				
574	Heman				
575	Humayun				
576	Hemişe				
577	Himmet				
578	Hem				

579	Hazm				
581	Heyet				
582	Lazım				
583	Layık				
584	Lâşî				
585	Yâ				
586	Yarın				
587	Yaz				
588	Yedd				
589	Yer				
591	Yalan				
592	Yevm				
593	Yunan				
594	Cezayir-i Bahr-i sefid				
595	Rodos				
611	Semadirek				
612	Kuşadası				
613	İzmir				
614	Anadolu				
615	Posta				
616	Vapur				
617	İngiliz				
618	Avusturya				
619	Almanya				
621	Rusya				
622	İtalya				

[35-41][1]

Bataklıklar Hakkında Emirnâme-i sâmî[182]

Memâlik-i devlet-i aliyye'de icrası lâzım gelen ameliyât nâfi'a nevâ'inden birisi de enhâr ve bataklıkların tathîri maddesi olup arazi kanunnamesi hükmünce bir veya birkaç şahsın münferiden veya müctemi'an birkaç bin dönüm bataklık mahalli

[182] Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

tathîrleriyle zirâ‘ate sâlih bir hale getirdikleri takdîrde meydana çıkarmış oldukları arazinin ber-mûceb-i nizâm bâ-tapu bilâ-bedel kendilerine tefvîzi lazım geleceğinden bunun kemâkân ibkâ ve yeniden ilan olunması ve şu kadar ki bazı cesîm bataklıkların kurutulması mutlaka müte‘addid ve cesîm kanalları açmak ve sed yapmak gibi servet-i umûmiyyenin yardımıyla ve erbâb-ı fenn ma‘rifetiyle vücûda gelebilmek i‘mâlât-ı sanâ‘iyye icrâsına tevakkuf edeceği cihetle bu misillü bataklık ve enhârın esas ve kavâ‘id-i mu‘ayyene dâiresinde zuhûr edecek tâlib ve şirketlere bâ-imtiyâz ihâlesi iktizâ eyleyeceği isabet-efzâ-yı sünûh olan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî mûcib-i âlisince geçende teşkîl olunan ıslahât komisyonlarından umûr-ı nâfi‘a ile ziraat ve ticaret ve sanâyi‘in esbab-ı ıslah ve terakkîsini ta‘yîniyle me’mûr **[43]**Komisyonun mütâla‘âtından olarak göl ve bataklıklar arazi-i mevâd hükmünde olmağla sûret-i tathîriyyesinin ve müddet-i mu‘âfiyetinin arazi kanunnamesinin arazi-i mevâd hakkındaki ahkâm-ı mündericesine tevfîkan vilâyetlerce icrâ-yı icabı içün işbu me’zûniyet-i kanuniyyenin bi’t-tezzekür şâyed mesâğ-ı kânunîden ziyade a’şârdan mu‘âfiyetler isteyenler ve yahud emr-i tathîr üç seneden ziyâde müddete muhtac yerler olursa nâfi‘a nezâret-i celîlesine mürâca‘atla buraca ittihâz olunacak karara ve bi’l-istizân müte‘allik buyrulan irâde-i seniyyeye göre icrâ-yı icâbâtı meclis-i mahsûs-ı vükelâca tasvîb kılınmış ve lede’l-arz irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî dahi ol merkezde şeref-sudûr buyrulup binâ-berîn karar-ı vâkı‘a ve hükm-i fermân-ı hümâyûna tevfîkan taşralardaki göl ve bataklıklardan âtîde beyan olunduğu üzere emr-i tathîri dâire-i mahdûd içinde bulunan yani üç seneden aşağı müddette tahtîri mümkün olan ve kurutulması içün âharın arazisinden ve ameliyât-ı cesîme-i sanâiyye icrası lazım gelmeyenlerin buradan istizânına hâcet olmaksizin mahallince zuhûr edecek tâliblere ihâleten veyahud hükûmet ma‘rifeti ve vilâyet mühendislerinin inzimâm-ı re’yi ile emâneten hemen tathîr edilmesi ve şâyed kurutulması içün ameliyât-ı sanâ‘iyye cesîme icrâsı ve âharın araziden yerler alınması icab eden ve emr-i tathîri üç seneden ziyâde müddete muhtac olan ve tâlibleri cânibinden mesâğ-ı kânuniyeden ziyâde mu‘âfiyet isteyenler içün dahi hükm-i irâde-i seniyyeye tevfîk mu‘âmele olunması zımnında ta‘mîmen vilâyât ile müstakil mutasarrıflıklara vesâyâ-yı lâzıme icrâ olunmuş olmağla oraca da ber-minvâl-i meşrûh iktizâ-yı hâlin icrâsı husûsuna himmet buyrulması siyâkında fî 8 Safer sene 1300 ve fî 8 Kânun-ı evvel sene 98

me’mûrîn-i mülkiye kararnâmesinin on yedinci maddesini ta‘dîlen kaleme alınıp mer‘iyyetine bi’l-istizân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî şeref-müte‘allik buyrulan madde

on yedinci madde bâ-irâde-i seniyye mansûb olup me’mûriyeti ilgâ olunan ve istifâ edenlerden hüsn-i hareket ve istikâmet sâhibi olduğu devletçe her vakit lekelenmemiş idiği sicil-i ahlâk mütâla‘asıyla meclis-i mahsûs-ı vükelâca tahakkuk eden ve devletçe bir sebeb-i zarûrî üzerine azl edilen me’mûrîne infisâl eylediği me’mûriyette olduğu maaşın sülüsünden nısfına kadar hazîne-i devletten ma‘zûliyet maaşı verilir makâm-ı vekâleti ihrâz eden zevât-ı fihâmın ma‘zûliyet maaşı nihâyet derecede verilen ma‘zûliyet maaşının iki ve mesned-i meşîhati ihrâz eden zevâtın ma‘zûliyet maaşı bir buçuk sülüsü olacaktır fî 27 Şaban sene 1300 ve fî 20 Haziran sene 99

irâde-i seniyye târihi

[44]

Adana defterdârlığı cânib-i âlîsine

Bu defa yeni sandık emîniyle eski sandık emîni muhâsebe ru’yet etmekte olduklarından ve umûr-ı mâliye ve vilâyât-ı şâhâneden bâ-irâde-i seniyye defterdarlık makamlarına hasr ve tahsîs olunduğundan şimdiye kadar sandıkça olan muhâsebe-i senâverânemin ru’yeti zımnında işbu takrîr-i senâverânemin sandık emîni Yovanaki ve Kiryako efendilere havale buyrulması temennî olunduğunun beyânıyla irâde efendimindir fî 29 Ağustos sene 301 Abidin

İşbu irâdenâme-i sâmî hükm-i celîline imtisâl eylemeleri zımnında mûmâ ileyh Yovanaki ve Kiryako efendilere fî 31 Ağustos sene301

Vâli-i vilâyet devletlü Abidin Paşa hazretlerinin evvel emirde mal sandığınca hesâbâtı kemâl-i dikkatle ru’yet ve tedkîk olundukda işlemiş ma‘aşâtından ve harcırâhından başka fazla olarak hiçbir akçe me’hûzâtı olmayıp binaenaleyh hiçbir

vech ve sûretle mal sandığına zimmet ve ilişiği olmadığını tarafımızdan işbu mahalle beyân ve temhîr olunur ol bâbda

Fî 2 Eylül sene 301 kaydı fî 2 Eylül sene 301

Yovanaki Kiryako

Müşaru-ileyh hazretlerinin mal sandıklarınca hiçbir nam ile zimmet ve ilişiği olmadığı muma-ileyh Yovanaki ve Kiryako Efendiler tarafından beyan olunduğu sandık defterlerine bi-l- müracâ'dahi anlaşıldığından işbu tezkiye-i âliyyenezdi devletlerinde kalmak üzere i'ade ve takdim kılındı. 2 Eylül sene 301

Muhasebe-i Vilayet

Adana

Devletlü Efendim hazretleri

Maaş vâlâ-yı vilâyetpenâhîlerine münasib mikdar zammı istirhâmını hâvî vârid olup lede'l-arz manzûr-ı âlî buyrulan tahrîrât-ı aliyye-i âsafâneleri üzerine maaş-ı âlîlerine beş bin zammı husûsuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-sâdır olarak Bâb-ı âlî'ye teblîğ ve iş'âr kılınmış olmağla tebşîr-i keyfiyete ibtidâr olunur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Fî 23 R. Sene 1304 ve fî 7 Kanun-ı sani sene 302

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî bende Mehmed Süreyyâ

[45] Dâhiliye nezâret-i celîlesinin yüz elli üç numara ve 10 Cemaziyelevvel sene 304 ve 22 Kanun-ı sânî sene 302 tarihli tahrîrât-ı aliyyesidir

Telgrafla dahi bildirildiği vechle maaş-ı devletlerine beş bin kuruşun zammı husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i padişahî müte'allik ve şeref-sudûr buyrulduğu

şeref-vârid olan tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhîde emr ü iş‘âr buyrulmasına mebnî ve vilâyet-i celîle-i âsafânelerinin şehrî on yedi bin kuruş olduğu kayden müsbet olmasına mebnî ber-mûceb-i irâde-i seniyye işbu üç yüz iki senesi Kanun-ı sânînin birinci gününden itibaren beş bin kuruş zammıyla yirmi iki bin kuruşa iblâğı zımnında kaydı tesviye edildiğinden mahallince ol vechle îfâ-yı muktezâsı ve kararnâme ahkâmına tevfîkan mârrü’z-zikr beş bin kuruşun ilk alınacak maaşın bi’t-tevkîf tekâ‘üd sandığına isrâsı husûsunun savb-ı âlî-i dâverîlerine izbârı muhâsebe-i nezâretten ifâde kılınmış olmağla ona göre icrâ-yı icabına himem-i aliyye-i âsafâneleri derkâr buyrulmak bâbında

Mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesine Ankara vilâyetinde edilen icraata dair yazılan arîza-i mufassala

Çâkerlerinin hayatım zât-ı kudsiyyet-simât-ı cenâb-ı cihanbânînin hak-ı âcizânemde şeref-rîz buyrulan ve buyrulacak füyûzât-ı sa‘âdet-gâyât-ı mülûkâneye vâbestedir ara sıra bir ihsân-ı cedîd-i cenâb-ı zıllullâhîye mazhar olunmayınca kalb-i kemterânem müstağrak-ı hüzün ve elem olmuş olur binâenaleyh bu sırada vesîle-i istirhâm olmak üzere Ankara vilâyetinde bulunduğum müddetçe sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb-ı zıllullâhîde min gayr-ı haddin muvaffak olduğum hidemâttan bazısının arzıyla taltîf-i âcizânemi tazarru‘ eylerim.

Evvelâ me’mûriyet-i âcizânemden mukaddem bu vilâyette şekâvet pek çok ziyâde cârî iken sâye-i kudret-vâye-i cenâb-ı mülkdârîde ittihâz eylediğim tedâbir-i mü’essire ile külliyen mündefi‘ oldu.

Sâniyen üç yüz üç tarihinde bu vilâyet en şedîd kahta giriftâr olmuş iken leyl ve nehâr bezl edilen mesâ‘i ile şedâid-i kaht hiç bir ferd açlıktan muzttar olmamış o sırada vilâyât-ı mütecâvirede hıntanın beher kiyel-i İstanbulî’nin fiyatı yüz kuruşu tecâvüz etmiş iken mühtekirlerin sakladıkları zehâiri çâkerleri vaktiyle taht-ı temhîre aldığımdan bu vilâyette kahtın ibtidâsından nihâyetine kadar yirmi kuruşdan ziyâde bir kiyel-i İstanbulî satılmayıp belâ-yı kaht suhûletle geçirilmiş ve ezdiyâd-ı ömr-i cenâb-ı cihanbânî da‘vât-ı hayriyyesi cümle tarafından celb olunmuştur.

[46]Sâlisen vilâyet içinde esaslı bir mekteb yok iken medrese-i Hamidiye Dârü'l-mu'allimîn mekteb- i'dâdî müte'addid mekâtib ve binden ziyade mekâtib-i sıbyan tesis olunup dârü'l-mu'allimînden bâ-şehâdetnâme çıkan efendiler mekâtib-i cedideye mu'allim tayin olunmuşlardır

Râbi'an ahali irgâc olunmadığı halde müddet-i âcizânemde Ankara vilâyeti dâhilinde inşâ olunan şose tarikleri dört yüz kilometreyi tecâvüz eylemiştir.

Hâmisen çâkerleri Ankara'ya gelmezden evvel a'şârın bedeli senede yirmi iki ile yirmi beş bin lira raddesinde iken teksîr-i ziraat içün icrâ eylediğim tergîbâta ve zürrâ'ın nâil oldukları asayiş ve adâlete binâen ziraat tekessür edip şimdi bedel-i a'şâr senevî iki yüz bin liraya takarrub etmektedir.

Sâdisen Emirköy ve Elmadağı suları gibi cümleye nâfi' olan menâbi'-i saâdet hazîne-i celîleye yâr olmaksızın Ankara'ya celb olunarak Ankara ovasıyla şehrin kısm-ı a'zamı yeniden ihyâ olunmuştur.

Sâbi'an beş sene mütemâdiyen yapılmakta olan Anadolu şimendüferi hasebiyle binlerce teb'a-i Devlet-i Aliyye ve İraniyye ve sâir teb'a-i ecnebiyyeden amele ve bir çok mühendis ve sâir me'mûrin-i ecnebiye gelmiş ve işleri iktizâsı olarak dâimâ cibel ve sahralarda bulunmuş iken ittihâz edilen tedâbir-i ciddiye üzerine hiçbir vak'aya meydan verilmeyip bir asayiş-i umûmî içinde ezdiyâd-ı ömr-i cenâb-ı pâdişâhî ile meşgûl olmaktadır.

Sâminen eslâf-ı âcizânem zamanında ki tahsîlâta nisbeten zaman-ı âcizânemin tahsilâtı pek çok ziyadeleştiği kuyûduyla müsbettir. Sâir vâki' olan mesâ'î ve hidemât-ı kemterânemi arzdan ictinâb ile mârrü'l-arz hidemât-ı çâkerâneme nazaran müstehak-ı taltîf olduğum halde münâsib neşâtla taltîfi mevâc olan ummân-ı merhamet-nişân-ı cenâb-ı cihanbânîden istirhâm eylerim ol bâbda

Fî 6 Muharrem sene 310 ve fî 18 Temmuz sene 302

Ermeni işinden dolayı mahzûziyet ve selam-ı şahaneyi tebşire dair Mabeyn-i Humayun'dan[183]

Mâbeyn-i hümâyûn başkitabet-i celîlesinden şeref-vârid olan 13 Haziran sene 309 tarihli şifre telgrafnâmenin fıkra-i ahîresi

Ve oraca ermeni mefâsidinin zuhûrundan beri taraf-ı devletlerinden ibrâz edilen âsâr-ı sadâkat ve ru'yet rehîn-i takdîr-i âlî olmuş ise de şimdiye kadar bundan dolayı beyân-ı mahzûziyet buyrulmaması taraf-ı eşref-i şâhâneden Ermenilerin mahkûm edilmesi içün müdâhale buyrulmuş olduğu yolunda bir fikr husûlüne mahal bırakmamak mekâsıdına müstenid bulunduğunun ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i pâdişâhî tebşîr ve selâm-ı saadet-ittisâm-ı şâhâne ile beraber teblîğine mübâderet kılınmağla ol bâbda

[47-67][184]

[68][185] **Ankara vilâyet-i celîlesi valisi devletlü Zeynelabidin paşa hazretlerinin sicil-i umûmîde mukayyed tercüme-i hâli hulâsası sûretidir**

Sicil 1 varak 252

Zeynelabidin Paşa Arnavutluk hânedânından Ahmed Dino nâm zatın mahdûmudur.

Bin iki yüz elli dokuz senesi Rebiülevvelinin on birinde Preveze'de tevellüd etmiştir.

Mu'allimîn-i mahsûsadan lisan-ı Türkî ve Fransevî ve Yunânî ile Arabî'den sarf ve nahiv ve mantık ve fârisîden Gülistan ve Divân-ı hâfız ve Mesnevî-i şerîf ve fenn-i hesâb ve Coğrafya ve kozmoğrafya ve fenn-i tabî'i ve hukuk idare ve ilm-i servet ve hukuk-ı milel ve filosofî tahsîl etmiştir. Türkçe ve Yunanca ve Fransızca ve Arabî ve Fârisî ve İtalya lisanında derece derece tekellüm ve ekserinde kitâbet edebilir ve Arnavutça dahi söyler Devlet-i aliyye ve düvel-i sâirenin düyûn ve istikrâzâtı ve

[183]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.
[184] 47-67 arası sayfalar II. Defter'in 22-48 arası sayfalarında mevcuttur
[185]68-70 arası sayfalar içidekiler kısmında mevcut değildir.

borsa ve fonda haklarında cereyan etmekte olan mu‘âmelâta dâir bir te’lîfi ve Yunanca bazı eş‘ârı vardır.

Seksen iki senesi Şevvalinde iki yüz elli kuruş maaş ve silahşorluk hizmeti ile mâbeyn-i hümâyûna dâhil olup yirmi iki mah müddet îfâ-yı hizmetle ol esnâda me’zûnen memleketine gitmiş olduğu halde umûmen silahşorlara ruhsat verilmesinden dolayı kendisi dahi silahşorluktan infisâl ile seksen dört senesi Cemaziyelahîresinde iki bin iki yüz elli kuruş maaş ve Preveze mutasarrıf muâvinliği inzimâmıyla merkez kâimmakâmlığına ve yedi ay sonra me’mûriyetinin lağvi cihetiyle infisâl edüp seksen altı senesi Rebiülâhirinde dört bin kuruş maaş ile Narda Kâimmakâmlığına tayin olunarak ve on mâh mürûrunda bi’l-istid‘â Dersa‘âdet’e gelüp kâimmakâmlıktan afv olunarak bâ-emirnâme-i sâmî Aydın Vilâyeti ma‘iyyetine gönderilmekle orada bazı hırsız kumpanyalarını meydana çıkardığına mebnî seksen sekiz senesi Rebiülevvelinde rütbe-i sâniye ve Avusturya devleti tarafından Koron Dö Fer Nişanı’nın üçüncü rütbesine nâil olmuş ve sene-i merkûme Saferinde iki bin iki yüz elli kuruş maaş ile vilâyet-i müşârun-ileyhâ mahkeme-i nizâmiyesi riyâset-i sâniyesine ve on iki ay sonra me’mûriyet-i mezkûrenin lağvi sebebiyle seksen dokuz senesi Rebiülâhirinde rütbe-i sâniye mütemayizi ile Sofya Mutasarrıflığı’ndan me’mûr olmuş iken kable’l-azîme sene-i merkûme Cemâziyelevvelîsi ibtidâsında dört bin beş yüz maaş ile kazâ-i Erba‘a mutasarrıflığına ve sene-i merkûme Ramazanının beşinci günü altı bin yedi yüz altmış kuruş maaş ile Tekfurdağı mutasarrıflığına ve doksan senesi Recebi âhirinde sekiz bin beş yüz kuruş maaş ile Varna mutasarrıflığına ve doksan senesi Zilkadesinin dördünde rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânisi ve on bin kuruş şehriye ile Galata borsa komiserliğine tayin ile ilâve-i me’mûriyet olmak üzere doksan üç senesi Ramazanında kanun-ı esâsi komisyonu ve sene-i mezkûre Şevvalinde Bosna ve Hersek iânât komisyonu ve doksan dört senesi Cemâziyelâhirinde meclis-i ganâyim-i bahriye azalıkları dahi ihâle buyrulmuş ve sene-i merkûme **[69]**Şabanının beşinde rütbesinin ûlâ sınıf-ı evveline terfî‘i ve tenkîhât-ı umûmiyye sırasında altı bin kuruşa tenezzül etmiş olan maaşının on bir kuruşa iblâğı ve başkaca harcırâh i‘tâ ile Yanya’da mahalli eşrafından terekküb eden fevka’l-âde komisyonu riyâsetine me’mûr olmuş ve komisyonun lağvinden sonra zikr olunan kimserliğe avdetle

ba‘dehû devletlü Gazi Ahmed Muhtar Paşa hazretleriyle Yunan hudûd meselesi komisyonuna ve doksan altı senesi Recebinde yirmi bin kuruş ve iki yüz yirmi lira harcırâh ile Diyarbekir vilâyetiyle Ma‘mûretü’l-azîz ıslahât birinci komiserliğine me’mûr olup az müddet sonra Sivas vilayeti ıslahat komiserliği dahi ilâve-i me’mûriyet kılınmış olduğu halde sene-i mezkûre Ramazanında rütbesinin Rumeli Beylerbeyiliği’ne tahvîl ve komiserliğin uhdesinde ifâ ve yirmi bin kuruş maaş ile Sivas Vilâyeti Valiliği’ne ve doksan yedi senesi Rebiülevvelinin on yedisinde el-yevm uhdesinde bulunan Selanik vilayeti valiliğine tebdîl-i me’mûriyet etmiştir.

Mârrü’z-zikr me’mûriyetlerden birinden diğerine nakl sûretiyle infikâk ederek yalnız Narda’dan infisâlinde kırk gün kadar açıkta kalıp on beş sene müddet bilâ-fâsıla îfâ-yı hizmet etmiş ve şimdiye kadar me’mûriyetine âid bir şeyle muttehem olmayıp taht-ı muhâkemeye alınmamıştır.

Müşârun-ileyh Zeynelabidin Paşa’ya doksan yedi senesi Rebiülâhirnin on yedisinde ikinci rütbe-i mecîdî nişânı ihsân buyrulup sene-i merkûme Recebin ikisine müsâdif doksan altı senesi mayısının yirmi sekizinde yirmi bin kuruş maaş vizite-i sâmiye-i vezâret ile hâriciye nezâretine me’mûr ve mezkûr doksan yedi senesi Şevvalinin yedisinde vâki‘ mezbûr doksan altı senesi ağustosunun otuz birinde münfasıl olarak doksan sekiz senesi Saferinin on sekizine tesâdüf eden mezkûr doksan altı senesi Kanun-ı sanisinin sekizinde on yedi bin kuruş maaş ile Adana valiliğine tevcîh ve iki gün sonra tebdîlen birinci rütbeden mecîdî nişanı ihsân buyrulup bin üç yüz iki senesi Zilkadesinin yirmisinde vâki‘ bin üç yüz bir senesi Eylülünün on sekizinde mikdar-ı mezkûr maaşla me’mûriyeti Sivas valiliğine tahvîl buyrulmuştur.

Müşârun-ileyh Zeynelabidin Paşa vukû‘ bulan istirhâmı üzerine bin üç yüz senesi Şevvalinin dördünde vâki‘ bin üç yüz iki senesi Haziranının yirmi dördünde becâyiş sûreti ve yine ol mikdar maaş ile Ankara vilâyeti valiliğine nakl-i me’mûriyet eylemiştir.

Müşârun-ileyh Zeynelabidin Paşa’nın mezkûr valilik maaşına bin üç yüz dört senesi Cemaziyelevvelîsinin yirmi üçüne müsâdif bin üç yüz iki senesi Kanun-ı sânisinin yedisinde beş bin kuruş zammıyla yirmi iki bin kuruşa iblâğ buyrulmuştur.

Müşârun-ileyh bin iki yüz doksan altı senesi Rebiülâhirinin on birinde taraf-ı eşref-i hazret-i hilâfetpenâhîden bir seyf ve bir çift rovelver ve bin üç yüz senesi Zilhiccesinin on ikisinde imtiyâz nişân-ı fürûğ-efşânının gümüş madalyası ve bin üç yüz altı senesi şehr-i Şaban-ı şerîfinin on sekizinde birinci rütbeden Osmanî nişân-ı zîşânı ihsân buyrulmuştur. **[70]**Müşârun-ileyhin şimdiye kadar hidemât-ı saltanat-ı seniyyenin rızâ-yı sa‘adet-fezâ-yı hazret-i pâdişâhîye tevfîkan hüsn-i ru’yet ve tesviyesi emrinde meşhûd olan mesâ‘î-i makbûle ve mü’essir-i memdûhası nezd-i celîl-i kadr-i dânî-i şehinşâhîden rehîn-i pâş ve tahsîn olmasıyla kendisi taltÎfen bin üç yüz elli senesi Zilkadesinin yirmi ikisinde haremi iffetlü Ümmügülsüm Hanım Efendi’ye Şefkat Nişân-ı Hümâyûnun’un birinci rütbesinden bir kıtası inâyet buyrulmuştur.

Müşârun-ileyh hâriciye nezâret-i celîlesinden infisâlini müte‘âkib yani doksan yedi senesi Zilkadesinin altısında 28 Eylül sene 1292 beş bin kuruş ma’zûliyet maaşı tahsîs ve doksan sekiz senesi Saferü’l-hayrının on sekizinde 10 Kanun-ı sani sene 1298 Adana vilayeti valiliğine me’mûriyeti cihetiyle kat‘ edildiği bi’l-istifâ maliye nezâret-i celîlesinin tezkire-i cevâbiyyesinde görüşülmekle tebdîl kılındı.

Müşârun-ileyh ahîren mesnevî-i şerîf şerh ve Türkçe’ye tercüme ederek bâ-ruhsat-ı resmiye tab‘ ve altı cilt olarak neşr ettirmiş ve kaside-i Bürde’ye dair bir şerh tahririyle mevki‘-i intişâra çıkarmıştır.

Müşârun-ileyhin bin iki yüz seksen senesi şehr-i Ramazan-ı şerîfinin altısından ve 1 Şubat sene 1279 bin iki yüz seksen üç senesi Şevvalinin yedisine kadar ve 31 Kânun-ı sani sene 1282 iki elli kuruş maaşla mâbeyn-i hümâyûn-ı mülûkâne silahşorluğunda istihdâm kılındığı bâb-ı vâlâ-yı ser-askerîden vârid olan 19 L. Sene 1310 tarih ve beş adedli tezkire-i cevâbiyede gösterilmekle ilâveten tebzîl kılındı.

Müşârun-ileyh hazretlerine bin iki yüz doksan sekiz senesi şehr-i Saferinin altısında İspanya devleti tarafından üçüncü Karlo nişanının birinci rütbesinden bir kıtası ihdâ kılınmıştır.

[71-103][186]

[104] Vilâyât umûr-ı mâliyesinin mal me'mûrlarına tevdî' ve ihâlesi hakkında bâ-irâde-i seniyye ittihâz olunan kararın suver-i icrâiyyesine dâir ta'lîmât

Birinci madde vilâyât ve livâ ve kazalar mal kalemleri muâmelatının tensîk-i kuyûd ve talimât ve tarifnâmesine tevfîkan hüsn-i te'sîs ve cereyânı ve müretteb olan cedâvil ve defâtir-i hesâbiyenin evkât-ı mu'ayyenesinde tanzîm ve irsâli me'mûrîn-i mâliyenin vezâif-i mahsûsasındandır.

İkinci madde vilayetlerce emvâl-i devletin kabz ve sarfı me'mûrin-i mâliyeye tevdî' olunmağla bu iki cihetden münhasıran mal me'mûrları mes'ûldür mal sandıklarına teslim olunan akçeler mukâbilinde verilecek matbû' koçanlı makbûz senedâtı vilâyette defterdâr ve livâda muhâsebeci ve kazada mal müdürleriyle sandık eminleri tarafından müştereken temhir olunur.

Üçüncü madde mal sandıklarından akçe sarf ve i'tâsı mutlaka maliye nezâretinin emr ve havâlesine menût olduğundan sarfiyât ve irsâlât husûslarında mal me'mûrları nezâretinin tebliğâtına tevfîk ve harekete me'mûr ve mecbûr olup nezâretden sarfına me'zûniyet alacakları muhassesât ve havâlât içün mal sandıklarından verilecek mebâliğ senedâtı üzerine me'mûrîn-i mâliye tarafından ale'l-usûl tedkîkât-ı mukteziye icrâsından sonra sarfı lâzım gelip ibâresi tahrîr ve verilecek işâreti terkîm ile mühr-i zâtiyle tahtîm kılınır.

Dördüncü madde nezâretin emr ü havâlesi hâricinde bazı emvâl fevka'l-âde üzerine vilayetçe sarfa lüzûm görünüp de istîzana vakit olmayan ve te'hîrinde mazarrat melhûz olan mebâliğin tesviyesine vali tarafından defterdâr-ı vilâyete emir verildiği halde bunun mezuniyeti hâricinde olunduğu tahrîren bir varaka ile beyan ederek vali-i vilayet o varaka üzerine emrini mühür ve imzâsı tahtında verir ise mebâliğ-i matlûbeyi hemen i'tâ ile beraber merci'-i mahsûsuna dahi malumât verir ve ber-

[186] 71-103 arası sayfalar II.Defter'in 51-96 sayfalarında mevcuttur

vech-i muharrer o yolda bir varaka i‘tâ ve valinin tahrîren emri istihsâl olunmaksızın akçe i‘tâ olunur ise defterdâr mes’ûl olur.

Beşinci madde tahsilât ve sarfiyât-ı yevmiyyenin mikdarını ve mevcûd sandığın miktarını hâvî her akşam me’mûrîn-i mâliye ile sandık eminleri tarafından müştereken mühürlenerek mahalleri me’mûrîn-i mülkiyesine birer yevmiye pusulası verilecektir. **[105]**Altıncı madde me’mûrîn-i mülkiye taraflarından ara sıra intihâb olunacak zevât marifetiyle bağteten mal sandıklarınca yoklama usûlü icrâ kılınacak ise de her ay yoklaması me’murîn-i mûmâ ileyhimin bulunduracağı iki zât ile me’mûrîn-i mâliyeden mürekkeb bir komsiyon vasıtasıyla ifa kılınacaktır.

Yedinci madde bâlâda muharrer ahz ve irsâl hesâbât ve sarfiyât ve te’diyât hakkında nezâretle defterdârlar beyninde icrâ-yı muhaberât olunup bundan mâadâ kâffe-i muâmelât ve muhâberât-ı mâliyede kavanin ve nizâmât-ı devletin me’mÛrin-i mülkiye ve maliyeye tevdî‘ eylediği salahiyet ve mesûliyet bâkîdir ve beşinci maddede gösterildiği üzere me’mûrîn-i mâliye tarafından verilecek pusulaları me’mûrîn-i mülkiye tarafından tedkîk ile sarfiyât-ı vâkı‘a miyânında usûl ve kâideye mugâyir veya be mahal ve bi’n-nisbe ehemmiyetsiz te’eddiyât görüldüğü halde maliye nezâretine beyân ve tenmîk edilecektir.

Bilimum Mal Sandıklarınca Ta’vizin Men’i hakkında[187]

Hazîne-i celîle ve bi’l-umûm devâir vezneleriyle mal sandıklarınca ta‘vîzin men‘iyle vukû‘ bulacak medfû‘âtın günü gününe masraf kaydı zımnında icrâ kılınacak muâmelât ile mevcûdun nakde hasr ve tahsîsi hakkında kaleme alınıp mer‘iyyet ahkâmına bi’l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müte‘allik buyrulmuş olan talimattır.

Hazîne-i mâliye ve devâir-i merkeziye veznelerinden vukû‘ bulacak te’eddiyât hakkında icra olunacak muâmelât

[187] Bu başlık I.Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Birinci madde veznelerden vukû‘ bulacak te’eddiyât-ı resmiyyesi üzerine usûlü dâiresinde tesviye ve günü gününe masraf olunur gerek ta‘vîz sûretiyle ve gerek kayd hâricinde ale’l-hesab vechle para verilmek kat‘iyyen ve külliyen memnû‘dur.

İkinci madde hazine-i mâliyece bir emr-i lâzımü’l-infâze müstenid ve devâire âid olarak vukû‘ bulacak te’eddiyât-ı mübreme ve müsta‘cele içün ibrâz olunacak senedât-ı muvakkate üzerine i‘tâ edilecek akçenin te’diye olunduğu gün müte‘allik olduğu dâire hesabına kayd olunmağla beraber tahsîsâttan tenzili icra olunmak üzere tahsîsât sergisinin hazîneye irsâli ve muâmelât-ı lâzıme-i kaydiyenin ifâsı zımnında paranın miktar ve kâbizinin ism ve sıfat-ı me’muriyeti malum olduğu halde masrafın nev‘i bâ-müzekkire-i matbû‘a mutlaka o gün dairesine bildirilir. **[106]**Üçüncü madde madde-i sâbıkada beyan kılınan müzekkirenin dâiresine vürûdunda bilâ-tereddüd kabulüyle tenzil muâmelesi icra olunmak üzere tahsîsât sergisini derhal hazineye irsâl ve müzekkirenin hâvî olduğu akçeyi hazîneden teslim olunacak senedât-ı muvakkate-i mezkûrenin mûcebince hemen masraf kayd ve imlâ ve âid ve müteferi‘ olduğu tertîbâttan mahsubu içün muâmele-i lâzımesini icra etmeğe o daire mecbûrdur.

Dördüncü madde bu suretle tahsisat sergisinden tenzil-i masraf kayd olunan paranın muâmele-i mahubesinin icrâsı içün dâiresince cereyân edecek tedkîkât esnasında diğer daireye ta‘alluku tayin eder ise müte‘allik olduğu dâireye nakli ve kendi tahsîsât sergisine iade sıhhati zımnında bâ-müzekkire hazîne-i mâliyeye müracaat olunur hazinece dahi tashîh-i hesâb kâidesine tevfîkan muâmele-i kaydiye icra ve üçüncü maddede muharrer muâmelâtın ifası içün akçenin ta‘alluku taayyün eden daireye müzekkire-i matbû‘a irsâl olunmağla beraber evvelki dairenin tahsisat sergisine zam ve ilave muâmelesi ba‘de’l-ifa tashîhi kayd içün o daireye derhal ma‘lûmât verilir.

Beşinci madde devâirce vâridât-ı mahsûsalarından vukû‘ bulan hâsılâtın mikdar ve keyfiyyâtını mübeyyin her ayın nihâyet gününde bir kıta cedvel tanzîm ve tahsîsât sergisiyle beraber hazineye irsâl olunacak ve hazinece dahi cedvelin muhtevî olduğu hâsılâtın yekûnu tahsîsât sergisinden tenzil ve mensûb olduğu dâire hesabına

muâmele-i mahsûbiyesi icrâ olunarak günü gününe sergi dâiresine iade kılınacak ve dâiresince de bilâ-te'hîr muâmele-i kaydiye ifa kılınacaktır

Mal sandıklarından devâir-i askeriye hesâbına verilecek mebâliğ hakkında olunacak muâmelât

Altıncı madde harbiye ve bahriye ve tobhâne dâireleri muhassesâtına mahsûben hazîne-i mâliyeden emvâl-i vilâyât üzerine tertîb olunan bi'l-cümle havâlâtın bedelâtı devâir-i mezkûreden her birinin senedât-ı mahsûsa ile ma'rûf ve matbû' olan senedât-ı resmiye ile tesviye ve îfâ olunacaktır.

Yedinci madde her sene muhassası bir defada verilen mebâliği hâvî olacak yani bir günde ne kadar akçe i'tâ olunur ise ol mikdar üzerine tanzîm olunmak lâzım gelecektir devâir-i askeriyeden birinin nâmına olarak akçe kabz eden me'mûr **[107]**vereceği sened-i mahsûsun zîrini mühürledikten başka sınıf ve rütbesini ve kangı alay ve tabura mensûb olduğunu imzâ mahallinde tasrîh eylemek iktizâ edecektir.

Sekizinci madde devâir-i askeriye nâmına akçe kabz eden me'mûrların nezdinde mal sandıklarından bir günde verilebilecek mebâliğin miktarına tevâfuk edecek senedât-ı mahsûsa bulundurulacak ve bu vechle mal sandıklarının mevcûdu ve tahammülü nisbetinde sened-i mahsûs verilememekle te'eddiyâtta vukû' bulan te'ahhurâtın mes'ûliyeti münhasıran devâir-i askeriyeye âid tutulacaktır.

Dokuzuncu madde madde-i âtiyede muharrer olan te'eddiyât-ı mübreme müstesnâ olmak üzere hazîneden yeniden havâle veya bir emir almadıkça havâlât-ı mürettibe hâricinde devâir-iaskeriye hesabına akçe i'tâsı kat'iyyen ve külliyen memnû'dur ancak bir mahalde bulunan asâkir-i şâhâne muhassesâtı havâlelerinin tekmîli takarrüb ettiği ve akçeye ihtiyac görüneceği hissolunduğu halde vaktiyle mâliye nezâretine bi'l-mürâca'a kangı tahsîsâta mahsûben ne mikdar akçe verilmesi emr ve iş'âr olunur ise dördüncü ve beşinci maddelerde gösterildiği vechle bâ-senedât-ı mahsûsa i'tâ olunacak ve işbu senedât-ı mahsûsa dahi diğerleri misillü yevmiye kayd ile cedvellerde hesâb-ı mahsûslarına idhâl ve keyfiyeti dahi izâh olunacaktır devâir-i

askeriye muhassesâtına mahsûben taşralarda te'diye olunacak mebâliğin havâleleri dahi sene ibtidâsını hulûl etmeden hazinece mahallerine yetiştirilecek ve bir mahalden havâlenin tekmîl olduğu bildirildiği anda yeniden i'tâsı icab eden havâle veya bir emr-i mahsûs derhal i'tâ ve irsâl edilecektir.

Onuncu madde mevâki'-i askeriyeden bir mahalde umûr-ı mübreme ve müsta'celeden ve meselâ firârî ve yâhud hasta neferât sevki gibi bazı nâ-geh-zuhûr husûsâttan dolayı havâlesiz akçe i'tâsına lüzûm göründükde vali veya mutasarrıf veya kâimmakâm tarafından tahrîren verilecek emr üzerine sened-i âdî ahziyle nihâyet bin kuruşa kadar akçe te'diyesi câiz olarak bu makûle sarfiyâtın günü gününe masraf kaydıyla beraber cedvellerde te'eddiyât-ı mübreme sırasına konulur ancak o halde tanzîm olunacak sene evvela mahallî idâre meclisinin taht-ı tasdîkinde bulunmak sâniyen zikr olunan emrin esbâb-ı mûcibesini veya tarihini mutazammın olmak sâlisen akçeyi kabz eden me'mûr tarafından temhîr olunmakla beraber o memurun sıfat ve rütbesi ve hangi alay ve tabura mesnûb olduğunu sarâhaten bildirmek şarttır ve bu sûretle tanzîm olunmuş olan te'eddiyât-ı mübreme senedâtı hazîne-i mâliyeye vürûd eyledikde derûnunda muharrer olan meblağın derhal aid olduğu dâire-i askeriye muhassesâtından icrâ-yı mahsûbuna ibtidâr olunur.

On birinci madde her ayın hitamında ol zarfında merkez-i vilâyâtta ve mülhakâtta devâir- askeriye havâlâtına mahsûben **[108]**Senedât-ı mahsûsa ile i'tâ kılınan mebâliğ senedâtı vilâyât merkezlerinde cem' olunarak ber-vech-i müfredât kemmiyyetini ve tarih ve mahal-i te'diyesi ve akçeyi feyz me'Mûrun sıfat rütbesiyle mensûb olduğu alay ve taburu ve devâir-i askeriyeyi mübeyyin bir kıta icmâlin kemâl-i süratle tanzîmiyle ol dâirenin merkez vilâyette bulunan tahsil me'mûruna i'tâ olunup cümlesi içün o me'mûrdan bir kıta mahsûs alınacak ve usûl-i mevzû'ası vechle cedvele idhâlen hazîneye gönderilecektir ve şâyed ol vilâyât merkezinde ol devâirin tahsîl me'mûru yoğise tanzîm olunacak mezkûr müfredât defteri zîrine işbu îzâhat yazılarak ve senedâta rabt edilerek cedvellerle ma'an hazineye isal olunacaktır hazînece dahi senedât-ı mahsûsa-i mezkûre ale'l-usûl tanzim olunan mahsûb cedvelleriyle beraber bilâ-tehir âid olduğu devâir-i askeriyeye tesyîr ve teslim edilecektir.

On üçüncü madde- devâir-i askeriyenin tahsil me'mûru ber-vech-i meşrûh mübâdele edilecek senedâttan bazısını kabul eylemediği halde diğerleriçün seneleri alınarak ve adem-i kabûlün esbâb-ı mûcibesi şehriye cedvelinin mülâhazât hânesinde tasrîk olunarak tahsîl me'mûrunun kabul etmediği işbu senedler dahi sene-i mezkûr ile beraber hazîne-i celîleye irsâl kılınacaktır ve tahsîl memurlarının bir ay zarfında verdikleri senedât-ı mahsûsa ile muhassasât-ı askeriyeye mahsûben istifâde olunan mebâliği mübeyyin kendi talimâtları mûcibince bi't-tanzîm mensûb oldukları dâire-i askeriyeye göndermekte oldukları cedveller biri kemâkân tahsîl me'mûru ve diğeri mal me'mûru tarafından yapılmak üzere iki nüsha olarak tanzîm ve müştereken tahtîm ve tasdîk olunarak bir kıta şehriye cedvele merbûtan mal me'mûru tarafından hazîne-i celîleye gönderileceği gibi bir kıtası da tahsîl me'mûru tarafından müte'allik olduğu dâire-i askeriyeye irsâl olunacaktır.

Mal sandıklarından devâir-i mülkiye hesâbına verilecek mebâliğ hakkında olunacak mu'âmelât

On üçüncü madde devâir-i mülkiye muhassesâtı havâlâtına mahsûben bâ-sened-i mahsûs her gün ne mikdar akçe verilirse günü gününe dâireleri hesabına masraf kayd olunacak ve ay nihâyetinde ale'l-kâide yek senede rabt edilecektir müstakrâzât havâlâtıyla havâlât-ı müteferrika içün ceste ceste verilecek mebâliğ dahi günü gününe kayd olunacaktır gerek ta'vîz ve gerek kayd hâricinde ale'l-hesâb sûretiyle para verilmek ve kable'l-vukû' yevmiyeler de tahsilât kayd olunarak kaza ve sancaklara havâle ve kezâlik kable'l-vukû' yevmiyelerine te'eddiyât kaydıyla ashabı yedine sergi ve deyn-i sandık pusulası gibi varaka i'tâsı külliyen memnû'dur. **[109]**On dördüncü madde mesârif-i mahalliye içün verilen havâlât tekmîl olduğu halde birinci maddede beyân olunan kâideye tatbîkan îfâ-yı muâmele olunacaktır.

On beşinci madde emânet-i a'şâr malından mu'ayyenât-ı askeriye içün i'tâ olunacak zehâyir mesârif-i nakliyesi her nerede verilir ise verilsin i'tâ olunduğu anda mâliye tahsîsâtı hesâbına masraf kayd olunacaktır. Fakat nakl edilmiş olan zeyâhir kangı mevki'de idâre-i askeriyeye teslim olunursa o mahallin râyici vechle fiyat mazbatası yapılarak ve derhal nakde tahvîl olunarak bâliğ olacağı mikdar üzerine alınacak

senedât-ı mahsûsanın bilâ-te'hîr irad ve masraf vechle muâmele-i kaydiyesi icra edilecektir.

On altıncı madde ağnâm resmi ve a'şâr ve sâir her nev hâsılâtdan emâneten idâre olunanların cibâyeti uğrunda vukû' bulacak kâffe-i mesârifâtın vukû'u onda ale'l-kâide masraf kaydı ve mâliye havâlesinden icrâ-yı mahsûbuyla yevmiye ve te'eddiyât defterleriyle cedvellerin mülâhazât hânelerinde izâhât-ı lâzıme i'tâ olunacaktır.

On yedinci madde def'aten verilemeyip ceste ceste tesviyesi lâzım gelen mesârifât ve mesela bir mahallin ta'mîr ve inşâsı zımnında sarfı muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olan elli bin kuruşa mahsûben tedrîcen verilecek akçe içün alınacak senedlerin muâmele-i mukteziyyesi bi'l-icrâ derhal aid olduğu dâire hesâbına masraf kaydıyla dâiresi nâmına tanzîm olunacak cedvelin mülâhazât hânesinde meblağ-ı mezbûrun ve irâdesi keyfiyeti irâe olunacaktır.

On sekizinci madde vilâyât umûr-ı maliyesinin mal memurlarına tevdî' ve ihâlesi hakkında bâ-irâde-i seniyye müttehaz olan kararın icrâsına dâir olan talimâtın dördüncü maddesinde tasrîh olunan kuyûd ve şerâit tahtında olarak nezâret emr ve havalesi hâricindebazı ahvâl-ı fevka'l-ade üzerine vilâyetçe sarfına lüzûm görünüp de istizâna dikkat görülmeyen ve te'hîrinde mülken ve maslahatan mazarrat melhûz bulunan mebâliğin hîn-i i'tâsında müte'allik olduğu dâire hesâbına masraf yazılacaktır.

"hâtime"

Devâir-i merkeziyyede muhâsebeci ve veznedâr ve vilâyâtta defterdâr ve muhâsebeci ve mal müdürü ve sandık emini her ne sebeb ve vesile ile olur ise olsun hılâf-ı tenbihât harekete tasaddî eder ve vezne ve sandıklarda masraf kayd olunmamış sened bulundurur ise üç sene hizmet-i mâliyede kullanılmamak üzere azl olunacaktır fî 13 Cemâziyelâhir sene 305 ve fî 13 Şubat sene 303

[110] Mülkiye ve Maliye Memurlarının Vazife ve Mes'ûliyetleri hakkında Nizamnâme[188]

Mer'iyyet ahkâmına bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müte'allik buyrulan vilâyâtta umûr-ı mâliyenin sûret-i idâresi hakkında mülkiye ve mâliye me'mûrlarının vazîfe ve mes'ûliyyetlerinin derecâtını mübeyyin nizâme sûretidir

Birinci madde vilâyâtta emvâl-i devletin kabz ve sarfı husûsunda ve emr-i tahsîlâtta ve kavânÎnin ve bi'l-hâssa umûr-ı mâliye nizamnâmesinin tayin eylediği vazîfe ve mes'uliyetde mülkiye me'mûrları müşterek olup fakat yedinci maddede gösterildiği vechle vâridât ve mesârifâtın hesâbâtını tanzîm ve i'tâ etmek me'mûrîn-i mâliyeye âiddir.

İkinci madde bi'l-umûm vâridât-ı devletin doğrudan doğruya mal sandıklarına teslîm ve kabzda ashâbı yedine i'tâ olunacak ilmühaber ve evrak-ı sâireyi sandık emînleriyle kazâda mal müdürü ve kâimmakâm ve livâda muhâsebeci ve mutasarrıf vilayette defterdâr ve vali tahtim edecektir.

Onuncu madde bi'l-cümle mesârif-i devletin mal sandıklarından îfâsı me'mûr-ı mahsûsları tarafından i'tâ olunacak senedât-ı mahsûsa ile ashâb-ı istihkâkın vereceği senedler üzerine me'mûrîn-i mâliye tarafından tatbîkât-ı kaydiyenin icrasından sonra maliye nezâretinden o masrafın i'tâsını âmir olarak gönderilen havâlenâme tarih ve numarasının irâesiyle "sarfı lâzım gelir" deyu tasdîk olunmasına ve me'mûrîn-i mülkiye cânibinden "verile" işareti vaz'ıyla tahtîm edilmesine mütevakkıftır.

Dördüncü madde me'mûrîn-i maliye sarfını tasdîk ve me'mûrîn-i mülkiye dahi verile işâretini vaz' ve tahtîm etmedikçe me'mûrîn-i maliye ve sandık emînleri tarafından akçe sarf ve i'tâsı kat'iyyen memnû'dur.

Beşinci madde evâmir ve nizâmât hilâfında veyahud tertîb ve kayd-ı mahsûs hâricinde olarak bir akçe sarfı lâzım gelir deyu tasdîk olunmasından dolayı me'mûrîn-i mâliye münferiden ve bir masrafın takdîmi nizâmât ve evâmir ile

[188] Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

gösterilmiş olduğu halde hilâfında vukû‘ bulan sarfiyâtdan mülkiye ve mâliye me’mûrları müştereken mes’ûl olurlar.

Altıncı madde tertîbi ve mâliye nezâret-i celîlesinin emr ve havâlesi hâricinde bazı ahvâl-i fevka’l-âde üzerine lüzûm görünüp de istizâna vakit olmayan ve te’hîrinden mazarrat muhakkak olan masrafının tesviyesini mülkiye me’mûrları **[111]**Maliye me’mûrlarından taleb eyledikleri halde bunun tertîb ve havale hâricinde olduğu mal me’mûr tarafından tahrîren bir varaka ile beyan olunur ve mülkiye me’mûr o varaka üzerine işbu masrafın i‘tâsı mes’ûliyyetini mühür ve imzâsı tahtında kabul eder ise mal me’mûru mebâliğ-i matlûbeyi hemen i‘tâ ile beraber merci‘-i mahsûsuna malumât vermeye mecbûrdur. O yolda bir varaka i‘tâ ve mülkiye me’mûrunun tahrîren emrini istihsâl etmeksizin akçe i‘tâ olunur ise mal me’mûru mes’ûl olur.

Yedinci madde vilâyât ve livâ ve kaza muhâsebe ve mal kalemlerinin muâmelâtının tensîk-i kuyûd talimât ve tarifnâme ve izâhnâmesine tatbîkan tesis ve icrâsı ve cedâvil-i şehriye ve muhâsebât-ı seneviyyenin evkâf-ı mu‘ayyenesinde tanzîmi me’mûrîn-i maliyeye âiddir.

Sekizinci madde yevmiye defterlerinin gerek irad ve gerek masraf cihetleri usûlü dâiresinde me’mûrîn-i mülkiye ve mâliye tarafından tahtîm olunacak ve her günkü irâd ve masraf ile mevcûdun miktarını ve senedlerini mübeyyin olarak me’mûrîn-i mâliye tarafından me’mûrîn-i mülkiyeye birer musaddak pusula verilecektir.

Dokuzuncu madde mal sandıklarından yevmiye defterlerine kayd olunmaksızın ta‘vîz sûretiyle ve kayd hâricinde ale’l-hesâb vechle para i‘tâ olunmayıp sandık mevcûdunun nakde hasrı hakkında bâ-irâde-i seniyye neşr olunan 13 Şubat sene 303 tarihli tahrîrât ahkâmının me’mûrîn-i maliyeye tahmîl eylediği mes’ûliyetde me’mûrîn-i mülkiye dahi müşterektir.

Onuncu madde mal sandıkları me’mûrin-i mülkiye ve maliyenin nezâret-i müşterekeleri tahtındadır mülkiye ve mâliye me’mûrları müştereken ve inde’l-icâb münferiden mal sandıklarına evkât-ı gayr-ı mu‘ayyenede teftiş ve nakd-i mevcûdu ta‘dâd ve yevmiye yekûnu ile tatbîk edüp muâmelece intizâm ve emniyet gördükleri

takdîrde keyfiyeti yevmiye defterinin o günkü yekûnu zîrine temhîr ve tahtîm edecekleri gibi her ayın nihâyetinde ertesi ayın muâmelâtına başlanmazdan evvel me'mûrîn-i mülkiye tarafından alâ tarîki'l-münâvebe intihâb olunacak iki zât ile mâliye me'mûrlarından mürekkeb bir heyet tarafından sandığın yoklaması bi'l-icrâ vâridât ve mesârifât ve mevcûdun yekûn ve ecnasına hâvî iki nüsha olarak tanzim ve tahtim edilecek hulâsa cedvelinin bir nüshası mal ve muhâsebe kaleminde alıkonulup diğer nüshası mülkiye me'mûru vâsıtasıyla kazada ise livaya ve livada ise vilâyete ve vilâyette ise mâliye nezâretine irsâl olunacaktır.

On birinci madde me'mûrîn-i mülkiyeden birinin isti'fâ ve infisâli vukû'unda zaman-ı me'mûriyyetindeki muhâsebesinin ru'yet ettirerek berâetini müş'ir bir mazbata ahzine mecbûrdur muhâsebe ve mal kaleminden yapılacak devr-i muhâsebesiyle **[112]**Meclis-i idâreden verilecek mazbatayı ibraz etmeyenlere zimmeti olup da îfâ eylemeyenler diğer me'mûriyete tayin olunamazlar.

On ikinci madde me'mûrîn-i mâliyenin bu nizâme ve nizâmât-ı sâire mâliye ile mükellef oldukları kâffe-i vezâif-i mâliye ve kaydiye ve hesâbiyyede i'tâsıyla mükellef bulundukları şehr ve sâl cedvellerinin evkât-ı mu'ayyene-i nizâmiyesinde tanzîm ve irsâli emrinde kusûr ve rehavetleri görülürse maddeten izâh olunarak haklarında me'mûrîn muhâkemesi nizamnâmesiyle onu müfessir olan izâhname ahkâmına tevfîkan lâzım gelen muâmelenin icrâsını ve irtikâb ve ihtilâs ve sû-i isti'mâlât gibi ahvâl vukû'unda dahi mezkûr nizamnâme ve izâhname mûcebince derhâl tahkîkât-ı evveliye icrâ olunarak ve inde'l-iktizâ işden el çekdirilerek taht-ı muhâkemeye alınmalarını mâliye nezâretine bildirmek mülkiye me'mûrlarının vezâifindendir

On üçüncü madde bu nizamnâme ile me'mûrîn-i mülkiyeye muhavvel olan vezâif-i müşterekenin ifâsında ve bi'l-hâssa emr-i tahsilâtta rehâvet ve idâre-i mâliyece sû-i tesirâtı mûcib-i hâl ve hareketleri ve me'mûrîn-i mâliyeye muâvenet ve irâe-i teshilâtta adem-i tekayyüd ve mübâlâtı görülenler haklarında Bâb-ı âlî'ce muâmele-i mukteziye icrâ olunmak üzere keyfiyeti esbâb-ı mûcibesiyle mâliye nezâretine bildirmeğe mal me'mûrları mecbûrdur.

On dördüncü madde umûr-ı mâliyenin mal me'mûrlarına ihalesi hakkındaki kararın suver-ı icrâsına dâir mukaddemâ neşr olunan talimâtın hükmü mefsuhdur.

On beşinci madde işbu nizamnâmenin icrâsına dâhiliye ve mâliye nezâretleri me'mûrdur.

Mürâbaha Hakkında Bazı Usûl ve Kavâid[189]

Memâlik-i mahrûse-i şâhânede câri olan mürâbaha maddesi içün altmış sekiz tarihinde yapılan nizamnâme tadiliyle bu kere müceddeden kararlaştırılan bazı usûl ve kâideyi mutazammın lâyihadır.

Birinci madde devr-i şer'î ile idâne ve istidâne olunan mal-ı eytâmın ve kuyruklu tabir olunan senedi hâmil olan tarafın ikrâz eyledikleri akçenin fâizleri hakkında mevzû' olan nizâmât bi'l-istisnâ sâir şunun bunun ikrâz eyledikleri akçelerin güzeştesi şehriye yüzde biri tecâvüz etmemesi altmış sekiz senesinde neşr olunan nizâm icâbından olarak bundan ziyâde fâiz işlettirilmek devletçe memnû'dur. **[113]**İkinci madde dâyin ile medyûn beyninde yapılmış olan senedde hadd-i nizâmîsinden ziyâde fâiz mukâvelesi münderic olduğu sûretde işbu mukâvele mehâkim-i ticârette muteber tutulmayıp hadd-i mezkûre tenzîl edilecektir ve fakat bâlâda zikr olunan murâbaha nizâmnâmesinin memâlik-i mahrûsede neşri tarihi olan bin iki yüz altmış sekiz senesinden mukaddem vukû' bulan istikrâzâtta yüzde birden ziyâde faiz mukâvele olunmuş olduğu takdîrde tarih-i mezkûra kadar mukâvele senedinde mu'ayyen olan güzeşte tamamiyle hesab olunacak ve ol tarihten sonrası mikdar-ı nizâmîsine tenzîl kılınacaktır.

Üçüncü madde hadd-i nizâmîsinden ziyâde güzeştenin mikdarı deyn senedinde musarrah olmayarak re's-i mâle zam olunup da medyûn tarafından delâil-i makbûle yani sened ve yâhud mektûb veyahud muteber defter ibrâz ile ve yâhud dâine yemin teklîfi ile ziyâde güzeştenin re's-i mâle zam olunmuş olduğu inde'l-muhâkeme sâbit olur ise ol halde madde-i âtiyyenin ahkâmına tevfîkan muâmele edilecektir.

[189] Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Dördüncü madde deyni mutazammın sened dâyin ve medyûn beyninde cereyân eden muhâsebeden neşet etmiş ise muhâsebe-i mezkûrenin bedeli tarihinden ve eğer mezkûr sened tecdîd-ideyn mülâbesesiyle yani akdemce medyûnun diğer senedi olup da inkızâ-yı va‘deden ziyâde güzeşte zammıyla müceddeden tanzîm olunmuş ise ol halde atîk sened tarihinden itibaren yürüdülmüş olan fâizden mikdar-ı fâhişin nihâyet on seneliği tenzîl olunarak küsûrunun tahsîline hükm olunacaktır ve fakat işbu on sene müddet murâbaha fermânının tarih-i neşri olan bin iki yüz altmış sekiz senesini tecâvüz edemeyecektir ve eğer hesab olunan işbu on senelik miktar-ı fâhiş re’s-i mâl ile nizâmen kabul ve tasdik olunan fâiz miktarından fazla zuhûr eder ise işbu fazlanın dâininden istirdâdı câiz olmayacaktır hatta dâinin yine ol medyûn cihet-i sâireden dolayı diğer matlûbu olsa dahi işbu fazla ol matlûba mahsûb olunamayacaktır

Beşinci madde dâin ile medyûn beyninde bi’t-terazi hesâbı kat‘ olunup re’sü’l-mâl ve güzeştesi kâmilen te’diye olunmuş olan deyn içün hadd-i nizâmîsinden ziyâde güzeşte alınıp verilmiş olsa dahi iâde-i hesabıyla güzeştenin tenzîli câiz olmayacaktır.

Altıncı madde güzeşteden başka ahaliden subaşılık âidâtı nâmıyla ve nâm-ı âharla akçe alınmak kat‘iyyen memnû‘ olduğundan **[114]**Böyle şeyler alınmış olduğu tebeyyün ederse hükûmetçe kabul olunmayacağı gibi ba‘de-ezîn ahzine cür’et edenlerin haklarında kânunen icrâ-yı cezâ kılınacaktır.

Mer‘iyyet ahkâmına bi’l-istizân irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhî şeref-müte‘allik buyrulan mürâbaha nizamnâmesidir.

Birinci madde işbu nizamnâmenin tarih-i neşrinden itibaren her nev‘ müdâyenât-ı âdiyeye ve ticâriyeye fâizinin hadd-i a‘zamı senevî yüzde dokuz olarak tayin kılınmıştır.

İkinci madde işbu nizamnâmenin tarih-i neşrinden mukaddem senevî yüzde on iki hesabıyla akd edilmiş olan fâiz mukavelelerle işbu nizâmın i‘lânı gününe kadar mer‘î ve muteberdir.

Üçüncü madde dâyin ile medyûn beyninde hadd-i nizâmisinden ziyâde faiz mukâvelesi vâki‘ olmadığı ya senedde musarrah olmasıyla ve yahud re’sü’l-mâle zam olunduğu isbât edilmesiyle tebeyyün eyler ise fâizin mikdar-ı senevî yüzde dokuza tenzil edilir.

Dördüncü madde ikrâzât fâizi her kaç sene mürûr ederse etsin nihâyet re’sü’l-mâl miktarını tecâvüz etmeyecektir re’sü’l-mâll tecâvüz eden fâizi hüküm etmekden bi’l-cümle hükkâm memnû‘dur.

Beşinci madde ikrâzâta fâiz mürekkeb yürütülmesi câiz değildir ancak evvelen meblağ-ı müstakriza mahsûben üç sene zarfında medyûn tarafından akçe teslim olunmamış bulunduğu sâniyen üç senede işlemiş bulunan fâizin re’sü’l-mâla zammı içün dâin ve medyûn beyninde ittifâk hâsıl olduğu halde yalnız üç senelik içün fâiz mürekkeb yürütülebilir ticaret kanunu hükmünce beyne’t-tüccâr hesab-ı câriden neşet eden faiz-i mürekkeb muâmelâtı bundan müstesnâdır.

Altıncı madde dâyin ile medyûn beyninde muâmele-i ikrâz ve istikrâz devam ettikçe ister nakl-i hesab edilmiş olsun ve ister deyn senedi tecdid ve tebdîl kılınmış bulunsun fâhiş fâizin hadd-i nizâmisine tenzîli iddi‘âsı memnû‘dur

Fakat kâmilen te’diyet-i deyn edilmesi ve dâyin ve medyûn beyninde kat‘-ı muâmele kılınmış ise de fâhiş fâiz istirdâdı memnû‘ olmaz.

Yedinci madde fî 6 Şevval sene 1280 tarihli murâbaha nizamnâmesi işbu nizâmâtnamenin ilanı tarihinden itibaren mesfuhdur.

[115]Sekizinci madde adliye nezâreti işbu nizamnâmenin icrasına me’mûrdur fî 9 Receb sene 304 ve fî 22 Mart sene 303

“Düstûr’un dördüncü cildinin 281’inci sahifesinde münderic 112’nci madde”

Yüz on ikinci madde akçe te’diyesinden ibaret olan te‘ahhüdât icrâsının te’ehhüründen dolayı tazmînât olarak yalnız re’sü’l-mâlin şehrî yüzde birden güzeştesinin ifası hükm olunur işbu fâiz husûsu dâyin bir gûne zarara dûçâr olduğunu

isbata mecbûr olmaksızın hükm kılınır ve bir deyn senedinde fâiz mukâvelesi olmadığı halde ol alacağın güzeştesi tembihnâme ile taleb olunmuş ise tenbihât tarihinden ve olunmamış ise istid‘â buyrudular tarihlerinden hesab olunmak lazım gelir.

Hesap

Ankara Vilayet-i Celilesinin 1305 Senesi Varidatı[190]

Üç yüz beş senesi

Aslı	Merkeze-i te'diyât	Mülhakâta havale	Merkezde bekâyâ	
2000000	1000000	1400000	500000	Hicaz mal sandığı açığı
6400000	17000	5000000	1383000	Bağdat havâlesi
413000	87000	300000	26000	Girid

Bahriye sene 306

Aslı	Merkez-i te'diyât	Mülhakâta verilen	Merkezde bakâyâ	29 Eylül sene 306 vaktiyle tahsil me'mûru gelmediğinden te'diyât vukû' bulmayıp tahsil me'mûru üç yedi senesi haziranında gelip ve keyifsiz olduğundan kendisine bâ-sened verilmişdir. Deraliyye'ye gitmişdir. Keza
142026,5	80368	46.663,5	14995	5 Kânun-ı sani sene 306 kazâ
236.777	234.604	……..	2173	
378.803	314.972	46.663	17.168	[Yekün][191]

[190]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.
[191] Bu kelime metinde geçmemektedir, tarafımızdan eklenmiştir.

(116)

Hesap

Ankara vilâyet-i celilesinin 1308 senesi varidâtı

Aslı	Tahsili	Bakâyâsı	
13.364.748	8.000.000	5.364.748	Emlak ve temettu' vergisi
2.214.552	1.000.000	1.214.552	Bedel-i askerÎ
9.839.501	9.839.501	‘’	Ağnâm resmi
12.742.195	12.742.195	“	A'şâr hâsılâtı
371.851	381.750	“	Orman hakkı kereste ve pul resmi
1.550.600	15.506.600	“	Enva'-i ma'âdin
11.460	11.460	“	Emlâk-i mîriyye icâr hâsılâtı
535.787	535.787	“	Mehakim harçları
430.438	430.438	“	Rüsûm-ı mütenevvi'a
410.710	410.710	“	Hâsılât-ı müteferrika
41.471.841	34.892.541	6579300	[Yekün][192]
8.000.000	8.000.000	“	SinÎn-i sâbıka vergi bedel-i askerÎsiyle vâridât-ı sâiresinden tahsilât
49.471.841	42.892.541	6579300	[Yekün][193]

Mesârifât-ı mahalliye

[192] Bu kelime metinde geçmemektedir, tarafımızdan eklenmiştir
[193] Bu kelime metinde geçmemektedir, tarafımızdan eklenmiştir

8996271 me’mûr ve sâire

2885975 redîf zâbitânı

=11882246

(117)

306 Senesi Mevcudu Olup Devir Olunan

Sıra	Tahsilat	Sıra	Sarfiyat	Sene 306 minh	Sıra	Tahsilat	Sıra	Tahsilat	Sene 307
151	248.199	10	267.571	Mart	18	371.982	17	222.096	Mart
10	378.728	14	777.834	Nisan	30	145.562	15	128.878	Nisan
30	334.781	25	1.360.859	Mayıs	32	148.652	10	821.802	Mayıs
35	317.564	35	368.906	Haziran	32	650.059	35	551.588	Haziran
37	185.703	20	200.969	Temmuz	35	651.291	8	729.355	Temmuz
25	219.828	10	175.676	Ağustos	20	643.898	23	856.145	Ağustos
4	290.815	34	257.184	Eylül	32	623.198	8	215.887	Eylül
31	858.019	11	941.378	Teşrin-i evvel	17	407.226	33	529.305	Teşrin-i evvel
35	186.798	20	105.804	Teşrin-i sani	14	647.162	34	479.552	Teşrin-i sani
20	526.130		418.417	Kanun-i evvel	9	662.773		134.629	Kanun-i evvel
20	588.431		526.085	Kanun-i evvel	5	313.005	14	80.913	Kanun-i sani
2	2.715.779	39	2.436.709	Şubat	29	249.772	36	157.440	Şubat
					5	1.654.609			
	6.850.781	18	7.837.397	Sarfiyat	14	7.169.193	14	6.324.191	Sarfiyat
			6.850.781	Tahsilat				7.169.193	Tahsilat
			986.616	(Fark)				845.002	(Fark)

İslam ve Hıristiyan Nüfusları Miktarı[194]

İslâm	Ermeni	Rum	Katolik	Protestan	
118520	3697	792	1207	4	Ankara sancağı
107649	12825	3888	0	287	Yozgat sancağı
60321	20250	11159	377	789	Kayseriye sancağı
64656	654	430	0	0	Kırşehri sancağı
351146	37426	16629	3079	1080	

[194]Bu başlık I.Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[121][195]

Mâbeyn-i Hümâyûn Baş-kitâbet-i Celîlesine Havâle Hakkında Yazılan fî 24 Şubat Sene 307

Ankara vilâyetinin müzâyaka-i hâzırasıyla beraber Bâb-ı âlî'nin emr ve iş'ârâtı üzerine peyderpey ve bilâ-te'ahhurât küllî akçe gönderilmekte olduğu kayden müsbet olup fakat çâkerleri nakden akçe takdîmi fikriyle meşgûl iken bu sırada Bahriye Nezâret-i celîleleriyle **[122]**sâir devâir-i âliyeden bazı tüccâr havâleler ahziyle vilayete gelmektedirler hazîne-i celileye mazarratı derkâr olan havâle usulünün rf'ı zımnında mukaddemâ devair-i âidesine vâki' olan ihtârât-ı âcizânemden başka bundan bir ay evvel 22 Kânun-ı sani sene 307 tarihli makam-ı sadaret-uzmâya takdim eylediğim arîza ile bugün makâm-ı müşârun-ileyhle Mâliye Nezâret-i celîlesine buna dâir yazdığım iki kıta telgrafnâme manzûr-ı hikmet-mevfûr-ı cenâb-ı cihanbânî buyrulmak üzere sûretlerini leffen takdîme cüret eylerim makâm-ı müşârun-ileyhâdan buna dâir en güzel çare ne ise ittihâz olunacağı derkâr olup binâenaleyh bu iş'âr-ı âcizânem arz ve ma'lûmâttan ibâret olduğunun arzıyla ol bâbda

Makâm-ı Sadâret-uzmâya Yazılan Telgraf Sûretidir

Fî 22 Şubat sene 307

22 Kânun-ı sânî sene 307 tarihli arîza-i çâkerânemde arz olunduğu üzere bu def'a tüccardan bazı havâleciler bahriye ve tobhâne tahsisâtından el-yevm bir milyon küsûr bin kuruşluk daha havale celb etmişlerdir Hicaz ve Girid gibi asker-i şâhânenin te'ddiyât-ı mühimmesi meydanda olduğundan bu gibi havâleciler ma'rifetiyle getirilen havâlelerin bu vilâyet kaldırılması müsterhamdır ol bâbda.

[195]118-120 arası sayfalar II. Derfter'in 98-101 sayfalarında mevcuttur.

Maliye Nezâretine Yazılan Telgraf Sûretidir

Fî 22 Şubat sene 307

A‘şâr ve ağnâmdan mâadâ bu vilayet emvâlinden muhavvel devâir-i âliye havâlâtının vaktiyle tesviyesi emrinde fevka’l-âde müşkilât çekilmekte ve Hicaz ve Girid vilayetlerinin tahsisât-ı askeriyesi gibi te’dddiyâtın ehemmiyet ve müsta‘celiyeti meydanda olduğundan bu defa bahriye ve tobhâne tahsisatlarına mahsuben tüccardan bazı havaleciler buraya celb ettikleri bir milyon küsûr bin kuruşluk havalenin buradan kaldırılması ehemmiyetle müsterhamdır

[123] Havâle Hakkında Maliyenin Cevabnâme Telgrafı fî 8 Mart sene 308

C. 22 Şubat sene 307 şahs ve nam üzerine havale i‘tâsı memnû‘ olmasına mebnî bahriye ve tobhâne tahsisâtıçün havale olunan mebâliğin mutlaka sened-i mahsûs ahziyle tahsil me’mûruna i‘tâsı ve tahsil me’mûrundan maadâ her kim olursa olsun ve yedindeki sened-i mahsûs ne vechle tasdîk edilirse edilsin bu gibi senedlerin kabul olunmamasını mütemennâdır.

Tüccar Havaleleri Hakkında Makam-ı Sadaret-i Uzmâ'ya ve Maliye Nezâret-i Celilesi'ne Yazılan Tahrirât[196]

Makâm-ı sadâret-uzmâya ve maliye nezâret-i celîlesine yazılan tahrirat sûretidir fî 29 Haziran sene 308.

Bazı devair-i merkeziyeye eşya satıp esmanı olan vilâyete havale elan tüccar havalenameleri yüzde otuz ile kırk kuruş arasında tenzilat ile diğer tüccara satarak onlara dahi mezkûr havalenameleri bi’l-ibrâz paralarını almakta olup bunlar tenzilât ile elden ele geçmesine nazaran satılan eşyanın kıymet-i hakikiyyesinden yüzde kırk veya elli fazla ile satılarak hazine-i celîlenin mütezarrır olduğu anlaşıldığından ba‘demâ devair-i mezkûrece yetmiş akçe ve fiyat-ı hakikiye ile eşya mübâyaa edilmek üzere esmanının vilâyâttan nakden celbi hakkında sebk eden arz ve işâr-ı

[196]Bu başlık I.Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

çâkerânem üzerine şeref-vârid olan 23 Mart sene 308 tarih ve bir numaralı emirnâme-i sâmî-i sadâret penâhilerinde muâmelât-ı ma‘rûzanın hazine-i devlete mazarratı bedîhî olup eğer muhassesât-ı mezûrenin müretteb olduğu vilayetlerden istifâsında müşkilât görülüyorsa tesrî‘-i te’eddiyâtı zımnında teshilât-ı mümkine irâ’e ve lede’l-icab diğer vilâyete tahvîl-i havale edilmekte olduğundan ba‘de mâ devair-i askeriyenin mesârif-i merkeziyyeye mahsûben emvâl-i vilâyât üzerine müretteb mebâliğ merkezde cem‘ ile mübâya‘ât-ı vâkı‘a esmanının usûlüne tevfîkan veznelerden tesviye ve tüccar ile de ona göre akd-i mukavele olunarak hılâf-ı memnû‘iyyet havâle i‘tâ olunmaması maliye nezâret-i celîlesiyle bi’l-muhâbere tekrarrür eylediği irade ve iş‘ar buyrulmuş ve binâenaleyh devâir-i askeriye mesârif-i merkeziyyesi havâlâtının tesviyesine bezl-i ikdâm ve itina olunmakta bulunmuş ise de bu sırada bazı tüccarân devâir-i askeriyedeki matlûbâtı içün **[124]**havalename celb ederek bedelini buradaki tahsil me’mûrlarından ahz etmekde olduklarına ve bu hal-i memnû‘iyyet-ı vâkı‘aya muhâlif ve hazîne-i celîlenin menâfi‘ine mugâyir olduğu müstağnî-i arz ve izâh olup ale’l-husûs bu vilayetin a‘şârı tamamen düyûn-ı umûmiyeyye ve ağnâm resmi devâir-i âliyyeye hasr ve tahsîs olunduğu hasebiyle ve vergi ve bedel-i askerî tahsilâtı mesârif-i mübreme-i mahalliyeye bile tekâbül etmemekte iken bir de böyle tüccârân matlûbâtıçün havâlât vürûdunda müşkilât-ı vâkı‘a tezâ‘üf edeceğinden bu misillü memnû‘ havâlâtın i‘tâ olunmaması zımnında iktizâ-yı hâlin îfâsı tekrar ve bi’l-hâssa müsterhamdır ol bâbda

Mâliye nezâretinden cevâben gelen tahrîrât sûretidir

Fî 11 Muharrem sene 310 ve fî 23 Temmuz sene 308

Bazı devâir-i merkeziyyeye eşya satıp esmanı vilâyata havâle alan tüccar havalenameleri yüzde otuz ile kırk kuruş arasında tenzilat ile diğer tüccâra satarak onlar dahi bu havalenameleri bi’l-ibraz paralarını almakta ve bu sûret menâfi‘-i hazineyi sektedâr etmekte olmasına mebni bu gibi ahvâlin men‘i zımnında makâm-ı sadâret-uzmâya sebk eden arz ve iş‘âra alınan cevabda mübâya‘âtın merkezce icrasıyla esmanının vilâyattan celb ve tesviyesine ve hılâf-ı memnû‘iyyet havâle olunmaması nezâret-i âcizânemle bi’l-muhâbere tekarrür eylediği irâde ve izbâr buyrulduğundan ve bu sırada bazı tüccar devair-i askeriyedeki matlûblarıçün

havalename celb ile bedelini tahsil memurlarından ahz etmekte olduklarından ve böyle fazla havâlâtın tesviyesine emval-i vilayetin müsâdesizliğinden bahisle icrâ-yı icabı 29 Haziran sene 308 tarihli tahrirat-ı aliyye-i vilâyetpenâhîlerinde iş'âr buyrulmuştur izâh ve beyandan müstağnî olduğu üzere şahs nâmına havale i'tâsı bâ-irade-i seniyye taht-ı memnû'iyyete olmasıyla hazineden bu yolda havalename i'tâ olunmayıp vilâyât-ı sâire ile beraber oradan dahi i'tâ kılınan havâlât dâire-i askeriye ve mülkiyenin mesârif-i merkeziye ve sâire içün gösterdikleri lüzûm ve ehemmiyet üzerine verilmekte ve vilâyât emvâlinin derece-i müsâ'adesi dâimâ peşin-i nazar-ı itinâda bulundurulmakta olup bundan dolayı şik'ayete aslâ mahal olamayacağı gibi bu sûretle tertîb ve havale edilen mebâliğin usûl ve nizâmı **[125]**dairesinde tesviyesiyle hüsn-i idâre-i maslahat olunması vilâyetin vezâifi cümlesinden bulunmasına nazaran vilâyet-i celîlelerince de ber-minvâl-i meşrûh îfâ-yı muâmele buyrulması husûsunun savb-ı âlî-i dâverîlerine teblîği muhâsebe-i umûmiyye-i mâliyeden ifâde kılınmağın ol babda

Erzak Müteahidlerinin Matlûbları Hakkında Emirnâme-i sâmi[197]

Emirnâme-i sâmî sûretidir fî 25 Zilhicce sene 309 ve 7 Temmuz sene 308.

Asâkir-i şâhâne erzak müteahhidlerinin mu'ayyenât münâkasasına celb rağbeti zımnında geçen seneden kalan matlûblarının bazı mahallerce yeni sene emvâlinden tesviyesi istenilmekte olup halbuki sinîn-i sâbıka emvâlinin her yerde külliyetli bekâyâsı olduğu ve bunun sür'at-i tahsili hakkında bi'd-defa'at tebliğât icra olunmağla beraber üç yüz dört senesi nihayetine kadar olan bekâyânın tahsiline ikdâm olunarak sinîn-i sâbıkaya âid düyûnun yine seneleri emvâlinden tesviyesiyle müte'ahhidlerin te'mîni ve münâkasât-ı cedîdeye celb ve rağbetleri maksadının o yolda istihsâli muktezî olarak yoksa sal-i hâl emvâlinden sinîn-i sâbıka düyûnuna akçe verildiği sûrette sâl-i hâl masrafının bir kısmı karşılıksız kalıp müvâzene-i mâliye muhtel olacağı gibi zaten yeni sene emvâlinden eski sene düyûnuna para verilmesi bâ-irâde-i seniyye-i mülûkâne memnû' olmasına ve sene-i cedîde h'âsılâtı bazı mahallerde idrâk ettiği gibi bazı mahallerde dahi idrâk etmek üzere olup böyle

[197]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

mahsulât mevsimlerinde ahalinin ellerindeki hâsılâtı satacakları sırada tahsilâtça suhûlet görüleceği derkar bulunmasına mebni tahsil-i meval hususunda gerek merkez ve gerek mülhakâtça bir kat daha itina gösterilerek hem emvâl-i devletin bi'l-âhire mümteni'ü't-tahsîl hükmüne girmesine mahal kalmaksızın istifâ hem de tahsilât-ı vâkı'adan müte'ahhidlerin ve sâirenin sinîn-i sâbıkadan olan matlûblarının usûlü vechle îfâ olunması zımnında vilâyât ile doğrudan doğruya idâre olunan elviye mutasarrıflıklarına icrâ-yı vesâyâ edilmesi maliye nezâret-i behiyyesinden iş'âr edilmiş ve mûcebince ta'mîmen vilâyât ve elviye-i mezûreye ifâ-yı tebliğat kılınmış olmağla oraca da ona göre icrâ-yı icabına himmet buyrulması siyakında şukka-i senâverî terkîm olundu efendim

[126] Devâir-i Askeriye Havalesi Hakkında Mutasarrıf ve Muhasebecilere Yazılan Telgraf[198]

Sancak mutasarrıf ve muhâsebecilerine yazılan telgraf suretidir.

Muhassesât-ı askeriye içün emvâl-i vilâyetten muhavvel ve sancaklara tefrîk ve ifrâz olan mebâliğin aid olduğu dairenin tahsil me'mûrundan sened-i mahsûs alınarak i'tâsı ve tahsil memurunun gayrı eşhâs tarafından sened-i mahsûs dahi ibrâz olunsa dahi bunlara akçe verilmemesi geçende evâmir-i vâride ahkâmından olduğundan ve evâmir-i mezkûrenin tamâmen infâzı ahkâmı ehem ve elzem bulunduğundan devâir-i askeriyeden birisinin havâlesine akçe i'tâsı icâb ettiğinde o dairenin tahsil me'mûru bi'z-zât müracaat edüp sened-i mahsûsu kendi yediyle vermedikçe başka eşhâs tarafından ibrâz ve i'tâ olunacak senedler üzerine hiçbir vesîle ile akçe verilmemesi ve devâir-i askeriye havâlesiçün verilecek mebâliği almak üzere tahsil me'mûru mahalline gitmeyip de vilâyette veya Der-aliyye'de bulunursa verilecek akçenin nakden vilâyete irsâliyle buradan me'mûr-ı mûmâ ileyhe i'tâ ve irsâli ve bunun hilâfında tahsil me'mûrunun gayr-ı eşhâsa sened alınarak akçe verilirse mütecâsirlerinin azl ve tebdîli zımnında derhal iktizâ eden makama arz edileceği ta'mîmen tavsiye ve ihtar olunur efendim fî 22 Haziran sene 308

[198]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Nizamiye-i Bahriye, Tophane, Hazine-i Hâssa, Hicaz Havalât ve Mürettebâtının Tesviyesine Dair[199]

Mâliye nezâret-i celîlesinin fî 9 Kânun-ı evvel sene 308 ve 188 numaralı tahrîrât sûretidir

Vilayet-i Celilelerinin a'şâr hâsılâtı tamamen düyûn-ı umûmiyyeye ve ağnâm resmi devâir-i âliyeye i'tâ olunmasından ve vergi ve bedel-i askerîden mütebâkî tahsilâtın mesârif-i mübreme-i vilâyete bile tekâbül etmemekte bulunmasından dolayı nizâmiye bahirye tobhâne hazine-i hâssa Hicaz ve sair bu misillü devâire akçe irsâlinde müşkilât çekilmekte olduğu cihetle ikinci ordu-yı hümâyûn müşîriyet-i celîlesinden sür'at-i tesviyesi taleb ve iş'âr olunan bir milyon küsûr bin kuruşun vaktiyle tesviyesi mümkün olamayacağından diğer mahalle nakl ve havalesi 19 Teşrin-i evvel sene 308 tarihli telgrafnâme-i devletlerinde iş'âr ve bu babda Bâb-ı âlî'ye dahi takdîm olunan telgrafnâme-i âsafâneleri bâ-tezkire-i sâmiye hazîne-i celîleye tesyar buyrulmuştur vilâyât-ı sâire emvâli havâlât-ı mühimme-i askeriye ve saire ile mesdûd bulunmasına ve maamâfih hazînece sene ibtidâsında bi'l-umûm havâlât ve mürettebât vilâyetlerin müsâ'ade-i emvâle göre tertîb edilmiş olmasına mebnî meblağ-ı mezbûrun tahvîl-i havâlesine lüzûm görülememiş ve bunun derece-i ehemmiyeti müstağnî-i ta'rîf ve izâh bulunmağla imkansızlık irâresi de gayr-ı câiz bulunmuş olduğundan tahsilâta sarf-i ikdâm ile gerek bunun ve gerek sair havâlât ve mürettebâtın takdîmü'l-ehemm ale'l-mühim kâidesine tevfîkan tesviye ve ifâsı esbâbının istikmâli muhâsebe-i umûmiyye-i mâliye ifâdesiyle temennî olunur ol bâbda emr ü fermân.

[127] Merzifon, Anteb Mektebleri Ahvâlinin Teftişi için Hafiye Hakkında[200]

Mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesine yazılan 12 Kânun-ı evvel sene 308 tarihli şifrenin suretidir.

[199]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[200]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Anadolu'da bulunan ekser Ermenilerin fikrini her şeyden ziyade teşvîş eden Merzifon ile Anteb'in meşhûr Protestan mektebleri olduğu şübhesizdir bu iki mektebde müte'addid mu'allimler müdürler ve bu gibi adamlar mevcûd olup sûretâ lisanlar fenler talim olunur ise de hakîkatte ermeni milletinin en zeki gençleri suver-i hafiyye ile celb-i birle fikirleri mekâsıd-ı fesâdiye içün tehiyye olunmakta ve bu iki mekteb Protestanlar tarafından ma'nen himâye ve maddeten idare edilmektedir. Mezkûr mekteblerin külliyen Seddi hasebü'z-zaman mümkün görünmeyip fakat Merzifon ile Ant kazalarında mâbeyn-i hümâyûn cânib-i âlisince veya Bâb-ı âlî'ce iktidâr-ı fevka'l-âdelerine emniyet olunur iki kaimmakamın tayin ve ma'arif nezâret-i celîlesi cânibinden ara sıra me'mûr-ı mahsûsla bu iki mektebin ahvâli teftiş ve tedkik olunması ve ahvâl-i dâhiliyelerini hafiyyen haber vermek üzere içlerinden birer hafiye tedârik edilmesi fikr-i âcizânemce muktezî addolunduğundan arz-ı keyfiyet eylerim fermân.

İdam olunan eşhâs

Aşcı Parsic oğlu Gülbenk

Görünlü Taros

Arzuman oğlu Ohannes

Tarus oğlu Mihrican

Yagob oğlu Panos

Trablusgarb'da sekiz sene küreğe konulacak mücrimînin esâmîsi

Andon Reştoni

Cebi Delikyan Agob

Alaciyan Karabet

Düğmeciyan Parsiç

Râhib Tanil

Kurtman oğlu Kado

Ağob Pehlü

Keçeciyan Misak

Civanyan Mardirus

Bedros oğlu Misak

Akka'da altışar sene kal'a-bend edilecekleri esâmîsi

Talaslı Debbağyan Agob

Gürünlü vâiz Mardirus

Merzifonlu Papas Mıgırdıc

Karagözoğlu Artin

Everekli Varnok oğlu Kabril

Gürünlü Karabet

Üçer sene Rodos'da kal'a-bend edilecek mücrimlerin esâmîsi

Everekli Serpik Karin

Arabacı Ohannes

Karakülah oğlu diğer Ohannes

Kara Parsih oğlu Danil

Oğlakcıyan Haçator

Uzunoğlu Kalost

Aviryan Kazaros

Hayril oğlu Serkiz

Dava vekîli Arsin

Mekteb hocası Şoraş

Akka'da dörder sene kal'a-bend edilecek mücrimlerin esâmîsi

Çolakyan Agob

Bociyan İstepan

Kebabcıyan Setekerim

Obanoğlu Mamaş

Delvinen Agob

Vartanyan Mehran

Kalıcı Muşi

Simoh oğlu Artin

Tomayan Karabet, Tayayan Ohannes,Zabtiye Nezaet-i celilesi vasıtasıyla Memalik-i Mahruse'de def'olunmaları

İ'dâm ile mahkûm olup ba'dehû bâ-irâde-i seniyye Avrupa zabtiye nezâreti ma'rifetiyle teb'îd olunan Karabet Tomayan (şekâvette iken itlâf olunan akrabasından Artin Tomayan kâtibi Ohannes Kabayyan[201]

[128] Umûr-ı Maliyenin DefterdarlığaTevdi'ine ve saireye Dair[202]

İdâre-i umûr-ı mâliye vilâyetçe me'murîn-i mülkiye ve maliyenin vezâifi hakkında bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhÎ mevki'-i icrâya vaz' olunan talimâttır (layiha)

[201] Bu konuyla alakalı daha açıklayıcı bilgi 183.sayfada bulunmaktadır.
[202]Bu başlık I.Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Birinci madde vilâyet ve liva ve kazalarda umûr-ı maliyenin nezâret ve teftîşi ve umûm vâridât-ı devletin tahsil ve cibâyeti me'mûrîn-i mülkiyenin ve tahsil edilecek mebâliğin ahz ve sarfı me'mûrîn-i maliyenin vazîfesidir.

İkinci madde vilayet ve liva ve kazalar mal kalemleri muâmelâtının tensîk-i kuyûd ve talimat ve tarifnâme ve izahnâmesine tatbîkan tesisi ve icr'ası ve lâzım gelen cedeâvil ve defatir-i hesabiyyenin evkât-ı mu'ayyenesinde tanzîm ve irsâli me'mûrîn-i mâliyenin vezâif-i mahsûsasındandır.

Üçüncü madde vilâyet ve liva ve kazalarca emvâl-i devletin kabz ve sarfı birinci maddede gösterildiği üzere me'mûrin-i maliyeye mevdû' olduğundan bu iki cihetden münhasıran mal me'mûrları mes'ûldür. Mal sandıklarına teslim olunan akçeler mukabilinde verilecek matbû' ve koçanlı makbûz senedâtı ve evrâk-ı sâire sandık eminleriyle vilâyette defterdâr ve livada muhâsebeci ve kazada mal müdürü tarafından müştereken mühürlenir.

Dördüncü madde mal sandıklarından akçe sarf ve i'tâsı mutlaka mâliye nezâretinin emr ve havâlesine menût olduğundan sarfiyât ve irsâlât husûslarında mal me'mûrları nezâret-i müşârun-ileyhânın tebliğâtına tevfîk-i harekete memur ve mecburdur. Sarfına maliye nezâretinden me'zûniyet i'tâ olunan muhassesât ve havâlât içün mal sandıklarından verilecek meblağın senedâtı üzerine me'mûrîn-i mâliye ale'l-usûl tedkikât-ı mukteziye icra ettikten sonra "sarfı lazım gelir" ibaresini "verile" işâretini terkim ve mühr-i zâtîleriyle tahtîm edeceklerdir.

Beşinci madde te'hîrinde tehlike ve mehâzir olan tamirât ve mübremme-i emîriyyenin icrâsı ve hüda-negerde ahaliden harîk ve hareket-i arz ve seylâb gibi bir felaketten müsâb olanların te'mîn-i ihtiyacât-ı âcilesi içün tertîbi ve maliye nezâretinin emr ve havâlesi hâricinde ale'l-acele sarfı iktizâ edip istizâna vakit olmayan ve nihayetü'n-nihâye beş bin kuruş tecâvüz etmeyen meblağın tesviyesi mülkiye me'mûr mal me'mûrundan taleb eylediği halde bunun tertîb ve havâle hâricinde**[129]**Olduğu mal memuru tarafından bir varaka ile beyan olunur mülkiye me'mûru o varaka üzerine işbu masrafın mes'ûliyyetini mühür ve imzası tahtında kabul eder ise mal memuru mebâliğ-ı matlûbeyi hemen i'tâ ile beraber merci'-i

mahsûsuna malumât vermeye mecburdur o yolda bir varaka i‘tâ ve mülkiye me’mûrunun tahriren emri istihsâl olunmaksızın akçe verilir ise mal memuru mes’ul olur.

Altıncı madde hergünkü irâd ve masrafın müfredâtını ve sandık mevcûdunun miktarını mübeyyin birer yevmiye pusulası tanzim ve me’mûrîn-i maliye ile sandık emînleri tarafından müştereken tahtim olunarak mahalleri me’mûrîn-i mülkiyesine verilecektir.

Yedinci madde me’mûrîn-i mülkiye taraflarından ara sıra intihâb olunacak zevât ma‘rifetiyle bağteten mal sandıklarınca yoklama usulü icra kılınacak ise de her ay yoklaması me’mûrîn-i mûmâ ileyhimin münâvebeten bulunduracağı iki zât ile me’mûrîn-i mâliyeden mürekkeb bir komisyon vâsıtasıyla ifa kılınacaktır.

Sekizinci madde bâlâda muharrer ahz ve irsâl-i hesâbât ve sarfiyât ve te’diyât hakkında maliye nezâretiyle defterdârlar beyninde icra-yı muhâberât olunup bundan maadâ kâffe-i mu’âmelât ve muhâberât-ı mâliyede kavânin ve nizâmât-ı devletin me’mûrin-i mülkiye ve maliyeye tevdî‘ eylediği salâhiyet ve mes’ûliyet bâkîdir.

Dokuzuncu madde me’mûrîn-i mülkiye birinci madde mûcibince umûr-ı mâliyede nezâret ve teftîş vazîfesiyle mükellef olduklarından altıncı maddede mesbûkü’z-zikr yevmiye pusulalarını tedkîk ve inde’l-hâce defâtir ve senedât ve mevcûdât ile tatbîk ve sarfiyât-ı vâkı‘a miyânında usûl ve kâideye mugâyir ve be-mahal ve bi’n-nisbe ehemmiyetsiz bir şey görüldüğü ve tediyâtın usûle muhalif ve mes’ûliyyeti mucib olduğu anlaşıldığı halde keyfiyeti maliye nezâretine tenmîk edeceklerdir.

Onuncu madde emr-i tahsilâta rehâvet eden ve sû-i isti‘mâlâtta bulunan ve me’mûrîn-i mâliyeye muâvenette ve irâe-i teshilâtta adem-i mübâlât gösteren me’mûrîn-i mülkiye devletçe mes’ûl edilecektir.

On birinci madde vilayatta umûr-ı mâliyenin sûret-i idaresi hakkında mülkiye ve maliye memurlarının vazife ve mesûliyetlerinin derecâtına dair mukaddema neşr

olunan 26 Cemâziyelûlâ sene 306 ve fî 12 Kânun-ı evvel sene 304 tarihli nizamnâmenin ahkâm-ı mündericesi ma‘rûzdur.[203]

[132] İstanbul'da Fesâd Çıkarmak İsteyen Ermeniler Hakkında Şifreli Telgrafnâme-i sâmi[204]

Mahremâne ve müsta‘cel işâretle 26 Eylül sene 311 şifreli telgrafnâme-i sâmî halli.

Eylülün on sekizinci pazartesi günü İstanbul’da Ermenilerin ayak takımından sebükmağazân patrikhâne kilisesinde tecemmu‘ ve oradan müsellahan hurûc ederek güya arz-ı hâl takdimi vesilesiyle Bâb-ı âlî’ye doğru gelmekte iken polis ve jandarma me’mûrları tarafından cem‘iyyetlerinin dağıtılması içün vukû‘ bulan nesâyih ve tebliğâta adem-i itaat ve teşhîr-i silaha cüret eylemeleri üerine olunan mukâbelede me’mûrîn ve efrâd-ı zâbıta ve ahali-i sâireden dört maktûl seksen bir mecrûh ve Ermenilerden dahi seksen vefât ve iki yüz kırk mecrûh vukû‘ bulup ve sâye-i kudret-vâye-i hazret-i pâdişâhîde bi’l-âhire huzûr ve emniyet iade kılınmıştır ancak Ermeniler sakin olan mahallerin bazılarında bu yolda eser-i fesad yüz gösterdiği veyahud ahalinin tahrîkâtıyla mahall-i asâyiş harekât vukû‘a getirileceği cümle-i istitlâ‘âtdan bulunduğundan her tarafça ve bâ-husûs ermeni bulunan mevâki‘ce gayet müşvikane davranılarak harekât-ı muzırra zuhûruna ve şâyed Ermenilerden ve sâireden isyan fikriyle hükûmete ve zabıtaya karşı müsellah bir hareket vukû‘unda polis ve jandarma ma‘rifetiyle ve lede’l-hâce asâkir-i nizâmiyenin muâvenetiyle kanun dâiresinde bi’l-mukâbele def‘ ve tenkîllerine itina olunarak efrâd-ı ahali-i İslamiye’nin müdahalesine meydan bırakılmaması ehemm-i umûrdandır zira zâbıtaca gevşek tutulur ve Ermeniler mücerred bir hadise ikâ‘ı maksadıyla ahali-i müslimeye ta‘arruza fırsat bulursa bi’t-tabi‘ İslâmlar dahi müdâfa‘a ve mukâteleye mecbur olarak hılâf-ı merzî-i âlî neticeye müncer ve bu vesîle ile Müslümanlar icabının itirazına hedef olacağına İslam ahalisinin sükûnet halinde bulundurularak zâbitânın

[203]130 boş-131 sayfa II. Derfter’in 103 sayfasında mevcuttur.

[204]Bu başlık I.Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

göreceği işlere karışdırılmamasına çalışılması tekrar tavsiye olunur muavenet-i asâkir hakkında taraf-ı vâlâ-yı ser-askerîden kumandanlıklara da yazdırılmıştır.[205]

[153]Yüz altmış sekiz bin kırk numaralı anahtar en altındaki deliğindir. Yüz altmış dokuz bin dört yüz otuz iki numaralısı dahi yukarıda deliğindir. Mârrü'z-zikr numaralar her anahtarın tutulacak yerinde muharrerdir kasa açılacağı vakit ibtidâ yüz altmış sekiz bin kırk numaralı anahtarı kasanın son deliğinin altındaki son mahall-i mahsusuna vaz' olunarak yukarıya doğru çevrilmelidir bi'l-âhire yüz altmış dokuz bin dört yüz otuz iki numaalı anahtarı kasanın üst tarafında mevcud olan iki delikten altındakine vaz' ile yukarıya doğru çevirmelidir ba'dehû ortadaki sarı demir dahi sağ tarafa çevrilmekte kasa açılmış olur.[206]

[158]Kasa kapanacağı vakit ibtidâ ortadaki sarı demir sol tarafa çevrilir ve ikinci derecede bu def'a kasanın üst tarafında mevcûd olan iki deliğin üstündekine yüz altmış dokuz bin dört yüz otuz iki numaralı anahtar vaz' edüp aşağıya doğru çevrimeli ba'dehû kasanın en altındaki iki delikten üstündeki deliğine yüz altmış sekiz bin kırk numaralı anahtarı vaz' ile aşağıya doğru çevrildikde kasa kapanmış olur.[207]

[183] Mâbeyn-i hümâyûn baş-kitâbet-i celîlesine ve fî 29 Teşrin-i sani sene 309

Ve makâm-ı celîl-i sadâret-uzmâya

Ermeni erbab-ı fesâdının Maden kasabasında sâkin Rum milletinden kuyumcu Hacı Usta'yı ermeni milletinden Simon'u katl ve Kalos'u cerh ettikleri ve mütecâsirlerin derdest olunarak mahkeme-i nizâmiyeye tevdî' olunduğu geçende bâ-telgraf arz

[205] 133-136 arası sayfalar boş,137-140 arası sayfalar II.Defterde 121-124 arası sayfalarda, 141-142 sayfalar ise 104- 107 arasında mevcuttur. 143-148 arası sayfalar Yunanca tutulmuş karışık notlar içermekte, 149.sayfa II.Defterde 108'de mevcuttur, 150-152 arası sayfalar Yunanca tutulmuş karışık notlar içermekte,

[206]154-157 arası sayfalar mevcud değildir

[207] 159. Sayfa Fransızca karışık kısa notlar içermektedir.
160-168 arası sayfalar yok, kopartılmış gibi duruyor,
169-171 arası sayfalar Yunanca kısmen Fransızca karışık notlar
172- 173 saylararı yok,
174-182 arası sayfalar 2. Defterde 109-121 arası sayfalarda mevcud

olunmuşidi. Burgaz mutasarrıflığından bu kere alınan tahrîrâtta zikr olunan maktûl ve mecrûhların sebeb-i katl ve cerhleri evvelce Ermeniler aleyhinde muhbirlik ettiklerinden ileri geldiği tahkîkât-ı vâkı‘adan anlaşıldığı ve ara sıra Ermenilerin Sivas Kayseriye telgraf tellerini kat‘ ettikleri ve bu cür’etleri bilâd-ı ecnebiyyede bulunan ermeni komiteleriyle memâlik-i şâhânede ermeni sâkin olan bazı mahallerde müteşekkil sirkat komitelerden aldıkları talimâttan ileri geldiği ve maksatları efkâr-ı mefsedetkârânelerini ileri götürmeğe mâni‘ olanları tehdîde mübtenî olduğu dahi İncirli karyesinde taht-ı tevkîfe alınan Ermeniler isticvâb edildikde cebren zabtiyenin elindenalmış oldukları kâtili hükûmete haber verecek olur ise komite tarafından kendiler katl olunacakları ve haber vermeyip de kanun-ı pâdişâhî ahkâmına tevfîkan mücâzât olunsalar bu sûret kendilerine daha hafîf olacağı ve ma‘amâfih Ermenilerin aklıbaşında olan ve sözlerine itimad edilenler Avrupa’daki fesâd komitelerinin ahvâl ve harekâtından fevka’l-âde mutazarır olduklarını ve hâl ve istikbâlleri vehâmet kesb ettiğini itirafla bunun çâresini âtıfet-i hükûmet-i seniyyeden intizâr eylemekte oldukları cihetle bunlara emniyet gelmek ve ahvâl-i mefsedetkârâneye cür’et edecekleri hükûmete haber vermek ve başka gûne yolsuz ve uygunsuz ahvâlin vukû‘una meydan bırakmamak üzere evvelce Manastır vilâyetinde mevki‘-i icrâya vaz‘ olunduğu gibi Yozgad dâhilinde dahi her köyde mükeffil ve namuslu kimselerden mürekkeb birer emniyet komisyonu teşkîliyle lâzım gelen talimâtın i‘tâsı ve kasabalarda dahi her mahalle içün ikişer bekçi **[184]**istihdâmıyla ücretlerinin ahaliden istifâsı lüzûmu bildirilmiştir. Şehir içinde mahallâtta ahali tarafından bekçi tayin ve istihdâmında bir mahzûr yoğise de sancak dâhilinde emniyet komisyonları teşkîli hâlinde ahaliden bir kısmına silah ve vazife vermek icab edip halbuki esliha-i mukteziye ahali-i İslâmiye’ye verilse tecâvüzâtta bulunmak üzere bir teşvîk-i zımnî addedecekleri ve ale’l-husûs Ermeniler dûçâr-ı vehm-telâş olacakları ve efkâr-ı fâside ashabının bu ciheti Avrupa’ya işâ‘a ve i‘lân eyleyecekleri ve Hıristiyanlara silah verirler ise bi’l-vücûh gayr-ı câiz idiği cihetle böyle ermeni sâkin olan mahallerde emniyet komisyonu teşkîlinde hiçbir fâide mütesavver olmadıktan başka mazarratı mûcib olacağı bedîhidir. Ma‘lûm-ı hidîv-a‘zamîleri olduğu üzere mukaddemâ Sivas vilâyetiyle Yozgad Kayseriye’de hezeyannâme neşrine ve sâir cinâyâta tasaddî eden Ermenilerden Ankara mahkeme-i istinâfının hükmü ve mahkeme-i temyîzin tasdîki üzerine şeref-sâdır olan fermân-ı mehâbet-ünvân-ı

cenâb-ı hilâfetpenâhîde isimleri ta‘dâd olunan beş nefer ermeni cânilerin nefs-i Ankara’da salb ve i‘dâmı ve diğerlerinin küreğe konularak teb‘îdi bu havalice ermeni ve sâire içün pek büyük ibreti ve hüsn-i te’sîrâtı mûcib olmuş ise de Avrupa’da bulunan ermeni komiteleri icrâ ettikleri teşvikât-ı mefsedet-kârâneden dolayı kendi şahslarına bir zarar terettüb etmeyeceğini bildiklerinden ve memâlik-i mahrûse-i şahanede sakin Ermenilerden düçar-ı mücâzât olmalarından müte’essir olmayıp bi’l-akis bu hallerle iftihâr eylediklerinden sarf eyledikleri mebâliğ-i vefîre ile memâlik-i mahrûse-i şâhanede sakin Ermenilerin âkibet-i umûru idrâkden âciz olan gençlerini itmâ‘ ve iğfâl ve îkâ‘-ı şûreş ve cinâyâta teşvîk ve iğrâ etmekte olduklarına ve geçenki meselede milletleri efrâdından muhbirlik eden eşhâsı fırsat buldukça katl ve cerh ettirerek diğerlerini tahvîf eylemekte bulunduklarınamebnî mezkûr fesâd komiteleri tarafından iğfâl olunan eşhâsın îkâ‘-ı habâset edememeleri içün asâkir-i zabtiyeden birkaç müfreze iktizâ eden mevki‘lerde gezdirilmekte ise de Sivas vilayetinin Ankara vilayetiyle hem-hudûd olan mevâki‘nin tûl ve vüs‘ati hasebiyle eşhâs-ı muzırra-i merkûmenin fırsat buldukça yine îkâ‘-i cinâyâta cür’et edecekleri derkâr ve vilâyette mevcûd zabtiyelerin bu ahvâlin külliyen men‘ine yetişemeyeceği bedîdâdır zabtiyeler tahsilât emr-i mühimme ve mehâkimde taleb olunan kesânın celbi ve şimendüfer hattının ve postaların muhâfazası ve sâir husûsât-ı mütenevvi‘anın tesviyesi ve ale’l-husûs şimendüfer münasebetiyle Ankara’dan nakl olunan Bağdad postasının Sivas hududuna değin altmış yetmiş saatlik mesâfeye kadar emniyet-i kâmile tahtında azîmet ve avdetiyle meşgul olduklarından Avrupa’dan aldıkları talimâtla **[185]**hareket eden Merzifon ve Gümüşhacıköy ermeni komitelerinin tertîb ve sevk edecekleri ermeni mütecâsirînin gözlerini her an korkutacak ve hükûmet-i seniyyeye sâdık olanlara emniyet-bahş olacak iki bölük nizâmiye süvarinin Sivas ile Yozgad sancağı arasında vücûdu muktezî olup nitekim Eskişehir kazasında şimendüferin muhafazsıçün iki bölük asker bulundurulduğu ve lede’l-iktizâ vilâyât-ı sâireden böyle bölük bölük asker ikâme edildiği cihetle ber-vech-i ma‘rûz iki bölük süvari asakir-i şahanenin Merzifon ve Gümüşhacıköy kazalarından bed’ ile Akdağ Boğazliyan kazaları etrafında bulundurulması halinde Avrupa’daki komiteler ashâb-ı cür’etten ermeni tedârik etmeye muvaffak olamayacakları ve şâyed muvaffak olsalar dahi derhal derdest olunacağı şüphesizdir.

Ber-vech-i ma‘rûz iki bölük süvarinin mevâki‘-i mezkûrede kol kol geşt ü güzâr etmesinde ne efkâr-ı ecnebiyeye ne ahaliye karşı asla mahzûr olmayıp muhâfaza-i asayiş içün muktezî efradın muntazaman şevki hukûk-ı mukaddese-i hükûmetten olduğu derkar ve bi’l-akis böyle vâsi‘ yerler askerden hâlî kalınca ve bu fırsat üzerine iğfâl olunmakta olan Ermeniler cinâyâta cür’etle derdest olunup te’dîb olununca o halde bed-hâhân-ı devlet ta‘rîzâta daha ziyâde tasaddî etmeleri ve böyle yerlerin askerden hâlî bırakılması Ermenilere ibtidâ cüret vermek ba‘dehû şedîden icra-yı tediyât eylemek maksadına mebnî olduğunu işâ‘a eylemeleri vârid-i hâtırdır el-hâsıl re’y-i çâkerânemce Merzifon ve Gümüşhacıköy ve Akdağ Madeni ve Boğazliyan kazaları cihetlerinde dâimî sûrette iki bölük süvâri asâkir-i şâhâne kol kol geşt ü güzâr eylemelerinde dâhilen ve haricen hiçbir mahzûr olmadıktan başka mehâzir-i müstakbelenin def‘ ve ref‘ine medâr olacağı şüphesiz olduğundan ber-vech-i ma‘rûz iki bölük bölük[208] süvarinin mahall-i mezkûreye sevki ve Avrupa’dan gelip Anadolu cihetine gidecek muharrerât ve resâil ve gazetelerin postahane ve gümrüklerde fevka’l-âde dikkatle muâyene edilmesi husûsunun lâzım gelenlere irâde buyrulması muktezâ-yı maslahatdan olduğunun arzıyla ol bâbda[209]

[187] Ankara'daki Zamm-ı Maaşın Kemakân İ‘tâsına İrade-i Seniyye Şeref-sudûr Ettiği Hakkında Sadâret-i Uzmâ ile Dahiliye Nezâreti Telgrafları Sûreti[210]

Cezâir Bahr-ı sefîd valisi Abidin Paşa hazretlerine telgraf

Ankara valiliğinizde zamîmeten tahsîs ve ihsân buyrulmuş olan beş bin kuruşun kemâkân tesviyesine bi’l-istizân irâde-i inâyet-âde-i hazret-i hilafetpenâhî şeref-sudûr buyrulmuştur fî 25 Şubat sene 309

Sadr-ı azam ve yâver-i Ekrem Cevad

Cezâir Bahr-ı sefîd vilâyet-i celîlesine

[208] ‘Bölük’ kelimesi metinde iki kez yazılmıştır. Biz de aynı şekilde koruduk
[209] 186. sayfa Yunanca bozuk el yazısı ile tutulmuş hesaplamalar içermektedir.
[210] Bu başlık I.Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Valilik maaşına zamîmeten evvelce tahsîs buyrulmuş olan beş bin kuruşun kemâkân i‘tâsına irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilafetpenâhî şeref-müte‘allik buyrulmuştur fî 1 Mart sene 310

Dâhiliye nâzırı Rifat[211]

(193) Bir Vilayetten Diğer Vilayet Mutasarrıflarıyla Muhabereye Şifre

Elif	**Be**	**Pe**	**Te**	**Se**	**Cim**	**Çe**	**Ha**	**H_1**	**Dal**	**Zel**	**R_1**
33	25	11	14	85	45	19	21	98	39	15	68
44	88	22	32	99	27	34	35	77	46	37	29

Ze	**Je**	**Sin**	**Şin**	**Sad**	**Dad**	**T1**	**Z1**	**Ayn**	**Gayn**	**Fe**	**Kaf**
16	57	48	73	52	13	12	53	74	63	61	51
31	41	69	95	97	43	36	18	23	71	17	38

Kef	**Lam**	**Mim**	**Nun**	**Vav**	**He**	**Lamelif**	**Ye**	**Hemze**
96	55	59	86	42	56	94	92	75
82	49	26	47	58	24	72	54	28

11	**Pe**	**21**	**Ha**	**31**	**Ze**	**41**	**Je**	**51**	**Kaf**	**61**	**Fe**	**71**	**Gayn**
12	T1	22	Pe	32	Nun	42	Vav	52	Sad	62		72	Lamelif
13	Dad	23	Ayn	33	Elif	43	Dad	53	Z_1	63	Gayn	73	Şın
14	Se	24	He	34	Çe	44	Elif	54	Ye	64		74	Ayn
15	Zel	25	Be	35	Ha	45	Cim	55	Lam	65		75	Hemze
16	Ze	26	Mim	363	T_1	46	Dal	56	He	66		76	

[211]188-192 arası sayfalar Yunanca karışık el yazısı ile tutulmuş notlar içermektedir.

17	Fe	27	Çe	7	Zel	47	Nun	57	Je	67		77	H_1
18	Z1	28	Hemze	38	Kaf	48	Sin	58	Vav	68	R_1	78	
19	Çe	29	_	39	Dal	49	Lam	59	Mim	69	Sin	79	

81		**91**	
82	**Kef**	**92**	**Ye**
83		**93**	
84		**94**	**Lamelif**
85	**Se**	**95**	**Şın**
86	**Nun**	**96**	**Kef**
87	**Be**	**98**	**H_1**
89		**99**	**Se**

[195][212]

Nuri Paşa'nın layihasında hülasa

Sefti Perikli Kanade ve Nikoli Salyori fenâ adamlar.

Sakız tahrîrât müdürü Zihni Bey'in Manisa mutasarrıfı Cavid Paşa'nın damadı rutbe-i sâniye. Kendi iyi adam olup altı sene Gelibolu'da tahrîrât müdürü, muahharan kaymakam ba'dehû Sakız tahrîrât müdürü oldu. Bir mektupçuluk arar. Sadrazam müsteşarı Tevfik Paşa'ya mensûbdur.

Leryoz Kaymakamı Rauf Bey Kandiye vücûhundan on iki seneden beri mezkûr kaymakamlıkta bulunur. Şâyân-ı taltîftir.

Merkez taburu Bahri Bey Giritli, cesûr, şâyân-ı taltîftir.

Polis komiseri Remzi Efendi âdi Sömbeki mahkeme riyâsetinden munfasıl. Tellioğlu'nun malûmu olan Giritli Mehmed Efendi polis, ser-komiserliğe şayandır.

[212] 194.sayfa Yunanca karışık el yazısı ile tutulmuş notlar içermektedir.

Sakız Merkez-i vilayete şayandır. Rodos'un ehemmiyeti yoktur.Midilli'nin dahi yoktur.

Sakız'da altmış bin nüfus varken cümlesi Hıristiyan, bin beş yüzü İslam'dır. Nefs-i Sakız kasabasında el'ân beş bin Yunanlılar vardır. ve Rumlar kasabayı bir muhtarlık yapmak isterler. Müslümanlar dahi maksadı anlamayarak bu fikre hizmet ederler. Yunanlılardan temettu' vergisi al[ın]mıştır. Şimdiki mutasarrıf ihtiyar, Yunanlı efkârına bi'z-zarûre tâbi olur imiş. Müftü gâyet zekî, fakîr, fakat şeytanet ve irtikâba münhemiktir. İcraâtı gizlicedir bütün valiler ile muhâbere eder. Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iyye aza tayin olur da Sakız'dan gider ise iyi olur.

Sakız metropoliti Sakızlı Türkçe bilmez, Devlet-i Aliyye'yi sevmez Yunan'ı sever, cülûs ve velâdet günleri köylere gider, Kral Yorgi'nin gününde kilisede dua ile Yunan konsolosu ile gider. Muhyiddin Paşa bu despota kapıldı. Oldukça Türkçe bilir Perikli Kanade ve Nikoli Salyori (…) **[196]**…çalışırlar. Muhyiddin Paşa ikisine pek çok yüz vermiştir. Bunların hükümete uğratılmaması hakkında emir verilir ise iyi olur. Salyori bu sene belediye riyâsetine çalışır. Kendisini belki hariciye nazırı hazretlerinden tavsiye ettirecektir. Şimdiki belediye reisi iyi bir adam değilse de kendi halinde olduğundan beriKiyel-ire müreccahtır. Sakız'da mutasarrıflar için bir konak vardır. ve iâneten bir hastane-i askerî Nuri Paşa hazretleri inşâ eyledi. Sakız'da Kılınç meydanı nâmıyla cesîm bir meydan vardır. Yunâniyye'de birçok mahalat ve büyût-ı İslâmiyye hedmiyle meydan ittihâz kılınarak hâli kalması için irâde-i seniyye vardır. muhâfazasına da Tophâne-i âmire memurdur. Hareket-i arz esnâsında bâ-müsâ'ade-i seniyye muvakkat barakalar inşâsıyla muhtâcîn iskân edilir barakaların hedmiyle meydânın hâl-i sâbıkına ircâ'ı hakkında müte'âddid vardır. kemâl Bey bu barakaların îcârını mekâtib için isterdi. Nuri Paşa irâde-i seniyyeye tevfîkan bunların yüz ellisini ref' eyledi. Kusûru için vilâyetten aldığı emir üzerine elli bin kuruşluk bir piyango açıp arkasını almazdan evvel infisâl eyledi. (Zahir bu akçe ile kusûru dahi hedm olunacak idi.) bu elli bin kuruşla daha yüz elli baraka ref' olunabilir. Piyangonun ne olduğunu millet-i (…) isti'lâm olunması ve barakaların ref'ı için evamir-i katiyyenin i'tâsı sûret-i mahsûsada istirhâm olunur. sakız limanının inşâsı elzemdir. Çalışan Pandelizi parasız ise de kumpanyası var imiş.

Sakız nüfus memûru izzetlü Rasim Efendi ubûr (…) ise sevk olunur ise iyi görür. Mütemâyiz olmasına Evkaf müdürü Sıbkat Efendi mütemâyizdir. Gabor şâyân-ı iltifâttır. Tercüman Platon Efendi şâyân-ı iltifâttır. İtalya konsolosu Mösyö Masiyeko edîb, naziktir. İltifâta şâyândır. Karbon Kazâsında kâtib Sadık Bey, Gelibolululudan iyidir. İpsara Kazâsı Giritli Tahsin Efendi tahrîrât kitâbetinde olup Nuri Bey ile biraderinin gazetesini tutar. Başka evlâdı yoktur. İpsara münasabetsiz bir yerdir. Âilesiz Girit'e i'zâm mecbûr olup vilayete münâsib (…) gördüler. (Silik) biraderi dahi beraber gelmiş olur. Ya nüfus nâzırı (silik)[213]

[203]Meclis-i İdare-i Vilayet'in 3 Şubat sene 1319 tarihli ve 1108 numerolu kararı mûcebince yüz elli kuruş bedel-i müzâyede ile mezkûr arsa-i hâliye devletlü Abidin Paşa hazretlerinin uhdesinde idüğü

Sıra numerosu 12

Rakam-ı ebvâb 598

Defter-i mâh Şubat 1309

Rodos'ta (…) tepesi nâm-ı diğeri Sur-ı Safa nâm mahalde kâin tarafeyni arâzî-i hâliye-i vakfiye ve Borsalı Ahmed Ağa bağı ve bir tarafı yol ile mahdûd iki bin metro murabba' evkâftan mazbût cennet-mekân Gazi Sultan Selman Han tâbe serâhü hazretlerinin arazi-i vakfiyesinden arsa-i hâliye icâre-i müecceleSenedi/1

Bilâ-sâhib arâzî-i hâliyeden olup Meclis-i İdare-i Vilayet'in 7 Şubat 1309 tarihli müzâyede kâimesi mûcebince merkez-i vilayetçe müzâyede-i aleniyyesi bi'l-icrâ ba'de'l-inkıtâ' u r-rağabât 125 kuruşta tebea-i Devlet-i Aliyye'den Mösyö İlya uhdesinde takarrur etmekle 28 Nisan 1310 tarihinde Meclis-i İdare-i vilayetin karârı mûcebince ihâle kılınmıştır. Merkûm İlya'nın kat'ıyyen ferâğından devletlü Abidin Paşa hazretlerinin uhde-i tasarrufunda idüğü.

Sıra: 16

[213]197-202 arası sayfalar Yunanca karşık tutulmuş notlar içermektedir.

Defter-i mâh-ı daime Haziran 1310

Suver-iSafa nâm mahalde kâin tarafları, cihâtı erba‘ası devletlü Abidin Paşa hazretlerinin arazî-i vakfiyesi ile mahdûd iki dönüm atîk murabba‘ bir kıt‘a taşlık arâzî-i hâliye

[204]

Vergi muâmelâtına dâirdir

Hâne mesken olur ise 20 bin kuruştur. Binde beş ziyade olur ise binde sekiz. Meskenden fazla olur ise kirâya verilsin, verilmesin ve kıymeti 20 bin kuruştan ziyâde veya noksân olsun umumiyetle binde on vergiye tâbi‘dir.

Arâzî ale’l-umûm binde dört vergi ile mükelleftir. Öşürle mükellef olmayan orman ve mer‘âlar akâr nisbetinde binde on vergi verir. Hân ve hamâm dükkân ve mağaza gibi bi’l-umûm akâr binde on vergisiyle mükelleftir.

Ferâğ harçları

Mülk emlâkdan binde on.

Vefâen ferâğ harcı binde beş.

Arâzî-i emîriyye ve tahsîsât kabîlinden olan arâzîden binde elli

Vefâen ferâğ harcı binde beş.

Bi’l-icâreteyn tasarruf olunan emlâkdan binde otuz kuruş.

Vefâen ferâğ harcı binde on beş kuruş.

Bi’l-umûm vefâen ferâğ mu‘âmelesinin fekkinde binde bir kuruş harç istîfâ olunur.[214]

[214]205 boş, 206 sayfa Yunanca karışık tutulmuş notlar içermektedir.

[207] Bir Vilayetten Diğer Vilayat Dahilindeki Mutasarrıflıklar ile Muhabereye Mahsus olup Vilayet vasıtasıyla Bab-ı Ali'den mevrud Miftahdır

Elif	**Be**	**Pe**	**Te**	**Se**	**Cim**	**Çe**	**Ha**	**H_1**	**Dal**	**Zel**	**R_1**
45	48	23	55	41	62	39	46	65	34	69	54
77	85	79	81	95	99	68	83	92	78	91	81

Ze	**Je**	**Sin**	**Şin**	**Sad**	**Dad**	**T_1**	**Z_1**	**Aln**	**Gayn**	**Fe**	**Kaf**
42	52	62	78	35	27	19	11	59	15	44	31
51	86	98	73	74	56	38	29	98	64	61	88

Kef	**Lam**	**Mim**	**Nun**	**Vav**	**He**	**Lamelif**	**Ye**	**Hemze**
21	16	32	25	13	26	72	12	
84	63	53	43	37	89	96	24	

[208]

Açmak için

11	Z_1	25	Nun	38	T_1	51	Ze	62	Cim	74	Sad	86	Je
12	Ye	26	He	39	Çe	52	Je	63	Lam	77	Elif	88	Kaf
13	Vav	27	Dad	41	Se	53	Mim	64	Gayn	78	Dal	89	He
15	Gayn	29	Çe	42	Je	54	Re	65	H1	79	Pe	91	Zel
16	Lam	31	Kaf	43	Nun	55	Te	68	Çe	81	Te	92	H_1
19	T1	32	Mim	44	Fe	56	Dad	69	Zel	82	Sin	95	Se
21	Kef	34	Dal	45	Elif	58	Şin	71	Re	83	He	96	Lam
23	Pe	35	Sad	46	Ha	59	Ayn	72	Lam	84	Lam	97	Sin
24	Ye	37	Vav	48	Be	61	Fe	73	Şin	85	Be	98 Ayn	

[209]
Devletli Derviş Paşa Hazretleriyle Muhabere Şifresi

Elif	**Be**	**Pe**	**Te**	**Se**	**Cim**	**Çe**	**Ha**	**H_1**	**Dal**	**Zel**	**R_1**
33	25	11	14	85	45	19	21	98	39	15	68
44	88	22	32	99	27	34	35	77	46	37	29

Ze	**Je**	**Sin**	**Şin**	**Sad**	**Dad**	**T_1**	**Z_1**	**Ayn**	**Gayn**	**Fe**	**Kaf**
16	57	48	73	52	13	12	53	74	63	61	51
31	41	69	73	95	97	43	36	18	23	71	38

Kef	Lam	Mim	Nun	Vav	He	Lamelif	Ye	Hemze
96	55	59	86	42	56	94	92	75
82	49	26	47	58	24	72	54	28

[210][215]

Açmak için

11	Pe	27	Cim	44	Elif	61	Fe	78		98	H_1
12	T_1	28	Ye	45	Cim	63	Gayn	79		99	Se
13	Dad	29	RE	46	Dal	64		81			
14	Te	31	Je	47	Nun	65		82	Lam		
15	Zel	32	Te	48	Sin	66		83			
16	Je	33	Elif	49	Lam	67		84			
17	Fe	34	Çe	51	Kaf	68		85	Se		
18	Z1	35	Ha	52	Sad	69	Sin	86	Nun		
19	Çe	36	Je	53	Z_1	71	Gayn	87	Be		
21	Ha	37	Fe	54	Ye	72	Lam	89			
22	Pe	38	Z_1	55	Lam	73	Şın	92	Ye		
23	Gayn	39	Çe	56	He	74	Ayn	94	Lam		
24	He	41	Je	57	Je	75	Hemze	95	Şın		
25	Be	42	Vav	58	Vav	76		96	Kef		
26	Mim	43	Dad	59	Mim	77	Gayn	97	Sad		

III.BÖLÜM

[215]2011-220 arası sayfalar Yunanca karışık tutulmuş notlar içermektedir.
1.Defter 220. Sayfaya kadar numaralandırılmıtır. Metinbundan 11 sayfa kadar da kısmen Fransızca daha çok özel sağlık problemleriyle (Örn.İdarar tahlili, günlük diyet listeleri, alınması gereken ilaçlar vb.)alakalı karışık notlar içermektedir.

DEFTER-İ ABİDİN PAŞA-II (METİN)

1.1. İçindekiler

Devletli Abidin Paşa hazretlerinin sülale-i tahiresi	1
Devletli Abidin Paşa hazretlerinin tercüme-i hâli	3
Saadetli Rasih Beyefendi hazretlerinin tarih-i tevellüdü	10
Ali Ekrem Bey'in tarih-i tevellüdü	11
Arif Bey'in tarih-i tevellüdü	11
Leyla Hanım'ın tarih-i tevellüdü	12
Selim Kıço ihbârâtının bî-esas olduğuna.	12
Şendiyela Çiftliği hakkında ilâm.	13
Margılıç kazası mazbatası sureti	15
İspataran Çiftliğinin mübayaası hakkında Margılıç Kaymakamlığına tahrirât	16
Adana Defterdarlığı'na muhasebe hakkında vali paşa hazretleri tarafından takrir	17
Vali paşa hazretlerinin maaşına beş bin kuruş zam olunduğuna dair.	17
Bu dahi.	18
Ankara'daki icraata dair başkitabete yazılan ariza.	19
Ermeni işinden dolayı mahzûziyet ve selâm-ı şâhâneyi mübeşşir telgrafname.	21
Silifke Sandık Emini Vasil Efendi'nin hesab pusulası tobra içindedir.	22
Ankara Malsandığına seksen bin kuruşun teslimine dair ilmuhaber.	22
Ankara Defterdarlığından adana Defterdarlığı'na yazılan telgraf	23
Adana Defterlığı'ndan cevâben gelen tahrirât.	24
Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin ilk memuriyetleri	25
Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin Ankara'da icra eyledikleri asar-ı Hayriye.	26
Ankara'da umûr-ı maarifin terakkisi hakkında.	30
Serseri ve mazına-i sû-i eşhâs hakkında nizamname	33
Düvel-i mütehâbbe süferasıyla imza olunacak mazbata ve protokol.	37
Ecnebiler hakkında emirnâme-i sâmî	41
Taşradaki ecnebiler hakkında ifa olunacak merasim-i teşrifatiyeye dair tahrirât.	43
Tâbi‘iyyet-i Osmâniyye kanunnamesi.	51
Medyûn-ı mîrî olanlar hakkında dahiliyeden	53
Amiraller hakkında Dahiliye’nin emri sureti.	48
Medyûn-ı mîrî olanlar Emlakı hakkında olunacak muameleye dair.	56
Memurin muhakemesi hakkında Şûrâ-yı Devlet layihasıyla emirnâme-i sâmi.	58
İdare-i mülkiye kanunu.	63
Usûl-i intihâbiye.	64
Valilerin vezâifi.	66
Vilayetin vezâif-i asliyesi hakkında talimat.	70

Vezâif-i islahiyeye dair.	71
Vilayetin vezâif-i daimesi hakkında.	74
Zabıta-i adliyeye dair.	77
Erbâb-ı cünha ve cinayet hakkında dahiliye tahrirâtı.	78
Usûl-i muhakemât-ı cezaiyenin 15. Maddesine zeyl.	81
Muhaberât-ı telgrafiye hakkında telgrafnâme-i sâmi sureti.	81
Memalik-i mahrûsedeki düvel-i ecnebiye konsolosları hakkında nizamnâme tercümesi.	82
Teb'a-i İraniye hakkında icra olunacak muameleye dair.	87
Devlet-i Aliyye ile İran Devleti beyninde mün'akid mukâvelenâme.	89
Mezkûr mukâvelenâmelerin ahkâmını müfessir emirnâme-i sâmi.	94
Konsoloslarla cereyan edecek müzâkerât hakkında.	97
İslam ve Hıristiyan nüfusları miktarı.	97
Fî 27 Receb sene 316 tarihinde sabaha karşı görülen bir rüyanın tarifi.	185[216]
Havale hakkında Sadarete yazılan arîza.	98
Kavaid-i Farisi	191[217]
Cevaben gelen emirname-i sami.	100
Merzifon-Anteb mektebleri ahvalinin teftişi hakkında şifrelü telgrafname.	102
Süfera-yı ecnebiyenin esamisi.	103
Şimendifer hakkındaki nutkun sureti.	104
Vilayet ile elviye beyninde muhabereye mahsus şifre.	108
Memalik-i şahanede bulunanlar hakkında yazılan layiha	109
Ankara'daki icraatı havi yazılan rapor sureti.	112
Ankara'daki zamm-ı maaşın kema-kan itasına dair telgrafname-i sami.	121
Ankara'daki zamm-ı maaşın kema-kan itasına dair dahiliyenin telgrafı.	121
İrab ile coğrafya hakkında	121
Rodos'da sur-ı safa nam mevkideki hane arsanın kuyud-ı hakanisi.	125
Arz-ı ihtida edecekler hakkında adliye nezaretinin tahriratı	128
Ecnebi konsolosları namına posta ile vürud edecek evrak-ı havadisden dört nüshaya kadar olanlarının itasına ve külliyetlisinin menine dair dahiliye tahriratı.	129
Memalik-i şahanede ecnebiler tarafından hane suretinde inşa ve iştira olunan yerlerin mekteb ve mabed şekline koymayacaklarına dair kendilerinden sened alınması hakkında Dahiliye tahriratı.	130
Köy köy satılacak aşar hakkında başkitabete yazılan tahrirat.	130
Vilayat-ı malumede mevcud İslam ve Ermenilerin miktarını mübeyyin vergi muamelatına dair.	133
Vergi muamelatına dair.	133
Bir vilayetten diğer vilayat mutasarrıflarıyla muhabereye mahsus şifre.	135

[216] Metnin içindekiler kısmındaki sayfa numaralarına sadık kalınmıştır.
[217] Metnin içindekiler kısmındaki sayfa numaralarına sadık kalınmıştır.

Devletlü Derviş Paşa ile muhabereye mahsus şifre	136
Fransızlı ile Amerikalının teftiş-i emvalleri hakkında.	178
Mabeyn-ı hümayun ile muhabereye mahsus hususi şifre.	137
Ankara'da idam ve nefy olunan Ermenilerin esamisi.	145
Ceza kanununun altmış altıncı maddesine zeyl.	147
Ceza kanununun elli sekizinci maddesine zeyl.	147
İdare-i umur-ı maliye hakkındaki talimatın bazı maddeleri	148
Ordu ve fırka-ı hümayunlar havalatının vaktiyle tesviyesine dair telgrafname-i sami.	149
Mayıs haziran Temmuz aylarında devr ve teftiş ifası hakkında dahiliye tahriratı.	149
Vilayetin tebdiline lüzum olmadığına dair telgrafname-i sami.	150
Sakız'dan Midilli'ye hareket olduğuna dair makamat-ı aliyeye şifreli telgraf.	150
Mabeyn-i Hümayundan vürud eden cevab, şifreli telgraf.	150
Kapitilasyon hakkında makamat-ı aliyeye yazılan şifreli telgraf.	151
Eşya-yı memnua hakkında emirname-i sami.	154
Sakız-Midilli-Limni-Rodos kalelerinde istihkamat inşasına hacet olmadığına dair dahiliye nezaretinin tahriratı.	154
Çiftlikat hisseleri.	156
Ankara'da bazı esami.	157
Rodos'da bazı esami.	159
Adana'da bazı esami.	160
1313 senesi muvazenesi.	161
Vilayat ile elviye beyninde muharebeye mahsus şifre, yeni.	163
Cezâyir-i Bahr-ı Sefid vilayetinin nüfus ve sairesini mübeyyin cedvel ve Rodos'taki teba-i Ecnebiyenin miktarı.	165
Nevahi hakkında cedvel.	167
Eylül ve Teşrin-i Evvel aylarına mahsus takvim.	169
Rasih Bey'in adresi.	178
Sömbeki? Ve Kalimnoz cezirelerindeki hane taharrisi hakkında dahiliyeden.	179
Adana vilayetindeki çiftlikatın dönüm, mevki ve senedat-ı hakanilerine dairdir.	211-212
Kınalı ve Lamari? kışlakların senevi iradları.	213-214
Silifke ve Ağbada Bulunan Hayvanat	228
Devlet-i Aliyye ile Yunan Hükümeti Beyninde Akd ve İmza Olunan Mua'ahede-i kat'iyye-i Sulhiyyenin Altıncı ve Dokuzuncu Maddeleri	1-182
Yunan ve Sırb Mukavelenamelerinin bazı maddeleri	
Almaya İmparatorunun Telgrafnamesi sureti	183
Amirallerle olunacak merasime dair Dahiliyenin şifreli sureti	219
Yunan vapurunun bazı iskelelere uğraması için bahriye tahriratı	220
Cezâyir-iBahr-ı Sefid Muvazenesi	-296[218]

[218] Metnin içindekiler kısmındaki sayfa numaralarına sadık kalınmıştır.

1.2. DEFTER-İ ABİDİN PAŞA-II

[1]

Devletli Abidin Paşa Hazretlerinin Sülale-i Tahiresi[219]

Esbak hâriciye nâzırı olup [elân][220] Cezâir-i Bahr-ı sefîd Adana valisi bulunan devletlü Abidin Paşa hazretlerinin pederinin ismi Ahmed bin Zeynelabidin idi. Merhûm-ı müşârun-ileyh Ahmed Devlet-i Aliyye'de bir çok hidemât-ı mebrûrede bulunmuş ve Arnavutluk'tan kalkıp Prveze'de tevattun ile bir çok emlâk ve çiftlikât ve sefâine mâlik idi. Hasbel'l-kader Konya cânibine bâ-irâde-i seniyye me'mûr oldukda bin iki yüz altmışbeş senesi Ramazan-ı şerîfinin yirmi altıncı leyle-i kadr günü irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Merhûmun mesken-i mübâreki Konya'da Sultan Alaadin'in medfûn olduğu türbenin bağcesinde medfûn olup mezartaşının üzerinde işbu ibare mestûrdur.

Ah mine'l-mevt

An livâ-i divinaden

An-kazâ-i kaladan

An karye-i Loposdan

Oldur dergâh-ı muallâdan

An rütbe-i ûlâdan

Ahmed bin Zeynelabidin câm

Sene 1264

[219] Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.
[220] Bu ifade, metne daha sonra Paşa tarafından kırmızı kalem ile eklenmiştir.

İbtidâ kabrinde bu ibare mahkûk idi ba‘dehû yeniden bir türbe-i a‘lâ inşâ olundu ve yeni türbede başka ibareler yazıldı. Müteveffâ-yı müşârun-ileyh hîn-i vefâtında altmış iki altmış üç yaşında ortadan yüksekçe gâyet beyazü’l-levh lahmine dolgun zekâvet ve şecâ‘at-ı fevkalâde ile meşhûr pederinin ismi Zeyne’l-abidin idi pederinin dahi Devlet-i aliyye’nin bir çok hidemâtında ve kendisi Yanya vilâyeti dâhilinde Korfu cezîresi karşısında Lopes nam mevki‘ dilgüşâ **[2]**ikâmet ve orada vefat etmiştir kıyâfeti merhûm-ı müşârun-ileyh oğlu Ahmed’e müşâbih ve lekn-i kuvve-i kalemiyyesi ziyâde olup hatta otuz cild kitabdan ziyade kendi eliyle yazdığı mütevâtir ise de hayfâ ki cümlesi vaktiyle kâmilen mahv ve telef olmuştur.

Zeynelâbidin’in pederi Ali idi. Müvellidi Delvine kasabasında olup kısa boylu esmerce dirayet ve cesareti oğlu müşârun-ileyh Zeynelabidin’den daha aşağı idi hidemâtı dahi orta bir raddededir. Ali’nin pederi Hüseyin idi. Müşârun-ileyh evlad-ı Arabdan olup kendisi ekserî tevâtüre göre Şam’dan hasbel’l-kader hicretle Yanya vilâyeti dahilinde Delvine kasabasına müvâsalet etdiğinde kendisinde görülen zekâ ve cesareti hasebiyle Delvine hânedânından birinci familya ile kesb-i karâbet ile bir kız alıp te’ehhül etmiş ve bu müddet Delvine’da kaldıktan sonra tabi‘atindeki sertliği hasebiyle azîm bir arbede meydana getirerek Delvine’yı terk ile zikr olunan Korfa cezÎresi karşısında Lopes karyesinde meşhûr Bakkaloğlu ile bi’l-ittifâk tevattun etmiştir kaddi uzun rengi esmer idi müşârun-ileyhin diyâr-ı Arabdaki hânedânı içün bir çok şeyler beyan olunur ise de esâmî ve hakîkat-i hâl mazbût olmadığından bu kadarla iktifâ olundu müşârun-ileyh Hüseyin’in Korfu’ya karşı Lopes karyesine geldiği tarihi tahmînen bin yüz iki tarihinde olmalıdır ki bu tarihten itibaren yüz doksan sene mürûr etmiş demektir.

[3]Konya’da müteveffâ-yı muma-ileyh Ahmed’in kabri kolay bulunmak içün diğer sahifede zikr olunduğu üzere merhûm Sultan Alaaddin’in türbesine tahminen sekiz on hatve olmalı ve kabrini gören Konya’da Şeyh Kutbî Efendi ve mektûbu izzetlü Nâzım Bey ve isimleri untulmuş ve lakin bin iki yüz doksan sekiz rûmî tarihinde Konya mahkeme-i istinâfında aza bulunup kabr-i mezkûru unutulmamak içün mûmâ ileyh Nazım Bey kendilerine göstermiştir.

(Adana’da yazıldı) Ondan sonra yeniden türbesi inşa olundu

Devletli Abidin Paşa Hazretlerinin Tercüme-i hâli[221]

İsmim Abidin pederinin ismi Ahmed Zeynelabidin merhûm-ı müşârun-ileyh rütbe-i ûlâdan olup devlet-i ebed-müddet-i aliyyede birçok hidemât-ı mebrûrede bulunmuştur familyanın şöhreti Dino'dur bin iki yüz elli dokuz sene-i hicriyyesi Rebiülevvelinin on birinci Çarşamba gecesi saat dört raddelerinde Preveze şehrinde pâ nihade-i âlem-i şuhûd oldum yedi yaşında iken Türkî ve Yunânî lisanlarını okuyup yazmaya başladım ve dokuz yaşında iken Türkçe Arapça içün hânemizde hoca var iken bir de Preveze'de vâki' Kala içindeki mektebe gider idim tahsîl-i ulûma meylim anlaşılmasından dolayı lisan-ı arabî ve fârisîde yed-i tûlâsı olan Osman Efendinin işi hocalık değil iken Preveze**[4]**câmi'-i şerîfinde mahzâ bir medrese açup âcizleriyle diğer beş talebeye beş sene sarf ve nahiv ve mantık ve fârisîden Gülistan ve Hâfız Şirâzî ile fenn-i kitâbete dahi çalıştırmış ve mü'ahharandahi mütenevvî-i şerîfle kesret-i iştigâl üzere meşgûl olunmuşdu. O sırada Yunanistan'ın meşhûr hocalarından Komonos nam zât her nasılsa Yunanistan'ı terkle Preveze'ye geldikde Yunan lisanında şâir-i meşhûr Homeros'un eş'ârına kadar ki mü'ellifîn-i Yunâniye'yi ikmâl ile baraber ilm-i hesab ve Coğrafya ve kozmoğrafya ve ilm-i tabi'at gibi ulûmu ve haftada üç defa Fransız lisanını tedrîs eder idi.

Çend sene zarfında bir tarafdan mûmâ ileyh Komonos ve diğer tarafdan mûmâ ileyh Osman Efendiden ulûm ve elsine tahsîl etmekte iken hasbel'l-icab Yanya'ya gidip Fransız lisanını ilerletmek içün Yunan mektebindeki Fransız hocası Mösyö Kaftacoğlu'dan tûl müddet ders aldım ba'dehû silahşor oldukda merhûm Fuad Paşa'nın emriyle Fransız lisanına daha ziyâde kesb-i mahâret etmek içün Der-aliyye'de Rum nam Fransız mektebinde iki sene yedi ay devam edüp Fransız lisanında kesb-i mahâret eyledim şimdi lisan-ı Türkî ve Yunâni ve Fransızcayı tekellümden başka elsine-i mezkûreyi kemâl-i suhûletle yazarım ve arabî ve fârisî lisanlarında dahi okuduğumu anlar ve hangi manayı ister isem elfâzını düşünerek tekellüm edebilirim mukaddem mûmâ ileyh hocalardan tedrîs olunup ba'dehû bir çok

[221]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

mütâla‘âtım hasebiyle (dervâ …teşrîf) ve ekonomi politik ve hukuk-ı milel ve filozofî üzere eski ve yeni **[5]**Sistemlerde kesb-i mahâret eylediğimi kaviyyen ümit eylerim te’lifâta gelince gazetelerde yazdığım bir çok bendlerden başka ‘Devlet-i âliyye ile sair devletlerin düyûnâtı ve istikrâzâtın sûret-i akdi ve borsalarda konsolid ve sâir fonda muâmelâtı hakkında’ maârif nezâret-i celîlesinin 19 Rebiülâhir sene 1291 tarihli ruhsatnâmesiyle bir te’lîfim olduğu misillü Avrupa devletlerinin usûlü gözetilerek memâlik-i mahrûsenin ahvâline münâsib meclis-i meb‘ûsân ihtihâb nizamnâmesinin tanzîmi Bab-ı âlî’den âcizlerine havâle buyrulması üzerine buna dâir bir çok te’lîfât mütâla‘a ile birinci ve ikinci derece intihâbı hâvî kaleme alınıp şûrâ-yı devlet heyet-i umûmiyyesinden ba‘de’t-tasdîk heyet-i meb‘ûsân ve ayâna havâle olunmuş olan nizamnâmeyi tanzîm eyledim ve Yunan lisanında yazdığım eş‘ârın bir kısmı Der-aliyye’de tab‘ olunan Neologos ve Konstantinopolos gazeteleri tab‘ ve neşr edüp umûm matba‘anın tahsînini câlib ve ba‘dehû risâle olarak ayrıca tab‘ olunmuştur ahîren dahi mesnevî-i şerîfi tercüme ve şerh ederek altı cild şerh-i âcizânem ve kasîde-i bürdeye olan şerhim kezâlik ma‘ârif nezâret-i celîlesinin ruhsatyla tab‘ ve neşr olunarak rağbet-i umûmiyyeyi kazanmıştır. *“sa‘âdet-i dünya namındaki eserim dahi nezâret-i müşârun-ileyhânın ruhsatnamesiyle tab‘ olunmuştur”*

Silahşorluk hizmetinin ibtidâ-yı küşâdı olan bin iki yüz yetmiş dokuz senesinde şubat ibtidasında Der-aliyye’ye gelip bin iki yüz seksen sene-i hicriyyesi Ramazanının altıncı ve bin iki yüz yetmiş dokuz sene-i rûmiyyesi şubatının birinci gününden itibaren iki yüz elli kuruş silahşorluk maaşı aldım silahşorluğun lağvi tarihine kadar**[6]**Hizmet-i mezkûrede yirmi iki ay istihdâm olundum seksen dört senesi Cemaziyelâhiresinin birinci ve seksen üç senesi Eylülünün on sekizinci gününden itibaren iki bin iki yüz elli kuruş maaşla mutasarrıf muavinliği inzimâmıyla Preveze merkez kaimmakamı tayin olunup bir hayli müddet Preveze’de mutasarrıf vekîli oldum tarih-i tayininden yedi ay sonra merkez kaimmakamlarının lağvi hasebiyle seksen altı senesi Rebiülâhirinin birinci ve seksen beş senesi haziranının yirmi dokuzuncu gününden itibaren dört bin kuruş maaşla ol vakit birinci sınıf kaimmakamlık bulunmuş olan Narda kazası kâimmakâmlığına tayin olunarak on yedi ay zarfında kazâ-i mezkûrda inşâ eylediğim turuk ve icrâ eylediğim sâir hidemât

üzerine pek çok tahsinnameler aldım daha a‘lâ bir kaimmakâmlığa tayin olunmak içün ba-emri merkez-i vilâyetden istenilmiş isem de zaten Der-aliyye’ye gitmeyi tasmîm eylediğimden başka kaimmakamlık istemeyip keyfiyeti vilâyete arz ile Der-aliyye’ye avdet-i âcizânemde İzmir vilayetinde istihdâm olunmak üzere bâ-emirnâme-i sâmî İzmir’e gittim İzmir’de bir çok seneden beri teşekkül eden hırsız kumpanyalarından herkesi bîzâr kılup hiçbir çare bulunamamış iken bu kumpanyaların zâhire ihrâcı âcizlerine havale buyrularak iki ay zarfında bilâ-inkıtâ‘ icrâ eylediğim istintâklar hasebiyle hırsızlar ve bir çok eşya-yı mesrûka meydana çıkıp meşhûr hırsızlardan yetmiş dört nefer evvel ve âhir işledikleri cinâyâtı icrâ eylediğim istintâklarda ikrâr eylemiş ve ikrârlarıçün istintâkdan başka hiçbir tazyîkâta giriftâr olmadıkları bir çok memurlar huzûrunda itiraf ile İzmir’ce bir sûret-i fevka’l-âdede **[7]**Memnuniyet hâsıl olarak ol vakit İzmir valisi bulunan übbühetlü devletlü Sadık Paşa hazretlerinin inhâsı üzerine seksen sekiz senesi Rebiülevvelinin yirmi dördüncü ve seksen yedi senesi mayısının dokuzuncu günü uhde-i âcizâneme rütbe-i sâniye ve Avusturya devleti tarafından Koron Döfernişanının üçüncü rütbesi tevcîh ve i‘tâ olunmuş ve mahkeme-i nizamiye ilmiyeden olmak mukarrer bulunduğundan iki bin iki yüz elli kuruş maaşla seksen sekiz senesi Saferinin birinci ve seksen yedi senesi nisanının dokuzuncu günü İzmir’de zikr olunan mahkemeye reis-i sani tayin olundum on aydan sonra riyâset-i mezkûre lağv olunduğundan bilâ-tehîr yani seksen dokuz sene-i hicriyesi Rebiülâhirinin yirmi üçüncü ve seksen sekiz senesi haziranının on sekizinci günü terfî‘an sâniye mütemayizliğine beraber Sofya mutasarrıflığına tayin buyrulduğuma dâir irâde-i seniyye şeref-zuhûr etmiş idi İzmir’den henüz Der-aliyye’ye gelmiş ve mahall-i me’mûriyetime azîmet etmemiş iken meşhûr Hirş ve kumpanyanın kazâ-i erba‘a dâhilinde olan bazı metâlib ve tekâlif-i bâridesini bir hüsn-i sûretle tesviye etmek içün dört bin beş yüz kuruş maaşla seksen dokuz senesi Cemâziyelûlâ ibtidâsından ve sekiz senesi Haziranının yirmi beşinci gününden itibaren kaza-i erba‘a mutasarrıflığına tahvîl-i memuriyet edüp seksen dokuz senesi Ramazan-ı şerîfinin beşinci ve seksen sekiz senesi Teşrîn-i evvelinin yirmi beşinci günü kazâ-i erba‘a mutasarrıflığından taltîfen altı bin yedi yüz altmış kuruş **[8]**Maaşla Tekfurdağı mutasarrıflığına ve doksan sene-i hicriyyesi Receb-i şerîfinin yirmi dokuzuncu ve seksen dokuz sene-i rûmiyesi eylülünün dokuzuncu günü Tekfurdağından kezâlik taltîfen sekiz bin beş yüz kuruş maaşla

Varna mutasarrıflığına ve doksan senesi Zilkadesinin dördüncü ve doksan senesi Kanunı evvel mahının on birinci günü rütbe-i evveli sınıf-ı sânisiyle ve on bin kuruş maaşla ve Edirne'den Der-aliyye'de Galata Borsa'sı komiserliğine tayin buyruldum mezkûr komiserlikte bulunduğum altı sene zarfında bâ-irade-i seniyye 20 Ramazan sene 93 ve 25 Eylül sene 92 tarihiyle kanun-ı esâsî komisyonu ve kezâlik bâ-irâde-i seniyye 13 Şevval sene 93 ve 29 Teşrin-i evvel sene 92 tarihiyle Hersek ve Bosna iânât komisyonu ve C. Sene 94 ve 2 haziran sene 93 tarihinde meclis-i ganâyim-i bahriye azalıklarına bilâ-maaş tayin buyrulduğum gibi Borsa komiserliği uhde-i âcizânemde kalmak üzere rütbe-i ûlâ sınıf-ı evveli ile Arnavutluk hânedânından mürekkeb Yanya'da teşekkül eden komisyon-ı fevka'l-âde riyâsetine tayin olundum Borsa komiserliğinden umûmen olunan tankîhât sırasında maaş-ı âcizânem altı bin kuruşa tenezzül eylediğinden riyâset-i mezkûre hasebiyle maaşıma dört bin kuruş kuruş zam vukû' bulmuştur.*riyâset-i mezkûrede iken Yenişehir mutasarrıflığı dahi vekâleten tayin buyrulup iki mah kadar Yenişehir mutasarrıflık vekâletinde bulundukdan sonra tekrar Yanya'ya avdet ile riyâset-i mezkûre umûruyla meşgûl olup*komisyon-ı mezbûrun lağvinden sonra yine Der-aliyye'de Galta Borsa'sı komiserliğine avdet edüp me'mûriyetime devam etmekte iken devletlü Ahmed Muhtar Paşa hazretleriyle Yunan hudûd meselesi içün tayin olundum mezkûr komiserliği müteâkib yirmi bin kuruş maaşla ve iki yüz yirmi beş lira harcırâh ile doksan altı senesi Recebinin birinci ve doksan beş **[9]**senesi haziranının sekizinci günü Diyarbekir vilayeti ile Ma'mûretü'l-aziz ıslahât birinci komiserliği dahi ilâve-i me'mûriyet olarak bâ-irade-i seniyye uhde-i âcizâneme tevcîh ve ba'dehû Diyarbekir Ma'mûretü'l-azîz Sivas komiserliği kemâkân bâkî kalmak üzere Rumeli beylerbeyiliği pâyesiyle ve yirmi bin kuruş maaşla doksan altı senesi Ramazan-ı şerîfinin onuncu ve doksan beş senesi ağustosunun on beşinci günü Sivas vilayeti valiliği uhde-i âcizâneme ihâle buyrulmuştur Sivas'ta altı mâh kaldıktan sonra 17 Rebiülevvel sene 97 ve 16 Şubat sene 95 tarihinde Selanik vilayeti valiliğine tayin olundum Selanik valisi iken Der-aliyye'ye celb olunarak gurre-i Receb sene 1297 ve 27 Mayıs sene 96 tarihinde rutbe-i vezâretle hâriciye nezâret-i celîlesine tayin ve üç mah kadar hâriciye nezâretinde kaldıktan sonra vükelâ-yı sâire ile bi'l-infisâl beş ay müddet beşer bin kuruş ma'zûliyet maaşı aldım ba'dehû 21 Safer sene 98 ve 10 Kanun-ı sani sene 96 tarihinde Adana valiliğine ve Adana valiliğinde dört sene yedi

ay on dört gün kaldıktan sonra ikinci defa olarak 20 Zilhicce sene 302 ve 18 Eylül sene 301 tarihinde Sivas valiliğine ve Sivas valiliğinde dahi on ay me'mûriyetim devam edüp ba'dehû 5 Şevval sene 303 25 Haziran sene 302 tarihinde Ankara valiliğine tayin olunarak bi-lütfihî te'âlâ bu güne kadar sâye-i meâli-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde Ankara vâliliğinde bulunuyorum Selanik valiliğine tayin buyrulduğum sırada 17 Rebiülâhir sene 97 ve 17 Mart sene 96 tarihinde ikinci rütbeden mecîdî nişan-ı zîşânı ve taltîfen taraf-ı hazret-i hilâfetpenâhîden bir kılınç ve bir çift rovelver

[Cezâir-i Bahr-ı sefîd vilâyeti valiliğine tarih-i tayinim 8 Kanun-ı evvel sene 309 işe mübâşeretim 31 Kanun-ı evvel sene 309][222]**[10]**İhsân ve hâriciye nezâretinde bulunduğum sırada 16 Kanun-ı sani sene 300 tarihinde İspanya devleti tarafından dahi üçüncü Karlo nişanının birinci rütbeden bir kıtası i'tâ buyrulduğu gibi Adana'ya vali olduğum sırada 23 Safer sene 98 ve 12 Kanun-ı sani sene 96 tarihinde tebdîlen birinci rütbeden nişân-ı mecîdî ve Ankara valiliğinde iken 12 Zilhicce sene 303 ve 30 Ağustos sene 302 tarihinde gümüş imtiyâz madalyası ve 18 Şaban sene 306 ve 7 Nisan sene 305 tarihinde birinci rütbeden Osmânî ve haremim Ümmügülsüm hanım dahi 22 Zilkade sene 306 ve 8 Temmuz sene 305 tarihinde tebdîlen rütbeden şefkat nişân-ı zîşânı ihsân buyrulmuştur.

Müddet-i me'mûriyetimde yalnız hâriciye nezâretinden infisâl ettim diğerlerinden azl ve infisâlim vukû' bulmayarak terfî' ve tebdîl sûretiyle tayin buyrulmuştur şimdiye kadar derece derece nâil olduğum rütbe ve nişân-ı zîşânların ru'usu ve berevât-ı aliyyesi ile valilik fermân ve vezâret-i menşûr-ı âlîsinin sûret-i musaddakaları merbûtan takdîm kılınmıştır ol bâbda.

[222] Metne sonradan derkenar olarak eklenmiştir.

Saadetlü Râsih Beyefendi Hazretlerinin tarih-i Tevellüdü

Rasih Bey bin sekiz yüz yetmiş iki sene-i mîlâdîsi Mayısının yirmi beşinci Perşembe günü saat sekiz raddelerinde Preveze kasabasında Rasih Beyin haremi ismetlü Safvet hanım Narda'da bin iki yüz doksanda (1290) Kanun-ı sanisinin on dokuzuncu günü cumartesi günü ikindi üstü saat dokuzda tevellüd eyledi pâ-nihâde âlem-şuhûd olmuştur.

[11]

Ali Ekrem Bey'in Tarih-i Tevellüdü[223]

Rasih Beyin mahdûmu hafîdim Ali Ekrem Bey üç yüz altı senesi Kanun-ı sanisinin yirmi dokuzuncu Salı günü saat dokuz raddelerinde Ankara'da hükûmet dairesinin harem dairesinde cadde ve kapuya karîb ikinci kat odasında tevellüd eylemiştir.

Cenâb-ı mîr Râsih dûd-ı mâ-nezîb-i asâlet kim necâbetle serbest-i bpâkin icâd eylemiş Yezdân

Sezâ-i fahr etse zâtıyla peder paşa-yı zîşânı ki böyle bir halef görmez ne gördüm âlem-i imkân

Zehî tâli' ki ol nesl-i necîbin sulb-i pâkinden doğup bir necil-i sa'd-ahter cihânî eyledi şâdân

Hafîd-i nâzenîn Abidin Paşa-yı erkemdir Acemî dâyesi Zühre olursa hâdimi Geyvân

Eb-i âlî Nejâd ve cedd-i pâkiyle o ma'sûm masûn eyleye İlâhî bed-nazardan her dem her an

Duyup teşrîfini dünyaya âgâh yazdı tarihin Ali Ekrem Bey oldu revnak-ı gehvâre-i deveran

Arif Bey'in Tarih-i Tevellüdü[224]

Rasih Beyin mahdûmu diğer hafîdim Arif Bey bin sekiz yüz doksan iki sene-i miladiyesine müsâdif bin üç yüz sekiz sene-i rûmyesi mayısının birinci Cuma gecesi yani Perşembe günü akşamı saat altıda Der-aliyye'de Fazlı Paşa mahallesinde

[223]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[224]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Bindirek civarında Fuad Paşa'nın türbesi ittisâlnde hâkim Esad Efendi'nin hânesinden bir ev arasında bir hânede dünyaya gelmiştir.

[12] Leyla Hanım'ın Tarih-i Tevellüdü[225]

Rasih Beyin kerîmesi hafîdem Leyla hanım bin üç yüz dokuz senesi teşrin-i evvelinin beşinde Ankara'da hükûmetin harem dâiresinde tevellüd etmiştir.

Selim Kıçon İhbârâtının bî-esas Olduğuna

Dâhiyle nezâret-i celîlesinden şeref-vârid olan tahrîrât sûretidir

Selim Kıçon imzâsıyla taraf-ı sâmî-i cenâb-ı sadâretpenâhîye takdîm olunup bâ-tezkire-i sâmiye irsâl buyrulan ve şûrâ-yı devlete havâle olunan lâyihada vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan bir takım arazinin zât-ı devletleriyle harem-i âlîleri tarafından Sazlık denilerek cüz'î bir bedel ile tefevvuz olunduğu dermiyân ve ihbâr olunmaktan nâşî vergü emânetiyle cereyân eden muhâbere ve olunan müzâkere üzerine dâhiliye dâiresinden kaleme alınan ve icrâ-yı icâbı bâ-buyruldı-i âlî teblîğ ve irâde buyrulan mazbatada arazî-i mezkûreden bir kısmı usûl ve kâidesine tevfîkan ashâbından tefevvuz olunmuş ve bir kısmı müte'allik buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mûcibince ihâle kılınmış olduğu emânet-i müşârun-ileyhânın cevâbından anlaşıldığından muhbir-i mûmâ ileyhin bu arazi hakkında ihbâr ve dermiyân eylediği sû-i isti'mâlâtın bî-asıl ve esâs olduğu tahakkuk eylemiş olmağla kendüsine cevâb i'tâ ve mezkûr sazlığın uhde-i âlîlerine sûret-i ihâlesi hakkında mukaddemâ şeref-tastîr buyrulan emirnâme-i sâmî mûcibince ihyâ ve i'mâriyle tasarrufu içün dahi savb-ı âlîlerine tebliğât-ı i'tâsı gösterilmiş olmağın ol vechle icrâ-yı îcâbı bâbında

[225]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[13] Şendiyela Çiftliği Hakkında İlam

Şendiyela çiftliği için evraktır.

Yanya vilâyeti dâhilinde Margılıç kazasına tâbi‘ Liforat karyesi ahalisinden iken bundan akdem vefât eden Kasım Ağa ibni Mehmed Ağa Cabbâr’ın sulb-i sağîr oğlu Seyyid Bey tesviye-i umûruna kıbel-i şer‘den bâ-hüccet-i şer‘î mansûb-ı vasîsi Labor karındaşı yine o köyde Abdürrezzak nam kimesne kazâ-i mezbûr meclis-i de‘âvîsinde ma‘kûd-ı meclis-i şer’ün-nûn bi’l-vesâye ikrâr-ı tâm ve tabir-i ani’l-merâm edüp kazâ-i mezkûr müzâfâtından Şendiyela nam-ı diğer Ayakiryaki demekle Arîf bir tarafdan deniz kenarı ve bir tarafdan Manduka kışlağı ve diğer tarafı Moruşence Deyuzar çiftlikleri ve taraf-ı erba‘ı Parga kasabası toprağı ile mahdûd ve mümtâz bir kıta çiftlikte kâin bi’l-cümle emlâk ve akâr ve arazi ve müştemilât-ı sâireden dokuz hisse itibariyle üç hisse-i şerîfe müteveffâ-yı mezbûr Kasım’ın hayatından ile’l-vefât yed-i temellük ve taht-ı tasarrufunda olarak ba‘de vefâtihî gâib-i ayn li-ebeveyn kız karındaşım Döle ve sağîr-i mezbûr Seyyidiye mevrûs ve müntakil kalma ise de çiftlik-i mezkûrda bulunan emlâk ve akâr ve müştemilât-ı sâire mürûr-ı eyyâm ile müşerref harab ve mâil-i harab oldukdan başka hissedârân-ı sâire ile kız karındaşım mezbûre Lora emlâk ve akâr ve müştemilât-ı sâire ile arazi-i mezkûrede olan hisse-i şer’îyelerini Ahara bey‘ ve ferâğ eyledikleri gibi ben dahi hisse-i musîbe-i şâyi‘amı **[14]**Âhara bey‘ ve ferâğa murâd edüp sağîr-i mezbûrun ise emlâk ve akâr ve müştemilât-ı sâire ile arazi-i mezkûrede olan hissesini termîm ve tamir edecek malı olmayup galesi dahi kifâyet etmeyerek emlâk ve akâr ve müştemilât-ı sâiredeki hissesi tefrîk ve ifrâz ile âhara bey‘ olunduğu takdîrde kalacak hâzır arazi bütün bütün mevtine düşeceği ve arazi ve emlâk ve sâire ile beraber uhdesine kalırsa bi’l-külliye harab ve battal ve münhedim olarak sağîr-i mezkûre gadr-ı küllî olmak mukarrer olduğundan çiftlik-i mezkûrda bulunan emlâk ve müştemilât-ı sâire ile arazide olan hisse-i şâyi‘ası semen ve bedel-i misliyle âhara bey‘ ve ferâğa ve semen-i bedeli istirbâh ile nemâsından ittifâk ve iksâ olunmak sağîr-i mezbûr hakkında min külli’l-vücûh enfa‘ ve a‘lâ olmak sağîr-i mezbûrun ber-vech-i meşrûh çiftlik-i mezkûrda kâin bi’l-cümle emlâk ve akâr ve müştemilât-ı sâire ile arazideki hisse-i musîbe-i şâyi‘asının semen ve bedel-i misliyle âhara bey‘ ve

ferâğa kıbel-i şer‘-i şerîfde bana ruhsat ve izin verilmek bi’l-vücûh matlûbumdur deyu dedikde vasî-i mezbûr takrîr-i meşrû‘u üzere olduğu zeyl-i sohbetde mektûbü’l-esâmî ihbârıyla lede’ş şer‘ün-nûr zâhir ve mütehakkık olmağın gayrı i‘tâyü’l-izn mâ-vaka‘a bi’t-taleb ketb ve imlâ olundu hurrire fi’l-yevmi’s-sânî ve’l-işrîn min Recebi’l-ferd sene ihdâ ve tis’în ve mieteyn

Şuhûdü’l-hâl: Margılıcı Mahmud Efendi ibni Yusuf Efendi, Musa Ağa ibni Selman, Ligoratlı Yakub bin Cabbar.

[15] Margılıç Mazbatası Sûretidir

Preveze sancağı dâhilinde vâki‘ Margılıç kazasına tâbi‘ bir tarafı leb-i deryâ ve bir tarafı Parga kasabası hudûdu öbür tarafı Manduka ve taraf-ı erba‘asınca ve Mor çiftlikleriyle mahdûd tahmînen on bin dönümlük arazi ve kışlayı câmi‘ Şendileya

Nam-ı diğer Ayalaryaki demekle ma‘rûf olan çiftliği üç hisse itibariyle sülüsan hisselerine mutasarrıfları bulunan Râgıb Ağa ve Mehmed ve Mahmud Ağa Cabbar ile diğer sülüs-i sâlisin mutasarrıfı Kâsım ağa Cabbar’ınmahdumları İsa ve Seydi ile kerimesi Döle hatunun uhde-i tasarrufunda iken merkum Ragıb ve Mehmed Ağaların mutasarrıf oldukları sülüsânı ve diğre sülüsün içinde merkûme devlenin taht-ı tasarrufunda bulunan sülüsünü bedelât-ı ma‘lûme mukâbilinde Arnavutluk eşrâf-ı hânedânından saadetlü Abidin Bey Efendiye ferâğ ederek livâ defter-i hâkânî me’mûru hâzır olduğu halde Preveze meclis idâresi huzûrunda takrîrleri zabt olundukdan başka Margılıç kazası tapu kâtibi Mustafa Efendi hâzır olduğu halde mûmâ ileyh Mehmed ve Mahmud Ağa ile Râgıb Ağa Cabbâr ve mûmâ ileyhâ Döle Hanımın vekîl-i müsbet-i şer‘îsi Yakub Bey Cabbâr meclis-i âcizânemize dahi gelerek etrâf-ı erba‘a-i mezkûre derûnunda bulunan çiftlik-i mezkûrda mûmâ ileyhâ ile merkûmenin zîr-i tasarruflarında bulunan arazi ve kışlak ve yaylak ve kâffe-i eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmire-i mütenevvi‘a ve sular ve’l-hâsıl ismi mestûr müte‘addideden mesbûk çiftlik içinde **[16]**her ne ki mevcûd ise gâyet fâhiş ve takdîrden ârî olarak mûmâ ileyh Abidin Beye ferâğ ve kasr-ı yed edüp bedel-i ferâğı mîr-i mûmâ ileyh yedinden tamâmen ve kâmilen ahz ve kabz edüp ba‘de-ezîn aslâ alakaları kalmadığı takrîr-i vâkı‘alarından ve müşterek olduğu bâlâda beyân olunan

İsa Çiftlik-i mezkûrun tasarrufuna şimdilik ve gerek min ba‘d tâlib olmadığı cihetle keff-i yed ve istinkâf ederek şirketten ıskât-ı hak eylediğini tav‘an ikrâr ve itiraf etmiş ve ol bâbda nizâmı dâiresinde bir kıta sened dahi vermiş olmasına mebnî mu‘âmelât-ı mukteziye ve bi’l-icrâ resm-i tapusuna dahi kazâ mal sandığına tamâmen ba‘de’t-teslîm tapu ilmühaberi ayrıca verilmiş olduğu gibi teyidi madde-i fürûğu içün işbu mazbata dahi bi’t-tanzîm i‘tâ kılındı fî 23 Cemâziyelâhir sene 91 ve fî 25 Temmuz sene 92

İspanaran Çiftliğinin Mübayaası Hakkında Margılıç Kaymakamlığına Tahrirât[226]

Margılıç kâimmakâmlığına

İzzetlü Efendim

Yedimde bulunan ve merbûtan takdîm kılınan ma‘lûmü’l-aded tapularda muharrer Margılıc kazâsında hisse-i İspanaran çiftliğinde vâki‘ mutasarrıf olduğum arazi ve kışlak ve yayla ve çayır ve hane ve kuma ve Koca ve sâireyi bu def‘a yedi yüz lira-yı Osmânî mukâbilinde Prevezeli Ahmed Dinozâde saadetlü Abidin Bey Efendi hazretlerinin halîlesi Ümmügülsüm binti İdris Bey Cabbar nam hatun **[17]**Ferâğ-ı kat‘îyle ferâğ ve kasr-ı yed etmesine ve meblağ-ı mezbûr yedi yüz lirayı yedimde bulunan vekâlet hüccet-i şer‘iyyeden müstebân olacağı vechle müvekkilim tamâmen ve kâmilen ahz ve kabz eylemiş ve ba‘demâ arazi ve kışlak ve hane ve sâire mezbureye müvekkilimin hiçbir alakası olmadığından nizâmı dâiresinde icab eden tapu senedâtının hanım-ı mûmâ ileyhâya i‘tâsı bâbında Fî 3 Haziran sene 91

Yanyalı …vekîli Prevezeli Mihael Asastayan

[226]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Adana Defterdarlığı'na Muhasebe Hakkında Vali Paşa Hazretleri Tarafından Takrir[227]

Adana defterdârlığı cânib-i âlîsine

Bu defa yeni sandık emîni ile eski sandık emîni muhâsebe ru'yet etmekte olduklarından ve umûr-ı mâliye-i vilâyet-i şâhâneden bâ-irâde-i seniyye defterdârlık makamlarına hasr ve tahsÎs olunduğundan şimdiye kadar sandıkça olan muhâsebe-i senâverânemin ru'yeti zımnında işbu takrîr-i senâverânemin sandık emîni Yovanaki ve Kiryako Efendilere havâle buyrulması mütemennâdır Abidin

Vali Paşa Hazretlerinin Maaşına Beş Bin Kuruş Zam Olunduğuna Dair[228]

Devletlü Efendim hazretleri

Maaş-ı vâlâ-yı vilâyetpenâhîlerine münasib mikdar zammı istirhâmını hâvî vârid olup lede'l-arz manzûr-ı âlî buyrulan tahrîrât-ı aliyye-i âsafâneleri üzerine maaş-ı âlîlerine beş bin kuruşun **[18]**Zammı husûsuna irâde-i seniyye-i cenab-ı pâdişâhî şeref-sâdır olarak Bâb-ı âlîye teblîğ ve iş'âr kılınmış olmağla tebşîr-i keyfiyete ibtidâr olunur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Fî 23 R sene 304 ve 7 Kânun-ı sani sene 302

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî Mehmed Süreyyâ

Bu Dahi[229]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin yüz elli üç numaralı ve 10 Cemâziyelevvel sene 304 ve 22 Kânun-ı sâni sene 302 tarihli tahrîrât-ı aliyyesi suretidir.

[227]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[228]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[229]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Telgrafla dahi bildirildiği vechle maaş-ı devletlerine beş bin kuruşun zammın husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyrulduğu şeref-vârid olan tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhîde emr ve iş'âr buyrulmasına mebnî ve vilâyet-i celîle-i âsafânelerinin şehrî on yedi bin kuruş olduğu kayden müsbet olmasına mebnî ber-mûceb-i irâde-i seniyye işbu üç yüz iki senesi Kanun-ı sânisinin yedinci gününden itibaren beş bin kuruş zammıyla yirmi iki bin kuruşa iblâğı zımnında kaydı tesviye edildiğinden mahallince ol vechle îfâ-yı muktezâsı ve kararnâme ahkâmına tevfîkan mârrü'z-zikr beş bin kuruşun ilk alınacak maaşdan bi't-tevkîf tekâ'üd sandığına isrâsı husûsunun savb-ı âlî-i dâverîlerine izbârı muhâsebe-i nezâretden ifâde kılınmış olmağla ona göre icrâ-yı icâbına himem-i aliyye-i âsafâneleri derkâr buyrulmak bâbında

[19] Ankara'daki İcraata Dair Başkitabete Yazılan Ariza[230]

Mâbeyn-i hümâyûn baş-kitâbet-i celîlesine Ankara vilâyetinde edilen icraata dâir yazılan arîza-i mufassala.

Çâkerlerinin hayatm zât-ı kudsiyet-simât-ı cenâb-ı cihanbânînin hakk-ı âcizânemde şeref-rîz buyrulan ve füyûzât-ı sa'âdet-gâyât-ı mülûkâneye vâbestedir ara sıra bir ihsân-ı cedîd-i cenâb-ı zıllullâhîye mazhar olmayınca kalb-i kemterânem müstağrak-ı hüzn ve elem olmuş olur binaenaleyh bu sırada vesîle-i istirhâm olmak üzere Anlara vilâyetinde bulunduğum müddetçe sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb-ı zıllullâhîde min gayr-ı haddin muvaffak olduğum hidemâtdan bazısının arzıyla taltîf-i âcizânemi tazarru' eylerim.

evvelâ me'mûriyet-i âcizânemden mukaddem bu vilâyetde şekâvet pek çok ziyâde cârî iken sâye-i kudret-vâye-i cenâb-ı mülkdârîde ittihâz eylediğim tedâbir-i müessire ile külliyen mündefi' oldu.

Sâniyen üç yüz üç tarihinde bu vilâyet en şedîd kahta giriftâr olmuş iken leyl ü nehâr bezl edilen mesâ'î ile şedâid kahat mündefi' olarak hiçbir ferd açlıkdan muzdar

[230]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

olmamış ve o sorada da vilâyât-ı mücâvirede hıntanın beher kiyel-iİstanbulîsinin fiyatı yüz kuruşu tecâvüz etmiş iken muhtekirlerin sakladıkları zehâiri çâkerleri vaktiyle taht-ı temhîre aldığımdan bu vilâyetde kahtın ibtidâsından nihâyetine kadar yirmi kuruşdan ziyâde hiçbir kiyel-iİstnabulî satılmayup bâlâ-yı kath suhûletle geçirilmiş ve ezdiyâd-ı ömr-ı cenâb-ı cihanbânî da‘vât-ı hayriyyesi cümle tarafından celb olunmuşdur.

Sâlisen vilâyet içinde esaslı bir mekteb yok iken **[20]**Medrese-i Hamîdiye Dârü’l-mu‘allimîn mekteb-i i‘dâdî müte‘addid mekâtib ve binden ziyâde mekâtib-i sıbyan tesis olunup Dârü’l-mu‘allimînden bâ-şehâdetnâme çıkan efendiler mekâtib-i cedîde mu‘allim tayin olunmuşlardır.

Râbi‘an ahali iz‘âc olunmadığı halde müddet-i âcizânemde Ankara vilâyeti dâhilinde inşâ olunan şose tarîkleri dört yüz kilometreyi tecâvüz eylemiştir.

Hâmisen çâkerleri Ankara’ya gelmezden evvel aş‘ârın bedeli senede yirmi iki ile yirmi beş bin lira raddesinde iken teksir-i ziraat içün icrâ eylediğim tergîbâta ve ziraatin nâil oldukları asayiş ve adâlete binâen ziraat tekessür edüp şimdi bedel-i a‘şâr senevî iki yüz bin liraya tekarrüb etmektedir.

Sâdisen Emirgölü ve Elmadağı suları gibi cümleye nâfi‘ olan menâbi‘-i sa‘âdet hazîne-i celÎleye bâr olmaksızın Ankara’ya celb olunarak Ankara ovasıyla şehrin kısm-ı a‘zamı yeniden ihyâ olunmuşdur.

Sâbi‘an beş sene mütemâdiyen yapılmakta olan Anadolu şimendüferi hasebiyle binlerce teb‘a-i Devlet-i âliyye ve İrâniye ve sâir teb‘a-i ecnebiyeden amele ve bir çok mühendis ve sâir me’mûrîn-i ecnebiye gelmiş ve işleri iktizâsı olarak dâimen cibâl ve sahralarda bulunmuş iken ittihâz edilen tedâbir-i ciddiye üzerine hiçbir vak‘aya meydan verilmeyüp bir asayiş-i umûmî içinde ezdiyâd-ı ömr-i cenâb-ı pâdişâhî ile meşgûl olmaktadır sâminen eslâf-ı âcizânem zamanındaki tahsîlâta nisbeten zaman-ı âcizânemin tahsilâtı pek çok **[21]**ziyadeleştiği kadarıyla müsbettir. Sair vâki‘ olan mesâ‘î ve hidemât-ı kemtrânemi arzdan ictinâb ile mârrü’l-arz hidemât-ı çâkernâneme nazaran müstehak-ı taltîf olduğum halde münâsib nişanla

taltîfi mevâc olan ummân-ı merhamet-nişân-ı cenâb-ı cihanbânîden istirhâm eylerim ol bâbda fî 6 Muharrem sene 301 ve fî 18 Temmuz sene 302

Ermeni İşinden Dolayı Mahzûziyet ve Selâm-ı şâhâneyi Mübeşşir Telgrafname

Mâbeyn-i hümâyûn aş-kitabet-i celîlesinden şeref-vârid olan 13 Haziran sene 309 tarihli şifreli telgrafnâmenin fıkra-i ahîresi.

ve oraca ermeni mefâsidînin zuhûrundan beri taraf devletlerinden ibrâz edilen âsâr-ı sadâkat ve ru'yet rehîn-i takdîr-i âlî olmuş ise de şimdiye kadar bundan dolayı beyân-ı mahzûziyet buyrulmaması taraf-ı eşref-i şâhâneden Ermenilerin mahkûm edilmesi içün müdâhale buyrulmuş olduğu yolunda bir fikir husûlüne mahal bırakmamak mekâsidine müstenid bulunduğunun ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i pâdişâhî tebşîr ve selâm-ı sa'âdet-ittisâm-ı şâhâne ile beraber tebliğine mübâderet kılınmağla ol bâbda

[22]Esbak Silifke sandık emîni Vasil Efendinin kendi yazısıyla gönderdiği hesab ki torba içine vaz' olundu

Matlûbât

25616 bir kıta sened mûcibince

1539 ebniye me'mûru Ahmed Efendiye

2893 çiftlik me'mûru Ahmed Efendiye

1500 Muharrem ağaya

826,5 Reşid Ağaya

334,10 Osman Ağaya

=32748,30

96telgraf müdürüne

4972,30 Adem Bey Efendiye

6225 Adem Bey Efendinin vilâyetten iade olunan ilmühaberi

7330 bu dahi

239,30 evvelce takdim kılınan hesabdan sonra sekiz kalem telgraf ve mektûb ücreti

---

=51612,20

Teslimât

16150

16150

16150

21250

588

70288

380

2000

950

4000

=7330

Râyic

31008,30

16150 nakden Nisan sene 301 maaşı içün

20303 bâ-defter-i müfredât

15944 kezâ

12000 kezâ

25500 kezâ

=89897

70288

19609

6006,30

25615,30

İlmühaber sûretidir

Sandık defter numarası 308

Cild: 13

Varak 23

Kuruş 80000 altın *yalnız seksen bin kuruştur*

Keyfiyet-i makbûzât

Ankara vilayeti Kabizi

Adana “ Mahal

İsm-i mütesellim

Cins-i emvâl sene 302

Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin Adana valiliğinde Kiryako'dan aldıkları

Sened 2

Ankara vilayeti valisi devletlü Abidin Paşa hazretleri Adana valiliğinde iken Kiryakidis'den istikrâz eylediği 2 Ağustos sene 301 tarihli senetle beş yüz ve hâmiline te'diye olunmak üzere 15 Ağustos sene 301 tarihli senedle de üç yüz ki cem'an sekiz yüz liranın iki kıta senedi mûmâ ileyh Kiryako'nun zuhûr eden zimmet-i mîriyyesi hasebiyle Adana mal sandığından hacz ve zabt olunmuş olduğundan işbu iki kıta senedin bedeli olan sekiz yüz lirayı bu defa müşârun-ileyh Abidin Paşa hazretleri Ankara mal sandığına nakden teslim eylemiştir.

Ankara Malsandığına Seksen Bin Kuruşun Teslimine Dair İlmuhaber[231]

Ankara kazası mal sandığına ber-vech-i bâlâ yalnız seksen bin kuruş teslim olunduğunu mübeyyin işbu makbûz senedi verildi

Fî 21 Eylül sene 308

Sandık emini Ulusu Andon

Mümeyyiz İsmail Hakkı

Defterdâr Mustafa Tevfik

Ankara Defterdarlığından Adana Defterdarlığı'na Yazılan Telgraf[232]

Adana vilâyet-i celîlesi defterdârlığına yazılan telgraf sûretidir Ankara valisi Abidin Paşa hazretleri Adana'da iken Kiryako Kiryakidis Efendi'ye i'tâ eylediği biri 2 Ağustos sene 301 tarihli mûmâ ileyh Kiryako namına beş yüz biri 15 Ağustos sene

[231]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[232]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

301 tarihli ve hâmili nâmına üç yüz ki cem‘an sekiz yüz liralık iki senedin mü’ahharan mûmâ ileyh Kiryako’nun Adana mal sandığına zımmeti zuhûrunda sâir emlâkı hacz olunduğu gibi müşârun-ileyh hazretlerinin mezkûr iki senedi dahi mîrî nâmına alındığından bu def‘a müşârun-ileyh Abidin Paşa hazretleri işbu iki senedin bedeli olan sekiz yüz lira-yı Osmânî’yi Ankara mal sandığına te’diye eylediği hasebiyle nakl-i nükûd kâidesine tevfîkan **[24]**Meblağ-ı mezbûr kabzı emr olunan mebâliğ namına olarak 21 Eylül sene 308 yevmiyesinin üç yüz sekiz numarasına irâd kaydıyla ilm ü haberi posta ile taraf-ı sâmîlerine takdîm olunduğundan müşârun-ileyh hazretlerinin mûmâ ileyh Kiryako yedinden hükûmetçe alınan mezkûr iki kıt’a senedinin müşârun-ileyh hazretlerine takdîm olunmak üzere hemen irsâl buyrulması ma‘rûzdur fî 21 Eylül sene 308

Defterdâr-ı Ankara

Mustafa Tevfik

Adana Defterlığı'ndan Cevâben Gelen Tahrirât.

Adana defterdârlığından Ankara defterdârlığına cevâben vârid olan 98 numaralı ve 25 Teşrîn-i evvel sene 308 tarihli tahrîrât suretidir.

Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin Adana’da Kiryako Kiryakidis Efendiye i‘tâ ederek mü’ahharan Kiryako’nun mal sandığına zimmeti zuhûr etmesiyle sair emlâki hacz olunduğu sırada Adana mal sandığında hıfz ettirilen senedi bedeli olan sekiz yüz liranın Ankara sandığına te’diye olunduğunu mutazammın nakl-i nükûd pusulasının gönderildiği beyânıyla senedât-ı mezkûrenin irsâli dest-i ihtirâma alınan elli iki numaralı ve 21 Eyül sene 308 tarihli tahrîrât-ı aliyyelerinde iş‘âr buyrulmuş ve buraca lâzım gelen mu‘âmele bi’l-îfâ mezkûr iki kıta sened leffen irsâl olunmuştur vusûlünün iş‘ârı husûsuna himem-i vâlâları derkâr buyrulmak bâbında

Adana defterdârı Mehmed Midhat

[25] Devletlü Abidin Paşa Hazretlerinin İlk Memuriyetleri[233]

Huzûr-ı sâmî-i cenâb-ı ser-askerîye yazılan takrîr sûretidir

Mâbeyn-i hümâyûn-ı mülûkânede silahşorluğun bidâyet-i teşkîli olan yetmiş dokuz senesinde çâkerleri dahi iki yüz elli kuruş maaşla silk-i mezkûre dâhil olmuş ve ahîren tahvîl-i me'mûriyet etmiş isem de tercüme-i hâl-i âcizânemin tanzîmi içün mezkûr tarihlerin ve aldığım maaş miktarının resmen ma'lûm olmasına lüzûm göründüğünden mezkûr tarihlerle aldığım maaş miktarının kaydından bi'l-ihrâc memhûr pusulanın i'tâsının lazım gelenlere irâde buyrulmasını istirhâm eylerim ol bâbda fî 22 Ağustos sene 308

Yanya vilâyetine tâbi' Preveze hânedânından Ankara vâlisi Abidin

Piyâde dâiresine fî 30 Ağustos sene 308 birinci şubeye fî 30 Ağustos sene 308

Mülgâ silahşorân-ı hazret-i pâdişâhî altıncı toksa takımı

Yanya eyâletinde Preveze kazasında mekteb mahallesinde Dino familyasından Ahmed Beyzâde Abidin Bey bin Ahmed sin 23 duhûlü Şubat sene 79

Müşârun-ileyh hazretlerinin mülgâ silahşorân silkindeki kaydları bâlâda gösterilmiş ve duhûlleri tarihi olan yetmiş dokuz senesi şubatı ibtidâsından bölüğün lağvi tarihi olan seksen iki senesi Kanun-ı sânîsi nihâyetine kadar şehrî iki yüz elli kuruş maaş verilmiş olduğu bi'l-mürâca'a kaydından müstebâ olmuştur fî 31 Ağustos sene 308

Piyade dairesi birinci şubesi

Piyâde dâiresi

[26] Devletlü Abidin Paşa Hazretlerinin Ankara'da İcra Eyledikleri Asar-ı Hayriye[234]

[233]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.
[234]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Evvelâ üç yüz üç senesi kahtında ittihâz olunan tedâbir-i fevka'l-âde hasebiyle muhtekirlerden mevcûd malları fiyat-ı mu'tedile ile alındığı ve Sivas'la sâir vilâyâttan sekiz yüz bin Kiyel-i zahîre bi'l-celb sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i şehriyârîde gece ve gündüz bi'z-zât çalışılarak kahtdan bir kimsenin telef olmasına ve zarûret çekmesine meydan verilmediği ve ber-vech-i muharrer muhtekirler zehâyirinin zabtı ve zahîre Kiyel-isinin on yedi kuruşdan ziyadeye çıkarılmaması ve kimsenin telef ve dûçâr-ı zarûret olmamasıyla beraber küllî mikdâr tohum ektirilmesi hasebiyle üç yüz dört senesinde bedel-i a'şâr yüz yetmiş bin lira tutmuştur. Konya'nın kahtı nisbeten hafîf iken zahîrenin Kiyel-isi yüz yirmi kuruşa satılmış ve sû-i isti'mâlât hasebiyle elan komisyonlar üç yüz bin liranın hesabını tedkîk ve taharrî etmektedir kahtda bu muvaffakiyet-i âcizânem gece ve gündüz mütemâdiyen on yedişer saat çalışdığımdan defterler gâyet muntazam olarak tanzîm ettirilmiş ve halk tarafından ezdiyâd-ı ömr ve şevket-i hazret-i hilâfetpenâhî da'vât-ı hayriyet-âyâtı celb edilmiştir.

Sâniyen servet ve sa'âdet-i umûmiyyeyi temin edecek esbâbın en birincisinden olan turuk ve ma'âbir inşaatı nazar-ı dikkatden dûr tutulmadığı cihetle zaman-ı âcizânemde bu vilâyette beş yüz bin metre (beş yüz kilometre) yollar müceddeden inşâ ve evvelce yapılmış olan yollar dahi mükemmel sûrette her bâr tamir ettirilmişdir.

Sâlisen Ankara vilâyetinin a'şârı yirmi iki bin lira tutar iken asâyişin ve emniyetin hüsn-i muhâfazası ve teşvîkât-ı lâzıme icrâsı hasebiyle bedel-i a'şâr yüz kırk bin lirayı tecâvüz etmiştir.

[27]Râbi'an yedi sene zarfında dâhil-i vilâyette hiçbir şakîye ve icrâ-yı şekâvete meydan verilmemiş ve bir şakî türediyse derhal tutulmuş ve yâhud vilâyet-i mütecâvireye kadar takib ile derdest edilmiştir.

Hâmisen beş sene devam eden şimendüfer ameliyâtında on beş bin ecnebî ve sâir türlü amele ve mühendisler kurâ ve kasabâtta ve yollarda bulundukları müddetçe cümlesinin emniyet ve asâyişleri hüsn-i muhâfaza olunmuş ve şimendüfer hattının sâir vilâyetteki aksâmında vukû'a gelen ahvâl-i müte'essife gibi bir gûne hâlâta aslâ

meydan verilmeyerek velî-ni‘met-i a‘zam efendimiz hazretleriçün cümle tarafından davât-ı hayriyye isticlâb olunmuşdur.

Sâdisen Ankara ahalisi susuzlukdan fevka’l-âde muzdarib olup mevsim-i şitâda acze ve erâmil ve eytâm şehrin hâricindeki derelerden arkalarıyla su celb etmekde iken sâye-i mürâhim-vâye-i hazret-i pâdişâhîde Elmadağı suyu Avrupa künkleriyle şehrin en mürtefi‘ noktası olan Atpazarına çıkarılmış ve müceddeden elli yedi çeşme yapılarak bi’l-cümle ahali seyrâb-ı zülâl-i âtıfet-i hazret-i şehriyârî olmuşlar ve bu çeşmelerin mesârif-i dâimesiyçün senevi yedi bin kuruş irâd getirir akâr vucûda getirildiği gibi bu sûret-i istifâde eden bir hamamdan dahi senevî beş bin kuruş ücret alınmaktadır.

Sabi‘an müündefi‘ olan kahtda bütün değirmenler durduğu ve ahali bu yüzden pek ziyâde dûçâr-ı zarûret olduğu halde belediyeden on sekiz bin kuruş sarfıyla bi’z-zât keşf ederek Emir Gölü suyu celb ve birkaç değirmenle ihtiyac-ı ahali def‘ olundukdan başka Ankara ovasının sakiyle devlet ve ahalice senevî birkaç bin lira temettu‘ husûle gelmektedir.

[28]Sâminen şehrin içinde ve etrafında birkaç şoseler inşa olunduğu gibi şehrin manzara-ı hâriciyesi kasvet-engîz bir halde iken marifet-i âcizânemle şehrin hâneleri kâmilen beyaz sıva ile sıva ettirilip dilrübâ bir manzara husûle gelmiştir.

Tâsi‘an bu vilâyete zaman-ı memuriyetimden evvel ermeni ve sair milel-i hıristiyaniye rûhanî me’mûrları meclis-i idâreye devam ederlerken şimdi sûret-i hasene ile hiç birisi bulundurulmamakta ve maamâfih bu yolda hiçbir şikâyet zuhûra gelmemektedir.

Âşiran tahsilât-ı vilâyet zaman-ı me’mûriyetimden evvelki tahsîlâta nazaran yüzde elli nisbetinde terakkî etmiştir.

Hâdî ‘aşere müdâhalât-ı ecnebiyeye meydan verilmedikden başka merkez vilayetde bulunan konsolosun yedi sene zarfında bir defa olsun vizitesine gitmeyüp halk nazarında itibarı külliyen ıskât edilmiştir. sânî aşara yedi sene zarfında üç defadan

ziyâde ziyârete ve hiçbir hıristiyanın hanesine gitmeyüp geceleri dahi kimseyi kabul etmeyerek hükümetin vak‘ ve haysiyetinin hüsn-i muhâfazsına ihtimâm edilmektedir. Sâlis aşara vilayette bu def‘a kayd olunan bir nefer polisten mâadâ Arnavud ahalisinden büyük ve küçük hiçbir memur bulundurulmamaktadır.

Râbi‘ ‘aşere sâye-i umranvâye-i hazret-i şehriyârîde Ankara kasabasında fukarâ-yı ahali hastagânının tedavisi içün bir bâb vâsi‘ hastane yapılup tedârik olunan karşılığıyla karîben küşâd olunacağı.

Hâmis ‘âşere bu vilâyete eşhâs nâmına havâle verilmemesi zımnında evvelce makâm-ı sadâret-uzmâya ve mâliye nezâretine **[29]**ve mâbeyn-i hümâyûn baş-kitâbet-i celîlesine bi’d-defa‘at yazıldığı misillü el-yevm makâm-ı sâmÎ-i sadâret-uzmâda bulunan fehâmetlü devletlü paşa hazretlerine dahi yazılan arîza ile umûm sırasında gelen cevâbların sûretleri rabt edilmiştir.

Sâdis ‘aşere ermeni fesâdâtına hiçbir vakit meydan verilmeyip halleri mütemâdiyen nazar-ı dikkatte tutulmakta ve cüz’î sûrette sû-i hareketleri olanlar derhal tevkîf olunup ermeni mefâsidini men‘ içün lâ-yu’âd velâ yuhsâ tedâbir icrâ ve bu bâbda mülhakâta pek çok evâmir ve vesâyâ teblîğ edilmektedir.

Sâbi‘ ‘aşere sâir vilâyetlerde umûr-ı vilâyet mektûbcu vesâir me’mûrîne ihâle olunmak âdet iken âcizleri bunca umûr-ı mühimme-i vilâyetle beraber vârid olan telgafları ve muharrerâtı her sabah nezdime celb eylediğim birkaç kâtible okuyup cevablarını derhal tahrîr ederek hiçbir işin duçâr-ı te’ehhur olmasına meydan verilmemektedir.

[30] Ankara’da Umûr-ı Ma‘ârifin Terakkîsine Dâir

Ankara’ya bidâyet-i me’mûriyet-i âcizânem olan üç yüz iki senesinde Ankara’da yalnız atîk bir rüşdiye mektebinden başka mekteb olmamakla beraber ma‘ârif-i umûmiyede pek sathî ve mahdûd bir halde ve değil köyler vebaşlıca kasabalarda bile mekâtib-i ibtidâiyye nâmıyla hiçbir mekteb bulunmadığı ve merkezde esası vaz‘

edilen mekteb-i i‘dâdî dahi zemînden bir arşun irtifâ‘ına bâliğ olabilen dört duvardan ibâret olduğu maa’t-te’essüf görülmüş idi.

Ta‘mîm ve tevsî‘i nezd-i âlî-i hazret-i hilâfetpenâhîde fevka’l-âde matlûb ve müstelzim olan ma‘ârif emr-i eheminin Ankara vilayetinde bu derece geri kalması âcizlerince mûcib-i te’essürât-ı azîme olmasıyla terakkî-i ma‘ârife hizmet edecek vesâitin kemâl-i sür‘atle mevki‘-i icrâya vaz‘ı lüzûmu her şeyden ziyade nazar-ı i‘tinâya alınarak sâye-i feyz-vâye-i hazret-i hilâfetpenâhîde Ankara vilâyeti ni‘met-i ma‘ârifden hissedâr-ı feyz ve saadet olacak bir mertebe-i bâlâterine îsâl eyledim şöyle ki merkez vilâyetde mekteb-i i‘dâdînin sâye-i kemâl-i sermâye-i cenâb-ı pâdişâhîde nevâkısı bi’l-ikmâl resm-i küşâdı icrâ edilerek el-yevm derûnunda iki yüzü mütecâviz şâkirdân-ı perver-şiyâb-ı âlem ve ma‘rifet oldukları gibi Ankara’ya muvâsalet-i âcizânemden altı ay sonra da matba‘a-i vilâyetin fazla-i vâridâtı olan hayvan tezkiresi esmânıyla zükûr ve inâsa mahsûs (Medrese-i hamîdiye) namıyla büyük bir dârü’t-tedrîs te’sis ve küşâd edilmiştir medrese-i mezkûrenin zükûr kısmı rüşdiye ve ibtidâiyye derecelerinde ikiye münkasim olduğu gibi derûnunda bir de mükemmel dârü’l-mu‘allimîn mevcûddur inâs kısmı da rüşdiye derecesinde büyük bir mekteble bunun şu‘abâtından olmak üzere şehrin aşağı **[31]**ve yukarı yüz cihetlerinde iki bab ibtidâî mektebleri küşâd olunarak bunlar dahi sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i pâdişâhî az müddet zarfında pek büyük âsâr-ı terakkî göstermiştir bunlardan fazla olarak beş yüz kuruş maaşla bir mu‘allimenin daha celbi ma‘ârif nezâret-i celîlesine yazılarak bunun içünde diğer bir inâs mektebi küşâdı mukarrer bulunmuştur şu halde merkez vilâyetde zükûra mahsûs büyük bir rüşdiye müte‘addid ve mükemmel mekâtib-i ibtidâiyye küşâd olunduğu gibi Ankara şehrinde bulunan mekâtib-i sıbyaniyye dahi usûl-i cedîd terakkîye tevâfuk edecek bir derecede ıslâh ve tanzîm edilmiştir zikr olunan Dârü’l-mu‘allimînden ma‘ârif kaydıyla müsbet olduğu üzere şimdiye kadar yedi sekiz yüz talebe bâ-şehâdetnâme ihrâc olunmuşdur ve mekteb-i mezkûrun terakkiyât-ı hâzırası umûm tarafından nazar-ı takdîr ve şükrân ile telakkî edilmekte bulunmuşdur medrese-i Hamîdiye ise emr-i ma‘ârifin nokta-i matlûbeye vusûlüne numûne-nümây-ı kemâl olacak bir derecede âsâr-ı terakkî göstererek bir çok şâkird yetiştirmiş ve buradan çıkan şâkirdân mekteb-i i‘dâdîye alınarak oraca ikmâl-i tahsîl etmekte bulunmuştur mülhakât-ı vilâyete gelince

buralarda esâsen tarz-ı atîk üzere tedrîs olunur birkaç mektebden başka müessesât-ı ilmiye nâmına bir şey mevcûd olmadığı halde buralarda dahi nûr-ı ma‘ârif bir sür‘at-i berkıyye ile terakkî ve intişâr etmiş ve ma‘ârifin üssü’l-esâsı olan mekâtib-i ibtidâiyye dilhâh-ı âlî dâiresinde ıslâh ve tertîb olunmuşdur bu cümleden olarak Kırşehri sancağı merkezinde bir mekteb-i i‘dâdî **[32]**İnşâ ve ikmâl edildiği gibi Yozgad Kayseriye sancak merkezlerinde dahi te’is edilen i‘dâdî mekteblerinin dahi inşaatı hitâmı tekarrüb ve bunlardan mâadâ Mihaliccik Yabanabad Keskin Hyamana Çubukabad Avanos kazalarında dahi müceddeden birer mekteb-i rüşdiye inşâ edilmişdir mekâtib-i ibtidâiyyenin tafsîl-i terakkiyâtına gelince taht-ı riyâset-i âcizânemizde teşkîl olunan komisyon tarafından kaleme alınup ma‘ârif nezâret-i celîlesinin fevka’l-âde mazhar-ı takdîrâtı olan ve bir sûreti rabt edilen talimât mündericâtından anlaşılacağı vechle mekatıb-ı mezkûrenin ıslâh ahvâl-ı ahvâl ve idâresi pek ciddî bir sûrette nazar-ı ehemmiyete alınarak vilâyât-ı sâire-i şâhânenin henüz hiç birinde mevki‘-i fi‘il ve icrâya konulmamış bir usûl-i müstahsen buraca ittihâz ve icrâ olunarak vilâyetin hâvî olduğu köylerin hemen kâffesinde birer Müslim ibtidâî mektebi te’sis edilmiş ve mezkûr talimât mûcibince köy imamları vilâyet ve elviye merkezlerine celb edilerek usûl-i cedîde talim ve tedrîs ve yedlerine şehâdetname i‘tâ olunarak tahrîrât-ı resmiye i‘tâsıyla köylerine iâde olunmuş ve bu sûretle usûl-i cedîde üzere tedrîs ve talim edilen mu‘allimînin adedi altı yüze bâliğ olmuş ve bir tarafdan da geride kalan birkaç köy imamlarının da tedrîsâtına itina olunmakta bulunmuştur müddet-i kalîle zarfında bunun dahi arkasının alınacağı şüphesizdir mekâtib-i mezkûreyi idâre etmek üzere elviye ve kazâ merkezlerinde ve müfti efendilerin taht-ı riyâsetinde birer ma‘ârif komisyonları teşkîl edilerek bu komisyonlar vâsıtasıyla ma‘ârifin bir kat daha terakkîsine sarf-ı mesâ‘î **[33]**ve ikdâm edilmekte olduğu gibi mekâtib-i mevcûdenin sûret-i idâre ve tarz-ı tedrîsâtını teftîş etmek üzere buradan iki müfettiş tayin ve kurâya i‘zâm olunmuş ve mûmâ ileyhimâ vâsıtasıyla mekâtib-i ibtidâiyye sûret-i dâimede teftîş ettirilmekte bulunmuştur. Tafsîlât-ı mebsûtadan dahi anlaşılacağı vechle Ankara vilâyeti sâye-i kemâlât sermâye-i cenâb-ı pâdişâhîde

Serseri ve Mazınne-i Sû' eşhâs Hakkında Nizamname

Serseri ve mazanan-i sû' olan eşhâs hakkında kaleme alınıp mer'iyyet ahkâmına bi'l-istizân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî şeref-müte'allik buyrulan nizamnâmenin bazı mevâdı sûretidir

Birinci madde hiçbir kâr ve kesb ile meşgûl olmamak ve mu'ayyen ve dâimî ikâmetgâhları bulunmamakla beraber tayin ve idârelerini vesâit-i meşrû'a ile istihsâl eylemekte olduklarını isbât edemeyip şurada burada gezmekte bulunan eşhâs serseri ve mechûlü'l-ahvâl addolunur.

İkinci madde birinci maddede zikr olunan serseri makûlesinden başka evvela ale'l-umûm cinâyât ve ale'l-husûs kat'-ı tarîk ve sirkat ve ahz ve yan kesicilik ve sâriklere yataklık ve dolandırıcılık cerâimiyle bir veya birkaç defa sâbıkan mahkûm olmuş olanlar ve sâniyen zabtiye nezâreti altında bulunanlar mazınne-i sû' takımından addolunur.

Üçüncü madde serseri takımından bulunanlar hakkında dördüncü madde ahkâmınca mu'âmele olundukdan sonra zâbit **[34]**tarafından tevkîf olunarak mevkûfen muhâkemeleri icrâ olunmak üzere icâb eden mehâkim-i cezâiyyeye teslim olunur ve inde'l-muhâkeme işbu hakları tebeyyün eyledikde haklarında bir mâhdan üç mâha kadar habs cezâzıyla beraber bir seneden iki seneye kadar zabtiye nezâreti altında bulunmalarına dahi hükm olunarak zâbıta tarafından memleketlerine ve yâhud sâir tensîb ve ta'yin kılınacak mahalle tard ve teb'îd olunabilir mükerrer olan serseriler üç mâhdan bir seneye kadar habs cezâsıyla mücâzât olunarak iki seneden beş seneye kadar dahi zâbıtanın taht-ı nezâretinde bulundurulmakla beraber münâsib mahallere dahi tard ve teb'îd edilir.

Dördüncü madde ihbâr veya tevâtür üzerine serseri addolunan eşhâs mehâkime teslîm olunmazdan evvel zâbıta tarafından celb olunarak ihbârât-ı vâkı'a ve tahkîkât-ı sâireden bu halleri makrûn-ı sıhhat olduğu anlaşıldıkda ta'yin olunacak müddet zarfında bir kâr ve kesbe mübâşeret eylemeleri ve bunu gelip zâbıtaya haber vermeleri ve bu esnâda dahi hükûmete haber verilmeksizin bulundukları mahalli terk

etmemeleri lâzım geleceğine dâir evvel emirde kendilerine tenbîhât-ı ekîde icrâ olunacak ve keyfiyet-i tenbîh dahi tutulacak zabtnâmede derc ve işâret kılınacaktır tenbîhât-ı vâkı‘aya imtisâl etmeyip müddet-i mu‘ayyenesi zarfında bir işe başlamış olduklarını zâbıtaya beyân ve temin edemeyenler ve yahud hûd-be-hûd bulundukları mahalli terk edenler haklarında üçüncü madde mûcebince muâmele olunur.

Beşinci madde ikinci maddenin fıkra-i evvelîsi mûcibince ancak kat‘-ı tarîk ve sirkat ve yankesicilik **[35]**cerâim-i sâbıkalarından dolayı mazınne-i sû’ takımından addeolunanlar hakkında zâbıta-ı adliye me’mûrları tarafından tanzîm olunacak ihbârnâme ve zabt varakaları zâbıtaca nazar-ı mütâla‘aya alındıkdan sonra celb olunarak kendilerine ba‘demâ bu bâbda şüpheyi da‘vet edecek her gûne ahvâl ve etvârdan mübâ‘adet ve mücânebet eylemeleri zımnında tenbîhât-ı ekîde icrâ ve keyfiyet-i tenbîh dahi mahsûsan tutulacak zabt varakasına derc olunacaktır. Bunlardan tenbîhât-ı vâkı‘aya tevfîk-i hareket etmedikleri maddeten emârât-ı kaviye ile zâbıtaca muhakkak addedilenler tutulacak zabt varakasıyla mahkemeye teslim olunacak ve mahkemece mezkûr zabt esbâb-ı sübûtiyeden addolunarak o makûlelerin zâbıtaca tard ve teb‘îdine karar verilecektir.

Yedinci madde serseri ve maznne-i sû’ takımından olup da on dört yaşından aşağı olanlar habs cezâsıyla mahkûm olamazlar yalnız yirmi yaşını tekmîl edinceye kadar zabtiye nezâreti altında bulunmak cezâsıyla mahkûm olarak kendilerine bir kesb ve sanat teslim ettirilmek ve terbiyelerine bakılmak üzere zâbıta tarafından te’mînât ahziyle peder veya vâlidelerine veya veli ve akrabalarına teslim ve yahud memleketlerine def‘ ve iâde olunur.

Sekizinci madde serseri olmaları cihetle zabtiye nezâreti altında bulunmaların hükm edilen eşhâs teb‘a-i ecnebiyeden ise müddet-i cezâiyyelerini tekmîl eyledikden sonra usûl-i câriyesine tevfîkan her halde zâbıta **[36]**tarafından hudûd-ı memâlik-i şâhâneden ihrâc ve tard olunur ol vechle tard olunup da devletin izin ve ruhsatı olmaksızın memâlik-i şâhâneye avdet eden teb‘a-i ecnebiye bi’t-tevkîf mehâkime teslim olundukdan sonra iki mahtan bir seneye kadar habs cezâsıyla mahkûm olur ve hitâm-ı cezâda dahi yine memâlik-i şâhâneden tard ve ihrâc olunur.

Dokuzuncu madde teb‘a-i devlet-i aliyyeden olup da serserilik ile maznûn veya mahkûm olanlar mahall-i velâdetleri olan karyenin ihtiyâr meclisi tarafından mazbata takdîmiyle ve yâhud akrabâları ve teb‘a-i devlet-i aliyyeden olmak üzere mu‘teber bir zevâtın kefâlet-i mâliyesiyle hükûmetden taleb olunabilir taleb-i vâki‘ veya i‘tâ olunan kefâlet esâsen hükûmetçe tensîb olunur ise eşhâs-ı merkûme hükûmetin emr ve ma‘rifetiyle kendilerini taleb etmiş olan karyeye iâde ve yâhud kefâlet eden şahsın talebi üzerine tahsîs olunacak mahalle de ikâmet etmek üzere kendisine teslim olunur.

[37] Düvel-i Mütehâbbe Süferâsıyla İmza Olunacak Mazbata ve Protokol

Kanunan ecnebîlere tasarruf olunacak emlâk hakkı verilmesi emlâka mutasarrıf olacak ecnebilerin gerek zâtlarına ve gerek emvâl ve eşyâlarının mu‘âhedât ile mer‘î olup bundan böyle bâkî ve müstekriz olacağı derkâr olan mu‘âfiyetine asla halel vermeyeceğinden ve ecnebîlerin bu vechle tasarruf-ı emlak hakkını hâiz olmaları memâlik-i şâhâneye daha külliyetli gelip temekkün etmelerini müstelzim olacağından Devlet-i âliyye bu madde hakkında olan kanunun mevki‘-i icrâya vaz‘ının bazı mahallerde dâimî olabileceğini evvelce teferrüs ettiği müşkilâtı vâki‘ olmak üzere suver-i âtiye tazmîninin ittihâzını vazîfesinden ad eylemiştir. Memâlik-i Devlet-i aliyye’de mütemekkin olanların meskeni dahl ve ta‘arruzdan berî olup sâhibinin rızâsı olmaksızın ve yâhud hükûmetden sâdır olan emr üzerine ruhsat-ı lâzımeyi câiz zâbit veya me’mûr bulunmaksızın derûnuna kimesne giremeyeceği misillü teb‘a-i ecnebiyenin dahi meskeni hasbe’l-mu‘âhede ol vechle dahl ve ta‘arruzdan berî olup teb‘a-i ecnebiyyeden olan hane sâhibinin mensûb bulunduğu konsolos veya adamları bulunmadıkça zâbıta me’mûrlarının derûnuna duhûlü câiz olamayacaktır meskenden murâd ikamet olunan hane ve müştemilâtı yani matbah ve ahır ve emsâliyle havlu ve bağce ve sâir etrâfı çevrilmiş ve hâneye muttasıl olan mahaller olup bunların hârici meskenden ma‘dûd değildir konsolos bulunduğu mahalden dokuz saat eksik mesafede kâin mahallerde me’mûrin-i zâbıta ber-vech-i bâlâ konsolos hazır olmadıkça bir ecnebînin hânesine duhûl edemeyecekleri gibi konsolos dahi hükûmet-i mahalliyeye bilâ-te’hîr icrâ-yı mu‘âvenet **[38]**etmeye mecbur olup şöyle ki haber verildiği andan bi’z-zât kendisinin ve yahud vekilinin

hareket edeceği ana kadar altı saatten ziyâde vakit mürûr etmeyecek ve'l-hâsıl hükûmetin mu'âmelât-ı lâzımesi bir vakit yirmi dört saatten ziyâde ta'tîl olunamayacaktır.

Konsolos ikâmetgâhından dokuz saat ve yâhud dokuz saatten ziyâde bu'di olan mahallerde ihtiyac-ı mübrem hâlinde ve katl ve katle kasd ve harîk ve bir meskûne hânede elde silah ile ya kapu ve sâiresini kırarak veya geceleyin sirkat ve müsllehan isyân ve kalb-i meskûkât i'mâli cinâyetinin taharrî ve isbâtı içün hükûmet-i mahalliyenin talebi üzerine kurâ ihtiyar meclislerinin üç nefer azasıyla beraber zâbıta me'mûrlarının konsolos veya adamları bulunmaksızın ecnebî hânesine girmeleri mücâz olabilecektir.

Bu cinâyât sâhibi gerek ecnebî teb'asından ve gerek teb'a-i Devlet-i aliyyeden olsun ve ecnebî hânesinin gerek derûn ve gerek hâricinde vukû' bulsun ve sâir hangi mahalde olur ise olsun me'mûrîn-i zâbıta ol vechle hareket edebilecektir işbu kuyûd-ı bâlâda ta'rîf olunduğu vechle mesken itibar olunan mahallere mahsûs olup onların hâricinde umûr bilâ-kayd cereyân edüp fakat bir mücrim tevkîf olunduğu ve bu dahi teb'a-i ecnebiyyeden bulunduğu halde zâtına âid olan imtiyâzâtının hükmüne mürâca'at olunacaktır ber-vech-i bâlâ tayin olunan hâlât-ı istisnâiyyede icrâ-yı taharriyât eden me'mûr veya zâbıta ve beraber bulunacak ihtiyar meclisi azaları taharriyât-ı vâkı'alarının memhûr jurnali tanzîm ile derhal tâbi' oldukları hükûmete takdîm etmeye mecbûr olacak ve bu hükûmet dahi mezkûr jurnali meskenine girilen **[39]**Ecnebînin derhal en yakın mahalde bulunan konsolos me'mûruna irsâl eyleyecektir.

Bâlâda beyân olunan ahvâl ve kavâ'îde me'mûrîn-i zâbıta tarafından ne sûretle hareket olunacağı ileride neşr ve ilan olunacak nizamnâme-i mahsûsunda tayin olunacaktır.

Memâlik-i mahrûsenin vilâyet usûl mehâkimi cârî olan kıt'alarında konsolos ikâmetgâhından dokuz saat ziyâde mesâfede bulunan mahallerde mehâkim-i sulhiyye derecesinde bulunan kurâ ihtiyar meclisleriyle kaza deâvî meclislerinden teb'a-i ecnebiyeye müte'allik olup re'sü'l-mâlın bin kuruşundan ziyâde olmayan de'âvînin

beş yüz kuruş cezâ-yı nakdîden ziyâde mücâzâtı müstelzim olmayan cünha ve kabahatin konsolos ve adamları bulunmaksızın ru'yeti câiz olup şu kadar ki ecânibe âid olarak bâlâda tayin olunan derecede ve sûretde ru'yet olunan deâvînin konsolos veya vekÎli bulunan sancak deâvî meclisine istînâf olunmak hakkı mukarrerdir bu sûretle istînâf olunan deâvîde konsolos veya adamlarının bulunması iktizâ eder istînâf vukû'u evvelce lâhık olan hükmün ta'lîk icrâsını istilzâm eyleyecektir her halde konsolos veya adamları bulunmaksızın kuyûd-ı meşrûha tahtında lâhık olan hükümlerin icrâsı câiz olamayacaktır mevâd-ı meşrûhanın mevâki'-i icrâya konulması takdîrinde ashâb-ı da'vânın îfâ edecekleri usûl-i muhâkemeyi mutazammın cânib-i devlet-i aliyyeden bir kıta nizamnâme-i mahsûsu neşr ve ilan olunacaktır kurâ ihtiyar meclisleriyle kaza deâvî **[40]**Meclisleri içün tayin olunan derecelerden ileride olmayan bir da'vânın konsolos hâzır olmaksızın işbu mecâliste ru'yetine yine istînâf hakkı bâkî olmak ve hîn-i istînâfta konsolos veya vekîli bulunmak şartıyla teb'a-i ecnebiyyenin her hangi mahalde olur ise olsun muvâfakat eylemelerine kendileri me'zûn olacaklarıdır bir ecnebî da'vâsının ber-vech-i meşrûh konsolos bulunmaksızın ru'yetine muvâfakati kable'l-mürâfa'a tahrîren beyân eylemek lâzım gelecektir. Kuyûd-ı mezkûrenin emlâk meselesine müte'allik de'âvîye şümûlü olmayıp onlar emlâka mahsûs kanunun ta'yîn ettiği şerâit mûcibince ru'yet ve muhâkeme olunacaktır gerek teb'a-i devlet-i aliyyenin ve gerek teb'a-i ecnebiyyenin mehâkim-i devlet-i aliyyede ne türlü da'vâları olur ise olsun hîn-i muhâkemede tebriye-i zimmet hakkına nâil olacakları misillü murâfa'aları dahi alenen cereyân edecektir

Mârrü'z-zikr sûret-i tesviyenin ahkâmı uhûd-ı kadîme yeniden ru'yet olununcaya değin mer'iyyü'l-icrâ kılınacağından Devlet-i Aliyye ile ileride meseleyi müttefikan kararlaştırmak üzere müzâkere-i maslahat etmekle devlet-i mütehâbbeyi da'vet etmek salâhiyetini muhâfaza eder fî 11 Rebiülevvel sene 1294

[41] Ecnebîler Hakkında Emirnâme-i Sâmî

Teb'a-i devlet-i aliyyeden ta'arruz-ı mahmiyet iddi'âsında bulunanlara devâir-i vilâyetçe bazen bilâ-tedkîk ecnebî nazarıyla bakılmakta olmasından tevellüd edegelen mehâziri ba'de mâ ecânib nâmına vukû' bulacak müste'diyâtın devâir-i

hükûmet cânibinden tedkîk müntericâtına tasdîk olunmaksızın evvel emirde ashâb-ı istid‘ânın hâriciye nezâret-i celîlesi ma‘rifetiyle tâbi‘iyyetleri tahkîk ettirilerek alınacak ma‘lûmât üzerine o misillülerin ecnebî teb‘âsından oldukları halde nizâm ve usûlü dâiresinde bi’z-zât hükûmet-i devlet-i aliyyeye mürâca‘at içün sefâretler ve konsoloshâneler vâsıtasıyla teblîğ olunmuş olan istid‘ânâmelerinin adem-i kabûlüyle hükümsüz tutulması ve kanun ve kâidesi dâiresinde tebdîl-i tâbi‘iyyet edenlere mine’l-kadîm verilegelen ruhsatnâmelerin dâhiliye nezâret-i celîlesinin mührüyle nüfûs-ı umûmiye idâresinden i‘tâ ve yedinde ruhsatnâmesi olmayanların ecnebî tâbi‘iyyetini isbât ve nezâret-i dâhiliyeden ruhsatnâme istihsâl etmedikçe mamiyyetlik iddi‘âsı kabul olunmayıp haklarında teb‘a-i devlet-i aliyye misillü muâmele olunması bi’t-tensîb keyfiyet evvel ve âhir ta‘mîmen teblîğ ve iş‘âr kılınmıştı bu kere Atina sefâret-i seniyyesinden verilen ma‘lûmâta göre bazı mahallerden ve bâ-husûs Aydın ve Selânik ve Yanya vilâyetlerinden berâ-yı maslahat Yunanistan’a gelip giden Hıristiyan teb‘â-i şâhânenin ekseri Yunan pasaportu almakta ve gerçi saltanat-ı seniyye şehbenderleri o gibi pasaportları vize etmeyip hâmilleri Osmanlı pasaportu ahzine ihbâr edilmekte ise de bunlar memleketlerine vâsıl oldukları zaman tâbi‘iyyet **[42]**sıhhiyelerini inkâr ile yalnız sûret-i gayr-ı meşrû‘ada aldıkları Yunan pasaportlarını ibrâz eder etmez me’mûrîn-i mahalliyece işin tedkîkine girişilmeyip rûy-i kabûl ve müsâ‘ade gösterilmekte olduğu anlaşılmıştır. Beyâna hâcet olmadığı üzere tâbi‘yyet-i Osmânî kanunu iktizâsınca memâlik-i mahrûse-i pâdişâhÎde ikâmet eden her şahsı teb‘a-i Devlet-i âliyye’den ma‘dûd olarak eğer kendisi ecnebî ise tâbi‘iyyetini usûlen isbât etmesi ve saltanat-ı seniyye teb‘asından bir şahs içün terk-i tebe‘iyyet edebilmek mutlaka irâde-i seniyye üzerine ber-minvâl-i muharrer birer ruhsatnâmeye mu‘allak olduğundan bilâ-me’zûniyet tâbi‘iyyet-i ecnebiyeye gidenlerin tâbi‘iyyet-i cedîdesi ke-en-lem yekûn ve kendileri kemâkân teb‘a-i Devlet-i aliyye’den addolunup haklarında ol sûretle mu‘âmele icrâsı lâzım geleceğine nazaran fi’l-asıl teb‘a-i Devlet-i Aliyye’den bulunan kesânın kânun ve kâide dâiresinde tebdîl-i tâbi‘iyyet içün bâ-irâde-i seniyye ruhsatnâme istihsâl ve ibrâz etmedikçe öyle memâlik-i ecnebiyeye gitmesinden ve pasaport alınmasından dolayı bunlar mahallince ecnebî nazarıyla bakılmakta ise bu sûret mücerred hükûmet-i mahalliyenin eser-i gaflet ve tesâmühü olmağla kat‘â câiz olamayacağından ba‘de-ezin yedlerinde irâde-i seniyyeye müstenid ruhsatnâme

olmayan ve'l-hâsıl tâbi'iyyet-i Osmâniye kanununa tevfîkan ve resmen tahvîl-i tâbi'iyyet etmiş olan eşhâs iddi'âlarıçün âhar her ne sebeb ve delîl beyân edecek olur ise olsun itibâr ve isgâ olunmayup haklarında kemâkân Devlet-i Aliyye teb'ası muâmelesi icrâ olunması ve bir de diyâr-ı ecnebiyyeye civâr olan memâlik-i şâhâne iskelelerinde ve hudûd başlarında gelip **[43]**geçenlerin pasaportlarının mu'âyenesi zabtiye neferâtı ve gayr-ı muktedir adamlar ellerine bırakılması dahi sû-i isti'mâlâta sebeb olacağı cümle-i ihtârâtdan olmağla hudûdbaşlarında pasaport mu'âyenesiçün Türkçe ve Fransızca'ya âşinâ ve ehl-i me'mûrlar istihdâm edilmesi şâyân-ı itinâ olarak bu bâbda her tarafa te'kîd-i vesâyâ kılınmış olmağla oraca da ber-minvâl-i meşrûh mu'âmelât-ı lâzıme îfâsına himmet buyrulması siyâkında

Taşradaki Ecnebiler Hakkında İfa Olunacak Merasim-i Teşrifatiyeye Dair Tahrirât[235]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin tahrîrâtı

Taşralarda me'mûriyet-i ecnebiye hakkında îfâ olunacak merâsim-i teşrîfâtiyeyi hâvî kaleme alınıp meclis-i mahsûs-ı vükelâ kararıyla bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-sâdır olan ta'lîmâtın nesh-i matbû'asından iki adedi matviyyen sû-i âlî-i dâverânelerine irsâl kılınmağla mündericâtına tevfîk mu'âmele olunmak üzere dâhil-i vilâyetde vâki' mutasarrıf ve kâimmakâmlara lüzûmu mikdarının tevzî' ve tesyârı husûsuna himem-i aliyye-i düstûrîleri derkâr buyrulmak bâbında.

Vilâyât-ı şâhânede me'mûrîn-i mahalliye ile ecnebî me'mûrları arasında icrâ olunan merâsim-i teşrîfâttan dolayı zuhûr etmekte olan ihtilâfâta nihâyet verilmek üzere kaleme alınan ta'lîmâtın sûretidir

Düvel-i mütehâbeden biri tarafından memâlik-i şâhânenin şehr veya kasabalarından birine ta'yîn olunan **[44]**General konsolos veya konsolos ve yâhud konsolos vekîlinin mahall-i me'mûriyetine muvâsaletinde merkez-i vilâyetde vali ve sancaklarda mutasarrıf ve kazalarda kâimmakâm tarafından mücerred bir eser-i nezâket olarak resm-i hoş-amedîyi ifâ içün kendisine sûret-i husûsiyede ve binâberin elbise-i âdiye

[235]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

ile hükûmet tercümanı ve tercüman bulunmaz ise tercümanın hal ve mevki‘ine mu‘âdil bir mevki‘i hâiz diğer bir me’mûr gönderilir ve zikr olunan general konsolos veya konsolos ve yâhud konsolos vekîli me’mûriyetini mutazammın emr-i âlînin vürûdunu müte‘âkib büyük üniforması ile ve hâmil olduğu nişanların ta‘lîkiyle Bâb-ı hükûmete giderek vali ve yahud mutasarrıf veya elbise-i resmiye var ise kâimmakâm cânibinden büyük üniforma iktisası ve hâmil olduğu nişân-ı âlîlerin ve gelen me’mûrun mensûb olduğu devletden nişânı bulunduğu halde onların ta‘lîki ile kabul olunur ve hükûmet konağında bulunan jandarmalar tarafından selamlanır ve üç gün zarfında vali veya mutasarrıf ve yahud kâimmakâm bi’z-zât büyük üniforma ve nişanlarıyla konsoloshâneye giderek iâde-i ziyaret eyler ve konsoloslar dahi kezâlik büyük üniformalarını lâbis ve hâiz oldukları nişanları dahi talik etmiş bulundukları halde kabul ederler velâdet ve cülûs-ı hümâyûn-ı hazret-i tâcidârîye müsâdif rûz-ı fîrûzlarda general konsolosları ve konsoloslar ve konsolos vekîlleri elbise-i resmiyyeleriyle vali veya mutasarrıf veya kâimmakâmın nezdine azîmetle îfâ-yı resm-i tebrîk eylediklerinde kezâlik elbise-i resmiye ile kabul olunurlar buna mukâbil her devletin bir senede en büyük yevm-i mahsûsu kangısı ise o gün **[45]**valinin veya mutasarrıf veya kâimmakâmın bi’z-zât ve elbise-i resmiye ile konsoloshâneye giderek tebrîk eylemesi ve konsolosun kezâlik elbise-i resmiye ile kabul etmesi lazım gelir ve bayramlarda general konsoloslar ve konsoloslar ve konsolos vekîlleri berâ-yı tebrîk-i hükûmete tercüman ve yahud ve yerine kağıdı göndermelerine mukâbil milel-i sâirenin re’si sene itibar ettikleri Kanun-ı sâninin birinci günü konsoloshâneye bir me’mûr veyahud vizite kağıdı gönderilir hükümdârân ile milletlerin eyyâm-ı mahsûsalarında icrâ olunacak merâsim-i bahriye ve sâire içün 27 Receb sene 79 tarihli emirnâme-i sâmî hükmü bâkîdir yeni tayin olunan vülât ve mutasarrıfîn ve kâimmakâmların merkez-i me’mûriyetlerine muvâsaletlerinde orada bulunan general konsolosları ve konsoloslar ve vekîl konsoloslar kendilerini ziyaret ve me’mûrîn-i mûmâ ileyhim dahi iâde-i ziyâret ederler işbu ziyâretlerin elbise-i resmiye ve ya âdiye ile olması vâli ve mutasarrıf ve kâimmakâmların r’ylerine muhavvel olup aynı elbise ile iâde edilecektir vülât ve mutasarrıfîn esnâ-yı devirde uğradıkları mahallerdeki konsolos ve konsolos vekîllerinden kangıları kendi nezdlerine gelir ise onların ziyaretlerini ya bi’z-zât ve yâhud işbu ziyâreti bi’z-zât iâde içün ihtilâsı vakt edemedikleri halde münâsib bir vâsıta ile iâde ederler

konsolosların bu ziyaretleri resmî ve mecburî değil ise de bir kere icrâ edilince iâdeleri lâzım gelir ve konsolos me'mûrlarına (ajan konsolar) gelince bunların me'mûriyete ta'yînlerinde elbise-i resmiyeleri var ise elbise-i resmiyeleriyle hükûmete geldiklerinde yine elbise-i resmiye ile kabul olunur ve kezâlik elbise-i resmiye ile tercüman veya tercümanın **[46]**hâl ve mevki'ine muâdil bir mevki'i hâiz diğer bir me'mûr konsoloshâneye gönderilerek ziyâretleri iâde kılınır eyyâm-ı resmiye-i saltanat-ı seniyyede bunlar elbise-i resmiyyeleri var ise elbise-i resmiyyeleriyle hükûmete geleceklerinden devlet-i matbû'alarının yevm-i resminde dahi taraf-ı hükûmetden tercümanın ve yâhud tercümanın hal ve mevki'ine mu'âdil bir mevki'i hâiz diğer bir me'mûrun elbise-i resmiye ile nezdlerine i'zâmı ve yeni ta'yîn olunan vali veya mutasarrıflara icrâ edecekleri vizitenin kezâlik i'zâm olunacak tercüman veya tercümanın hal ve mevki'ine mu'âdil bir mevki'i hâiz bir diğeri vâsıtasıyla iâdesi lâzım gelir ma'a mâfih hükûmet-i mahalliyenin en büyük me'mûru kâimmakâm ise konsolosları bi'z-zât ziyâret edecek ve konsolosların ziyâretlerini bi'z-zât iâde eyleyecektir nezd-i saltanat-i seniyyede bulunan süferâdan memâlik-i şâhâne dâhilinde seyr ü seyâhat edenlerin vali ve yâhud mutasarrıf veya kâimmakâmların bulunduğu mahalle vürûdlarından tarafeyn elbise-i âdiye ile yekdiğerini ziyâret ederler seyahat eden sefîr kebîr ise ziyâret ibtidâ vali cânibinden icrâ olunacak ve orta veya mukîm elçi ve yâhud maslahatgüzâr olduğu halde vâli ziyâretin ibtidâ onlar tarafından icrâsına intizâr edebilecek ise de îfâ-yı resm-ı hoş-amedî içün idâre-i mahalliyenin büyük me'mûrlarından birini nezdlerine gönderecektir ve sefîrin rütbesi ne olur ise olsun mutasarrıf ve kâimmakâmların ve valinin gıyâbında vekâlet eden zât müşîr rütbesini hâiz olmadığı halde onun süferâyı evvel ziyâret eylemesi ve vali vekîli müşîr olduğu takdîrde ise kendisi büyük elçiyi**[47]**evvelce ziyâret edecek ve orta veya mukîm ve yâhud maslahatgüzâr ise îfâ-yı resm-i hoş-amedî içün nezdlerine me'mûr izâm ettikten sonra bunların ziyâretlerine muntazır olacaktır vülât ve mutasarrıfîn ve kâimmakâmların gaybûbetleri hâlinde işbu ta'limâtda gösterilen ziyâretlerin icrâ veyahud kabulü vekîl-i resmîlerine âiddir.

29 Şaban sene 75 ve 27 Receb sene 79 tarihleriyle cânib-i Bâb-ı âlîden düvel-i ecnebiye hükümdârânının eyyâm-ı resmiyelerinde süfün-i şâhâne ve kılâ'-ı

hâkâniyeden icrâ olunacak merâsim-i ihtirâmiyeye dâir memâlik-i mahrûse-i şâhâne sevâhilinde bulunan me'mûrîn-i mülkiyeye irsâl olunan nizâm mûcibince tanzîm kılınan ta'lîmâtın suretidir.

Bend-i evvel hükümdârân-ı ecnebiyenin eyyâm-ı resmiyelerinde icrâ olunacak merâsim senede bir kere hükümdârân hazarâtının me'mûrları taraflarından ya ismi ve yâhud cülûs günlerinden kangısı i'lân olunmak âdet ise ol günde icrâ olunacaktır.

Bend-i sânî sevâhil-i memâlik-i şâhânede kâin bir şehrin limanında konsolos bulunan devletin bir sefîne-i harbiyesi bulunduğu halde o devletin hükümdârânının ismi günü sefîne-i mezkûreden atılacak toplara orada Devlet-i âliyye Beyliği olup da on kıtadan ziyâde topu bulunur ise onun tarafından mukâbele olunarak kal'a veyâ ta'biyeden yalnız sancak keşîde kılınacak ve Devlet-i âliyye Beyliği olmaz ve yahud olup da on kıtadan ziyâde topu bulunmaz ise ol halde bahriye nezâretince Devlet-i aliyye Beyliği mukâbele etmeyerek yalnız sancaklarını keşîde edeceğinden kal'a veya ta'biyeden hem top atılıp ve hem de sancak çeKiyel-icektir

[48]Bend-i sâlis hükümdârının yortusu günü olan devletin sefîne-i harbiyesi olmayıp da diğer bir devletin Beylik sefînesi bulunur ve gerek yortusu olan devlete ri'âyeten ve gerek ona vekâleten top atacak olur ise kezâlik Devlet-i Aliyye Beyliği olup da on kıtadan ziyâde topu bulunduğu sûrette ikinci bende gösterildiği vechle onun tarafından top atılıp orada kal'a ve ta'biye var ise yalnız sancak çeKiyel-icek ve Devlet-i Aliyye Beyliği olmaz ve yâhud olup da on kıtadan ziyâde topu bulunmaz ise kal'a ve ta'biyeden top altılarak sancak küşâd olunacaktır.

Bend-i râbi' sâhil-i bahirde olup limanında ne yortusu olan devletin ve ne de başka bir devletin sefîne-i harbiyesi bulunmayan şehirlerde Devlet-i Aliyye Beyliği olduğu halde usûl-i bahriyeye göre top endaht etmeyip alay sancaklarını dahi çekemeyeceğinden kal'adan dahi top atılmayarak yalnız sancak küşâd olunacakdır

Bend-i hâmis gerek Devlet-i âliyye'nin ve gerek düvel-i ecnebiyeden birinin sefîne-i harbiyesi bulunmayan mahaller ile sâhil-i deryâdan ba'îd olan şehirlerde kal'a veya ta'biye var ise konsoloshânelere bayrama çekildikde yortusu olan devletin

konsoloshânesine cânib-i hükûmetden bir me'mûr irsâliyle merâsim-i tebriğin icrâsı lâzım geleceğinden kal'a veya ta'biyeden kezâlik top atılmayarak yalnız sancak keşîde edilecektir

Fî 7 Safer sene 308 ve fî 10 Eylül sene 306

Merâsim-i teşrifâtiyeye dâir

Numara 314

Memâlik-i şâhânede me'mûrîn-i mahalliye ile ecnebî me'mûrları arasında icrâsı lâzım gelen merâsim-i teşrifâtiyeyi **[49]**hâvî olan 7 Safer sene 308 tarihli talimâtda amiraller hakkında bir gûne sarahat olmaması hasebiyle bazı mahallerde amirallerin kabulünde valiler tarafından üniforma ve bazı yerlerde ise elbise-i âdiye iktisâ olunmak gibi mütefâvit mu'âmele vukû'a getirilmekte ve bu yüzden şikâyet vukû' bulmakta olmasına ve bu bâbda cereyân eden mu'âmelenin muttarid olması lâzımeden olmağla beraber bazı yerlerde ecnebî amiralleri hükûmet-i seniyye me'mûrlarını küçük üniforma ile ziyâret etmekte ve valiler tarafından iâde-i ziyâret husûsu büyük üniforma ile icrâ kılınmakta olarak bu da muvâfık-ı usûl olmamasına mebnî ba'de-ezîn bunlara mahal kalmamak ve talimâta zeyl edilmek üzere amiral ve veys amiral konter amirallerin hükûmât-ı mahalliyeye verecekleri vizite küçük veya büyük üniformalardan kangısı ile icrâ kılınır ise valiler cânibinden ol vechle kabul eyleyip iâde-i ziyâretin dahi ol sûretle îfâsı usûl ittihâz kılınmış ve keyfiyet ta'mîmen tebliğ olunmuş olmağla oraca da ona göre îfâ-yı mu'âmele buyrulması bâbında

Fî 27 Şubat sene 308

Nâzır-ı umûr-ı dâhiliye

Bu Dahi

Numara 11

Amiral ve Veys Amiral ve Konter Amirallerin hükûmât-ı mahalliyeye verecekleri vizite küçük ya büyük üniformalardan kangısıyla icrâ kılınır ise ol vechle kabul edilip iâde-i ziyâretin dahi o sûretle îfâsı hakkında sebk eden karar ve iş‘âra cevâben bazı ifâde ve istizâhı hâvî vilâyet-i celîlelerinden **[50]**gelen tahrîrât üzerine şûrâ-yı devlet tanzîmât dâiresinden kaleme alınıp meclis-i mahsûs-ı vükelâda kıraat olunan mazbatada beyân olunduğu üzere me’mûrîn-i mülkiyenin küçük üniforması rutbe-i ûlâ sınıf-ı sânîsinden bed’ ile mâ-fevkinde bulunan rütbelere mahsûs olarak rütbe-i mezkûrenin mâ dûnunda olanların yalnız büyük üniformaları olduğu ve amiral ve Veys Amiral ve Konter Amiralin mâ dûnu rütbede bulunan ecnebî süfün-i harbiyesi kapudanları tarafından vukû‘ bulacak resmî vizitelerin mutasarrıf ve kâimmakâm ve müdürler cânibinden usûl-i müttehize vechle resmî sûretde yani büyük üniforma ile iâdesi ve eğer vizite nim resmi sûretde yani zâir küçük üniforma ile ziyâreti ifâ edecek olur ise askerin küçük üniforması elbise-i âdiye-i askeriye demek olduğundan ziyâreti kabul eden zâtın dahi askerîden ise o sûretle ve rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânîsi mâ dûnunda mülkiyeden ise elbise-i âdiyenin bir derece-i resmisi olan siyah setri ve pantolon ile ziyâreti iâde lâzım geleceği ve hâriciye nezâret-i celîlesine de ma‘lûmât i‘tâsı tezekkür olunarak nezâret-i müşârun-ileyhâya iş‘âr-ı keyfiyet edildiği şeref-tevârüd eden 31 Kânun-ı sânî sene 309 tarihli ve üç bin kırk dokuz numaralı tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhîde izbâr olunmuş ve keyfiyet her tarafa yazılmış olduğundan vilâyet-i celîlelerince de ber-mûceb-i karar îfâ-yı mu‘âmele edilmesi husûsuna himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyrulmak bâbında

[51] Tâbi‘iyyet-i Osmâniye Kânunnâmesidir

Birinci madde vâlideyni ve yahud yalnız vâlidi tâbi‘iyyet-i Devlet-i Aliyye’de bulunduğu halde tevellüd eden eşhâs-ı Devlet-i Aliyye teb‘asından ma‘dûddur.

İkinci madde vâlideyni ecnebî olduğu halde memâlik-i şâhânede mütevellid olan eşhâs sinn-i rüşde vusûlü tarihinden bed’ ile üç sene zarfında Devlet-i aliyyeyi bi-hakkın taleb edebilir.

Üçüncü madde sinn-i rüşde vâsıl olan bir ecnebî memâlik-i Osmâniye'de ale't-tevâli beş sene ikâmet eylediği halde bi'z-zât veya bi'l-vâsıta hâriciye nezâret-i celîlesine bir istid'â takdîmiyle tâbi'iyyet-i devlet-i aliyyeyi istihsâl edebilir.

Dördüncü madde saltanat-ı seniyye bend-i sâbıkda muharrer şerâiti îfâ etmemiş olan ecnebîleri dahi müsâ'ade-i istisnâiyyeye şâyeste gördüğü sûretde fevka'l-âde olarak tâbi'iyyetine kabul olunur.

Beşinci madde teb'a-i saltanat-ı seniyyeden me'zûnen tâbi'iyyet-i ecnebiyyeye gireneşhâs tebdîl-i tâbi'iyyet etdikleri tarhinden itibaren ecnebÎ sıfatında tutulup haklarında ol vechle mu'âmele olunur fakat Devlet-i âliyye'den me'zûn olmaksızın tâbi'iyyet-i ecnebiyyeye girer ise işbu tâbi'iyyet-i cedîdeyi ke-en-lem yekûn ve kendisi kemâkân teb'a-i Devlet-i Aliyye'den addolunup kâffe-i husûsâtda teb'a-i Devlet-i Aliyye hakkında olunan mu'âmelenin aynı icrâ kılınacakdır her halde teb'a-i devlet-i aliyyeden bir şahsın terk-i tâbi'iyyet etmesi mutlakâ irâde-i seniyye üzerine verilecek bir senede mu'allak olacaktır

[52]Altıncı madde saltanat-ı seniyye tarafından me'zûn olmaksızın diyâr-ı ecnebiyede tebdîl-i tâbi'iyyet eden ve yâhud bir ecnebî devletin hizmet-i askeriyesine giden şahsı devlet-i aliyye ister ise tâbi'iyyetinden ıskât edebilir. Ve bu makûle tâbi'iyyeti ıskât olunan eşhâsın memâlik-i şâhâneye avdeti memnû' olur.

Yedinci madde teb'a-i devlet-i aliyyeden iken ecnebî ile tezvic eden kadın zevcinin vefâtı tarihinden itibaren üç sene zarfında istid'â ederse tâbi'iyyet-i asliyesine ric'at edebilir bu maddenin hükmü şahsa şâmildir tasarruf-ı emlak ve arazi maddesi nizâmât ve kavânîn-i umûmiyyesine tâbi'dir.

Sekizinci madde tâbi'iyyet-i Devlet-i Aliyye'den çıkmış ve yâhud mahrûm olmuş olan eşhâsın evlâdı sabî dahi olsa pederlerinin sıfat-ı tâbi'iyyetine tâbi' olmayarak saltanat-ı seniyyenin tâbi'iyyetinde kalır ve Devlet-i aliyye tâbi'iyyetine girmiş olan ecnebînin evlâdı sabî bile olsa pederinin sıfat-ı tâbi'iyyetine tâbi' olmayıp ecnebî addolunur.

Dokuzuncu madde memâlik-i mahrûse-i pâdişâhîde ikâmet eden her bir şahs teb‘a-i devlet-i aliyyeden ma‘dûd olup hakkında Devlet-i aliyye tâbi‘iyyeti mu‘âmelesi icrâ olunur eğer kendisi teb‘a-i ecnebiyyeden ise tâbi‘iyyetini usûlen isbât etmesi lâzım gelir.

[53] Medyûn-ı mîrî Olanlar Hakkında Dâhiliye Nezâreti'nden Mevrûd Tahrîrât Sûretidir

Müzâyaka-i mâliyeden dolayı tesrî‘-i tahsîlâta ikdâm olunması hakkında ve umûm sırasında icrâ kılınan vesâyâya cevâben eşhâs zımemâtının tahsîline kalkışıldıkça bunlar hukûk-ı hazîneyi çürütmek ve hiç olmaz ise vakit kazanmak emeliyle mehâkime mürâca‘at etmekte olduklarından bir tedbîr-i muvâfakat olmak üzere o makûlelerin deynlerinden makar oldukları mikdarının mehâkime mürâca‘ata mahal bırakılmaksızın hükûmetçe tahsîl ve icâbına göre taht-ı tevkîfe alınmaları istizânına dâir Konya vilâyetinden meb‘ûs telgrafnâme ve ol bâbda adliye nezâret-i celîlesiyle cereyân eden muhâbere üzerine icrâ olunan müzâkerâtı mutazammın şûrâ-yı devlet tanzîmât dâiresinden tanzîm ve i‘tâ olunan mazbata meâlinden müstebân olduğu vechle kavânîn-i mevcûdenin hukûk-ı umûmiyyece kâfil olduğu ahkâm ve şerâit bütün bütün bir tarafa bırakılıp da emvâl-i devletin cibâyet ve istifası husûsunda velev muvakkat olsun ta‘yin olunacak kavâidde en ziyâde gözetilecek şey kavânin-i mebhûseye kıyâs ve tatbîk-i mu‘âmele kaziyesi bulunmuş olduğu gibi tahsîl-i emvâl nizamnâmesinin on altıncı maddesinde deyn-i mîrîsini vaktiyle îfâ etmediği cihetle kâbiz-i mallar tarafından tahsîldâra irâe olunacak medyûnların tahsîldarlar ma‘rifetiyle köylerde ihtiyar meclisine ve kasabalarda dâire-i belediyeye celb ile tahsîl ettirileceği ve îfâ etmediği halde ihtiyar meclisi ve yâhud dâire-i belediye ma‘rifetiyle evvelen medyûnun haline göre hânesinin idâresine kâfî eşyası sâniyen esnâfın edevât-ı sanâ‘iyyesi sâlisen zürrâ‘ın çift ve ziraat edevâtıyla çift hayvanâtı ve tohumluğu ve hâsılâtın mîrî hissesi müstesnâ tutularak **[54]**kusûr esmâr ve zehâir ve hayvanât ve eşyâ-yı beytiyye ve emvâl-i sâire-i menkûlesinden deynine kâfi olacak mikdarı tahsildâr hâzır olduğu halde satdırılıp esmânı mal sandığına teslim kılınacağı muharrer olup gerek bu maddede ve gerek ona müte‘allik ve merbût olan mevâd-ı muhtelifede ale'l-itlâk cânib-i mîrîye vergiden ve rüsûm-ı sâireden borcu olup da

deynini ikrâr ve itiraf ve fakat te'diyesinde te'allül edenlerin tahsîl zimemât içün mahkemeye mürâca'at içün mahkemeye mürâca'at mecbûriyetine dâir kayd ve şart münderic olmadığı halde o gibi medyûnların borçlarını istîfâ zımnında mehâkimden i'lâm taleb olunursa bu sûret hükm-i nizâma yalnış ma'nâ vermek demek olacağından her haldeo makûle zimemâtın hiçbir tarafa mürâca'at olunmayarak emvâl-i menkûle füruhtuyla istîfâsı ve eğer medyûnun emvâl-i menkûlesi yoğise hasbe'n-n-nizâm gayr-ı menkûlâtının satılması câiz olduğundan borcunu mukırr olan medyûnlar haklarında bu sûretle mu'âmele olunması ve yine cevâz-ı kânuniye mebnî gayr-ı menkûlâtın kable'l-hükm hacz etdirilmesi dahi lâzım geleceği misillü desâyise sülûk ve mehâkime mürâca'at ile vakit kazanmaya münhemik olanlar bahsinde de mâdem ki kavânîn-i umûmiyenin hükmü herkese ebvâb-ı mehâkimi açık tutmuş ve hükûmetle eşhâs arasındaki de'âvîyi bilâ ihtiyâr mehâkim-i âdiyeye bırakmıştır şimdi meydana bir mâni'a koymakla hükûmet aleyhinde mala müte'allik da'vâların ru'yet etdirilmemesi hukûk-ı umûmiyyenin esâsına dokunacağı cihetle münâsib olamayıp şu kadar ki yine kânunen mevcûd olan bazı salâhiyetlerin isti'mâliyle maksad-ı aslînin husûlü zımnında usûl-i muhâkeme-i hukûkiyye kanun-ı muvakkatinin yüz otuz dördüncü maddesinde vâki' olan bir iddi'â bir sened-i resmî veya medyûnun **[55]**Mutasarrıf olduğu bir te'ahhüd veya istînâf olunamamış bir hükm-i sâbık üzerine mü'essis olduğu halde buna dâir hükm-i lâhık oldukdan sonra istinâfî içün istid'â olunsa bile iddi'â-yı mezkûrun hükm ve kararıyla beraber muvakkaten icrâsına hükm olunabilir ve bu bâbda sâhib-i iddi'âdan kefil ve te'mînât-ı kaviye alınabilir ve yüz otuz birinci maddesinde bir iddi'â yüz otuz birinci maddede beyân olunan husûsât üzerine mü'esses olmayıp da icrâsı müsta'cel bulunduğu halde muvakkaten icrâsı câiz olup fakat dâin taleb eylediği şeyin reddi zımnında kefîl-i mu'teber irâe etmedikçe muvakkaten icrâ-yı hükm olunamaz deyu muharrer olduğundan mebhûsün anh olan meselede mehâkimce bu maddelere tevfîk-i hareket olunur ise imrâr-ı vakit arzıyla hükûmet aleyhine da'vâ açan medyûnların tahsîl zimemâtında yine kanun-ı umûmiye müstenid icraat-ı seri'a hâsıl olacağı gibi bir kere mahkemelerin deyn-i mîrî hakkında bu tarihe hükm verecekleri i'lân edilince erbâb-ı tezvîrin mürâca'atı bi't-tabi' izâle olacağı ve belki bütün bütün ber-taraf olacağı melhûzâtdan bulunduğundan ve bu cümle ile beraber zikr olunan maddelerde icrâ-yı muvakkatın e'âzım-ı şerâiti dâyinin kefîl vermiş ise de hükûmetden kefâletinden müstesnâ

olmasına mebnî onda dahi bir işin bulunmayacağından mücerred Devlet-i Aliyye'nin hukûk-ı mâliyesini te'mîn içün ale'l-itlâk deyn-i mîrî aleyhinde muhâkeme mürâca'at eden medyûnlar hakkında sâlifü'z-zikr ahkâm-ı kânuniye mûcibince icrâ-yı muvakkat usûlünün ittihâz olunması ve bunun da bilâ-te'hîr icrâ kılınması mehâkim-i nizâmiye rü'esâsına me'zûniyet verilmesinin şu işler te'ahhura düşürülmemek ve tekâsül eden hükkâm kânunen mesûl tutulmak üzere adliye müfettişlerine ve müdde'î-i umûmîlere vesâyâ-yı mü'ekkede yazılmasının **[56]**Adliye nezâret-i celîlesine ve karar-ı meşrûhun ta'mîmen vilâyâta ve mâliye nezâret-i celîlesine bildirilmesi dâire-i mezkûrede tezekkür ve tensib olunarak keyfiyet sâlifü'z-zikr adliye ve mâliye nezâret-i celîlelerine iş'âr olunduğu beyân-ı âlîsiyle icrâ-yı îcâbı taraf-ı sâmî-i vekâletpenâhîden bâ-tezkire irâde buyrulmuş ve sûret-i hâl vülât-ı izâm hazerâtıyla müstakillen idâre olunan mutasarrıflıklara yazılmış olmağın vilâyet-i celîlelerince dahi ber-minvâl-i meşrûh muktezâ-yı hâlin îfâsı bâbında fî 13 Cemâziyelevvel sene 98 ve fî 1 Mart sene 97

Medyûn-ı mîrî Olanlar Emlâkinin Mîrî Nâmına Alınması Hakkında Adliye Nezâreti'nden Adliye Müfettişliğine Gelen Tahrîrât-ı aliyye Sûretidir.

Malatya sancağının doksan altı senesinde maktû'an ihâle kılınan a'şâr bedelâtından dolayı medyûn bulunan mültezimlerin tesviye-i deynleriçün uhdelerinde bulunan emlâk müzâyedeye çıkarılmış ise de kimse tarafından rağbet olunmamış olduğundan hukûk-ı hazîne ziyâ'ından vikâye olunması ve şimdilik yalnız vilâyet-i mezkûreye mahsûs olmak üzere emlak-ı mezkûrenin hazîne nâmına tefevvuz istîzânını hâvî mâliye nezâret-i celîlesinden meb'ûs tezkire üzerine cereyân eden müzâkerâtı şâmil şûrâ-yı devlet dâhiliye dâiresinden tanzîm edilen mazbata meclis-i mahsûs-ı vükelâda lede'l-mütâla'a mîrîye medyûn olanlar emlakinin inde'l-müzâyede tâlibi zuhûr etmediği takdîrde hazîne namına tefevvuzu hakkında nizâm ve emsâl yoğise de matlûbât-ı hazînenin tamamiyle ihtihsâli zımnında bu sûretle icrâsı çâre-i münferid hükmünde görünüp ancak mîrîye medyûn olanların **[57]**emvâl ve emlâkinin bir mahkemenin hükm ve kararına müstenid olmayarak müzâyedeye konulması medyûnların şikâyetini mûcib olacağından ve böyle bir usûl ve muâmelenin suver-iicrâsını evvelce halka ilan etmek levâzım hükûmetten bulunduğundan medyûnların

şikâyetine ve ileride bir gûne münâza‘aya mahal kalmamak üzere usûl-i meşrûhanın i‘lânıyla beraber mîrîye medyûn olanların tesviye-i deynleriçün emvâl ve emlâkinin füruhtu lüzûmu mahkeme tarafından taht-ı hükme alındıkdan sonra bir kıymet ta‘yin ve lâ-ekall bir mâh müddet temdîd edilerek müzâyedeye vaz‘ıyla bedelini bulup da tâlibi zuhûr etmediği halde bedel-i mukarreriyle hazîne nâmına tefevvuz edilmesi ve şimdiye kadar müzâyedeye konulan emlâkinin satılamaması akçenin fıkdânından neş’et ediyor ise de işbu emlâkin ta‘âkin ta‘în fiyatında daha ziyâde itina ile kıymet-i hakîkiyyesinden noksan fiyat takdir olunmaması ve fakat müzâyede içün temdîd olunan müddetin eşhâs beynindeki mu‘âmelâta yani medyûn olup da tesviye-i deyni içün emvâl ve emlâkinin füruhtuna hükm olunanlar hakkında cârî olan kâideye tevfîki iktizâ edeceğinden işbu müddet-i bahsinde de ol sûretle nizâmına tatbîk-i mu‘âmele olunması husûsunun mâliye nezâret-i celîlesine teblîğ olunduğu beyân-ı âlîsiyle dâire-i adliyece dahi iktizâsının icrâsı makâm-ı sâmî-i cenâb-ı vekâletpenahinden şeref-vârid olan tezkire-i sâmiyede emr ve iş‘âr buyrulmuş ve mûcibince îfâ-yı muktezâsı husûsunun savb-ı şerîflerine izbârı umûr-ı hukûkiyye müdîriyetinden ifâde ve işbu tahrîrâtın nesh-i matbû‘asından adedi leffen irsâl kılınmış olmağla ber-minvâl-i muharrer icrâ-yı icâbına Fî 10 Ramazan sene 300 ve 4 Haziran sene 99

[58] Memurin Muhakemesi Hakkında Şûrâ-yı Devlet Layihasıyla Emirnâme-i sâmi[236]

Emirnâme-i sâmî sûretidir

Me’mûrîn-i mülkiyenin usûl-i muhâkemeleri hakkında şûrâ-yı devlete âid olan vezâif-i nizâmiyyenin teşrîh ve tefsîrine ve suver-iicrâsına dâir şûrâ-yı mezkûr tanzîmât dâiresince kaleme alınıp bâ-mazbata i‘tâ kılınan izâhnâme meclis-i mahsûs-ı vükelâda lede’l-mütâla‘a işbu îzâhnamenin mündericâtı me’mûrîn muhâkemâtınca düstûrü’l-amel olan nizâmât ve kavâidin sûret-i isti‘mâl ve icrâsını mübeyyin olarak yolunda göründüğünden birer sûretinin irsâliyle bi’l-cümle devâir-i vilâyâta icrâ-yı tebliğât olunması bi’t-tensîb iktizâsı îfâ ve mezkûr izâhnâmenin bir nüsha-i

[236]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

matbû‘ası da leffen sû-i devletlerine isrâ kılınmış olmağla mündericâtına tevfîkan icrâ-yı mu‘âmele-i lâzımeye himmet buyrulması siyâkında şukka-i senâverî terkîm kılındı efendim fî 14 Rebiülâhir sene 301 ve fî 31 Kânûn-ı sânî sene 99

Me’mûrîn-i mülkiyenin usûl-i muhâkemeleri hakkında şûrâ-yı devlete âid olan vezâif-i nizâmiyenin teşrîh ve tefsîrine ve sûret-i icrâsına dâir izâhnâmedir.

Bidâyeten muhâkemeleri şûrâ-yı devlete âid olan mülkiyeden birinin vazîfe-i me’mûryetinden dolayı hılâf-ı kanun bir fi‘il ve hareketi gerek doğrudan doğruya ve gerek bir şikâyet ve iddi‘â üzerine anlaşıldıkda ol me’mûrun mensûb olduğu nezâret veya vilâyet tarafından tahsîsât-ı evveliye icrâsına müsâra‘at olunur bu tahkîkât medâr-ı muhâkeme olabilecek kâffe-i delâil ve berâhini câmi‘ sûretde icrâ kılınıp evrak-ı müsbete ve musaddaka tahtına alınmak meşrûttur tahkîkât-ı evveliyeyi icrâ eden nezâret veya vilâyet buna müte‘allik evrak-ı müsbete ve musaddakayı Bâb-ı âlîye irsâl eyler ve maznûn-ı aleyh olan me’mûr-ı müstahdem bulunup da **[59]**Tahkîkât-ı evveliyenin neticesi me’mûriyetinde bekâsı maddeten veya siyâseten bir mahzûr gösterdiği ve işden el çekdirilmesi veya azli lâzım geldiği halde bunun esbâb-ı mûcibesi dahi muvazzahan iş‘âr eder ve me’mûr-ı maznûnun me’mûrîn üzerinde bulunmasının mahzûru mâlen veya mülken mühim görünüp de emr-i resmîsini istihsâle kadar bekâ-yı me’mûriyeti câiz olamaz ise esbâb-ı mûcibesi isbât olunmak üzere hemen me’mûriyetinden el çektirilmesi nezâret ve vilâyetlerin taht-ı me’zûniyetlerindedir

Meznûn-ı aleyh olan me’mûr hakkında icrâ edilen tahkîkât-ı evveliye evrakı Bâb-ı âlî’ye geldikde takımıyla şûrâ-yı devlete havâle olunarak müdde‘î-i umûmîliğe verilir bu müdde‘î-i umûmî icrâ-yı tedkîkât ederek tahkîkâtın noksanı olup olmadığını ve me’mûr-ı maznûnun azli ve muhâkemesi kanunen lazım gelip gelmediğini hâvî bir takrir yaparak dâhiliye dâiresine i‘tâ eder ve dâhiliye dâiresi işbu takrîr ve evrâk-ı merbûtasını bi’l-mütâla‘a me’mûr-ı maznûnun işten el çekdirilmesine ve yâhud azline ve bunlardan birinin icrâsıyla beraber lüzûm-ı muhâkemesine dâir iş‘âr ve dermiyân olunan esbâb ve edilleyi nizâmen tasdîk ve kabul eyler ise kararını bâ-mazbata makâm-ı sadâret-uzmâya bildirir ve tahkîkât-ı evveliyede noksan görür ise şûrâ-yı devlet riyâseti vâsıtasıyla mensûb olduğu nezâret veya vilâyâta teblîğ ve

ikmâl etdirerek ba‘dehû zikr olunan kararı i‘tâ eder ve eğer tahkîkât-ı evveliyenin icâb ve iktizâsı me’mûr-ı maznûnun azlini veya muvakkaten işden çekilmesini ve bununla beraber lüzûm-ı muhâkemesini mutazammın ise makâm-ı sadâret-uzmâ ve kararları atebe-i ulyâ-yı hazret-i pâdişâhîye arz ve istîzân ile müte‘allik buyrulacak irâde-i seniyye-i **[60]**Şehriyârî üzerine icrâ ve emr-i muhâkemeyi şûrâ-yı devlete havâle eyler ve karar-ı vâki‘ muhâkemenin adem-i lüzûmunu müş’ir ise tahkîkât-ı evveliyeyi icrâ ve iş‘âr eden nezâret veya vilâyete bildirir bir me’mûr-ı maznûnun muhâkemesi bâ-irâde-i seniyye şûrâ-yı devlete havâle olundukda tahkîkât-ı evveliye evrâkı ve dâhiliye dâiresinin onu musaddak mazbatası takımıyla muhâkemât dâiresine i‘tâ kılınır muhâkemât dâiresi reis-i sânînin işbu evrâkı dâire a‘zâsından iki zât ile müstantıklardan mürekkeb teşkil olunacak encümene i‘tâ ederek orada me’mûr-ı mazmûnun istintâkını icrâ ettirir müstantıklar usûl-i muhâkemât-ı cezâiyye kanununda mu‘ayyen kavâid dâiresinde hareket ederler fakat işbu izâhnâmede gösterildiği üzere kabahat ve cünha erbabı esnâ-yı muhâkemede tevkîfden müstesnâ olacakları gibi cinâyetle ithâm olunan bir me’mûrun taht-ı tevkîfe alınması dahi irâde-i seniyye sudûruna mütevakkıf olduğundan müstantıklar bu tevkîf emrinde bir gûne vesâtat vazîfesiyle mükellef değildirler ve istintâknâme zeyli maznûn-ı aleyh tarafından temhîr olundukdan başka encümende bulunan a‘zâ ve müstantık cânibinden dahi imzâ ve tasdîk ile muhâkemât riyâsetine verildikde müdde‘î-i umûmîye havâle olunarak onun tarafından yapılacak takrîr üzerine eğer me’mûr-ı mazmûnun cürmü kabahat veya cünha dâiresinde ise muhâkemât dâiresi muhâkemeye ibitdâr eder ve şâyed bu nevi de‘âvîde müdde‘î-i umûmî ile müstantık beyninde ihtilâf zuhûr eyler ise bunun usûlen halli heyet-i ithâmiye vazîfesiyle mükellef olan dâhiliye dâiresine âid olur muhâkemât dâiresi kabahat ve cünha hakkında vereceği hüküm ve kararı mahkûmun aleyhe tebliğ eyler ve istînâf taleb eylediği halde fakat **[61]**Kabahat ve cünha ile maznûn-ı aleyh olan me’mûrların taht-ı muhâkemede mevkûfiyetleri lâzım gelmeyip lede’l-iktizâ mekfûlen muhâkemelerine bakılır bâlâda zikr olunan istintâk encümeninin icrâ edeceği istintâkın neticesi memûr-ı maznûnun cürmünü cinâyet olmak üzere tayin eder ise ol halde evrak-ı istintâkiyye heyet-i ithâmiye vazîfesini hâiz olan şûrâ-yı devlet dâhiliye dâiresine i‘tâ kılınır dâhiyle dâiresi evrâk-ı merkûmeyi ve cinâyet işlerine me’mûr müdde‘î-i umûminin iddi‘ânamesini tedkîk ve mütâla‘a ederek üç gün içinde ithâma karar verir

ve maznûn-ı aleyh cinayetle ithâm olunur ise kanunen that-ı tevkîfe alınıp da muhâkeme edilmesini hâvî mazbatasını yapıp makâm-ı sadâret-uzmâya takdîm eder makâm-ı sadâret-uzmâ dahi işbu tevkîf kararını istizân ile müte‘allik buyrulacak irâde-i seniyye üzerine icrâ eder bu karar mûcibince muhâkemât cinâyet fi‘ilinin muhâkemesine başlanıp hükm ve kararını yukarıda zikr olunduğu vechle mahkûmun aleyhe teblîğ eyler.

İstînâfen ve temyîzen ru’yeti şûrâ-yı devlete âid olan me’mûrîn muhâkemâtına müte‘allik mu‘âmelât dahi ber-vech-i âtî beyân olunur

Maznûn-ı aleyh olan bir me’mûr bidâyeten ru’yet-i muhâkemeye mahsûs meclis-i idârede icrâ-yı muhâkmesi Bâb-ı âlî istîzâna mevkûf olan takımdan yani irâde-i seniyye ile mansûb olanlardan ise ba‘de’l-istizân şûrâ-yı devlet dâhiliye dâiresinin bâlâda muharrer usûl vechle vereceği karar üzerine Bâb-ı âlî’nin teblîğ-i resmîsi ile ve irâde-i seniyye ile olur fakat maslahat cinâyete münkalib olup da maznûn-ı aleyhin**[62]**taht-ı tevkîfde muhâkemesi sûretine meclis-i idârenin heyet-i ithâmiyesi usûl-i muhâkemât-ı cezâiyye kanunun hükmüne tevfîkan karar verilir ise valiler bunu Bâb-ı âlî’den bi’l-istizân irâde-i seniyyeyi nâtık alacakları emr-i resmî üzerine icrâ ederler.

Vilâyet mecâlis-i idâresinin bidâyeten ru’yet ve hükm ettiği me’murîn muhâkemâtının şûrâ-yı devlet muhâkemât dâiresinde istinâfı icrâ olunur ve ba‘de’l-istinâf iddi‘â vukû‘unda heyet-i temyîziyede dahi temyiz olunur gerek bidâyeten ve gerek istinâfen ve temyîzen şûrâ-yı devletde ru’yet olunan muhâkemâtının ve müdde‘î-i umûmîler ve müstantıklar vezâifinin işbu îzâhnamede gösterilen mu‘âmelâtdan başka ahkâmı usûl-i muhâkeme-i cezâiyye kanununa tevfîk olunur ancak verilecek hükm ve kararların icrâsı makâm-ı icrâya âiddir ve her halde irâde-i seniyye ile mansûb me’mûrlar haklarında lâhık olan kararlar bi’l-istîzân irâde-i seniyyeye müte‘allik buyrulmadıkça mevki‘-i icrâya konulmaz fî 11 Rebiülâhir sene301 ve fî 28 Kânûn-ı sânî sene 300

[63] İdare-i Mülkiye Kanunu[237]

Vilâyet nizamnâmesi idâre-i mülkiyesi düstûr cild 1

Cild 1 sahife 608

Altıncı madde vilâyetin umûr-ı mülkiye ve mâliye ve zabtiye ve politikasının nezâreti ve ahkâm-ı hukûkiyyenin icraatı taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden mansûb bir valiye muhavvel olup vâli-i vilayet kâffe-i evâmir-i devletin tenfîzine me'mûr olduğu gibi tayin-i me'zûniyet hudûdu dâhilinde ahkâm-ı dâhiliye-i vilâyeti icrâya me'mûrdur

Cild 1 sahife 609

Yedinci madde vilâyetin her bir umûr-ı nâfi'a me'mûru olup umûr-ı nâfi'a nezâret-i celîlesinin intihâbâtıyla taraf-ı devlet-i aliyyeden nasb ve tayin olunacak ve ma'iyyetinde bulunacak mühendislerle turuk ve ma'âbir ve ebniyyeye müte'allik mevâdın keşf ve müzâkere ve icrâsına me'mûr olacaktır.

Cild 1 sahife 610

On ikinci madde ziraate ve teshîl-i idâre-i ticârete ve mahsûlât ve ihrâcât ve idhâlât-ı vilâyetin takrîr ve zabtına bakılmak üzere bir me'mûr olup bu dahi ticâret ve ziraat nezâret-i celîlesinin intihâbıyla taraf-ı devletden nasb ve tayin olunacaktır.

Cild1 sahife 622

On beşinci madde vilâyetin umûr-ı zâbıtası umûmen vali-i eyâletin emri altında olarak işbu kuvvetin elviye ve kazaya taksîmi ve icâbına göre bir mahalden diğerine nakli valinin emrine muhavveldir umûmen kuvvet-i zabtiyyenin miralay derecesinde alaybeyi unvanıyla bir büyük zâbiti olup işbu zâbit vâlinin emri altınd olaak asâkir-i zabtiyenin nizâmatını icrâya me'mûrdur.

[237]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

[64] Usûl-iintihâbiye Düstûr cild 1

Sahife 622

Yetmiş üçüncü madde her livada mutasarrıf ve liva hâkimi ve muhâsebeci ve re’s-i livâ olan şehirde bulunan müfti ve sınûf-ı gayr-ı müslimenin ruesâ-yı rûhâniyeleri ve tahrîrât kâtibinden mürekkeb bir cemiyet tefrîk yapılıp livada iki Müslim ve iki gayr-ı müslimden tayin olunacak dört kimsenin sınıfına göre üçer misli olmak üzere gerek re’s-i livâdan ve gerek mülhak kazalar ahalisinden olsun on iki kişi tefrîk olunup ve temyîz-i hukûk meclisi içün dahi yine bu kâideye tatbîk ile tensîb olunacak zâtlar ayrılıp kazâ intihâbında ittihâz olunan usûle tatbîkan matbû‘ varaka ile kazalara gönderilerek her kazanın meclis-i idâresiyle meclis-i de‘âvîsi bi’l-ictimâ‘ bunlardan livada aza ve mümeyyiz olacakların adedleri iki misline müsâvÎ zevâtın intihâbı ile intihâb varakasının zeyline tahrîr vechle tarafından temhîr ile livâya gönderilecektir.

Yetmiş dördüncü madde kazanın intihâb varakaları re’s-i livâya geldikde tefrîk cemiyetinde bulunmuş olan zevât ictimâ‘ ile hâzır oldukları halde tahrîrât kâtibi ma‘rifetiyle kazâların intihâb varakaları ru’yet olunarak mukaddem tefrîk olunmuş olan azanın her sınıfından ârâ-yı kazâda ekalliyetde bulunmuş olan bir sülüsü çıkarılarak bu halde ekseriyeti câmi‘i olan mâ-bâkîsi hükûmetin intihâb edeceği kimselerin iki misline müsâvî olacağı cihetle bunlar içün bir mazbata yapılarak vâliye gönderilecektir her kazâ bir re’y itibar olunup en ziyâde kaza re’yini kazanmış olan ekseriyet kazanmış olur.

Yetmiş beşinci madde kazaların intihâbı livâdan merkez-i vilâyete vâsıl oldukda vâli işbu intihâb olunan **[65]**kimselerin içinde münâsib gördüklerini azalık ve meclis-i temyîz mümeyyizliğine tayin eder işbu intihâb ve tayin maddesinde valinin meclis-i idâre-i merkeziyeye mürâcaat etmesi re’yine muhavveldir.

Yetmiş altıncı madde intihâb ve tayin olunacak aza ve mümeyyizlerin me’mûriyetlerini mübeyyin vali tarafından birer buyruldu yazılıp kendülere verilmek üzere mutasarrıflar tarafına irsâl olunacaklardır.

Sahife 623

Yetmiş yedinci madde merkez-i vilâyetde meclis-i idârenin azâ-yı tabî‘iyyesi olan müfettiş-i hükkâm ve deftedâr ve mektûbcu ve meclis-i hukûk ve cinâyetde bulunan de‘âvî me’mûru ve merkez-i vilayetde bulunan müfti ve hâkim ve milel-i ayr-ı müslimenin ru’esâ-yı rûhâniyeleri valinin riyâseti tahtında olarak bir meclis-i tefrîk teşkîline orada gerek merkez-i vilâyet ve merkez-i livâ olan şehirler ve gerek re’s-i livâ olan kasabalar ahalisinden olp teb‘a-i Devlet-i aaliyye’den ve senevî lâ-ekall beş yüz kruş doğrudan doğruya devlete vergi veren ve vilâyetçe erbâb-ı temyîz ve itibardan olan okur ve yazar kimesnelerden yine aza ve mümeyyizlerinin adedlerinin üç misline müsâvî olarak zâtların intihâb ile re’s-i livâlara irsâl olunup livâ ve kaza aza ve mümeyyizlerinin usûl-i intihâblarına tatbîkan livâlarda tefrîk olunacak zâtların mazbataları merkez-i vilâyete vürûdunda vâli tarafından nisbet-i mukarreresine tatbîkan intihâb olunacak zâtların esâmîsi Bâb-ı âlî’ye arz ve inhâ ile bunların me’mûriyetleri makâm-ı sadâretden yazılacak tahrîrât ile tefrÎk kılınacaktır.

[66]

(Madde-i mahsûsa)

Sahife 624

İdâre-i meclis azası ve de‘âvî ve temyiz meclisleri ve divanları mümeyyizlerinin iki senede bir nısfı tebdîl olunup yerine çıkanlar dahi be-tekrar intihâb olunabilmesi câiz olmak şartıyla beher sene nısf aza hakkında yeniden emr-i intihâb icrâ olunacaktır fakat meclis-i umûmî azası sene-i sâbıkada olanlar be-tekrar intihâb olunabilmek şartıyla beher sene cümlesi yeniden intihâb olunacaktır onuncu ve on birinci ve on ikinci maddelerde muharrer olduğu üzere merkez-i vilâyette umûr-ı ecnebiye ve ziraat ve nâfi‘a içün birer müdür tayini mukarrer bulunduğu halde husûl ve mazbûtiyet-i idâre maksadına mebnî umûr-ı ecnebiye müdürlüğünün vazîfesi vali muâvinine ilâve-i me’mûrîyet olunmuş ve ziraat ve nâfi‘a müdürlükleri vezâifi dahi birleştirilmiş olmağla muâvin bulunan zât umûr-ı ecnebiyyeden mesul olacak ve

ziraat ve nâfi‘aya müte‘allik işler dahi me’mûr-ı mahsûsunun nezâreti altında bulunacaktır.

Vâlilerin Vezâifi[238]

Merkez-i vilâyetde bulunan heyet-i hükûmet-i icrâiyyenin vezâif-i me’mûresi beyanındadır

Valilerin vezâifi

Düstur cild 1 sahife 626

Dördüncü madde valinin vezâifi umûr-ı mülkiye ve mâliye ve ma‘ârif ve nâfi‘a ve zabtiye ile umûr-ı cezâiyye ve hukûkiyyenin icraatından ibaret olmak üzere aksâm-ı muhtelife-i asliyeye münkasimdir valinin gıyâbında **[67]**Vali muâvini ve vali muâvini mevcûd değilse me’mûrîn-i merkeziye-i vilâyetden valinin münâsib göreceği zât vilâyete vekâlet eder.

Beşinci madde vali evvelâ kavânîn ve nizâmât-ı müessesenin icraatına nezâret sâniyen bir kanun ve nizâm husûsu ile veya merkez-i devletin emr veya kararnamesiyle mukarrer olan mevâdı icrâ sâlisen birinci derecede mutasarrıflar ile me’mûrîn-i merkeziye-i vilâyetin ve ikinci derecede onlar vâsıtasıyla bi’l-cümle idâre şubeleri me’mûrlarının derece-i hareket ve mu‘âmelelerini teftiş ederek idârece muzır olacak hatiyât veya nekâyısa muttali‘ olduğu ve bu misillü ahvâl fâ‘illerinin me’mûriyetlerinden teb‘îdini müstelzim bulunduğu halde me’mûr mutinin azli tedâbirini ittihâz râbi‘an me’mûr-ı ma‘zûlün sebeb-i azli bir cinâyet veya cünhaya mebnî ise me’mûrîn muhâkemesi nizamnâmesine tatbîkan kendisinin taht-ı muhâkemeye alınması hakkında emr i‘tâ hâmisen inde’t-teftîş müşâhede edeceği hata veya noksan fâilinin azlini mûcib derecede değil ise vâki‘ olan hata veya noksanı idâre-i dâhiliyesinde tashîh ve idâre-i hâriciyesinde tashîhini mutasarrıflara havâle eyler ve me’mûrin-i mülkiyeden intihâb ve nasbları vilâyâta muhavvel olanları nizamnâme-i mahsûsuna tevfîkan intihâb eder ve mecâlis-i nevâhinin zaman-ı

[238]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

ictimâ‘larını tayin ile bunların kararlarından livâ mutasarrıfları vâsıtasıyla kendisinden istizân olunan mevâddan nizâmât-ı umûmiyye ile vilâyâtın kuvve-i icrâiyyesine mu‘allak olanlara me’zûniyet i‘tâ edüp Bâb-ı âlî’den muhtâc-ı istîzân olan mevâdda olacağı ruhsata göre tebliğât-ı lâzımeyi icrâ eyler

[68]

Sahife 627

Altıncı madde vali vezâif-i mukarrere-i mülkiyesi hâricinde zuhûr edüp idâre-i mülkiyeye ta‘alluk eden mevâddan icrâsı Bâb-ı âli’nin inzimâm emrine muhtâc olanları esbâb-ı mûcibe ve suver-i icrâiyyesine mutazammın mütâla‘anâmeler ile beraber arz ve husûsât-ı âdiyeden ma‘dûd bulunanları doğrudan doğruya icrâ eder.

Yedinci madde valiler dâire-i vilâyeti müddet-i teftîşin her defası nihâyet üç ayı tecâvüz etmemek üzere senede bir veya iki defa devr ve teftîş ederler şu kadar ki vekâyi‘-i mühimme ilcâsıyla sûret-i fevka’l-âdede bir teftîşe lüzûm göründüğü halde bu madde müddet kaydından müstesnâ olup fakat böyle bir hâlin vukû‘unda derece-i lüzûm ve ehemmiyeti icrâsı akîbinde Bâb-ı âlî’ye ihbâr olunur.

Sahife 628

On birinci madde nizâmât-ı mahsûsa mûcibince dâhil-i vilâyetde talim ve terbiye-i umûmiyenin ve ticaret ve ziraat ve zâyi‘in istihsâl-i esbâb-ı terakkîsi ve turuk-ı umûmiyyenin inşâ ve ta‘mîri ve mevâki‘-i sâhiliyyede liman ve rıhtımlar tesîs ve tanzîmi ve cedveller küşâdı ve nehir ve göllerin tathîri ve sıhhat-i umûmiyyenin hıfzı ve arazi-i mu‘attalanın i‘mârı ve ahvâl-i memleketin istatistik kâidesi üzere tahkîk ve cem‘ ve tedvîni ve menâfi‘-i umûmiyye ve itibar ve idhâr sandıkları ihdâsı ve hastaneler ve şirketler ve fabrikalar küşâdı ve ma‘den ve ormanların tevfîr-i menâfi‘ ve muhâfazası birinci derecede valilere muhavvel olup bu vezâiften her birinin îfâsı derece-i sâyede müte‘allik-i ileyhi olan dâire ve idârelere havâle olunur. **[69]**On ikinci madde kuvve-i zâbıtanın nizâm-ı mahsûs dâiresinde istihdâm ve dâresiyle turuk ve me‘âbirin istihsâl-i emniyeti ve huzûr ve asayiş ve ahalinin vikâyesi ve

ale'l-itlâk kavânin ve nizâmât-ı mü'essesenin tayin eylediği ahvâlden dolayı devlet ve memleket ve şahs aleyhinde hareket edenlerin istihsâli ve emniyet-i belediye ve umûmiyye hakkında her türlü teftîşât ve tahkîkâtın icrâsı husûslarından vâli mes'ûldür

On üçüncü madde valiler dâire-i vilâyetde devletin veya ahalinin hukûk ve emniyet ve menâfi'ini dâhilen veya hâricen ihlâl edecek cüz'î ve küllî bir hareket zuhûrunda öyle bir vak'anın menşe' ve sûret-i vukû'unun ve derece-i kuvvet ve şeklini derhal Bâb-ı âlî'ye arz ederek tedâbir-i külliyede ta'mîmât-ı mukteziyeye müntazır olurlar şu kadar ki mes'ûliyet-i asliye itibariyle emniyet-i umûmiyye ve husûsiyeye müterettib olan kâffe-i tedâbir-i muvakatenin ittihâz ve icrâsına ve ol halde ale'l-acele lüzûmu tahakkuk edecek mesârifin onuncu maddede münderic olan takyîdâtın hâricinde ve kendi mes'ûliyetleri tahtında olarak hemen îfâsına me'zûn olup fakat keyfiyeti bu tarafa derhal bildireceklerdir.

On dördüncü madde bir vilâyetin asâyişini ihlâl edecek hâdisât ve harekâtta asâkir-i zabtiyyenin iktidârları dâiresinden hâric olan kuvve-i vâkı'a içün efrâd-ı nizâmiye istihdâmı taht-ı mecbûriyetde göründüğü halde vâli tarafından esbâb-ı mecbûriyetin beyânıyla asâkir-i nizâmiyenin en büyük zâbitine bir sened-i resmî i'tâ olundukdan sonra kuvve-i mukteziye-i askeriye sevk ve istihdâm kılınır.

[70]

Vilayetin Vezâif-i Asliyesi Hakkında Talimat[239]

İdâre-i umûmiyye-i vilâyet hakkında ta'lîmâtdır

Vilâyetin vezâif-i asliyesi beyânındadır

Cild 3 sahife 24

[239]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir.

Birinci madde memâlik-i devlet-i aliyye vilâyât namıyla müte‘addid dâireye münkasimdir ve her vilâyetin idâresi bir vâliye muhavveldir.

Her hangi sınıftan olur ise olsun teb‘a-i devlet-i aliyyenin kâffesi bilâ-istisnâ nazar-ı kanunda ve hukukça ve mu‘âmelâtça mütesâvîdirler ve teşekkül-i devlet ve hükümet mutlakâ âmmenin muhâfazası içündir bu cihetle valilerin a‘zam ve ehem vazîfeleri ale’l-umûm ve ale’l-infirâd sınûf-ı teb‘anın hukûkunu te’mîn ve himâye ve herkesi zulm ve te‘addîden vikâye etmektir.

Üçüncü madde valiler bir taraftan vezâif-i me’mûriyetlerinin icraatında me’zûn ve bir tarafdan da umûr-ı me’mûrelerinden dolayı nezd-i devletde doğrudan doğruya mes’ûldür.

Dördüncü madde valilerin vezâif-i me’mûriyetleri işbu talimât mûcibince iki ksıma taksîm olunmuştur onun biri vazîfe-i ıslâhiyye ve diğeri dâimîdir.

Beşinci madde vazîfe-i ıslahiyye şeref-sâdır olan fermân-ı adâletde münderic ahkâm-ı münÎfeye tevfîkan mevki‘-i fi‘il ve icrâya konulacak şeyleri kâmilen ve tamâmen icrâ eylemektir. Vazîfe-i dâimiyye vazîfe-i ıslâhiyyenin icrâsından sonra hüsn-i cereyân ve muhâfazasına bakmak ve idâre-i umûmiyye-i mülkiyeyi menâfi‘-i devlet ve memlekete muvâfık vechle icrâ etmektir.

[71] Vezâif-i Islâhiyeye Dâir[240]

İdâre-i umûmiye-i vilâyet hakkında talîmâttır.

Cild 3sahife 25

Altıncı madde vazîfe-i ıslâhiyyenin envâ‘ ve derecâtı ber-vech-i âtî beyân olunur.

Birincisi mehâkim ve mecâlis teşkilât ve intihâbât-ı cedîdesidir.

[240]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir.

İkincisi zabtiyelik ve tahsildârlık ve mehâkim ve mecâlis muhzır ve hademeliği ile gardiyanlık sınıflarının intihâbları maddesidir.

Üçüncüsü habshanelerin tanzîm ve ahvâl ve idâresidir.

Dördüncüsü tasarruf-ı emlâk senedâtının tanzîm ve i'tâsı usûlünün ıslâhıyla arazi intikâlâtından hukûk ve kânuniyeye riâyet kılınmasıdır.

Beşincisi bedelât-ı askeriye mürettebâtının taslîh ve te'mîn nisbet-i tahsîliyyesidir.

Altıncısı ahalinin yollarca ve sâir işlerce ahvâl-i istihdâmlarının ma'delet-i sahihaya tevfîk olunmasıdır.

Yedincisi ziraat ve felâhatin teksîriyle buna müte'allik olan menâfi' sandıkları ve sermayelerinin hüsn-i isti'mâl ve ıslâh muhâsebâtına bakılmasıdır.

Sekizincisi vergi ve rüsûmât-ı dâhiliyenin esas ve teferru'âtının tanzîm ve temin edilmesidir.

Yedinci madde vezâif-ı ıslâhiyeden teşkiyel-imehâkim ve mecâlis maddesinin en mühim ciheti azanın intihâbı içün sınûf-ı teb'aya ihsân buyrulan ruhsat-ı seniyyeye icabınca umûmun hâiz olduğu salâhiyet ve me'zûniyet hiçbir vechle müdâhale olunmamasıdır. Şöyle ki valiler evvelâ gerek köylerden toplanacak **[72]**İntihâbcıların ve gerek onların a'zâlık içün intihâba koyacakları adamların memleketçe ne bir hükûmet me'mûrunun ve ne de rü'esâ-yı ahaliden birinin nüfûzu altında intihâb ettirilmemesine itinâ edeceklerdir.

Sâniyen intihâbcılar tarafından kabul olunmuş bir adamın ağrâz-ı şahsiyyeden dolayı intihâba konulmasını men' içün açıktan açığa veya hafiyen intihâbcıları korkutmak ve re'ylerini çevirtmek gibi bir fi'il ve hareketi anlaşılan şahsı her kim olur ise olsun derhal muhâkeme altına aldıracaklar ve kanunen hükm edilecek cezâsını icrâ eyleyeceklerdir. Sâlisen ahali taraflarından talimâtı mûcibince aded-i mu'ayyenenin iki misli olarak intihâb edilen azanın içinden lüzûmu kadarını tefrîk etmek husûsunda vusûk ve itimâd ve emniyet-i âdiye en ziyâde mazhar olanlarını arayacaklardır ve

işbu intihâb maddesine dair zikr olunan usûl ve kâideye valiler bi'z-zât dikkat edecekleri misillü mutasarrıf ve kâimmakâmlıklar dahi şu işde hüsn-i hareketlerine nezâret eyleyeceklerdir.

Sekizinci madde yedinci maddede zikr ve ta'dâd olunan vezâif-i ıslâhiyyeden zabtiye sınıfı ile tahsîldârlar ve gardiyan ve hademe sınıflarının teşkil ve intihâbları işinde talimât-ı mahsusalarına tatbîk-i hareket kılınacaktır. Şu kadar ki zikr olunan sınıflara âid vezâifin esası yine valilerin vezâifi dâhilindedir. Yani onlar me'mûr oldukları işlerde alât-ı icrâiyye olup kuvve-i icrâiyye esâsen valide tecemmu' eder bu cihetle valiler şu dört sınıfın her birine tevdî' olunan vazifeyi talimât-ı mahsûsaları dâiresinde icrâ ettirmeye mecbûr ve me'mûrdurlar.

Dokuzuncu madde gerek zabtiye sınıfına ve gerek diğer üç sınıfa lâzım gelecek adamların intihâblarında **[73]**Defter-i muhtac olan şey halkın indinde sû-i ahlâk ile mezmûm olanlardan kimseyi sokmamak ve sınûf-ı teb'adan emniyetli ve ehl-i ırz adam bulmaktır valilerin emr-i intihâbda buralarına itina olunması lâzım gelenlere te'kîden ve tenbîh edeceklerdir ve ba'de'l-intihâb zikr olunan sınıflara dâhil olanların talimât-ı mahsûsalarına mugâyir sû-i hareketleri vukû'unda icrâ-yı tahkîkât ile fâillerini kanunen te'dîb ve terbiye ve tekâsül ve tesâmuh ederler ise mes'ûl olacaklardır.

Onuncu madde habshâneler ahvâl ve idâresi husûsunda iki maksad vardır onun taht-ı istintâkda bulunanların mücâzât-ı kânûniye ile mahkûm olanlarla birlikte habs olunmaması ve diğeri hükümsüz ve lüzumsuz adem-i tevkîf edilmemesi maddesidir ve habshânelerin nezâreti vilâyetlerde valilere ve livalarda mutasarrıflara ve kazalarda kâimmakâmlara muhavveldir her habshânenin hükûmet tarafından müntehib bir kâtibi bulunup mahbûsînin kaydları ve jurnalleri onun marifetiyle yazılacak ve işbu kâtibler habshânelerin müdürü olacaktır on dördüncü madde emlâk senedâtının sûret-i tanzîm ve i'tâsına ve bedelât-ı askeriyenin esâs ve mu'âmele-i tahsîliyyesine ve yolların ve sâir umûr-ı i'mariyenin usûl-i tesviyesine ve ziraatin terakkîsine ve menâfi' sandıklarının idâresine vergi ve rüsûmât-ı dâhiliyenin ıslâh vaz'iyyet-i asliyesine dâir yapılacak ta'limât-ı mahsûsaya rabt olunacak işlerin

tamâmen icrâlarına me’zûn ve adem-i icrâlarından ve yahud sû-i isti‘mâllerinden mes’ûl tutulacaktır.

[74] Vilayetin Vezâif-i Daimesi Hakkında.

Cild 3 sahife 38

On beşinci madde vezâif-i dâimenin esas fasl-ı evvelde münderic vezâif-i ıslâhiyyenin ba‘de’l-icrâ devam ve cereyânını te’mîn etmektedir.

On altıncı madde valiler işbu fasılda zikr olunan vezâif-i dâime ile mükellef olup mesâlih-i vilâyetin her nev‘ ve kısmında müstahdem me’mûrların vazîfe-i mahsûsalarını icrâ edüp etmediklerine mütemâdiyen nezâret edeceklerdir o me’mûrlar da doğrudan doğruya kendi ma‘iyyetlerinde bulunan içinde vazîfelerini îfâ etmeyen ve yâhud kanun ve kâideye ve talimâtına muhâlif hareket edenler olur ise haklarında icrâ edecekleri tahkîkât ve icâb-ı hâl ve maslahata ve nizâm-ı mahsûsuna göre cereyân eyleyecek muhâkemât üzerine istizâna muhtâc takımdan olmayanlarının azl ve tebdîlleriyle esbâb-ı mûcibe-i azillerini ba‘dehû inhâ etmeye me’zûn ve azilleri istizâna mütevakkıf olanlarının mûcib-i azil olacak ahvâlini Bâb-ı âlî’ye bildirmeye me’mûrdurlar vedoğrudan doğruya vilâyetin ma‘iyyetinde olmayıp bir nezâret veya idâreye teblîğ ve iş‘âr eyleyeceklerdir valiler şu tahkîk-i mu‘âmelât me’mûrîn husûsunda müsamaha ederler ise mes’ûl olurlar ve bu mes’ûliyet doğrudan doğruya valilerin emri altında hareket eden ve kendilerinden ta‘lîmât alan me’mûrlara dahi vazîfelerinin derecesine göre şâmildir.

On yedinci madde valiler umûr-ı zâbıtaya her türlü tedâbiri icrâya me’zûnduurlar fakat asayiş-i umûmiyyeyi ihlâl edecek bazı fevka’l-âde ahvâlin âsâr ve emârâtı zuhûrunda ve esbâb-ı mûcibesinin **[75]**Tahkîkinde tedâbir-i icâbiye-i mahalliyeye teşebbüsle beraber Bâb-ı âlî’ye mürâca‘at edecekleri gibi mutasarrıfların dahi o makûle hallerinde validen taleb-i ta‘limât ve iktizâ eden tedâbire mübâderet etmekle beraber icab-ı mevki‘ ve maslahata göre doğrudan doğruya Bâb-ı âlî’ye iş‘âr-ı keyfiyet etmeleri memnû‘ olmayacaktır.

On sekizinci madde vâlilerin zabtiye zâbitân ve neferâtı her ne türlü nam ve te'vîl ile olursa olsun hizmet-i zâtiyelerinde istihdâm etmeleri kat'iyyen memnû'dur ve bu memnû'iyyet mutasarrıf ve kâimmakamlarla sair me'mûrîne dahi şâmildir.

Yirmi birinci madde valiler habshaneleri ve mahbûsînin ahvâlini dâimâ teftiş ederek habse girenlerin gerek hıfz-ı sıhhatlerine ve gerek bazı umûr ile iştigâllerine bakacaklardır ve müddetleri hitâm bulanları hemen mahbesden çıkarıp bilâ-hükm taht-ı tevkîfde bulunanların işleri mahkeme-i mahsûsda uzamış ise ihtar ederek lâhık olacak hükülerini icrâ eyleyecektir.

Yirmi ikinci madde habshâne müdürleri tarafından mahbûsînin ahvâl-i umûmiyyesi ve habshânelerin ıslahı hakkında vukû' bulacak ifâdât ve iş'ârâtı valiler nazar-ı tedkîk ve mütâla'aya alacaklardır ve her vilâyetin habshânelerine dâhil olan ve sebîli tahliye kılınan ve taht-ı tevkÎfde bulunan kesânın beyânına dâir valiler her üç ayın hitâmında bir umûmî cedvel yaptırarak adliye nezâretine göndereceklerdir ve işbu habshânelere müte'allik vesâyâ sancaklarda mutasarrıf ve kazalarda kâimmakâmlara dahi âid olacaktır.

Yirmi dördüncü madde valilerin mehâkimin intihâb azasına ve müzâkerâtına müdâhale etmeyip fakat mehâkime âid hukûk ve cezâ işlerinde te'ahhurât görürler ve yâhud ashâb-ı de'âvî taraflarından şikâyet vukû' bulur ise **[76]**Mahkeme reislerine teblîğ ve icâbına göre adliye nezâretine iş'âr ile de'âvînin ru'yetini tesrî' ettirecekler ve lâhık olacak hükümleri icrâ edeceklerdir ve hiçbir şahsın hukûkuna dâir mahkûm olan işi bilâ-mûcib te'hîr olunmayacaktır.

Yirmi yedinci madde ale'l-umûm vilâyetlerde emvâl-i devletin tahsîlinin ve hıfz ve irsâl ve sarfının nezâreti valilere muhavvel ve bu bâbda defterdârlarla müşterek olan me'zûniyet ve mes'ûliyetlerinin derecâtı nizâmât ve ta'lîmât-ı mahsûsa ile mu'ayyen olduğundan onların ahkâmına tevfîk-i hareket edeceklerdir.

Yirmi sekizinci madde valiler ahaliye bilâ-emr ve irâde yeniden bir vergi tarh etmeye ve yâhud tekâlif-i mürettebeden birini müsâ'ade-i mevzû'ası hâricinde tenzîl etmeye me'zûn değildirler kendilerinin idâre-i umûr-ı mâliyede olan vazîfeleri bir taraftan

vâridât-ı mürettebeleri yoluyla ve vakt ve zamanıyla tahsîl ve istifâsı ve diğer taraftan sarfta tasarruf kâidesine riâyetle mesârifât-ı mukannine ve gayr-ı mukanninede menâfi‘-i hazînenin muhâfazası ve umûmen emvâl-i devletin teleften vikâyesi husûslarıdır tahsîlâtta iltizâm-ı mukânîn olunmağla beraber me’mûrînin tesâmühleriyle bekâyâ bırakılmamasına dahi nezâret kılınmak kat‘iyyen mültezimdir vâridât-ı müterettebeden gerek vaz‘-ı asliyesince ve gerek mikdarınca adâlete mugâyir bir şey görüldükde ta‘dîl ve ıslâhını bi’l-mütâla‘a inhâya vâliler me’zûn ve defterdârların talimâtında muharrer ahkâmına tevfîk-i hareket edip etmediklerini dahi dâimâ tahkîk ve taharrîye me’mûrdurlar.

Yirmi dokuzuncu madde turuk ve meâbir ameliyâtı ve sâir umûr-ı nâfi‘a kat‘iyyen ve kâmilen memnû‘ olan angarya usûlünden masûn olmak esâsiyle müceddeden vaz‘ olunan ta‘lîmât-ı mahsûsaya tâbi‘ olacaktır.**[77]**Otuzuncu madde Hıristiyan terekelerinde zuhûr eden vasiyetlerinin ahkâmı muhâfaza olunarak veli ve vasî tahtında bulunan eytâm-ı Müslime ve gayr-ı Müslime emvâline dokunulmayıp nizâm ve kâidesine tevfîk-i hareket edilecek ve vasîlerin ihrâr-ı eytâma tasaddîlerinden şikâyet olur ise taht-ı himâyet ve sahâbete alınıb esbâb-ı şikâyet temyîz ve tahkîk olunacaktır.

Otuz birinci madde valiler umûr-ı mülkiye ve mâliye ve zâbıtadan dâire-i me’mûriyetleri mülhakâtına müte‘allik mesâlihi me’zûniyetleri üzere bilâ-te’hîr icrâ ve mutasarrıflık ve kâimmakâmlara ol bâbda doğrudan doğruya evâmir-i lâzıme i‘tâ etmeye ve devletçe karargîr olan mevâdı icrâ ettirmeye me’zûndurlar ve ma‘iyyetlerindeki me’mûrîn-i mülkiye kendilerine mürâca‘at edeceklerdir fakat umûr-ı hukûkiye bu kayıddan müstesnâ tutularak ondan dolayı lede’l-iktizâ mutasarrıflıkların adliye nezâretine mürâca‘atları ve vâki‘ olacak karar ve iş‘ârı icrâ etmek ve o sırada vâliye dahi ma‘lûmât vermeleri lâzım gelecektir.

Otuz ikinci madde valiler dâire-i vilâyet dâhilinde bi’z-zât dahi icrâ-yı teftişât ederek işlerin ale’d-devâm hüsn-i cereyânına nezâretden hâlî olmayacaktır.

Zâbıta-i Adliyeye Dâir

Cild 4 sahife 133

Onuncu madde valiler mutasarrıflar ve payitahtta şehremini ve zabtiye nâzırı vukû‘a gelen cinâyât veya cünha veya kabahatin sübûtuna medâr olan mu‘âmelât-ı lâzımeyi ya bi’z-zât ve yâhud cürmün derecesine göre âid olduğu zâbıta-i adliye me’mûrları vâsıtalarıyla icrâ ve fâ‘illerini lâzım gelen mahkemeye teslim ettirebilecektir.

[78] Erbâb-ı cünha ve Cinayet Hakkında Dahiliye Tahrirâtı[241]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin 28 Safer sene 98 ve 17 Kânun-ı sânî sene 97 tarihli tahrîrât-ı aliyyesinin sûretidir

Bazı mahallerce münhal asayiş ve emniyet ahvâl ve ef‘âlin ve tekessürü nizâmât-ı adliye icâbınca müdde‘îsi zuhûr etmeyen erbâb-ı cinâyetin habs olunamamasına ve polis merkezlerinde sulh hâkimlerinin ve orman ve köylerde bekçilerin fikdanıyla beraber zâbıta me’mûrlarının nüfûz ve icraatının mahdûduna ve cünha erbabının ileride muhâkemeleri icrâ olunmak üzere salıverilmelerine ve daha bu gibi bazı mevâdda heml ile şikâyet edilmekte olmasına ve işin ehemmiyetine binâen ol bâbda îzâhat-ı lâzımeyi hâvi taraf-ı âlî-i vekâletpenâhîden cevâben keşîde ve sâir vilâyât-ı şâhâne ile elviye-i mülhaka mutasarrıflıklarına ta‘mîmi irâde buyrulan telgrafnâme-i sâmîde gösterildiği vechle evvelen erbâb-ı cinâyetden olanların hâricden müdde‘îler zuhûr etmedikçe hiç kimseye sorulmayarak hemen sebîlleri tahliye olunması câiz olmayıp bi’l-akis usûl-i muhâkeme-i cezâiyyenin birinci maddesi hükmünce ale’l-itlâk hukûk-ı umûmiyyeden olan mücâzât-ı kânûniye icrâsını da‘vâ etmek mücerred kanunun ta‘yin ettiği me’mûrlara âid ve hatta üçüncü ve dördüncü maddeler iktizâsınca hukûk-ı umûmiyye da‘vâsı kat‘iyyen feysal-pezîr olmadıkça hukûk-ı şahsiye da‘vâsına bakılmak memnû‘ ve hukûk-ı şahsiyeden istinkâf olunsa bile bu sûret hukûk-ı umûmiyye da‘vâsının ru’yetine gayr-ı mâni‘ olduğu sâniyen devâir-i belediye ile polis merkezlerinde ve nâhiyelerde fikdânı mûcib-i iştikâ olan sulh hâkimleri ve orman ve köy bekçileri te’sisât-ı adliyeden evvel dahi gayr-ı mevcûd olduğundan ve usûl-i muhâkemenin sekizinci ve onuncu maddeleri ise kâffe-i cerâim ashâbının tutulup mahkeme-i cezâiyyeye teslîmi vazîfesine me’mûrîn-i mülkiyesiyle

[241]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

ve muhtarlar ile ihtiyâr meclisi azasını teşrîk ve on birinci maddesi polis me'mûrları **[79]**bulunmayan yerlerde taharrî erbâb-ı cerâimi kâimmakâmlıklara terk eylediği sâlisen yirmi dört saate kadar habs cezâsının icrâsına usûl-i kadîme iktizâsınca dahi zâbıta me'mûrları me'zûn olduğu halde vilâyet mecâlis-i belediyesinin nizâm-ı ahîri cezâ kanununun bâb-ı salisine âid icraata mecâlis-i belediyeyi terhîs etmiş ve kırk yedinci madde kâimmakâm ve mal müdürleriyle zabtiye zâbitânına ve ihtiyar meclislerine zabıta-ı adliye salâhiyetini vererek her zâbıta-i adliye me'mûru ise otuz yedinci ve otuz sekizinci maddeler medlûlünce kâffe-i cerâim-i meşhûde ashâbını tevkîf ve ihzâr ettirmeye me'zûn bulunduğu râbi'an cünha erbâbının ileride muhâkemeleri görülmek üzere ale'l-itlâk salıverilmeleri mugâyir-i kânun olup seksen dokuz uncu madde iktizâsınca ise mazanna-i töhmetin hareket-i vâkı'ası habs cezâsından ileriye bile varmasa o misillüleri otuz gün kadar muvakkaten ve lüzûm görülür ise mahkemeden hükm sudûruna ta'lîkan ve mutlakan tevkîfe salâhiyeti bulunduğu ve ba'de'l-istintâk failleri iki seneden eksik habs cezâsına mütehammi olanlar ikâmetgâh sâhibi iseler muvakkaten tahliye-i sebîllerini istid'â edebilirler ise de adam cerh etmiş ve zâbıtaya silah çekmiş ve fi'il-i sirkate mütecâsir olmuş eşhâsın salıverilmesi kat'â mücâz olmayacağı yüz sekizinci maddenin fıkra-i ahîresiyle mü'eyyed idiği hâmisen ashâb-ı cünhadan salıverilenlerden bir takımının evvelce kendilerini tutan ve tutturanların tahvîf ve fızrâr edecekleri bedîhî olup bu gibi harekât-ı vâkı'a asayiş ve inzibâta dokunur ise de fakat bunların yüz onuncu maddede muharrer esbâb-ı müşeddedeye müstehak olacakları sâdisen zabtiyelerin ve me'mûrların ihbârât ve ifâdâtı **[80]**Mehâkimce mu'teber tutulmaması mugâyir-i kanun olup altmış altıncı madde iktizâsınca muhbir ve müştekî ve müdde'î-i umûmî veya âharı tarafından haber verilen eşhâsın şehâdeti makbûl olduğu bir de teşkilât-ı adliyeye itiraz edenler bazı mahallerde dahi cinâyât da'vâsıyla maznûn-ı aleyh olanların kazâ mahkemeleri re'yiyle salıverilmelerinden şikâyet etmekte olup mücâzât-ı terhîbiyeyi müstelzim cinâyetle maznûn olanlar hakkında verilen tevkîf müzekkirelerinin hükmü livâ bidâyet mahkemesi veya vilâyet mahkeme-i istinâfiyyesi tarafından karar verilinceye kadar câri olacağı cihetle cinâyetle müttehem olanların tahliye-i sebîllerine kazâ bidâyet mahkemeleri gayr-ı muktedir olarak şu haller iktizâsınca vukû'undan şikâyet olunan sû-i ahvâlde nizâmât-ı adliyenin medhali görünmeyip bunlar me'mûrlarının sû-i istifhâm ve sû-i isti'mâlleri

âsârı demek olacağından ve umûr-ı adliye ve umûr-ı idâreden tefrîk olunmuşsa da me'mûrîn-i adliyenin kanun ve nizâma müstenid olmayan hareketleri görüldüğü ve vülât-ı izâm tarafından iş'âr olunduğu halde merci'leri tarafından nazar-ı i'tinâya alınması lâbüd idiğinden adliye müfettiş ve müdde'î-i umûmî ve sâir me'mûrîn-i adliyeden emriyle hatî'âtı görülenler olduğu halde hemen iş'âr-ı keyfiyet olunması ve mevkıf ve mahbeslerin yolsuz bir sûretde bulundurulmaları dahi mûcib-i şikâyet olarak ve bu husûslardaki müşkilât-ı kavânin-i adliyeye muhavvel olamayacağından hükûmetlerce icâb-ı hâlin icrâya irâde ve izbâr buyrulmuş ve keyfiyet ta'mîmen tavsiye ve iş'âr kılınmış olmağla oraca da bu sûretle îfâ-yı mu'âmelâta himmet buyrulması bâbında irâde efendim hazretlerinindir

[81] Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiye Kânununun 51. Maddesine Zeyl

Yedinci ve sekizinci ve dokuzuncu fasıllarda muharrer olduğu vechle müstantıkın muvakkat ve gayr-ı muvakkat tevkîf ve tahliye-i sebîl emirleriyle men'-i muhâkeme kararnâmeleri maznûn-ı aleyhin tahliyesi hakkında vereceği karar onun mensûb olduğu mahkeme reisinin tasdîkiyle icrâ olunacaktır.

Reis-i mahkeme muvakkat ve gayr-ı muvakkat tevkîf emrlerini kânun dâiresinde ta'dîl edebilir tevkîf emrinin istirdâdı hakkında kezâlik reis-i mahkemeye mürâca'at olunur müstantıkın men'-i muhâkeme kararnâmesi fikdânı delîl ve emâreye mübtenî olup da reis-i mahkeme tahkîkâtı noksan görür veya tahkîkât-ı vâkı'ada lüzûm-ı muhâkeme içün emârât-ı kâfiye olduğunu tahrîren beyân eylerse müstantık men'-i muhâkeme kararını alıp lüzûm-ı muhâkeme kararnâmesi i'tâsını mecbûr olur reis-i mahkeme noksanını görüp de tasdîk etmediği bir kararın müstantık tarafından iâde ettireceği tedkîkâtını icrâ içün lüzûm ve ehemmiyet gördüğü halde işbu elli birinci madde hükmüne tevfîkan mahkeme azasından birini sûret-i muvakkatede istintâka ta'yîn edebilir ancak mahkeme reislerinin istintâk kararlarınca hâiz olacakları hak-ı tedkîk müdde'î-i umûmîlerin kânunen mu'ayyen olan vazîfelerini ihlâl etmez fî 28 Şevval sene 1299 ve fî 20 Ağustos sene 298

Muhaberât-ı Telgrafiye Hakkında Telgrafnâme-i sâmi Sureti.[242]

Telgrafnâme-i sâmî suretidir.

Taşrada bulunan telgraf me'mûrları telgraf nezâretine merbûtiyetlerinden dolayı dâ'iyye-i istiklâle düşerek idâre-i hükûmete müte'allik muhâberât-ı telgrafiyyeden hükûmete ma'lûmât vermemek gibi harekât-ı hod-serâda bulundukları vukû'ât ile sâbitdir. Bu hâlin idâre-i mülkiyece mehâziri derkâr idiğinden ve telgraf **[82]**Nezâretine merbûtiyetleri umûr-ı fenniyeye ve hesabiyeye münhasır olup mu'âmelât-ı sâirece oranın en büyük mülkiye me'mûrunun ma'iyyetlerinde bulunduklarından telgrafhânelere verilen telgrafnâmeleri bilâ-te'hîr keşîde etmekle beraber idâre-i hükûmete müte'allik olanların derhal birer sûretini oranın en büyük me'mûruna irâe ve i'tâ ve vazîfe-i nizâmiyelerine mugâyir olmayan evâmir-i hükûmeti telakkî eylemeleri lüzûmunun kendilerine teblîği tavsiye olunur cânib-i nezârete dahi teblîğ-i keyfiyet olunmuştur fî 18 Mart sene 308

Nizâmât İdâre-i Hâriciye

Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânede Bulunan Düvel-i Ecnebiye Konsoloslukları Hakkında Tanzîm Kılınan Nizamnâmenin Tercümesi Sûretidir

Nizâmât idâre-i hâriciye

Düstûr cild 1sahife 772

Birinci bend konsolosluklar âtîde ta'yîn olunan mikdar yerlüden imtiyâzlı me'mûrlar istihdâm edebilirler yani başkonsolosluklar ve yâhud makarr-ı eyâletde bulunan konsolosluklar dörder ve başkonsolosluklara tâbi' konsolosluklar üçer ve konsolos vekâletleri ve yâhud konsolosluk me'mûrları ikişer tercümanı ve yasakcı istihdâm edebileceklerdir bâlâda ta'yîn olunan aded kâfi olmadığı halde zikr olunan konsolosluklar Dersa'âdet'te bulunan sefâretlerine mürâca'at eyleyerek onlar Bâb-ı âlî'ye beyân-ı keyfiyetle birlikte karar vereceklerdir.

[242]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

İkinci bend başkonsolosluklar ve konsolosluklar me'mûrları birinci bendde beyân kılınan mikdardan ziyâde **[83]**tercüman ve yasakcı istihdâm edebilip ancak bunların hiçbir sûretle bend-i mezkûrda zikr olunan diğerleri misillü imtiyâzlı addolunmaması mukarrerdir fakat birinci bendde muharrer olduğu üzere mikdar-ı mu'ayyenin hâricinde alınıp istihdâm olunması Bâb-ı âlî ile sefâretler beyninde karargîr olacak yerlüler diğerleri misillü imtiyâzıl olacaklardır.

Üçüncü bend bir konsolosluk veya konsolos vekâleti yerlüden bir imtiyâzlı tercüman ta'yin edecek olduğu takdîrde bunun sıfat-ı me'mûriyeti tasdîk olunması ruhsatını hâvî vali-i memlekete hitâben bir kıta emirnâme-i sâmî istihsâl etmek üzere evvel emirde Dersa'âdet'te bulunan sefâretinin vesâtatına mürâca'ata mecbûr olacağından bundan böyle me'mûrîn-i mahalliyenin o misillü bir emirnâme-i sâmî olmadıkça hiçbir şahsın tercüman sıfatını tanımaları memnû'dur.

Dördüncü bend Dersa'âdet'te cârî olduğu vechle baş konsoloslukları tayin edecekleri yasakçıkarını isimleriyle vâli-i eyâlet tarafına beyân ve iş'âr edüp vâli dahi bâlâda beyân olunan mikdara kadar bunların esâmisini kayd ettirip sıfatlarını tasdîk edeceği misillü sâir konsolosluklar ve konsolos vekâlet ve me'mûriyetleri dahi ta'yîn edecekleri yasakçıların tanınması ruhsatını hâvî tâbi' oldukları başkonsolosluklar vâsıtasıyla vâli-i eyâlet tarafından mahallî me'mûrlarına hitâben tahrîrât istihsâl edeceklerdir.

Beşinci bend himâyet-i muvakkate tahtında bulunan konsoloshâne hademesi âdî mahmîlerin nâil oldukları hukûkdan müstefîd olacakları ve tekevvün edecek cinâyet davalarında me'mûrîn-i mahalliye bunlar hakkında dahi Dersa'âdet'te câri olan usûl-i himâyet-kârîden serimü inh'irat etmeyerek diğerleri hakkında cârî olan usûl-i **[84]**Muhâkeme icrâ kılınacak şu sûretle ki bunlar esnâ-yı muhâkemâtda tâbi' oldukları hükûmet tarafından iktizâ eden mu'âvenete bilâ-mâni'-i mazhar olacaklardır konsolosluklar imtiyâzlı müstahdemlerinin himâyeti şahslarına münhasır ve me'mûriyetlerine meşrût olup bu himâyet hizmetden infisâlleri ve yâhud vefâtlarıyla zâil olacak ve müddet-i hayatlarında akraba ve müte'allikâtlarına ve vefâtlarından sonra vereselerine intikâl etmeyecektir işbu müstahdemîn-i mümtâze uhûd-ı kadîmenin müsâ'aid olduğu kâffe-i mu'âfiyâtdan istifâde edecek ve fakat

emlâk vergisiyle bu makûle yerlülerin hizmet-i askeriyeden muâf olamayacaklardır ma‘amâfih bu makûle yerlülerin hizmetiyle konsoloslar nezdinde beş sene müddet daha ikâmetleri hizmet-i askeriyeleri müddetine mahsûb edilecek ve müstahdemîn-i merkûmeden konsoloslar hizmetinde bulunup asker-i redîfe silkine idhâl olunacak kesân asâkir-i mezkûrenin celbinde konsolosun hizmetinden alınamayacaktır.

Altıncı bend yerlüden hiçbir kimesne bir ecnebî devletin konsolos vekîli ve yâhud me’mûru tayin olunamayacakdır mu‘âmelât-ı ticâretden neş’et etmiş bazı esbâb-ı mücbireye mebnî bir mahalde konsolosluk başkasına verilemeyip mutlakâ teb‘a-i devlet-i aliyyeden birine tevcîh olunmak lâbüd göründüğü halde böyle bir hal-i istisnâiyyede ta‘alluku olacak devletin Dersa‘âdet’te mukîm sefîri vâsıtasıyla bu bâbda Bâb-ı âlî ile müzâkere eylemesi câiz olamayacakdır ma‘amâfih böyle bir istisnâ mücerred tarafeynden musaddak lüzûm-ı hakîkîye mebnî muvakkaten kabul olunacağından şu istisnâyı müstelzim olan hâlât ber-taraf olduğu gibi konsolosluğa ta‘yin kılınmış olan yerlünin tebdîline mübâderet olunacak ve merkûm yerlünin hitâm-ı me’mûriyetinde hizmetinde bulunmuş olduğu devletin himâyetini iddi‘â edemeyecektir.

Yedinci bend hiçbir konsolos vekîli ve me’mûru Dersa‘âdet’te bulunan sefâreti vâsıtasıyla divan-ı hümâyûndan **[85]**Sâbıkı misillü kendisine ruhsatnâme-i me’mûriyet olacak berât-ı âlîyi istihsâl etmedikçe îfâ-yı me’mûriyet edemeyecektir.

Sekizinci bend teb‘a-i devlet-i aliyyeden hiçbir kimesne teb‘a-i ecnebiye nezdinde müstahdem olmakdan nâşî saltanat-ı seniyyenin taht-ı hükûmetinden çıkamayıp bu makûlelerin yalnız yedlerine mevdû‘ olan mesâlih-i ecnebiye ecnebî devlet himâyetinden istifâde edecektir teb‘a-i devlet-i aliyyeden biri akd-i şirket eden ve yâhud o kimesneye bir maslahat-ı mahsûsa ihâle eyleyen teb‘a-i ecnebiye devlet-i aliyye teb‘asına ber-vech-i muharrer tevdî‘ edecekleri mesâlihin me’mûrîn-i mahalliyeye tanıttırmak içün evvel emirde ticâret meclisinde muvâfık-ı usûl bir sened akd ve tanzîm etmeye mecbûr olacaktır eğer maslahat ticâret mahkemesinde senede rabt olunacak makûleden değil ise ol halde kayd ettirmek için evvelce hükûmet-i mahalliyeye haber verilecektir.

Dokuzuncu bend ber-minvâl-i meşrûh husûsât-ı ecnebiye ile meşgûl olan teb‘a-i devlet-i aliyye muhavvel uhdeleri olan mesâlih-i ecnebiye hâricinde sıfat-ı tâbi‘iyyet-i saltanat-ı seniyyeden bir an hâlî olamayıp mesâlih-i mahsûsaları ve zâtları hükûmet-i devlet-i aliyyeye tâbi‘ bulunacaklardır şu şürût teb‘a-i ecnebiyyenin şürekâ ve hizmetlerinde bulunan kesâna dahi şâmil olacaktır fakat me’mûrîn-i rûhâniye ve ecnebÎ manastırlarının konsoloshânelerde müstahdem me’mûrîn misillü himâyet-i muvakkate imtiyâzâtına nâil olmak üzere bir mütevellÎ ve bir tercüman istihdâm etmelerine müsâ‘ade olunacaktır.

Onuncu bend düvel-i ecnebiye konsolosu ve konsolos vekîlleri ve konsolosu me’mûrları teb‘a-i devlet-i aliyyeden dükkancılar ve dükkanlar hakkında bundan böyle himâyet icrâ edemeyeceklerdir.

[86]On birinci bende her ne kadar müstahdemîn-i mümtâze konsoloshane ma‘iyyetinde bulundukları esnâda zuhûr etmiş olan her türlü deâvîden dolayı kendilerini ta‘arruzdan masûn addetmeleri lâzım gelir ise de yukarıki bendlerde beyân olunduğu vechle o makûle müstahdemÎnin hâiz oldukları himâyet mutlaka şahıslarına ve fi‘ilen hizmetlerine mahsûs olup binâen aleyh hiçbir halde unvân sûretiyle bir kimesneye verilemeyeceği misillü me’mûriyetlerinden infisâllerinden sonraya hükmü kalmayacağı ve kezâlik akraba ve müte‘allikâtlarına dahi şümûlü olamayacağı mukarrerdir me’mûrîn-i mahalliye ile konsoloslar taraflarından bi’l-ittihâd bu sınıfdan olan mahmîlerin müddet-i hizmetlerinin hitâmında hazîne-i celîleye bâkayâları tahsîle mecbûriyet kalmamak üzere mutasarrıf oldukları emlâklar içün lâzım gelen vergiyi vaktiyle te’diye ve ifâ etmelerine dikkat ve nezâret olunacaktır bir de o makûle mahmîler taht-ı himayette bulundukça yalnız emlâk vergisiyle teb‘a-i ecnebiyyenin mükellef oldukları tekâlifi te’diye etmeleri lâzım geleceği ve binâen aleyh zîr-i himâyede bulundukları müddette nizâmen mükellef oldukları vergiden dolayı işbu himâyetin insilâbında kendilerinden bekâyâ taleb olunamayacağı dahi kezâlik mukarrerdir.

On ikinci bend konsolosların yerlüden bulunan hizmetkârları müstahdemîn-i mümtâze sınıfına dâhil olmadıklarından kat‘â himâyeye istihkâkları olamayacaktır ma‘a mâfih bunlar hakkında konsolosa ifâsı iktizâ eden hürmet ve ri‘âyete muvâfik

sûrette muâmele olunup ahz ve tevkîfleri hizmetinde bulundukları konsoloslara yoluyla ve vaktiyle ma‘lûmât verildikden sonra icrâ kılınacaktır.

On üçüncü bend himâye-i muvakkate tahtında bulunan kesân bir cünha veya cinâyet irtikâb ederek me’mûrîn-i mahalliye cânibinden taleb olundukda derhal me’mûrîn-i ecnebiye taraflarından hükûmete teslim olunacaklardır fî 23 Safer sene 1280

[87] Teb‘a-i İraniye Hakkında Mehâkim-i Devlette İcrâ Olunacak Mu‘âmele Hakkında

Ma‘lûm-ı devletleri buyrulduğu vechle Devlet-i aliyye teb‘asıyla İran devleti teb‘ası beyninde mütevâliyen ve mütenevvi‘an zuhûra gelmekte olan ihtilâfât ve müşkilâtın ber-taraf edilmesi maksad-ı hayr-mersadına mebnî cinâyâta müte‘allik da‘vâlar ile hukûk-ı şahsiye ve âdiyede ve sâir işlerde devletin yekdiğeri memâlikinde bulunacak teb‘ası haklarında kendi teb‘aları misillü mu‘âmele olunması husûsu mukaddemâ karargîr olarak bi’l-cümle devâir ve vilâyâta bildirilmiş ve mu‘âmelât-ı vâkı‘aca mûcib-i teshîlât olmak üzere teşrîh ve tefsîr-i mekâsıdı hâvî müte‘âkiben kaleme alınan ta‘îmât 19 Cemâziyelâhir sene 1290 tarihinde her tarafa tebliğ olunduğu gibi savb-ı devletlerine dahi bir kıt‘a tahrîrât-ı mufassala ile gönderilmiş idi esas maksada halel gelmemek üzere mü’ahharan tarafeynce bir kararnâme akdi iktizâ eylediğinden hâriciye nezâret-i celîlesiyle İran sefâreti beyninde müzâkerât-ı lâzıme bi’l-cirâ kararnâme-i mebhûsun ahkâm-ı mündericesi hakkında ittifâk olunup fakat bunun imzası devlet-i müşârun-ileyhâ ile henüz akd olunmamış olan ticâret ahidnâmesinin tanzîm ve imzâsına ve İranca olan bazı mesâlih müte‘allika-i saltanat-ı seniyyenin hal ve tesviyesi hakkında emniyet ve itminân husûsuna ta‘lîk olunmuş ise de bunlar hâsıl oluncaya değin mesâlih ve mu‘âmelâtı teşvîş ve te’hîrden vikâyeten mukâvelenâme-i mezkûr mevâdd-ı mündericesinin muvakkaten mevki‘-i icrâya konulması lâzım gelmiş ve İranilerle cereyan edecek mu‘âmelâtımız da hükûmetçe üssü’l-harekât ittihâz olunacak mevâd zîrde gösterilenlerden ibâret bulunmuştur İran teb‘ası cinâyet ve cünha ve kabahate müte‘allik kâffe-i husûsâtta teb‘a-i devlet-i aliyye misillü doğrudan doğruya kavânîn ve nizâmât-ı devlet-i aliyyeye ve bilâ-vâsıta

zâbıta ve mehâkim-i saltanat-ı seniyyeye tâbi‘ bulunacak **[88]**ve teb‘a-i merkûme ile devlet-i aliyye teb‘ası beyninde ticârete ve hukûk-ı âdiyeye müte‘allik tekevvün edecek bi’l-cümle de‘âvî ve ihtilâfât mehâkim ve mecâlis-i devlet-i aliyyede fasl ve ru’yet olunacak ve fakat bu misillü hukûk ve ticâret davalarının hîn-i ru’yetinde öte taraftan bir tercüman hâzır bulunmasına mesâğ gösterilecek ve hukûk ve ticârete dâir verilecek i‘lâmât sefâret ve şehbenderler vâsıtasına mürâca‘at ile icrâ olunacak ise de i‘lâmât-ı mezkûre icrâsında sefâret ve şehbenderler tarafından imtinâ‘ ve muhâlefet ve yahud muhâvele ve betâet görüldüğü halde bilâ-vasıta me’mûrîn-i devlet-i aliyye tarafından icra kılınacaktır. Esnaflık ve hırfet ve sanâ‘at icra eden İran teb‘ası esnafın mükellef bulunduğu kâffe-i rüsûmu te’diyeye ve esnaflığa müte‘allik nizâm ve kavânîn ve usûle tebe‘iyyete mecbûr ve esnaflığa müte‘allik husûsât ve mu‘âmelâtda ayniyle teb‘a-i devlet-i aliyye gibi doğrudan doğruya mehâkim ve me’mûrîn-i devlet-i aliyyeye tâbi‘ olacaklardır İran şehbender ve şehbender vekîlleri ve tercüman ve kavâsları sâir düvel-i mütehâbe konsolos ve vekîl ve tercüman ve kavâslarının nâil oldukları imtiyâzâta mazhar edileceklerdir.

Memâlik-i mahrûse-i şâhânede vefât eden teb‘a-i İraniye’nin terekelerine müte‘allik mu‘âmelât-ı tahrîriyye ve sâire kemâ fi’s-sâbık İran şehbenderlerine aid olacak ve teb‘a-i devlet-i aliyye cânibinden bir İranlı terekesi aleyhine ikâme olunacak deâvi sâir davalar gibi aid olduğu mehâkim ve mecâlis-i mahalliyede nizâmı vechle ru’yet kılınacaktır bir İranlı teb‘a-ı devlet-i aliyye tâbi‘iyyetine girmek ister ise tâbi‘iyyet-i Osmaniye nizamnâmesine tatbîkan iktizâsı icrâ olunacaktır ve başkacabir nizamnâme yapılıncaya kadar teb‘a-i İraniyenin memâlik-i şâhânede emlâk **[89]**tasarrufuna salâhiyetleri olamayacaktır.

İran teb‘asının teb‘a-i devlet-i aliyyeden olan nisâ ile izdivâcları kat‘iyyen ve kaviyyen men‘ olunmuş olduğundan bu memnû‘iyyetin devamı zımnında hükûmât-ı seniyyece tedâbir-i mükemmele ittihâz olunacak.

Ve teb‘a-i İraniye ile düvel-i ecnebiye-i sâire teb‘ası beyninde ticâret ve sâireye dâir tekevvün edecek bi’l-cümle de‘âvî ve münâza‘ât bu ana kadar mer‘îyyü’l-icrâ olan kâideye tatbîkan ru’yet ve tesviye edilecektir. İşbu ta‘dâd olunan husûsâttan mâ‘adâ mevâd ve mu‘âmelâtta teb‘a-i İraniye’nin sâir düvel-i ecnebiye teb‘asının mazhar

oldukları imtiyâzât ve müsâ'adâta nâiliyetleri umûr-ı tabî'iyyeden bulunup husûsât-ı meşrûhada ol vechle amel ve hareket olunmasına bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhî dahi şeref-sâdır olmuş olmağla ve keyfiyet sâir taraflara dahi bildirilmekle taraf-ı devletlerinden dahi ona göre îfâ-yı muâmeleye himmet buyrulması tavsiyesiyle fî 12 Muharrem sene 291

Devlet-i Aliyye ile İran Devleti Beyninde Mün'akid Mukâvelenâme[243]

Mukâvelenâme sûreti

Devlet-i aliyye ile İran devleti beyninde mün'akid ve mevcûd olan muâhedât ile musaddak ve mer'iyyü'l-icrâ olan mukâvelenâmelerin ahkâmı kemâkân bâkî olmak üzere mü'ahharan sefâret-i İraniye ile nezâret-i celîle-i hâriciye beyninde kararlaştırılan mukâvelenâmedir.

Evvelen memâlikin devlet-i aliyyede bulunan teb'a-i İraniye cinâyet ve cünha ve kabahate müte'allik kâffe-i husûsâtta doğrudan doğruya kavânîn ve nizâmât-ı devlet-i aliyyeye ve bilâ-vâsıta zâbıta ve mehâkim-i saltanat-ı seniyyeye tâbi' olacak ve fakat bend-i râbi'de zikr olunduğu vechle bu madde devlet-i İraniye me'mûrlarının İran **[90]**teb'ası üzerinde olan hakk-ı himâyelerini ihlâl etmeyeceğinden sûret-i sarîha ve aleniyyede vukû'a gelen cinâyât fi'illerinin tahkîkâtı ve mücâzâtı kemâkân bilâ-vâsıta zâbıta ve mehâkim-i devlet-i aliyyece icrâ olunmak üzere bu makûle cinâyât-ı aleniye ve meşhûdeden mâ'adâ cinâyet ve cünha ve kabahate müte'allik ef'âlden birinin isnâdıyla ahz ve tevkîf olunan İranlı'nın emvâl-i sahîhası anlaşılmak için hakında icrâ kılınacak tahkîkât-ı evveliyeden töhmeti veya berâet-i zimmeti zâhir oluncaya kadar gerek Dersaadet'te ve gerek taşralarda İran şehbender ve şehbender vekîllerinin bi'z-zât veya bi'l-vâsıta huzûruyla inzimâm-ı vukû' ve ma'lûmâtları câiz olacaktır ve bunlardan her ne sûretle olur ise olsun cünha ve cinâyet ve kabahatleri sâbit olanlar aleyhlerinde lâhık olacak hükm-i i'lâmlarının birer sûret-i musaddakası me'mûrîn-i İraniye'ye i'tâ kılınacaktır teb'a-i İraniye ile teb'a-i devlet-i aliyye beyninde ticâret ve hukûk-ı âdiyeye müte'allik tekevvün edebilecek bi'l-cümle deâvî ve ihtilâfât mehâkim-i devlet-i aliyyede fasl ve ru'yet olunacak ve bu misillü

[243]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

de‘âvinin hîn-i ru’yetinde şehbenderler tarafından tercüman bulundurmak câiz olacaktır ve teb‘a-i İraniye aleyhine verilecek hukûk ve ticâret ilâmâtının ahkâmı me’mûrîn-i devlet-i aliyye tarafından sefâret ve şehbenderler vâsıtasıyla mürâca‘atla icrâ olunacak ise de ilâmât-ı mezkûrenin icrâsına lâzım gelecek müddete nazaran şâyed sefâret ve şehbenderler tarafından icrâ olunmayacağı ve yâhud olunamayacağı ta‘ayyün ettiği halde bilâ-vâsıta me’mûrîn-i devlet-i aliyye tarafından icrâ olunacaktır.

Sâniyen memâlik-i mahrûsede ikâmet eden teb‘a-i İraniye devlet-i aliyye teb‘ası misillü hıref ve sanâyi‘ icrâ etmek ve esnaflık san‘atına girmek isterler ise ale’l-umûm esnaf hakkında mer‘iyyü’l-icrâ olan kâffe-i nizâmât **[91)]**ve kavânînden müstefîd olacaklarından esnaflık ve hırfet ve sanâ‘at icra ettikçe zikr olunan nizâmât ve kavânin ve usule tâbi‘ ve bu cihetle teb‘a-i devlet-i aliyyeden bulunan esnafın mükellef oldukları rüsûmâtı te’diyeye mecbûr olacak ve esnaflığa müte‘allik husûsât ve mu‘âmelâtta doğrudan doğruya mehâkim ve me’mûrîn-i devlet-i aliyyeye tâbi‘ olacaklarıdır.

Sâlisen memâlik-i mahrûse-i Osmaniye’de bulunup sıfat-ı me’mûriyetleri berevât ve evâmir-i aliyye ile tasdîk olunmuş ve olunacak olan İran devleti şehbenderleri ve şehbender vekîlleri ve tercümanları sâir düvel-i mütehâbe konsolos ve konsolos vekîlleri ve tercümanlarının nâil oldukları imtiyâzât ve mu‘âfiyât ve müsâ‘adâta nâil olacaklardır.

Râbi‘an zikr olunan İran şehbender ve şehbender vekîlleri teb‘a-i İraniye’den berren ve bahren memâlik-i mahrûseye amed-şed ve memâlik-i mezkûrede ikâmet edenlerin istihsâl-i esbâb-ı emniyet ve menfa‘atlerine ve himâyelerine me’mûr olduklarından buna dâir şifâhen ve tahrîren tebliğât-ı lâzımeyi hükûmât-ı mahallyeye icrâ edecekler ve teb‘a-i İraniye tarafından Devlet-i Osmaniye me’mûrîn ve zâbitânı aleyhine bir gûne şikâyet vukû‘unda dahi şehbender ve şehbender vekîlleri tarafından madden beyânıyla şifâhen ve tahrîren tebliğât-ı lâzımenin icrâsına ve şehbender ve şehbender vekîllerinin İran teb‘asından memleketlerine iâdesi lüzûm gördükleri eşhâs-ı kendi ma‘rifetleriyle ve istedikleri halde hükûmet-i mahallyenin vâsıta ve mu‘âvenetiyle göndermeye salâhyetleri olacaktır memâlik-i mahrûsede vefât eden teb‘a-i

İraniye'nin terekelerine vaz'-ı yed ile onlara müte'allik mu'âmelât-ı tahrîriye ve sâirenin icrâsı İran şehbender ve şehbender vekîllerine âid olacağından teb'a-i devlet-i aliyye cânibinden tereke aleyhine ikâme olunacak de'âvî âid oldukları mehâkim ve mecâlisde nizâmı vechle ru'yet olunacaktır.

[92]Hâmisen me'mûriyet-i resmiyede bulunmayıp memâlik-i mahrûseye amed-şed veya memâlik-i mahrûsede seyahat eyleyen teb'a-i İraniye'nin teb'a-i ecnebiye-i sâire misillü hakkında mer'iyyü'l-icrâ olan pasaport ve mürûr tezkiresine ve karantine nizamâtına tâbi' olmalarıyla bundan dolayı ecnebîlik sıfatlarına bir güne halel gelmeyecektir

Sâdisen memâlik-i mahrûsede ikâmet eden teb'a-i İraniye ecnebî sıfatında bulunacaklarından teb'a-i ecnebiye-i sâire misillü hidemât ve bedelât-ı asleriye gibi teb'a-i devlet-i aliyyeye mahsûs ve münhasır olan hidemât ve tekâliften müstesnâ olacaklardır.

Sâbi'an teb'a-i İraniye beyninde tekevvün edecek her nev' de'âvî ve münâza'ât İran şehbender ve şehbender vekîlleri ma'rifetiyle tesviye olunacak yani teb'a-i İraniye beyninde gerek hukûka ve gerek kabahat ve cünha ve cinâyete müte'allik tekevvün edecek her nev' de'âvî ve münâza'ât İran şehbenderhânelerine âid olduğundan fasl ve hasmı ve tertîb cezâları ve mu'âmelât-ı sâireleri oraya bırakılacak ise de ef'âl-i cezâiyyenin hîn-i sudûrunda fâilleri zâbıta-ı memleket ma'rifetiyle ahz ve tevkîf olundukda tebe'iyyetleri hakkında vâki' olacak ifadeleri üzerine Dersa'âdet'te İran sefâreti taşralarda şehbenderhâneler ile bi'l-muhâbere teb'a-i sahîha-i İraniye'den oldukları tahakkuk eylediği halde onlara teslim kılınacaktır ve bu misillü husûsâtta şehbender ve şehbender vekîllerinin hükûmât-ı mahalliyeye mürâca'atlarında mazhar-ı mu'âvenet olacaklardır.

Sâminen İranlıların kendi şehbenderlerine olan mensûbiyetine müdâhale olunmayacağı misillü teb'a-i merkûmenin şehbenderlerine olan te'diyesine mecbûr oldukları rüsûmât ve tekâlife hükûmât-ı mahalliye tarafından müdâhale olunmayacaktır.

Tâsi‘an teb‘a-i İraniye’den biri Devlet-i aliyye tâbi‘iyyetine girmek ister ise bi’l-cümle teb‘a-i ecnebiye hakkında cârî **[93]**olduğu vechle nizamnâme-i mahsûsuna tatbîk olundukdan sonra nizamnâme-i mezkûrun 24 Receb sene 85 tarihli yazılıp umûm süferâya tebliğ olunan îzâhâtı ahkâmının ve hâsılı tâbi‘iyyet-i asliyesini terk ile tâbi‘iyyet-i devlet-i aliyyeye dehâlet arzusunda bulunan teb‘a-i ecnebiye haklarında mer‘iyyü’l-icrâ olan usûl ve mu‘âmelenin teb‘a-i İraniye’den tâbi‘iyyet-i Osmaniye’ye duhûl istid‘âsında bulunanlar haklarında dahi tamamiyle icrâsına ri‘âyet ve itina olunacak ve bu usûlün hâricinde olarak teb‘a-i merkûmeden hiç biri hilâf-ı nizâm-ı devlet-i aliyye tâbi‘iyyetine kabul olunmayacaktır.

Âşaran memâlik-i İraniye’de bulunan teb‘a-i saltanat-ı seniyye hakkında mu‘âmele-i mütekâbile icrâsı umûr-ı tabi‘iyyeden olmağla işbu kararnâmede teb‘a-i İraniye haklarında gösterilen müsâ‘adâtın her kangısı memâlik-i İraniye’de bulunan teb‘a-i devlet-i aliyye hakkında diriğ olacak olur ise ol müsâ‘adenin memâlik-i saltanat-ı seniyyede mütemekkin İranlılar hakkında dahi icrâsından sarf-ı nazar olunacak ve bu bâbda iki tarafça dahi mu‘âmele-i mütekâbileye riayet kılınacaktır.

Hâdî aşara teb‘a-i İraniyenin tasarruf-ı emlak hukûkuna mazhar olmaları devlet-i metbû‘aları tarafından murâd olunur ise bunun içün bir mukâvele-i mahsûsa tanzîmine muvâfakat olunacak ve mukâvele-i mezkûrenin tanzîmine kadar tasarruf-ı emlâk husûsu hal-i sâbıkı üzere devam edecektir.

Sânî aşara teb‘a-i İraniye ile düvel-i mütehâbe-i sâire teb‘ası beyninde tekevvün edecek mu‘âmelât ve de‘âvî ve münâza‘âta dâir İran sefâretiyle sâir sefâretler beyninde bir karar ve bir neticeye kadar mu‘âmelât ve deâvî ve münâza‘ât-ı mezkûrece kemâ fi’s-sâbık mer‘iyyü’l-icrâ olan kâideye tevfîkan mu‘âmele olunacaktır.

[94]Sâlis aşara teb‘a-i İraniye’nin iflas maddesinin münhasıran sefâret ve şehbenderhânelere bırakılması ve fakat bunda teb‘a-i devlet-i aliyyeden bulunan dâinlerden birinin istenildiği halde ikinci senedlik tayin olunması mukarrerdir.

Râbi‘ aşara bâlâda muharrer maddelerin şâmil olduğu husûsâtdan mâ‘adâ mu‘âmelâtda memâlik-i mahrûsede bulunan teb‘a-i İraniye ve gerek memâlik-i İraniye’de bulunan teb‘a-i devlet-i aliyye en ziyâde mazhar-ı müsâ‘ade olan düvel-i sâire-i ecnebiye teb‘asının nâil oldukları imtiyâzât ve müsâ‘adâta nâil olacağı ve mevâd-ı mezkûrede gösterilen husûsâtın her kangısı düvel-i İraniye tarafından icrâ olunmazsa devlet-i aliyye tarafından dahi mevki‘-i icrâya îsâl olunmayacağı mukarrerdir.

Mezkûr Mukâvelenâmenin Birinci ve Yedinci Maddelerinin Ahkâmını Müfessir Emirnâme-i sâmî

Devlet-i aliyye teb‘asıyla İran devleti teb‘ası beyninde mütevâliyen ve mütenevvi‘an zuhûra gelmekte olan ihtilâfât ve müşkilâtın ber-taraf edilmesi maksad-ı hayr marsadına mebnî mukaddemâ nezâret-i celîle-i hâriciye ile İran sefâreti beyninde müzâkerât-ı lâzıme bi’l-icrâ yapılan mukâvelenâmenin imzâsı husûsunun devleteyn beyninde henüz akd olunmamış olan ticâret ahidnâmesinin tanzîmine ta‘lîkle fakat bunun husûlüne değin mesâlih ve mu‘âmelât-ı vâkı‘anın teşvîş ve te’hîrden vikâyesi zımnında mukâvelenâme-i mezkûr ahkâm-ı mündericesinin muvakkaten mevki‘-i icrâya vaz‘ı lâzım gelerek ol bâbda hükümât-ı seniyyece üssü’l-harekât ittihâz olunacak mevâdı hâvî 12 Muharrem sene 91 tarihinde her tarafa yazıldığı sırada makâm-ı devletlerine dahi tahrîrât tastîr kılınmış idi. **[95]**Ancak ve cinâyet ve cünha ve kabahate müte‘allik husûsâttan dolayı İran sefâretiyle mü’ahharan bazı ihtilâfât zuhûra gelmiş ve ticâret ahidnâmesinin tanzîmi hakkında dahi sefâret-i müşârun-ileyhânın devleti tarafından ruhsat ve me’zûniyet-i kâmile almış olmasından nâşî esas maksada halel gelmemek üzere husûsât-ı mezkûre hakkında bazı ta‘dîlât icrâsı kararlaştırılarak ol bâbda ittifâk-ı tarafeyn ile tanzim olunan mukâvelenâmenin eczâ-yı mütemmimesinden olan tuz ve tütün ve tönbekü hakkında yazılan kararname ile huzûr-ı me‘âli-mevfûr-ı cenâb-ı cihanbânîye lede’l-arz bunların icrâ-yı mu‘âmelât ve mukteziyesine irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müte‘allik ve şeref-sudûr buyrulup mûcib-i âlîsince nezâret ve sefâret-i müşârun-ileyhimâ taraflarından imzâ ve te‘âtîsi bi’l-icrâ kararnâme-i mezkûr icab edenlere bildirilmek üzere rüsûmât emânet-i celîlesine gönderilmiş ve yalnız mukâvelenâme-i mezkûrun kat‘a suret-i metbû‘ası

leffen savb-ı âlîlerine irsâl kılınmıştır mütâla‘asından müstebân olacağı vechle bunun muhtevî olduğu on dört maddeden on ikisi eğerçi sûret-i muvazzahada ise de birinci ve yedinci maddelerin tefsîr ahkâmında bir gûne ihtilâfâta mahal kalmamak üzere ber-vech-i âtî bazı izahâtın i‘tâsına ibtidâr olunur şöyle ki birinci maddede beyân olunduğu vechle memâlik-i devlet-i aliyyede bulunan teb‘a-i İraniye cinâyet ve cünha ve kabahate müte‘allik kâffe-i husûsâtta doğrudan doğruya kavânin ve nizâmât-ı devlet-i aliyyeye ve bilâ-vâsıta zâbıta ve mehâkim-i saltanat-ı seniyyeye tâbi‘ olmakla beraber teb‘a-i merkûmeden herne sûretle olur ise olsun cünha ve cinayet ve kabahatleri sâbit olanlar aleyhlerinde lâhık olacak hükm i‘lâmlarının birer sûret-i musaddakasının me’mûrîn-i İraniyeye i‘tâ kılınması ve icrâ kılınacak **[96]**tahkîkât-ı evveliyede bunların töhmeti veya berâet-i zimmeti zâhir oluncaya kadar İran şehbender ve şehbender vekîllerinin bi’z-zât veya bi’l-vâsıta huzûru mücâz olması lâzım gelip işbu maddenin hükmü devlet-i aliyye teb‘asıyla devlet-i İraniye teb‘ası beyninde vukû‘ bulacak o makûle ef‘âle şâmil olduğundan ve bu halde mağdur veya mazlûm olan bir İranînin hasmı olması lâzım gelen teb‘a-i devlet-i aliyye hakkında terettüb edecek mücâzâtın neticesini dahi İran me’mûrlarının istifsâra hak ve salahiyetleri bulunacağı cihetle bundan dolayı taleb olunacak ma‘lûmâtın i‘tâsı ve bir de yedinci maddede gösterildiği üzere teb‘a-i İraniye beyninde yani iki İranlı arasında tekevvün edecek gerek hukûk ve gerek kabahat ve cünha ve cinâyete müte‘allik her nev‘ de‘âvî ve münâza‘ât İran şehbender ve şehbender vekîlleri ma‘rifetiyle tesviye olunacağından bunların fasl ve hasmı ve mu‘âmelât-ı sâireleri dahi onlara bırakılacak ise de ef‘âl-i cezâiyyenin hîn-i sudûrunda fâ‘illeri zâbıta-i mahalliye ma‘rifetiyle ahz ve tevkîf olundukda teb‘a-i sahîha-i İraniye’den oldukları tahakkuk eylediği halde onlara teslim kılınmaları iktizâ edip fakat işbu muâmele-i tevkîfiye ef‘âl-i mezkûre sûret-i aleniyyede vukû‘u hâlinde icrâ olunarak yoksa bir İrânî’nin ikâmetgâhında vukû‘ bulacak olur ise on dördüncü maddede gösterildiği vechle sâir teb‘a-i ecnebiye haklarında bu misillü mevâdda mer‘î olan usûle tevfîkan mu‘âmele olunması umûr-ı tabî‘yyeden olmağla husûsât-ı meşrûhada ol vechle ve mevâd-ı sâirenin dahi ahkâm-ı mündericesi dâiresinde îfâ-yı mu‘âmelâta himmet ve itina buyrulması ve keyfiyetin vilâyât-ı sâireye dahi bildirildiği siyâkında şukka

Fî 8 Zilkade sene 92 ve fÎ 25 Kânûn-ı evvel sene 91

[97] Konsoloslarla Cereyan Edecek Müzâkerât Hakkında[244]

Emirnâme-i sâmî sûretidir

Beyândan âzâde olduğu üzere taşralarca ecânibe müte‘allik umûr ve mesâlihin nizâmât-ı mer‘iyye ve ahkâm-ı ahdiye dâiresinde ru’yet ve temşîyetiylle bu bâbda mûcib-i şikâyet olacak ahvâle meydan ve imkân verilmemesi nezd-i âlîde matlûb ve mültezim olduğundan bu misillü mesâlih-i ecnebiyeye dâir vukû‘ bulacak mürâca‘ât ve husûsât ve konsoloslarla cereyân edecek müzâkerât ve muhâberâtta iltizâm dikkatle kâide-i hukûk ve hükmüne ve icâb-ı ahd ve maslahata tevfîkan tesviye-i umûr olunması ve müzâkerât ve muhâberâtın netice-i matlûbeye vusûlü kâbil olamadığı halde Bâb-ı âlî’ye iş‘ârı keyfiyetle alınacak cevaba göre hareket edilmesi lâzım geleceği ve keyfiyet ta‘mîmen vilâyâta ve doğrudan doğruya idâre olunan mutasarrıflıklara bildirildiği cihetle taraf-ı devletlerinden dahi vesâyâ-yı meşrûha dâiresinde îfâ-yı vazîfeye ihtimâm ile hıfz-ı hukûk ve münâsebâta himmet buyrulması siyâkında şukka-isenâverî terkîm kılındı Efendim fî 25 Zilkade sene 308 ve fî 25 Kânûn-ı evvel sene 91

İslam ve Hıristiyan Nüfusları Miktarı[245]

İslâm	Ermeni	Rum	Katolik	Protestan	
118520	3697	792	1207	4	Ankara sancağı
107649	12825	3888	0	287	Yozgad sancağı
60321	20250	11159	377	789	Kayseriye sancağı
64656	654	430	0	0	Kırşehri sancağı
351146	37426	16629	3079	1080	

[244]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir
[245]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

[98] Havale Hakkında Sadarete Yazılan Arîza[246]

Ankara vilâyetinden makâm-ı sadâret-uzmâya yazılan arîza sûretidir

Fî 22 Kânûn-ı sânî sene 307

İcraat-ı selâmet gâyât-ı hidîv-a‘zamîleri külli yevmin meşhûd-ı bâsıra-i iftihâr-ı çâkerî olduğundan âtîdeki emr-i ehemin dahi ıslâhı zımnında huzûr-ı hikmet-mevfûr-ı cenâb-ı sadâret-uzmâlarına arz-ı ma‘lûmât ve mütâla‘âta ictisâr eylerim bu def‘a birkaç gün zarfında Ankara vilâyeti tahsîlâtı me’mûrlarına hitâben devâir-i âide-i âliyesinden vârid olan tahrîrâtta eşyâ-yı mütenevvi‘a füruht etmiş tüccârâna veya onların irâe edeceği kimselere sekiz yüz elli bin kuruşun te’diyesi irâde buyrulur bundan başka yirmi gün ile bir ay arasında sene-i hâliye emvâlinden daha on yük ve mütekarribü’l-hulûl olan resm-i ağnâmdan iki aydan sonra daha iki milyon küsûr bin kuruşun te’diyesi zımnında evâmir istihsâl edeceklerini burada bulunan bazı tüccârân beyân ederler alınan ma‘lûmâta nazaran devâir-i âliyeye mal ve eşyâ satıp da ona mukâbil vilâyât-ı şâhâneye aldıkları bu gibi evâmirin hâvî olduğu mebaliği Der-aliyyepâyesinde yüzde otuz ile kırk kuruş tenzîlât arasında füruht ettiklerinden bu hesapça devâir-i âliyeye bey‘ ettikleri eşyâ kıymet-i hakîkiyyesinden yüzde kırk veya ondan fazla ile satıldığı hüveydâdır çünkü tüccârân sattıkları eşyâ kıymetine yüzde kırk elli ilave etmemiş olsalar devâir-i âliyeden istihsâl eyledikleri evâmirin hâvî olduğu mebâliği yüzde otuz kırk tenzilât ile füruht edecekleri vâreste-i izâh ve inbâdır Der-aliyye piyasalarında bu gibi tahsîsâtı mübâya‘a eden ikinci sınıf tüccârân dahi bi’z-zât vilâyâta gidemeyip ya o vilâyet **[99]**tüccârânına satmaya ve yâhud yerli simsarlara münâsib bir komisyon i‘tâsıyla alacaklarının istihsâline sa‘y ederler vilâyetteki ufak tüccâr ve simsarlar dahi Der-aliyye’de bulunan ashâb-ı tahsîsâtı iğfâl ve fazlayı kendi kese-i tama‘larına idhâl içün vilâyâtta edecekleri mesârif-i kesîresinden bahsle Der-aliyye tüccârânına cüz’î bir fâide verirler vilâyâtta ve (…)elviye-i mülhakada isti‘mâl eyledikleri tasdîk‘ât gösterdikleri evâmir şuradan buradan aldıkları tavsiyeler icrâ eyledikleri hud‘ave hileler bî-had ve hesabdır

[246]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

bundan dolayı me'mûrîn-i mâliyeyi resmen taht-ı mes'ûliyete almak dahi mümkün görünmüyor zira mâliye me'mûrlarından te'diyâtları tüccârâna evâmir ve tahsîsât-ı resmiyeye ibtinaen doğrudan doğruya bâ-senedât-ı mahsûsa tahsilât me'mûrlarına vukû' bulduğu ve tüccârân alacaklarını muktezâ-yı evâmir tahsilât me'mûrlarından bâ-sened aldıkları ve binâen aleyh bu mu'âmeleden ortadan kimse mes'ûl ve kalmayıp yalnız ziyân-dîde eşyâ-yı lâzımeyi gâyet bahâlı mübâya'a eden hazîne-i devlet olduğu ta'rîfden âzâdedir a'şâr düyûn-ı umûmiyeye verilmiş bir Ankara vilâyetine ber-vech-i ma'rûz yalnız bu iki üç ay zarfında i'tâ edilmiş ve derdest-i i'tâ bulunmuş kırk yüklük tahsîsâttan hazîne-i devlet yirmi bin liraya kadar mütezarrır olacağı ve sâir vilâyât-ı şâhâneye tahsîsâtı dahi hesab olunsa min haysi'l-mecmû' senevî zarar-ı mîrî birkaç yüz bin liraya bâliğ olacağı emr-i celîdir re'y-i çâkerâneme kalır ise bu ahvâl-i esef-iştimâlin ortadan raf'ı muhtasar bir emir ve karar-ı âlîye menûttur şöyle ki mâliye nezâret-i celîlesinden devâir-i âliyeye ve hasbe'l-lüzûm vilâyât-ı şâhâneye **[100]**tahsîsât verilir ise de vilâyâtta berâ-yı te'diye akçe hazırlanınca mal sandıkları akçeyi tahsilât me'mûrlarının yedine vermeyip vali defterdar ve tahsilât me'mûrlarının inhâ-yı müşterekiyle mebâliğ-i müstahzıra posta veya poliçe vâsıtasıyla tahsîsât-ı mâliyeyi hâiz olan dâire-i âliyeye bi'n-nisbe takdîm olunarak ve akçeye mukâbil tahsilât me'mûru mal kalemine ber-mu'tâd senedât-ı mahsûsa i'tâ birle postahaneden nüshateyn-i beliyyet veya nüsha-i sâniye denilen tüccârân poliçelerinin musaddak sûretleri sened-i resmî vermiş tahsilât me'mûru tarafından muvakkaten hıfz edilmesi icâb eder. Bu sûrette tahsîsâtın bedeli devâir-i âliyeye nakden vürûd eyledikde devâir-i âliye peşin akçe ile mübâya'a edecekleri eşyâyı fiyat-ı hakîkiyyesiyle mübâya'a edip hazîne-i devlet bir akçe ile ziyan-dîde olmayacağı vâreste-i tafsîl ve işârettir buraları arz ile icâbının icrâ-yı re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i cenâb-ı sadâretpenâhîlerine menûttur ol bâbda

Makâm-ı sadâret-uzmâdan cevâben gelen emirnâme sûretidir

Bazı devâir-i merkeziyeye eşya satıp esmânı için vilâyete havâle elan tüccâr havâlenâmeleri yüzde otuz ile kırk kuruş arasında tenzilât ile diğer tüccâra satarak onlar dahi mezkûr havâlenâmeleri bi'l-ibrâz paralarını almakta olup bunlardan tenzilât ile elden ele geçmesine nazaran satılan eşyânın kıymet-i hakîkiyyesinden

yüzde kırk veya elli fazla ile satılarak hazîne-i celîlenin mutazarrır olduğu anlaşılmış olduğundan ba‘demâ devâir-i mezkûrece peşin akçe ve fiyat-ı hakîkiyye ile eşyâ mübâya‘a edilmek **[101]**üzere esmânının vilâyetden nakden celbi hakkında bazı mütâla‘ât hâvî Ankara valisi devletlü paşa hazretleri tarafından vârid olan tahrîrât üzerine mâliye nezâret-i behiyyesiyle cereyân eden muhâbere cevâbında mazarrât-ı müsellemesine mebnî şahs ve nâm üzerine havale i‘tâsı memnû‘ olup fakat devâir-i askeriye mesârif-i merkeziyyelerinin hazîne-i devletden müretteb haftalıklarla tesviye edilmekte olan kısmından ma‘adâsı içün merkeze celb edilmek üzere devâir-i mezkûrenin talebi vechle her sene icâb eden vilâyâtın ağnâm resmi ile emvâl-i sâiresi üzerine mebâliğ-i lâzıme tertîb olunarak buna mahsûben mahallerince tedârik ve ihzâr olunan akçe usûl ve nizâmı dâiresinde senedât-ı mahsûsa ile askerî tahsîl me’mûrlarına teslîm kılınmakta olduğu halde bu teslimâtın merkeze celbi yoluna gidilmeyip yine tahsîl me’mûru ma‘rifetiyle istihsâl kılınmak üzere erzâk müte‘ahhidlerinin yedine ayrıca havâlenâme verilerek devâir-i askeriyece havâle usûlüne şu yolda elan devam edildiği ve işte bu havâleler kırma sûretiyle Dersa‘âdet’te ve vilâyâtta elden ele geçtiği ve tüccâr satacakları eşyâ fiyatına paranın alınabileceğini tahmin ettikleri müddete âid fâiz ve havâlenâmelerin birkaç elden geçmesinden terettüb edecek iskontoyu bi’t-tabi‘ zam ve ilave edeceklerine göre devâir-i askeriyece mübâya‘a olunan eşyânın kıymet-i hakîkiyyesinden pek fâhiş fiyat ile alınmış olacağı anlaşılmasına ve şu muâmelenin hazîne-i devlete mazaratı bedîhî olup eğer muhassesât-ı mezkûrenin müretteb olduğu vilâyetlerden istifâsında müşkilât görülür ise tesrî‘-i te’diyâtı zımnında teshîlât-ı mümkine irâe ve lede’l-icâb diğer vilâyâta tahvîl **[102]** havâle edilmekte olduğundan o sûretle havâle i‘tâsı muâmelesinin devamı esâsen lüzûmdan müstağnî ve memnû‘iyyet mebhûsün anhâya münâfî bulunmasına nazaran ba‘demâ devâir-i askeriyenin mesârif-i merkeziyyesine mahsûben ahvâl-i vilâyât üzerine müretteb mebâliğ merkeze celb ile mübâya‘at-ı vâkı‘a esmânının havâle usûlüne tevfîkan veznelerden tesviye ve tüccâr ile de ona göre akd-i mukâvele olunarak hilâf-ı memnû‘iyyet havâle i‘tâ olunmaması zımnında tebliğât-ı kat‘iyye icrâsı lüzûmu dermiyân edilmiş ve sûret-i iş‘âr menâfi‘-i devlet ve icâb-ı hâl ve maslahata muvâfık görünerek mebâliğ-i muharelenin vakt ü zamanıyla tahsîl ve tesviye ve menâfi‘-i hazînenin vikâye edilmesi zımnında sâir vilâyât ile doğrudan doğruya idâre olunan mutasarrıflıklara icrâ-yı tebliğât ve taraf-ı sâmî-i ser-

askerî ile bahriye nezâret ve tobhâne-i âmire müşîriyet-i celîlelerine i‘tâsı ma‘lûmât edilmiş olmağla oraca da ona göre îfâ-yı muktezâsına himmet buyrulması siyâkındaFî 7 Ramazan sene 309 ve fî 23 Mart sene 308

Merzifon-Anteb(?) Mektebleri Ahvalinin Teftişi Hakkında Şifre Telgrafname[247]

Mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesine yazılan 12 Kanun-ı evvel sene 308 tarihli şifrenin suretidir.

Anadolu’da bulunan ekser Ermenilerin fikrini her şeyden ziyâde teşvîş eden Merzifon ile Anteb’in meşhûr Protestan mektebleri olduğu şübhesizdir bu iki mektebde müte‘addid mu‘allimler müdürler ve bu iki adamlar mevcûd olup sûretâ lisanlar fenler talim olunur ise de hakîkatte ermeni milletinin en zeki gençleri sûret-i hafiye ile celb-i birle fikirleri mekâsıd-ı fesâdiye içün tehiye olunmakta ve bu iki mekteb Protestanlar tarafından ma‘nen himaye ve maddeten idâre edilmektedir mezkûr mekteblerin külliyen Seddi hasbe’z-zamân **[103]**mümkün görünmeyip fakat Merzifon ile Antep kazalarında mâbeyn-i hümâyûn cânib-i âlisince veya Bâb-ı âlîce iktidâr fevka’l-âdelerine emniyet olunur iki kâimmakâmın ta‘yin ve ma‘ârif nezâret-i celîlesi cânibinden ara sıra me’mûr-ı mahsûsla bu iki mektebin ahvâli teftîş ve tedkîk olunması ve ahvâl-i dâhiliyelerini hafiyen haber vermek üzere içlerinden birer hafiye tedârik edilmesi fikr-i âcizânemce muktezî addolunduğundan arz-ı keyfiyet eylerim fermân.

[247]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

Nezd-i Saltanat-ı seniyyede Bulunan Süferâ-yı Ecnebiyye

Avusturya ve Macaristan	Sefîr-i kebîr Mösyö Lobaron Hanri	(Sırbistan sefâreti) orta elçi
Rusya sefâreti	Sefir-i Kebir Mösyö Nelidof	(Belçika Sefareti) Mösyö Frederik
İran sefâreti	Sefir-i Kebir Mirza Esedullah Han Nâzımü'd-devle	(Karadağ Sefareti) maslahatgüzer Mösyö Bakiç
Fransa sefâreti	Sefir-i Kebir Mösyö Kanbon	
İngiltere	Sefir-i Kebir Sör Fransi Kalder	
İtalya	Sefir-i Kebir	
Almanya	Sefir-i Kebir Prens Doradolin	
Amerika	Orta elçi Mösyö Moloson Hiriş	
Yunan	Orta elçi Mösyö Mavrokordano	
Flemenk	Orta elçi Van Gordiyan	
Portekiz	Orta elçi Mösyö Rosan Pedro	
İspanya	Orta elçi Mösyö Revata	
İsveç ve Norveç	Orta elçi Mösyö Lokont İstanbul	

[104] Şimendifer Hakkındaki Nutkun Sureti[248]

Şimendüferin ilk treni bayraklarla müzeyyen olarak Ankara şehri istasyonuna yerli ve ecnebî yirmi bin kişiden ziyâde bir cem-i gafîr hâzır olduğu halde Ankara vâlisi devletlü Abidin Paşa hazretleri bu kere bir mevki‘a çıkup irâd eylediği nutukları aynen derc olunur bu nutuktan sonra vâli-i müşârun-ileyh hazretleri nâmına şimendüfer kumpanyası tarafından hazırlanan gâyet musanna‘a bir anahtar müşârun-ileyh hazretlerin yâdigâr olarak verilip şimendüferin son demirini sıkıp ameliyât ikmâl olunmuştur

Nutuk

Cenâb-ı vâcibü’l-vücûda arz-ı ubûdiyet ve teşekkürden âcizin ki devr-i celil-i bî-misl Sultan Hamid Han-ı sânî’de nev‘-i benî beşerin en mühim ve en azîm ihtirâ‘ât-ı nâfi‘asından olan şimendüfer gibi bir vâsıta-i sa‘âdet-âveri cihat-kesîre ile şâyân-ı mes‘adet ve terakkî olan Ankara vilâyeti içinde görmeye nâil oldum Ankara vilâyeti hasbe’l-kader çend sene evvel defa‘atle kath ve galâlara giriftâr ve binâen aleyh cism vilayet muztarr mazbata ve cerihadâr olmuş ve yağmura bedel ahalinin gözlerinden pek çok güz yaşı akmış iken velî-ni‘met-i bî-minnet pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz hazretleri yed-i mü’eyyed-i mülûkâneleriyle o gözyaşını silmiş ittihâz buyruldukları tedâbir ve icraat-ı hârikü’l-âde-i şehriyârî ile beliye-i kaht ve galâ mahv ve izâle ve ahalinin hal ve istikbâli bir menba‘a-ı servet ve ma‘mûrîyet-i cedîdeye doğru sevk ve imâle eylemiştir bu sâye-i hümâ-vâyededir ki ahali ızdırâbât-ı mâziyeyi külliyen ferâmûş edip çend seneden beri ziraat ve ticâret ve san‘atçe pek çok terakkiyât ve ıslahât görmüş ve bugünkü günde şâdân ve handân olarak kendi şimfendüferini kendi istikbâlini kendi muhterem misâfirlerini görmek üzere bu mahalde ictimâ‘ eylemiştir şimendüfer lafzı bir sihr-i medenî bir meserret ve saâdet-i akl ve kalbîdir nev‘-i benî beşer **[105]**hılkata-i mükerrem ve fa‘âl yaratılmış olduğundan içinde bulunduğu kürre-i arzı kendi seyr ve temâşâsına kendi refâh ve menfa‘atine mahsûs bir saha-i füyûzât-ı fezâ‘id ve ihsâ eder iken bir taraftan za‘af-ı teni diğer tarafdan mesâfâtın bu‘dü o saha-i meymenet-intimâyı seyr ve temâşâya mâni‘ olunca ve arzusunun irâe

[248]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

eylediği mes‘adetden kendisini mahrûm ve ârî görünce insanlar beyninde fa‘âl ve ulvî halk olunanlar nazâr-ı çâre-cûlarını her tarafa atf ile sür‘atle kat‘-ı mesâfât eden tuyûr ve zü’l-cenâha ve belki sehâbetile gıbta ederler idi fakat insan gibi bir mahluk-i mükerrem mü’ebbeden bir ufk-ı mahdûd içinde pâ-bend olması gayr-ı mümkün ve emr-i mübrem olduğundan za‘af-ı bedenin ve bu‘d mesâfâtın sağ göstermedikleri çâreyi envâr-ı akliyesiyle keşf etmiş ve tayy-i mekân içün şimendüfer gibi kâti‘-i mesâfât nâşîr-i füyûzât bir ihtirâ‘ı meydana getirdikden sonra değil insan tuyûr ve zü’l-cenâha gıbta-resân olsun belki cihân-ı havâda bulunan mahlûkât şimendüfer gibi serî‘ü’l-hareke bir bedî‘ayı görünce giriftâr-ı hayret olup bu bedî‘ayı istib‘âd edeler şimendüfer hâlî sahralardan vâdi ve ormanlardan geçip de müjde-resân olan sadâ-yı feyz ihtivâsını a‘lâ ve nev‘-i benî beşerin sâir mahlûkâta olan tefevvuk ve tefâvütünü ilân ve imâ etmektedir şehir ve kasabalara vardıkda her an beşâret ve meserret ve mesâ‘î-i cedîdeye doğru tesvîk eylediği misillü hâb-kirân-ı gafletde kalan tenbûrân ve tenbelleri dahi îkâz ve tenbîh eder şimendüferin endâm-nümâ olduğu yerlerde kaht ve galâ şekâvet ve bu gibi bâlâya mün‘adim ve nâ-bedîd olacağı hüveydâ olup ve şâyet bu belâyâ simâ-yı nuhust ihtivâlarını bir köşede irâe edecek olsalar şimendüfer manendi-i tâziyâne-i bilâ-fersâ onları darb ve tarümâr ve ahalinin **[106]**Sa‘âdet ve rahatını iâde ve ber-karar edeceği âşikârdır bir bedende dimâğın arzu ve te’sîrâtı ne kadar serî‘ ise o beden o nisbetde nâil-i sıhhat ve selâmet olacağı tıbben müsbet olduğu misillü bir mülkde dahi merkez-i saltanatın evâmir ve irâdâtı ne kadar sür‘atle icrâ olunur ise o mülkte ol kadar miknet ve kuvvet müzdâd olacağı siyaseten mücrib olup şimendüfer ise bu sür‘at vazîfesini tamamıyla ifâ ve icabında nakliyât-ı askeriyeye dahi gâyet suhûlet-bahşâ olacağı hüveydâdır şimendüfer vardığı yerlerde mukaddem kıymetsiz addolunmuş arazi ve emlak ve mahsûlât ve eşyâyı kıymetdâr ve ashâbını mes‘ûd ve bahtiyar edeceği derkârdır Ankara vilâyeti içinde inşaatına bed’ olunduğu zamandan itibaren ticâret ve ziraat ve san‘atçe vâki‘ olan terakkiyât ve ıslahât cümlenin ma‘lûmu ve bâ‘is-i teşekkür ve mübâhâttır meselâ Ankara şehirlerinde yedi sene evvel hıntanın kiyel-iİstanbulîsi dört beş nihâyet altı kuruşa satılır ve iki yüz üç yüz Kiyel-iden fazla bir miktar içün müşteri bulmak muhal addolunur iken şimdi yüz iki yüz beş yüz bin kil olsa bir kaç saat zarfında Kiyel-isini on iki on üç on dört kuruşa satmak kolay olduğu ve a‘şârda dahi her sene zamâyim-i külliye göründüğü emr-i celÎdir bu şimendüferin kemâl-i metânet ve

resânetle inşâsı hakkında nâfi‘a nezâret-i celîlesinin nâzır-ı bî-nazîri ve erkân-ı mu‘teberesi ve şimendüfer kumpanyalarının direktör ve mühendisleri fevka’l-âde gayret ve himmet eylediklerinden bu sırada kendilerine beyân-ı memnûniyyet vâcibe-i insâniyettir sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde müddet-i kalîle zarfında memâlik-i mahrûsenin her tarafında şimendüferler yapılıp elan tenha ve hâlî görülen yerlerde metin binalar müzeyyen köşkler vücûd-yâfte olup onların içinde Osmanlıların mukaddem ve zekî ehl-i ziraat ve ticâreti Avrupa’nın **[107]**ve sâir medenî yerlerin tüccârân ve ehl-i fenniyle uhuvvet-kârâne mükâleme ve tarafeynin ticâret ve sa‘âdetiçün te‘âtî-i efkâr ve ezdiyâd-ı ömr-i cenâb-ı pâdişâhî da‘vâtıyla bahtiyar olacakları bedîdârdır bu ve bu gibi ıslahât ve terakkiyâtı meydana getiren velî-ni‘met-i bî-minnet-i pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz hazretlerinin kâffe-i icraat ve tedâbir-i hikmet-âveri bâis-i tahsin ve takdîr-i umûmî olduğundan böyle bir padişah-ı âlempenâhin ezdiyâd-ı ömr-i şâhâneleri da‘vâtını bârigâh-ı cenâb-ı kibriyâya îsâl etmekle müftehir ve ni‘m ubudiyetiyle mesrûr ve delsîr olunur nutkumun daha ziyâde tatvîlini münâsib addeylemekten bu kadarla iktifâ ve cenâb-ı erhamü’r-râhimîn velî-ni‘met-i bî-minnet-i pâdişâh-ı alempenâh efendimizi hemîşe mu‘ammer-i hemîşe kâmbîn buyursun duâsıyla hitâm-ı kelâm eylerim

[108]

Vilâyet ile Elviye Beyninde Muhâbereye Mahsûs Şifre

kapamak içün

Elif	**Be**	**Pe**	**Te**	**Se**	**Cim**	**Çe**	**Ha**	**H_1**	**Dal**	**Zel**	**R_1**
99	97	95	93	91	89	87	85	83	81	79	77
12	14	16	18	22	24	26	28	32	36	38	42

Ze	**Je**	**Sin**	**Şin**	**Sad**	**Dad**	**T_1**	**Z_1**	**Ayn**	**Gayn**	**Fe**	**Ka**	**Kef**
75	73	71	69	67	65	63	61	59	57	55	53	51
44	46	48	52	54	58	62	64	66	68	72	74	76

Lam	**Mim**	**Nun**	**Vav**	**He**	**Lametif**	**Ye**	**Hemze**
49	47	45	43	41	39	37	35
78	82	86	88	92	94	96	98

Açmak için

12	14	16	18	22	24	26	28	32	35	36	37	38	39
Elif	Be	Pe	Te	Se	Cim	Çe	Ha	H_1	Hemze	R_1	Ye	Ze	Lametif

41	42	43	44	45	46	47	48	49	51	52	53	54	55	57	58
He	R_1	Vav	Ze	Nun	Je	Mim	Sin	La	Kef	Şin	Kaf	Sad	Fe	Gayn	Sad

59	61	62	63	64	65	66	67	68	69	71	72	73	74
Ayn	Z1	T1	T1	Z1	Dad	Ayn	Sad	Gayn	Şın	Sin	Fe	JE	Kaf

75	76	77	78	79	81	83	83	85	86	87	88	89	91	92
Je	Kef	R_1	Lam	Zel	Dal	Mim	H_1	Ha	Nun	Cim	Vav	Cim	Se	He

93	94	95	96	97	98	99
Te	Lamelif	Pe	Ye	Be	Hemze	Elif

[109] Memalik-i Şahanede Bulunan Ermeniler Hakkında Yazılan Layiha[249]

Ermeniler hakkında yazılan lâyiha sûretidir fî 31 Kanun-ı sânî sene 309

Sivas vilâyetinin bazı mahallerinde ve Ankara vilâyetine tâbi‘ Kayseri Yozgad Çorum kasabalarında geçen Kânun-ı evvelin yirmi beşinci Cuma gecesi ermeni erbâb-ı fesâdının neşr ettikleri hezeyânnâmelerden dolayı ittihâz ve icrâ edilen tedâbir eseri olarak hezeyânnâme nâşirleriyle şirket-i fesâdiyenin esâs maksadlarını hâvî ta‘lîmât ve mühr-i resmîlerinin ne yolda meydana çıkarıldığı evvel ve âhir bâ-telgraf arz olunduğundan buralarını tekrara hâcet görmüyorum ermeni mefâsidinin esbâbıyla emr-i mefâside karşı min ba‘d isti‘mâli muktezî olduğu vârid-i hâtır-ı kemterânem olan mütâla‘ât ber-vech-i âtî arz etmeği muktezâ-yı ubûdiyet ve sadâkat-i çâkerânemden addeylerim bu abd—ı memlûk cenâb-ı zıllullâhi tul-müddet Avrupa vesâir memâlikin en mühim vukû‘âtını tarihlerde mütâla‘a ile vukû‘ât-ı mütenevvi‘a arasında ehl-i fesâdı teşvîk eden esbâb ve kendilerinin hükûmetlere karşı isti‘mâl eyledikleri desâis ve cerâimi nazar-ı ibretle gözden geçirdim ihtilâl ve fesâda dâir vekâyi‘ arasında Ermenilerin mefâsidine en ziyâde tatbîk olunabilecek vukû‘ât yetmiş seneden beri Yunan ve Ulah ve Sırb komitelerinin mefâsid ve siyanları olup bunların hükûmet-i seniyyeye karşı kullandıkları hiyel ve desâyis ve ecnebîlerin müdâhalât ve mümâna‘ât pek çok te’lîfâtta mezkûrdur ale’l-husûs

[249]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

Almanya Jeroniyos on dokuzuncu asrın tarihi nam eserinin on birinci cildinden on altıncı cildine kadar ve şimdiki Yunan resi-i vükelâsı Terikop'un pederi tarafından isyân-ı Yunan namıyla te'lif edilen mufassal tarihte muharrer desâyis ve hiyel ve fesâdât bâ'is-i hayretukûl olduğu vâreste-i isbâttır bu gibi **[110]**mütâla'âttan başka çâkerleri Yunanlıların memâlik-i mahrûse-i şâhâneye karşı iki def'aki cür'et-i tecâvüzâtını ve desâyis ve muhârebâtını gördüğüm misillü Rumeli ile Anadolu'nun ve Kürdistan'ın bir hayli yerlerini mühim me'mûriyetlerle gezmiş olduğumdan Ermenilerin mefâsid-i vâkı'alarına karşı isti'mâli münâsib ve mümkün olan tedâbiri nazariyyât ve tafsilât ve mütâla'âtdan ârî olarak arza cür'et eylerim şöyle ki ermeni erbâb-ı mefsedetkârânesinin def'aten ve külliyen mahv ve izâlesi mümkün değildir zirâ o nâire-i fesâdı hemîşe iş'âl ve işgâl edecek yedi sebeb-i azîm vardır birincisi husûmet-i diniye ikincisi ecnebîlerin teşvîk ve müdâhalâtı üçüncüsü Der-aliyye ile sâir yerlerde bulunan zengin Ermenilerin istiklâl fikri uğurunda sarf etmekte oldukları nükûd ve nüfûz ve dördüncüsü parasız ve zükûr olan Ermeniler zengin Ermenilerin iânât-ı nakdiyyesinden ve cem' edebilecekleri sâir nükûd ve i'âneden istifâde etmek hırsı ve tama'ları beşincisi Avrupa elsinesinde ve kendi lisanlarında yazılan fesâd-âmiz tarih şiir roman ve gazete gibi âsârın mütâla'asıyla zihinlerini işgâl eden genç Ermenilerin milletlerini tahlîs ve isimlerini tarihlerde ibkâ etmek içün neşr etmekte oldukları evrâk-ı muzırra ile giriftâr oldukları hayâlât ve fesâdiyeleri altıncısı hırefe-i hâm olan köylü ve bu gibi âdi Ermeniler ehl-i İslâm aleyhinde bulunup milletlerini uyandurdıklarından dolayı uhrevî olarak nâil olacakları sevab ve mükâfâta dâir kendi papazları tarafından hafiyen hemîşe vâki' olan pend ve nasihatleri yedincisi memâlik-i mahrûse-i şâhânede bulunan ermeni ve (Sima?) Protestan milletlerinin hoca ve müdür ve misyonerleri tarafından ilkâ olunmakta olan efkâr-ı mefsedet-engîzleridir işte bu esbâb durdukça ermeni işi dahi**[111]**mevcûd olacağı bedîhî olup binaenaleyh bunların şer ve mazarratına karşı hükûmet-i seniyyenin isti'mâl etmesi lâzım gelen tedâbiri ciddî sûretde ittihâz etmek vakti çoktan beri hulûl eylemiştir çâkerleri Ermenilerin isti'mâl edecekleri silah ve kuvvetlerinden hiçbir vakit havf ve endişe etmeyip zira en ziyâde ermeni bulunan Der-aliyye ile Van Bitllis Diyarbekir Erzurum Ma'mûretü'l-azîz Sivas Trabzon Adana Ankara vilayetlerinin nüfûs-ı mevcûdesine bakılması yüzde seksenden ziyâdesi İslâm ve yalnız yüzde yirmi nisbetinde ermeni olup bunlar dahi müteferrik

mahallerde bulunduktan başka ehl-i İslâm'ın cesâret ve silahşorluğuna göre Ermeniler hiç ender-hiçtir binâberîn harben Ermenilerin galebe çalması kat'iyyen ve maddeten muhâl ve gayr-ı mümkün olduğu emr-i celî ise de havf ve endîşe bu noktadadır ki Ermenilerin efkârı esbâb-ı seb'a-i ma'rûzadan dolayı alevlenip de kemâl-i cehâlet ve inâd ile bir tarafda cehûlâta silaha sarılacak olsalar ol tarafda bulunan ehl-i İslâm'ın bazısı gayret ve hamiyet-i diniyyelerinden ve bazı yağma etmek emel ve tama'ından nâşî hücûm edince eyyâm-ı kalîle zarfında Ermenilerin vücûd ve mallarını tarümar edecekleri ve o halde meselâ yüz ermeni nüfûs telef olacak olsa Ermeniler ile bazı bed-hâhân ecânib onu i'zâm ederek on bin ermeni o kadar sıbyan ve nisâ tâifesi telef olduğu matbû'ât ve sâire vâsıtasıyla Avrupa ve Amerika'da i'lân ve işâ'a ve efkâr-ı umûmiyyeyi tahdîş ve tahrîk edeceklerinden Ermenileri muhâfaza etmek emel ve desîsesiyle ma'âzallahi te'âlâ ecnebîlerin fi'ilen müdâhalâtı vukû' bulmasın imdi Ermeniler ve ecnebîler mefâsidine mümkün olduğu kadar bir sed çekilmek ve netâyic ve hayme-i ma'rûzaya meydan vermemek üzere Ermenilerin evrâk-ı muzırrasını memâlik-i mahrûseye idhâlden men' etmek ve me'mûrîn-i hükûmet taraflarından **[112]**Ermeniler harekâtına dâima dikkat olunmak ve ahvâllerini hafiyen tefahhus ve tecessüs etmek gibi tedâbirin fevâidi gayr-ı münkir ve fakat bu tedâbirin fevâidi işin ehemmiyet ve vehâmetine nazaran yüzde yirmi beş otuz nisbetinde olup yüzde yetmiş ve belki daha ziyâde işe hizmet edecek tedâbir-i ciddiye ve fi'iliyeye gelince ibtidâ Der-aliyye'de dâimâ mikdarı kâfî asâkir-i şâhâne bulundurmak lâbüd olduğu misillü ermeni bulunan bâlâda arz ve ta'dâd olunan dokuz vilâyât-ı şâhanenin Ermenilerin çokça bulundukları yerlerde icâbına göre dâimî sûrette ikişer üçer dörder bölük ve dört beş mühim mahallerde birer tabur asâkir-i şâhâne bulundurmaktır bu sûrette mezkûr dokuz vilâyette nihâyet yirmi tabur asâkir-i şâhâne dâimî surette bulunacak olur ise o yerlerin Ermenileri her gün bir kuvve-i askeriye ve bir kuvve-i maddiye ve fi'iliyeyi zâhir gözleriyle dahi görerek isyân ve fesâda dâir âmâl ve hayâlât akıl ve kalblerinden münkati' olup ecnebîlerin ve genç müfsid Ermenilerin teşvîkâtı külliyen te'sîrsiz kalmış olacağı misillü bu sûretle İslâm ile Ermeniler beyninde bir cidâl-i nâ-geh-zuhûrun önü dahi alınmış olur

sâniyen mezkûr dokuz vilâyette mühim addolunacak sekiz on sancak ve yirmi kaza ve nâhiyelerde bulunacak mutasarrıf ve kâimmakâm ve müdürlerin intihâbı ve mâbeyn-i hümâyûnda müteşekkil heyet-i teftîşiyye-i askeriyeden icrâ olunması

sâlisen elan mezkûr dokuz vilayette bulunup âmâl-i mefsedetkârânede en ileri gitmekte ve min ba‘d dahi gidecek olan Ermenilerin dâimâ münâsib sûretlerle bi’l-ittihâm adliye me’mûrlarına verilecek tenbîhât-ı mahsûsa üzerine cezâ kanunnâme-i hümâyûnuna tatbîkan Akka ve ve bu gibi uzak yerlere nefy ve ta‘rîb edilmesi

Râbi‘an mezkûr dokuz vilâyât içinde nazar-ı itibâra alınacak elviye ve kazâlarda posta ve sâir vesâit ile her ne kadar mekâtib ve muharerat gelir ve gönderilir ise hükûmet tarafından ta‘yîn olunacak **[113]**emîn me’mûrlar tarafından hüsn-i sûretle açılıp muhâberât-ı vâkı‘adan hemîşe-i ma‘lûmât alınması

Hâmisen mezkûr dokuz vilâyâtta ermeni işinden dolayı nazar-ı itibara alınacak elviye ve kazâlarda Osmanlı mekteblerine pek çok ehemmiyet verip arzu eden genç Ermeniler dahi mekâtib-i Osmaniye’ye kabul ile zihinlerinin fikr-i Osmâniyle te’lîf etmekle beraber ermeni mekâtibi dâimâ teftiş ve muzır kitab ve dersleri men‘ içün gâyet muktedir ma‘ârif müdürlerinin istihdâmı keyfiyâtıdır. Bâlâda arz olunan tedâbir sâye-i tevfîkât-vâye-i cenâb-ı cihanbânîde ciddi surette mevki‘-i icrâya vaz‘ olunacak olur ise hiçbir müdâhaleye meydan bırakmadan başka Ermenilerin şecer-i mefâsidlerinin kökü hemen külliyen kurutulup hâlen ve istikbâlen işin vehâmetini hayliden hayli zâil olmuş olacağını arz ile icâbının icrâ-yı veli-ni‘met-i bî-minnet-i pâdîşah dil-âgâh ve hikmet-iktinâh efendimiz hazretlerinin fermân ve re’y-i müşkil-küşâ-yı mülûkânelerine vâbestedir ol bâbda ve kâtıbe-i ahvâlde fermân-ı hikmet-ünvân-ı velî-ni‘met-i bî-minnet a‘zâm-ı şehinşâh-ı mu‘azzam şevketlü kudretlü padişah-ı âlempenâh efendimiz hazretlerinindir fî 25 Receb sene 311 ve fî 31[250] Kânûn-ı sânî sene 309

[250] Kanımızca 31 Kanun-i Sani yerine, 21 Kanun-i Sani olması gerekir.

Ankara'daki İcraatı Havi Yazılan Rapor Sureti[251]

Raport sûretidir fî 29 Teşrîn-i sânî sene 309

Vilâyetçe vukû' bulan icraat ve vukû'a getirilen terakkiyâtla asayiş ve inzibâtın ne merkezde olduğunun ve ahvâl-i umûmiyye-i mahalliyenin her ay nihâyetinde arz ve iş'ârı şeref-vârid olan 20 Teşrin-i evvel sene 309 tarihli ve otuz iki numaralı emirnâme-i sâmî-i cenâb-ı sadâretpenâhîde irâde buyrulmağla sene-i hâliye martı **[114]**bbtidâsından teşrîn-i evvel nihâyetine kadar Ankara vilâyetince vukû' bulan kâffe-i icraat ve terakkiyâtı ve muhâfaza-i asâyişe müte'allik tedâbir-i müttehizeyi ve sâireyi hâvî tanzîm kılınan bir kıta muvazzah rapor arz ve takdîm olunmuştur Ankara'ya vukû'-ı memûriyet-i âcizânem olan müddet zarfında vukû'a gelen bazı icraat-ı mühimmenin dahi arzına ictisâr olunur şöyle ki terakkî ve ümrânın vesâit-i asliyesi ve servet ve sâmânın vesâil-i esâsiyyesi olan turuk ve me'âbirin tezyîdine sarf-ı makderet edilerek eski yapılanlardan başka müddet-i me'mûriyet-i âcizânem zarfında altı yüz üç kilometre müceddeden ve dört yüz yirmi sekiz kilometre ta'mîren şose ve doksan iki aded müceddeden ve doksan yedi aded ta'mîren köprü inşâ ve altı kilometre bataklık ve tathîr ve imlâ ettirildiği gibi şehir ve kasabât derûnunda dahi bir çok şose ve kaldırımlar yapılmıştır Ankara şehri ile mülhakâtından ekser kasabât ve kurâda suya olan ihtiyac-ı azîmin def'i zımnında Avrupa'dan celb olunan mükemmel demir borular ile Ankara şehrine birkaç saat bu'ud mesâfede bulunan Elmadağı ve Hanımpınarı nam mahallerden iki cesîm su celb olunarak derûn-ı şehirde yüz elliden ziyâde çeşme ve iki şadırvan inşâ olunduğu gibi şimendüfer istasyonunda dahi müceddeden bir şadırvanla bir çeşmenin derdest-i inşâ bulunduğu ve mündefi' olan üç yüz üç senesi kahtında Ankara'daki değirmenler tamamiyle susuz ve bu yüzden ahâli dakîksiz ve muzdar kaldığı sırada Ankara'dan üç saat ba'id olan Eymir nam cesîm gölden mesâ'î-i kesîre ile pek çok su celb olunarak değirmenler kemâ fi's-sâbık işlettirildiğinden başka Ankara ovasının kısm-ı küllîsi dahi saky olunup ziraat-ı mahalliye bir hayli terakkî ettirildiği ve kezâlik mülhakâttan susuz olan kasabât ve kurâda gerek ihtiyâcât-ı ahali ve gerek terakkî-i ziraat içün celb olunan sular ile **[115]**cem'an iki yüz elli üç aded müceddeden ve

[251]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

yirmi sekiz aded ta‘mîren çeşme ve dört aded şadırvan inşâ ve otuz iki mahalde cedvel ve harklar küşâdıyla celb olunan sulardan yüz bin dönümü mütecâviz arazi saky ve irvâ olunmasıyla sâye-i ümrân-vâye-i hazret-i zıllullâhîde vilâyetin her tarafında suya olan ihtyâc ortadan kaldırılmış ve bu vesîle ile cümle tarafından da‘vât-ı hayriyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî isticlâb olunmuştur ma‘ârife gelince asr-ı ma‘delet-hasr-ı hazret-i zıllullâhîde memâlik-i şâhânenin her tarafından neşr-i envârıyla teb‘a-i Osmaniye’yi müstağrak-ı füyûzât-ı nâ-mütenâhî eden ma‘ârifin Ankara vilâyetinde matlûb-ı âlî dâiresinde ta‘mîm ve terakkîsi hakkındaki esbâb ve vesâilin fikdanıyla beraber usûl-i cedîde ta‘lîm ve ta‘allümün henüz mevki‘-i icrâya konulamadığı ibtidâ-yı vukû‘-ı me’mûrîn-i âcizânemde anlaşılmasına mebnî ol bâbda sarf olunan mesâ‘î-i çâkerânemle karşılığı bi’t-tedârik merkez vilâyette derhal bir dârü’l-mu‘allimîn te’sisi ve küşâd ve ma‘ârif nezâret-i celîlesinden celb edilen mu‘allim ve mu‘allimeler tarafından tedrîsâta mübâşir ettirilmiş ve medrese-i Hamîdiye nam-ı me‘âli-ittisâmı tahtında zükûra mahsûs bir mekteb-i rüşdî ile iki mekteb-i ibtidâî ve inâsa mahsûs kezâlik bir mekteb-i rüşdî ile iki ibtidâî meydana getirilerek terakkiyât-ı hâzıranın esas vaz‘ ve mü’ahharan ibtidâî mektebleri şehrin cesâmet ve ihtiyâcı nisbetinde üçere iblâğ ve Dârü’l-mu‘allimîne şimdiye kadar mülhakât-ı vilâyetten gelip usûl-i cedîdeyi tahsil ile şehâdetnâme alan mu‘allimînin miktarı dört yüz yetmiş sekiz nefere bâliğ olmuştur Ankara’ya muvâsalet-i âcizânemde üç dört arşın temel duvarından ibâret bulunduğum mekteb-i i‘dâdîyi mükemmel sûretde inşâ ettirerek mekteb-i mezkûre el-yevm üç yüze karîb talebe devâm etmekte bulunduğu gibi Kırşehrinde dahi müceddeden gâyet mükemmel ve muntazam bir mekteb-i i‘dâdî inşâ ve itmâm olunmuş ve Yozgad **[116]**ve Kayseriye’de kezâlik birer mekteb-i i‘dâdî inşâsına mübâşeretle derdest-i itmâm bulunmuştur. Bunlardan başka mülhakât-ı vilâyette usûl-i cedîde üzere tedrîs olunur zükûre mahsûs otuz yedi ve inâsa mahsûs yedi mekteb-i ibtidâ‘î ile bir Dârü’l-mu‘allimîn ve altı aded rüşdiye mektebi müceddeden küşâd ve cem‘an üç yüz yirmi üç aded ibtidâî mektebi ile dokuz aded rüşdiye mektebi yeniden inşâ ve ilave olunup bir çok karşılıklarla mesârifâtı te’mîn ve ol bâbda taraf-ı âcizânemden kaleme alınan ta‘limât ma‘ârif nezâret-i celîlesince kabul ve tahsin olunarak tab‘ ve neşr olunmağla sâye-i ma‘ârif-vâye-i cenâb-ı cihanbânîde vilâyetin e‘âzım-ı ihtiyâcından olan bu

emr-i ehemin husûlüne ve bu sûretle dahi isticlâb da‘vât-ı hayriyye-i hazret-i pâdişâhîye muvaffakiyet usûl-pezîr olmuştur.

Ankara vilâyetinde geçen doksan senesinden bed’ ile tevâlî eden kath ve çekirge gibi mesâibden ve vilâyetin başlıca ihrâcâtı ve vâsıta-i servet ve ticâreti olan tiftik fiyatının elli altmış kuruşdan birden bire dokuz on kuruşa kadar tenezzülünden dolayı ahali pek ziyâde fakr ve ihtiyâca dûçâr oldukları hasebiyle bir takım emâkin-i emîriyye ve cevâmi‘ ve mesâcid-i şerîfe ve sâire ta‘mîr ve termîmden mahrûm ve harab mesdûd kalmış iken sâye-i ma‘mûriyetvâye-i hazret-i hilâfetpenâhîde müddet-i me’mûriyet-i çâkerânem zarfında merkez ve mülhakât vilâyette cem‘an yüz yedi aded cevâmi‘ ve yirmi dokuz aded mesâcid ve on dört aded türbe-i şerîfe ile yirmi üç aded minâre ve yetmiş bir aded medrese ve on bir aded tekye ve beş aded dershâne ve üç aded kütübhâne ve bir aded muvakkithâne ve bir aded hastane ve otuz aded köprü ve üç aded şadırvan ve on sekiz aded hükûmet konağı ve on iki aded belediye ve on bir aded telgafhâne**[117]**ve dokuz aded dâire-i askeriye ve dokuz aded debboy ve dört aded cebehâne ve altı aded zabtiye koğuşuyla on aded habshâne ve altı aded gazhâne ve on beş aded derbendle dokuz adet karakolhane ve bir aded posta merkeziyle bir aded belediye eczanesi ve iki aded dakîk fabrikası müceddeden ve ta‘mîren meydana getirilen ve kadîmen harab olan bazı kaplıcalarla pek çok su yolları dahi tamir ve matba‘a-i vilâyet içün Avrupa’dan mükemmel tab‘ makinesi celb edilmiştir zaman-ı âcizânemde vilâyete vürûd eden muhâcirînin kâffesi hüsn-i sûretle iskân ve iâne-i hamiyet-mendânla hâneler inşâ ve yemeklik ve tohumluk zahîre ile çift hayvanâtı tedârik ve i‘tâ ve her sûretle levâzım-ı istirahatleri te’mîn ve istihsâl olunarak dâhil-i vilâyette güzel ve münâsib mahallerde muhâcirîn içün altı aded karye ile dört aded mahalle teşkîl olunduğu gibi dokuz yüz otuz nüfûs ve otuz iki hâne muhâcirînden başkaca müteferrikan kurâ ve kasabâtta iskân olunup el-yevm kemâl-i refahla ezdiyâd-ı ömr-i cenâb-ı cihandârî da‘vât-ı hayriyyesini tekrar ve ticâret ve ziraatleriyle iştigâl eylemekte bulunmuşlardır.

Ankara şehrinin manzara-i hâriciyyesi mine’l-kadîm gâyet siyah ve adeta kasvet-engîz bir halde iken ahîren olunan mesâ‘i üzerine şehrin haneleri tamamiyle beyaz sıva ettirilerek bir manzara-i latîfe hâsıl ettirildiği gibi olunan şu teşvîkât hasebiyle

şimendüfer istasyonunda dahi usûl-i cedîde-i mi‘mâriyeye tevfîkan yeniden bir mahalle teşkîl olunduğu ve dâhil-i şehirde dört milyon altı yüz seksen dokuz bin dört yüz kuruş kıymetinde bin beş yüz aded ebniye ve emâkin müceddeden inşâ olunmağla beraber belediyenin vâridâtı tezyîd ve müte‘addid arabalarla tulumbalar tedârik olunarak şehrin tanzîfâtına ve men‘-i harîka fevka’l-âde **[118]**sa‘y ü gayret olunmuş ve merkez vilâyette müceddeden bir hastane inşâ ettirilmiştir. Asayişe gelince çâkerlerinden evvel pek çok eşkiyâ dâhil-i vilâyette dâimâ deverân ve yolcularla sâir ahalinin emvâlini nehb ü gâretle bir çok kimseyi giriftâr-ı rubh ve ziyân etmiş iken sâye-i refâhiyet-vâye-i hazret-i zıllullâhîde edilen ikdâmât-ı mütevâliye üzerine o makûle eşkiyâ ortadan külliyen izâle olunup târümâr olmuş ve hatta buradan sevk olunan kuvve-i zâbıta vilâyet-i mütecâvireye kadar varup oralarda deverân ve fırsat buldukça bu vilâyete tecâvüz eden bazı eşkiyâyı dahi takib ve derdest ederek bu sebeble de fuzûnî-i ömr ve ikbâl ve satvet ve iclâl-i hazret-i şehinşâhî da‘vât-ı hayriyet-âyâtı cümle tarafından tekrar edilmekte bulunmuştur. Ankara vilâyetinde bundan on dokuz sene evvel vâki‘ olan kahda ahalinin pek çoğu vefat ve hicret eylemiş ve açlıktan vefat edenlere yalnız Yozgad belediyesinden elli sekiz bin kuruş kefen parası sarf olunmuş iken zaman-ı âcizânemde zuhûr edüp mündefi‘ olan en şedîd kahtda gece ve gündüz edilen ikdâmât üzerine sâye-i merâhim-vâye-i hazret-i şehinşâhîde sekiz yüz bin kiyel-i asitane’den ziyâde zahîre celb olunarak vaktiyle ashâb-ı ihtiyâca tevzî‘ olunmağla lehü’l-hamd hiçbir şahs açlıktan fevt olmaktan başka bol tohum dahi tedârik ve i‘tâ olunup her seneden ziyâde aldırılmış ve devâir-i âliyece ez-her-cihet tahsin olunduğu vechle zehâir hesâbâtı muntazam ve mükemmel sûretde tuturulduğundan matlûbât-ı devlet aslâ zâyi‘ edilmemiştir.

Dört buçuk sene imtidâd eden demiryolu inşaatı hengâmında mevâki‘-i müte‘addidede on binden ziyâde teb‘a-i saltanat-ı seniyyeden ve ecnebîlerden amele ve sâir ehl-i fen ve ticaret bulunmuş iken cümlesi hüsn-i muhâfaza **[119]**ve hüsn-i idâre edilerek sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde hiçbir gûne şekâvet ve nizâ‘ ve dağdağaya meydan vermeksizin inşaata hitâm verilmiştir Sivas vilâyeti dâhilinde vâki‘ Merzifon kazasında teşekkül eden ermeni komitesinin âsâr-ı mefsedeti Yozgad ve Kayseriye sancaklarına dahi sirâyet eylemesini müte‘âkib Sivas

vilâyetinin birçok mahalleriyle mezkûr Yozgad ve Kayseriye ve mülhakâtlarına ta‘lîk edilen hezeyânnâmeler fâilleriyle sâir harekât-ı fesâdiye ve vukû‘ât-ı cinâ‘iyye mütecâsirlerini geceli ve gündüzlü sarf olunan mesâ‘î ve ikdâmât ve ittihâz edilen tedâbir üzerine cümlesi evrâk ve esliha ve edevât-ı şekâvetkârâneleriyle derdest ve şirket-i fesâdiyeleriyle erbâbı ve mukarrerâtı zâhire ihrâc olunarak ashâb-ı mefsedetin kanunen cezâları bi’t-tertîb bunlardan ma‘lûm olduğu üzere beşi merkez vilâyette idam ve kırk ikisi mahkûm oldukları kürek ve kal‘a-bendlik cezalarıyla ta‘yîn buyrulan mevâki‘a sevk ve izam edilerek mütebâkîsi mazhar-ı afv-ı âlî-i cenâb-ı cihanbânî olmaları hasebiyle memleketlerine iâde olunmuş ve o sırada martin tüfenkleriyle müsellah olarak Sivas vilâyetinden Boğazliyan cihetine tecâvüz eden beş nefer şakî ermeniden biri meyten ve dördü hayyen derdest olundukları gibi geçende dahi bir ermeniyi katl eden diğer şakî bir ermeni zabtiye tarafından derdest olundukdan sonra müsellah on beş nefer ermeni eşkiyâları gürcü kıyâfetine girerek kâtil-i merkûmu zabtiyenin elinden cebren almış iken vâki‘ olan ta‘kîbât-ı şedîde üzerine mezkûr on beş nefer dahi tamâmen derdest olunup itiraf-ı cürm ettikleri ve çend gün evvel Kayseriye’de miyânelerinde vukû‘ bulan münâza‘adan dolayı bir İslâm’ı cerh ve katle mütecâsir olan altı nefer ermeninin cümlesi de derdest ve mahkemeye tevdî‘ olunarak itiraf-ı cürm**[120]**eylediklerinden sâye-i âsâyiş-vâye-i cenâb-ı cihandârîde vilâyetin her tarafından asayiş ve emniyet ber-kemâl bulunmuş ve bu vukû‘ât-ı mütevâliyeden dolayı İslâm ve Hıristiyan ahali beyninde bir gûne husûmet ve kîl ü kâl hudûsüne meydan verilmemiştir. Zaman-ı âcizânemden evvel vilâyetin a‘şâr bedelâtı ba‘de’l-mesârif yirmi beş bin lira raddesinde iken sâye-i feyz-vâye-i cenâb-ı mülkdârîde yüz elli bin liraya çıkmış ve tiftik keçisinin beherinden dört buçuk ve koyundan üç buçuk kuruş resm alınarak ağnâm rüsûmu yüz on dokuz bin üç yüz yirmi lira iken tiftik keçi resmi ve üç koyun davarı üç buçuk kuruşa tenzîl olunduğu halde ağnâm rüsûmu dayi yüz dört bin yüz altmış üç liraya iblâğ olunduğu ve külliyen inkırâza yüz tutmuş olan tiftik keçilerin tekessürü zımnında ittihâz edilen tedâbir-i memnû‘asıyla esaslı olan bu mahsûlün istikbâli te’mîn edilmiştir senevî altmış yetmiş bin kuruşdan ibâret olan orman vâridâtı iki yüz elli bin kuruşa iblâğ ve vilâyetin hâvî olduğu yüz yirmi bin cerib mikdarı ormanlar tahribatından muhâfaza olunarak bu menba‘-ı vâridât dahi tamamiyle taht-ı inzibâta alınmıştır. Vergi ve bedelât-ı askeriyenin zaman-ı âcizânemdeki tahsilâtı sâbıkına nisbeten yüzde otuz

sekiz terakkî ettiği kayden müsbet olup bekâyâ-yı atîkadan dahi cem‘an on milyon kırk bir bin sekiz yüz kırk kuruş tahsîl ve merkez ve mülhakât-ı vilâyette müteneffizân zimemâtı kâmilen istifâ olunmağla beraber yedi sene zarfında a‘şâr ve ağnâmdan bir akçe bakâyâ bırakılmayıp vakt ü zamanıyla tamamen tahsîl edilmiştir.

Bâlâda arz ve ta‘dâd olunduğu vechle Ankara vilâyetinde yedi seneden beri devam eden me’mûriyet-i **[121]**âcizânem zarfında efkâr ve âmâl-i merâhim-iştimâl-i hazret-i zıllullâhî dâiresinde hareket ve terakkî ve ümrân ve tezyîd-i servet ve sâmân ve devâm-ı asayiş ve intizâm içün sarf-ı makderet edilmiş ve ber-minvâl-i ma‘rûz icraat-ı vâkı‘a mevki‘-i fi‘ile getirilmiş olmağla ol bâbda.

Ankara’daki Zamm-ı Maaşın Kema-kan İtasına Dair Telgrafname-i sami[252]

Cezâir Bahr-ı sefîd valisi Abidin Paşa hazretlerine telgraf

Ankara vâliliğinizde zamîmeten tahsîs ve ihsân buyrulmuş olan beş bin kuruşun kemâkân tesviyesine bi’l-istizân irâde-i inâyet-âde-i hazret-i hilâfetpenâhî şeref-sudûr buyrulmuştur fî 25 Şubat sene 309

Sadr-ı a‘zam ve yâver-i Ekrem Cevad

Ankara’daki Zamm-ı Maaşın Kema-kan İtasına Dair Dahiliye’nin Telgrafı[253]

Cezâir-i Bahr-ı sefîd vilâyet-i celîlesine

Valilik ma‘aşına zamîmeten evvelce tahsîs buyrulmuş olan beş bin kuruşun kemâkân i‘tâsına irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî şeref-sudûr buyrulmuştur fî 1 Mart sene 310

Dâhiliye nâzırı Rif‘at

[252]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir
[253]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

İ‘râb ile Coğrafya Hakkında

İ‘râb kelimenin âhirini ya hareke ya sarf veya takdîren tağyîr etmektir. Mebnî tağyîr etmemektir. Rafʿ nasb cer (rafʿ) alâmet-i fâ‘iliyyet) nasb) mefʿûliyet (cerr) alâmet-i cerr ve izâfetdir zamme fetha kesre

Tâm i‘râb hâlet-i rafʿ-ı zamma hâlet yani fetha hâlet-i cerri kesre iledir. Tam i‘râb ism-i müfred **[122]**munsarıf ve cem‘-i mükesserlerde olur. Câe Zeydün rae’ytü Zeyden MerartubiZeydin cem‘-i mükessere misâl (câe’r-ricâlü rae’ytü’r-ricâle merartü bi’r-ricâli gayr-ı munsarıf hâlet-i rafʿı zamme hâlet-ı nasbı ve cerri fetha iledir. Misâl câe Ahmedü rae’ytü Ahmede merartü bi-Ahmede kâffe-i cem‘-i mü’ennes sâlimler ki (ât) ile biter hâlet-i rafʿları zamme ile hâlet-i nasb ve cerrleri kesre ile olur misâl câe’l-mü’minâtü raeyetü’l-mü’minâti merartü bi’l-mü’minâti (âhirinde harf-ı illet yani (elif vav ye) olan esâmiyle ya[-ı] mütekellimi hâiz olan esâminin âhir harekeleri hemen ekser hâlâtta tegayyür etmeyip hep bir yolda olur (câe’l-fetâ rae’ytü’l-fetâ merartu bi’-l-fetâ câe gulâmî rae’ytü gulâmî merartü bi-gulâmî) ki bunların i‘râbı takdîrîdir. İsim ve sıfatların müfredleriyle kâffe-i cem‘-i mükesserler (kevâkib ricâl) ve cem-i mü’ennes sâlimler (ât) kâinât gibi i‘râbları yani nihâyetlerinin tegayyürü hareke ile olup esmâ ve sıfâtın tesniyeleriyle cem‘-i müzekker sâlimler ve muzâf olarak gelen altı aded isim ki (ebun ahun hamun henun fu zu) sarf olur tesniyelerin hâlet-i rafʿı (elif) hâlet-i nasb ve cerleri (y) sâkine iledir câe raculâni ru’yetü racüleyni merartu bi’r-raculeyni) cem‘-i müzekker sâlimler (vav nun) ile nihâyet bulur fakat (nun) i‘râbdan ârîdir cem‘-i müzekker sâlimlerin hâlet-i rafʿı (vav) hâlet-i nasb ve ceri (y) iledir meselâ câe’l-mü’minûn ruey’tu’l-mü’minîn merartu bi’l-mü’minîn dostun eli (dost müzâfun ileyh (el) müzâfdır asıl müzâfun ileyh ve ona tâbi‘ ona ait olan müzâftır

[123]Sabahta güneşe bakıldıkta sol tarafa düşen şimâl (nur) setapanterbeyotal) sağ tarafa düşen cenûb sûr=meridiyonal=osteriyal şarkî =garbî kutb-ı şimâlî ki sabaha güneşe bakıldıkda solda kalan ber-vech-i bâlâ kutb-ı şimâlî ve sağda kalan kutb-ı cenûbî ki güneş fî 9 Mart ve 9 Eylül hatt-ı üstüvâya tam gelir ki saatler gece ve gündüz müsâvîdir ve kürenin diğer nısfı kadardır ki ilkbahar nevrûz ve mevsim-i sarîf-i mihricân derler yani zamanında güneş iki kutubtan tam müsâvî bir raddede

ba‘îd bulunduğundan gün ile gecenin saatleri müsâvîdir ekinoksal) bir hattır ki arzı ikiye taksîm eder ve hattın her noktası iki kutubtan bir mesâfe-i mütesâviyededir ki arz o hattan hesab olunur arz meselâ Der-aliyye kırk bir arzdadır (arz latitorunki ekvatordan ba‘îd olan her memleketin bu‘dü demektir küre-i arzın çepeçevre arzı dokuz bin liyo itibar olunduğundan ekvatordan her kutba iki bin iki yüz elli liyo vardır (tûl meridyen hatt-ı nısfü’n-nehâr dâire-i nısfü’n-nehâr demektir ki iki kutubdan geçip arzı ikiye taksîm eder ki arzın latitordan aksidir bundan bir kısım şarkî diğeri garbîdir bu hatt-ı üstüvâ (ekatoriyal) gibi olmayıp kürenin her noktasından zihnen başlar. Her mahallinin nısf-ı nehârı **[124]** itibaridir. Hakîkî değildir (arz-ı hakîkîdir) ekinoks tam hatt-ı üstüvâya gelir 9 Mart ve 9 Eylül ki saatler müsâvîdir.

Ekator hatt-ı üstüvâ (latidor arz) latederitor

Tûl

Meridyen nısfü’n-nehâr

Meridyen ki tûlher memlekette insanlar beyninde bi’r-rızâ tayin ve itibar olunan bir hatt-ı mevhûmdur ki böyle itibarı olarak ta‘yîni mevki‘a fâidesi olur

Şimâl (nûr) cenûb (sûd)

Pol meridyonal kutb-ı cenûbî (pol setpateribonal kutb-ı şimâlî muhavver iki kutbun içinden mürûr eyler bir hatt-ı ma‘rûzdur bu da hakîkî olmayıp i‘tibârîdir.

[125] Rodos’da Sur-ı safa Nam Mevkideki Hane Arsanın Kuyud-ı Hakanisi[254]

Meclis-i idâre-i vilâyetin 3 Şubat sene 309 tarihli ve 1158 numaralı kararı mûcebince yüz elli kuruş bedel-i müzâyede ile mezkûr arsa-i hâliye devletlü Abidin Paşa hazretlerinin uhdesinde idiği

Sıra numarası 12rakam-ı ebvâb 598 defter-i mâh Şubat sene 309

[254]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

Rodos'ta Mercantepesi nâm-ı diğer suver-isafa nam mahalde kâin tarafeyni arazi-i hâliye-i vakfiye ve Borsalı Ahmed Ağa bağı ve bir tarafı yol ile mahdûd iki bin metre murabba' evkâfdan mazbût cennet-mekân Gazi Sultan Selman Han tâbe serâhû hazretlerinin araz-i vakfiyesinden arsa-ı hâliye icâre-i mü'eccele

Senedi 1

Bilâ-sâhib arazi-i hâliyeden olup meclis-i idâre-i vilâyetin 3 Şubat sene 309 tarihli müzâyede kâimesi mûcebince merkez vilâyetçe müzâyede-i aleniyyesi bi'l-icrâ ba'de'l-inkıtâ'ü'r-rağbât yüz yirmi beş kuruşda teb'a-i devlet-i aliyyeden Mösyö İlya uhdesinde tekarrür etmekle 28 Nisan sene 310 tarihinde meclis-i irâde-i vilâyetin kararı mûcebince ihâle kılınmıştır merkûm İlya'nın kat'iyyen ferâğından devletlü Abidin Paşa hazretlerinin uhde-i tasarrufunda idiği

Sıra 16 defter-i mâh dâimî Haziran sene 310

Suver-isafâ nam mahalde kâin tarafları cihât-ı erba'ası devletlü Abidin Paşa hazretlerinin arazi-i vakfiyesi ile mahdûd iki dönüm-i atîk murabba' bir kıta'a taşlık arazi-i hâliye **[126]**Kapancızâde rif'atlü Mehmed Ali Efendi bin Ahmed Efendinin iki yüz kuruş mukâbilinde bey'inden dolayı devletlü Abidin Paşa hazretlerinin uhdesinde idiği

Sıra 1 rakam-ı ebvâb 375 defter-i mâh dâimî Ağustos sene 310

Rodos'da Suver-isafâ nam mahalde kâin tarafları şimâlen şose tarîki cenûben Cezâir-i Bahr-ı sefîd valisi devletlü Abidin Paşa hazretlerinin arsası şarken mûmâ ileyh Mehmed Ali Efendinin uhdesinde ibkâ ettiği arsa-i müfreze ve garben Santorlu suyunun altında müceddeden yapılan yol ve suver-isafa nam tenezzühgâh ile mahdûd tahmînen altı dönüm atîk murabba' sırf mülk mahallinden bi'l-ifrâz yeni küşâd olunan çöl ile su mecrâsı ve bazen Köle Hacı Ali ve Yusuf Ağa bağlarına kadar yüz kırk dört metre tûlünde olan metre arzındaki bin kırk dört metre murabba'ında bir kıta yukarıdan aşağıdan yine Triyânda şosesi üzerne liman reisi Hacı Abdullah kapudan çeşmesinden şehre doğru yirmi beş metre tûlünde ve yol hendeğinin üst

yanında konak yoluna kadar yirmi beş metre arzındaki altı yüz yirmi beş metre terbî‘inde birbirine muttasıl iki kıta arsa üzerine cem‘an iki bin altmış beş metre murabba‘ında olan mahal.

Dâimî Haziran sene 310 numara 21 Ağustos sene 310

Rakam-ı ebvâb 735

Suver-isafâ nam mahalde kâin tarafları cenûben küşâd olunan yol ve şarkan evkâf muhâsebecisi izzetlü Ali Rıza Beye muttasıl ve şimâlen Triyanda karyesine giden şose yolu ve garben devletlü Abidin Paşa hazretlerinin **[127]**mûmâ ileyh Mehmed Ali Efendiden iştirâ eylediği arsa ile mahdûd 2825 metre murabba‘a bir kıta‘a mülk arsa

Sened-i hâkânî sûreti

67345

Sıra numarası 4

1310

Defter-i şehr-i Mayıs sene 311

Dâire-i belediye

Livâ: Rodos kazâ: Rodos nâhiye- karye- mülâhazât

Mahalle – sokak – mevki‘: Debbağhâne rakam-ı ebvâb: 4341

Cinsi: bir kıta müfrez tarla

Nevi: sırf mülk

Hudûdu: şarkan ve cenûben izzetlü Hakkı Efendinin müfrez tarlası ve yamacı ve garben devletlü Abidin Paşa hazretlerinin konağı ve tarîk-i hâs

Mikdarı: 1600 yalnız bin altı yüz metre murabba‘

Sâhib-i evveli: Teb‘a-i devlet-i aliyyeden izzetlü Hakkı Efendi bin Râtıb Ağa

Cihet-i i‘tâ-yı sened: mûmâ ileyhin bi’l-ifrâz bey‘inden

Mutasarrıfı: efâhim-i vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyeden devletlü Abidin Paşa hazretleri

Kıymeti: 375 yalnız üç yüz yetmiş beş kuruştur

Bedeli: 40 yalnız kırk aded Osmanlı altınıdır.

Kuruş 46 kuruş 40 varaka bahâsı 5 kâtibiye 1

Bâlâda muharrer bir kıta müfrez tarlanın mu‘âmelât-ı kalemiyyesi icrâ kılınmış olmağla senedinin tanzîm ve i‘tâsına değin defter-i hâkânî nâmına işbu muvakkat ilmühaber i‘tâ kılındı fî 22 Mayıs sene 311

Sandık emîni Selman Rahmi

Defter-i hâkânî me’mûru Saib

Nâib Mehmed Reşad

[128] Arz-ı İhtida Edecekler Hakkında Adliye Nezaretinin Tahriratı[255]

Adliye ve mezâhib nezâret-i celîlesinden vârid olan 15 Haziran sene 308 tarihli tahrîrât sûretidir

Cema‘at-i gayr-ı müslimeden arz-i ihtidâ edenler hakkında bazı mahallerden yolsuz mu‘âmeleler vukû‘a gelmekte olup halbuki mühtedîlerin mu‘âmele-i resmiyyesinden evvelce terk edecekleri mezhebin reis-i rûhânîleri ve akraba ve müte‘allikâtlarıyla görüştürülmelerine dâir cârî olan usûl kabul-i İslâmiyetlerinin cebr ve tazyîk misillü te’sîrâtından münba‘is olmadığının onlarca da anlaşılarak bu bâbda azâde-i iştibâh

[255]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

edilmeleri maksadından nâşî olduğundan ve kabul-i İslâmiyet içün tamam on beş yaş hadd-i nizâmı itibar olunmuş idiğinden davet olunan rüesâ-yı rûhâniye bilâ-mâni‘ icâbetsizlik gösterdikleri halde kabul-i İslâmiyet etmek isteyen erkek ve kadınlar hakkında icrâsı lâzım gelen mu‘âmele-i nizâmiyenin ta‘tîl ve te’hîrini istilzâm etmeyeceği gibi bu husûs içün bir sebeb ve mâni‘-i makbûl beyânıyla diğer gün tahsîs ve taleb olunacak olur ise bir müddet-i kalîle içün te’hîr-i mu‘âmelede dahi beis olmayacağından ve reis-i rûhânîsi görüşmekten istinkâf ve te‘allül eden mühtedîlerin dahi mecâlis-i idârece isticlâbıyla tasdîk-i İslâmiyeti öteden beri cârî olan usûl iktizâsından idiğinden ba‘de-ezîn sûret-i muharrereye tevfîkan icrâ-yı mu‘âmelât ile yolsuz hâlât vukû‘una meydan verilmemesi içün ta‘mîmen icrâ-yı vesâyâ olunması şûrâ-yı devlet kararı üzerine bâ-tezkire-i sâmiye emr ü iş‘âr buyrulmuş olmağla ol vechle icâb-ı hâlin icrâsı husûsuna himem-i aliyye-i âsafâneleri ma‘rûf buyrulmak bâbında

[129] Ecnebi Konsolosları Namına Posta ile Vürud Edecek Evrak-ı Havadisden Dört Nüshaya Kadar Olanlarının İtasına ve Külliyetlisinin Menine Dair Dahiliye Tahriratı[256]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin 5 Teşrin-i evvel sene 308 tarihli ve 200 numaralı tahrîrât-ı umûmiyyesi suretidir.

Şam-ı şerîf İngiliz konsolosu nâmına posta ile vürûd eden bir paket kitabın bi’t-tevkîf sansür me’mûruna i‘tâ kılınması üzerine makam-ı vilâyete müracaatla mezkûr kitabların iâde olunduğundan bahisle ba‘demâ bu gibi hâlâtın Şam postahanesince men‘-i tekerrürü zımnında lâzım gelenlere vesâyâ-yı mukteziye ifâsı İngiltere sefâretinden beyân edilmesi cihetle keyfiyet Suriye vilâyeti posta ve telgraf baş müdîriyetinden lede’l-istifsâr alınan cevâbda mezkûr kitapların mündericât-ı muzırrasına mebnî ma‘ârif idâresince tevkîf ve vilâyete i‘tâ olunduğu anlaşıldığına ve memâlik-i Osmaniye’de mukîm bu makûle me’mûrîn-i ecnebiyyenin evrâk-ı havâdisde hakk-ı mütâla‘aları olmak cihetiyle bunlara nihâyet üç dört nüshaya kadar olan gazetelerin i‘tâsıyla külliyetlisinin sûret-i münâsibede men‘i mukaddemâ şeref-

[256]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunduğuna binâen iktizâsı posta ve telgraf nezâretinden istifsâr olunmasına ve ol bâbda Bâb-ı âlî hukûk müşâvirleri tarafından verilen mütâla'anâmede ecnebî konsolosları nâmına posta ile vürûd eden kütüb ve evrâk-ı havâdisin üç dört nüshaya kadar olanlarının kendilerine i'tâsı lazım gelip ancak külliyetli olarak gelen ve mündericâtı muzır bulunan gazete ve kitabların ma'ârif idârelerince tevkîfini müte'âkib lede'l-hâce sefârete cevâb verilmek üzere kütüb ve evrâk-ı mezkûrenin adedi ve mündericâtı ve kangı konsolos nâmına vürûd ettiği ve konsolosun muvazzaf ve yâhud fahrî bulunduğu hakkında dahi hâriciye nezâret-i celîlesine ma'lûmât i'tâsı husûsunun iktizâ edenlere bildirilmesi lüzûmu gösterilmesine ve mütâla'a-i vâkı'a münâsib göründüğünden ol vechle iktizâ-yı hâlin îfâsı bâ-tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhî emr ü izbâr kılınmış ve keyfiyet ta'mîmen icab edenlere bildirilmiş olmağla vilâyet-i celîlelerince de icâbının icrâsına himem-i aliyye-i düstûrîleri derkâr buyrulmak bâbında

[130] Memalik-i şahanede Ecnebiler Tarafından Hane Suretinde İnşa ve İştira Olunan Yerlerin Mekteb ve Mabed Şekline Koymayacaklarına Dair Kendilerinden Sened Alınması Hakkında Dahiliye Tahriratı[257]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin 8 Eylül sene 307 tarihli tahrîrât-ı umûmiyyesi sûretidir

Memâlik-i şâhânenin bazı cihetlerinde ecnebîler tarafından hâne sûretinde inşâ olunan binâlar ahîren me'zûniyet-i resmiye istihsâl edilmeksizin ma'bed ve mekteb şekline konularak bazı muzır ahvâl vukû'a getirilmekte olduğu anlaşılmış ve me'mûrînin eser-i tesâmuhu olarak vücûda gelmiş bu gibi şeylerin ahîren kanun dâiresinde vaz'iyyet-i asliyesine ircâ'ı ise müşkil olacağı derkâr bulunmuş olduğuna binâen ba'demâ böyle hâne olarak inşâ ve iştirâ kılınan mahaller bilâ-ruhsat külliyen ve mekteb hâline konulacak olur ise bunların vaz'iyet-i asliyesine ircâ'ı mukarrer olmasıyla bu bâbda devlet-i matbû'aları teb'asına tenbîhât-ı lâzıme îfâsının meclis-i hâs-ı vükelâ kararıyla İngiltere ve Fransa ve Amerika sefâretlerine teblîği hâriciye

[257]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

nezâret-i celîlesine ve bundan böyle bu misillü hâne inşâ ve iştirâ etmek isteyenlerin hânelerini ruhsat istihsâl etmeksizin ma‘bed şekline koymayacaklarına dâir kendilerinden sened-i resmî alınması lâzım geleceği ve bu bâbda eser-i tesâmüh gösterecek me’mûrînin mücâzât-ı şedîdeye uğrayacakları dahi ta‘mîmen vilâyât ve müstakil mutasarrıflıklara bildirilmiş olmağla oraca da ol vechle icâbının icrâsına himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyrulmak bâbında

Köy Köy Satılacak Aşar Hakkında Başkitabete Yazılan Tahrirat[258]

Mâbeyn-i hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne baş-kitâbet-i celîlesine

Sâye-i intizâm-vâye-i cenâb-ı cihandârîde icrâ-yı ıslahât olunacak vilâyât-ı şâhânede a‘şârın karye be-karye satılacağı ve bir köyün a‘şârı yine o köy ahalisine iltizâma verileceği mukarrerâtdan olduğu **[131]**mesmû‘-ı âcizânem olmuşdur. A‘şâr mu‘âmelâtına dâir çâkerlerinin pek çok mütâla‘ât ve tetebbu‘âtım olup ve sâye-i cenâb-ı zıllullâhîde nice seneden beri me’mûren bir çok yerlerde bulunduğumdan bundan dahi hâsıl olan tecârüb-i âcizânem hasebiyle hasbe’l-ubûdiye arz-ı mütâla‘aya cür’et eylerim. Gerçi a‘şârın karye be-karye ihâlesi sûreti esbâb-ı kesîreden dolayı menâfi‘-i mütenevvi‘ayı câmi‘ ise de bir köyün a‘şârı yine o köy ahalisinin umûmuna ihâle olunmasında mehâzir-i adîde vardır nitekim sadr-ı esbak merhûm Kıbrıslı’nın zamanında her köyün beş sene mahsûlâtı esas ittihâzıyla ba‘de’t-tahmîs her seneye isabet eden bedel ile köy ahalisine a‘şâr ihâle olunmuş iken ahali kendilerine ihâle olunan a‘şârın bedelini hiç bir sûretle te’diyeye muvaffak olamadıklarından ve mîrî tarafından bi’t-tabi‘ tahsîle kıyâm eylediğinden Rumeli’de pek çok kurâ bu karardan külliyen mütezarrır ve belki perişan ve hazine-i celîle hayliden hayli mütazarrır olmuşdur bu ahvâle dahi esbâb bunlardır meselâ yüz haneden ibaret olan bir karyenin a‘şârı bi’l-farz yirmi bin kuruşa o karye ahalisine iltizâma verildikde mahsûlâtın cem‘ ve cibâyeti ve ba‘dehû anbarlarda ittihârı ve sonradan füruhtu husûsâtı bi’z-zarûre köyün muhtar ve ihtiyâr meclisine havâle olunuyor gerçi muhtar ve ihtiyar mecâlis azâsı mes’ûl iseler de doğrudan doğruya şahısları mültezim ve binâenaleyh mîrîye medyûn olmadığından mahsûlât-ı

[258]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

öşriyyenin cibâyeti içün gayrıdan ve ikdâmları bi't-tabi‘ mahdûd olup ve ekserî köylülerden çekmekte olduklarından üç yüz Kiyel-i mahsûl vücûda getirmiş bir köylü öşrü tamamen vermemek içün suver-ikesîre ile mahsûlünün bir kısmını ketb etdikden başka vereceği mahsûlün içine toprak ve sâir mevâd karıştırıp ol vechle köy anbarına teslim etmiş olur muhtar ve ihtiyar heyeti ise bi'z-zât mültezim olmadıklarından **[132]**Vatandaşlarıyla uzun uzadıya nizâ‘ etmekden ise kendülerine teslim olunan mahsulâtı ahze mecbûr olurlar mikdarı noksan cinsi fenâ anbarlara idhâr olunan zehâiri tüccâra füruht etdikçe muhtar ve ihtiyar mecâlis azasının dahi istifâde-i gayr-ı meşrû‘a efkârında bulunmaları umûr-ı mücerrebeden bulunduğundan bu sûretle yirmi bin kuruşa köy ahalisine iltizâm olunan bir karye mahsûlâtının füruhtundan hâsıl olan bedeli altı bin kuruşa tecâvüz edemeyeceği derkârdır halbuki tekâsiti hulûlünde hazîne-i celîle o karye ahalisinin sattıkları mahsûlâtdan beş altı bin kuruş aldıkdan sonra mütebâkî on dört on beş bin kuruşun tahsîline kıyâm etdikde köy ahalisi mukaddem bir öşr alınır iken şimdi iki üç kat öşür aranıyor deyu feryâda ve arz-ı şikâyete mübâşeret ve hazîne-i celîle ise hakkını isteyeceğinden ahali-i kurâ bedel-i a‘şâr içün mürâbahacılara mürâca‘ata mecbûr olması ve bununla beraber yine bir çok bakâyânın terâküm etmesi şüphesiz gibidir köy ahalisinden bir iki kişi kendi köylerini iltizâm ile kefâlet-i müteselsile kâidesine ittibâ‘an o köyün bütün ahalisinden sened alınacak olsa mültezim olacak kimse mahsûlâtından hâsıl edeceği akçeyi kendi husûsâtında ihrâf ve isrâf ile köy ahalisi bu sûrette dahi mütezarrır olacağından kefâlet-i müteselsile kâidesine meydan verilmemesi muktezâ-yı maslahattan görünür binâberin karye be-karye iltizâm sûretinin ihtiyârla beraber a‘şârın köyün heyet-i umûmiyyesine ihâle edilmeyip gerek o köy ve gerek sâir mahaller ahâlisinden kavî kefîl gösterenlere bi'l-müzâyede ihâle olunması mahz-ı isâbet ise de icâbının icrâsı re'y ü fermân müşkil-küşâ-yı cenâb-ı cihanbânîye vâbeste olduğundan hasbe'l-memlûkiyye buralarını arza cür'et-yâb oldum fî 26 Cemâziyelûlâ sene 313 ve fî 1 Teşrin-i sânî sene 311

Cezâir-i Bahr-ı sefîd vâlisi

[133] Vilayat-ı Malumede Mevcud İslam ve Ermenilerin Miktarını Mübeyyin Vergi Muamelatına Dair[259]

Erzurum Van Bitlis Ma‘mûretü’l-azîz Diyarbekir Sivas Trabzon Adana vilâyetlerinde nüfûsun miktarı:

Aded-i nüfûs 5.999.125

Müslim 4.453.250

Ermeni 913.125

Milel-i muhtelife 632.750

Bu 913.125 Ermeninin sülüsânı Erzurum Bitlis Van Diyarbekir ve Ma‘mûretü’l-azîz’dedir bu beş vilâyette dahi 1.828.875 Müslim ve 633.250 Ermeni ve 179.875 milel-i muhtelife vardır aşâyir bunların hâricinde olup bu da dâhil edildiği takdîrde bu ta‘dâd olunan vilâyetlerde on İslâm bir ermeni nisbetinde kalır.

Vergi Muâmelâtına Dair

Hane mesken olursa yirmi bin kuruşa kadar binde beş ziyâde olursa binde sekiz. Meskenden fazla olur ise kiraya verilsin verilmesin ve kıymeti yirmi bin kuruştan ziyâde veya noksan olsun umûmiyetle binde on vergiye tâbi‘dir.

Arazi ale’l-umûm binde dört vergi ile mükelleftir. Öşürle mükellef olmayan orman ve mer‘alar akar nisbetinde binde on vergi verir. Han ve hamam dükkan ve mağaza gibi bi’l-umûm akâr binde on vergisiyle mükelleftir.

[134]Ferâğ Harcları

Mülk-i emlakdan binde on ve vefaen ferâğ harcı binde beş

[259]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

Arazi-i emiriye ve tahsisat kabilinden olan arazide binde elli ve vefaen ferâğ harcı binde beş

Bi-l-icarateyn tasarruf olunan emlakdan binde otuz kuruş ve vefaen ferâğ harcı binde on beş kuruş

Bilimum ve kaime-i ferâğ muamelesinin fekinde binde bir kuruş harç istifa olunur[260]

[147] Ceza Kanununun Altmış Altıncı Maddesine Zeyl[261]

Cerîde-i mehâkim numara 655

Cezâ kanununun altmış altıncı maddesine tezyîl olunmak üzere kaleme alınıp mer'iyyet ahkâmına bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müte'allik buyrulan fıkra-i kânûniye sûretidir.

Ve bu makûle tahrîkât ve ifsâdâta dâir matbû' ve gayr-ı matbû' evrak ve resâil-i muzırrayı neşr etmek üzere nezdinde hıfz edip de henüz neşr edememiş olan şahıs beş seneden ekal olmamak üzere kal'a-bend edilir ve erbâb-ı fesâddan olmayıp da yalnız eline geçen bu makûle evrâk-ı muzırrayı me'mûrîn-i devlet-i aliyyeye ibrâz ve i'tâ etmeyerek nezdinde saklayan kimse bir seneden üç seneye kadar habs olunur. Fî 2 Haziran sene 308

Ceza Kanununun Elli Sekizinci Maddesine Zeyl[262]

Cezâ kanununun elli sekizinci madde-i ma'delesine tezyîl olunmak üzere kaleme alınıp mer'iyyet ahkâmına bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müte'allik buyrulan fıkra-i kânûniye sûretidir ve bir heyet-i fesâdiyenin maksadını icrâ ve yâhud bir şahsa ve yâhud müte'addid eşhâsa sû-i kasd içün her ne şekil ve

[260]134.sayfa II.Defter'in 108.safasında mevcuttur. 136-145 arası sayfalar eksik, 146. Sayfa ise I.Defter 127.sayfada mevcuttur. Bu sayfayı I. Defter'de tutmamamızın sebebi buradaki bilgilerin eksik olmasıdır.

[261]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

[262]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

sûretde olur ise olsun esliha-i nâriye ve âlât ve edevât-ı sâire-i câriha ve mühlike icâd ve i‘mâl ve istihzâr eden ve yâhud taşıyan şahsı madde-i fesâd ve katl fi‘ile çıkar ise i‘dâm olunur ve fi‘ile çıkmayıp da teşebbüs derecesinde kalır ise on beş seneden ekal olmamak üzere kürek cezâsıyla mücâzât olunur. Fî 19 Zilkade sene309 ve fî 2 Haziran sene 308.

[148] İdare-i Umur-ı Maliye Hakkındaki Talimatın Bazı Maddeleri[263]

İdâre-i umûr-ı mâliye vilâyatca me’mûrini-i mülkiye ve mâliyenin vezâifi hakkında bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhî mevki‘-i icrâya vaz‘ olunan ta‘limâtın bazı maddeleri.

Altıncı madde her günkü irâd ve masrafın müfredâtını ve sandık mevcûdunun mikdarını mübeyyin birer yevmiye pusulası tanzîm ve me’mûrîn-i mâliye ile sandık emînleri tarafından müştereken tahtîm olunarak mahalleri me’mûrîn-i mülkiyesine verilecektir.

Yedinci madde me’mûrin-i mülkiye taraflarından ara sıra intihâb olunacak zevât ma‘rifetiyle bağteten mal sandıklarınca yoklama usûlü icrâ kılınacak ise de her ay yoklaması me’mûrîn-i mûmâ ileyhimin münâvebeten bulunduracağı iki zât ile me’mûrîn-i âliyeden mürekkeb bir komisyon vâsıtasıyla îfâ kılınacaktır.

Dokuzuncu madde me’mûrîn-i mülkiye birinci madde mûcibince umûr-ı mâliyede nezâret ve teftîş vazîfesiyle mükellef olduklarından altıncı maddede mesbûkü’z-zikr yevmiye pusulalarını tedkîk ve inde’l-hâce defâtir ve senedât ve mevcûdât ile tatbîk ve sarfiyât-ı vâkı‘a miyânında usûl ve kâideye mugâyir ve nâ-bemahal ve bi’n-nisbe ehemmiyetisiz bir şey görüldüğü ve te’diyâtın usûle muhâlif ve mes’ûliyeti mûcib olduğu anlaşıldığı halde keyfiyeti mâliye nezâretine tenmîk edeceklerdir. Onuncu maddede emr-i tahsilâtta rehâvet eden ve sû-i isti‘mâlâtta bulunan ve me’mûrîn-i mâliyeye muâvenette ve irâe-i teshilâtta adem-i mübâlât gösteren me’mûrîn-i mülkiye devletçe mes’ûl edilecektir.

[263]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

[149] Ordu ve Fırka-ı Hümayunlar Havalatının Vaktiyle Tesviyesine Dair Telgrafname-i sami[264]

Makâm-ı celîl-i sadâret-uzmâdan şeref-vârid olan telgrafnâme sûretidir

Ordu ve fırka-i hümâyûnlar havâlâtı vakt ü zamanıyla vilâyetlere irsâl olunmakta ise de bazı mahallerce mebâliğ-i muhavvelenin te'diyesince envâ'-ı te'ahhurât vukû'a getirilmekte ve bu sûret mu'ayyenât-ı askeriye müte'ahhidlerine şürût-ı mukâvele dâiresinde para verilememesini ve levâzım ve ma'aşât-ı askeriyenin muntazaman tedârik ve te'diye olunamamasını müstezim olduğundan havâlât-ı mezkûre te'diyesinin tesrî'-i akdem-i levâzım-ı hamiyet ve sadâkat olup binâenaleyh hılâf-ı rızâ-yı âlî ahvâl vukû'unda terettüb edecek mes'ûliyet-i şedîdeden her vilâyetin mebâliğ-i mürettebe nisbetinde hissedâr olacağı derkâr bulunduğundan tahsilâta cidden itina ve sâir ne gibi tedbîr muktezî ise vakit geçirilmeksizin ittihâz ve icrâ olunarak mebâliğ-i muhavvelenin bi-eyy-i hâlin tesviyesi meclis-i mahsûs-ı vükelâ kararıyla tavsiye olunur fî 15 TemmuzSene 312

Mayıs Haziran Temmuz Aylarında Devr ve Teftiş İfası Hakkında Dahiliye Tahriratı[265]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin 3 Teşrin-i evvel sene 312 tarihli ve 228 numaralı tahrîrât-ı aliyyesi suretidir.

22 Temmuz sene 312 tarihli ve yüz kırk dört numaralı tahrîrât-ı aliyye-i dâverîleri cevâbıdır. Dâhil-i vilâyette devr ve teftîşi elzem bulunan Midilli ve Sakız cezîrelerine mayıs haziran temmuz ve nihâyet ağustos nısfından sonraki aylarda eksik olmayan fırtınalı havalarda çok defalar vapurlar uğrayamamakta olduğundan bahisle devr ve teftişinin mezkûr mevsimde icrâsı hakkında vâki' olan iş'âr-ı âlî-i âsafâneleri üzerine bi'l-muhâbere cevâben şeref-tevârüd eden 21 Eylül sene 312 tarihli ve 2164 numaralı tezkire-i sâmiyede icâb-ı mevki'a göre tervîc-i iş'âr münâsib görülmüş olduğundan

[264]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

[265]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

ol vechle icrâ-yı devr ve teftiş buyrulmasının savb-ı âlî-i düstûrîlerine teblîği şûrâ-yı devlet dâhiliye dâiresi kararına atfen izbâr buyrulmuş olmağla ol bâbda

[150] Vilayetin Tebdiline Lüzum Olmadığına Dair Telgrafname-i sami[266]

25 Mart sene 313 tarihli şifreli telgrafnâme-i sâmî hallidir,

C. 23 Mart sene 313 Sakız ve Midilli vilâyeti terkîb eden adalar olarak lede'l-hâce zât-ı devletlerinin oralara azîmetle birer müddet-i ikâmet edebileceğiniz cihetle merkez vilâyetin tebdîline lüzûm olmadığı meclis-i mahsûs kararıyla evvelce dâhiliye nezâretine bildirilmiş olduğundan ona göre icâb-ı hâlin icrâsı tavsiye olunur

Sadr-ı a'zam Rif'at

Sakız'dan makâmât-ı âliyeye yazılan şifreli telgraf sûretidir

Evvelki ve dünkü gün mütekaddem iki kıta şifreli telgrafnâme-i âcizânemle arz eylediğim Midilli nâibiyle Hıristiyanların kîl ü kâlleri artmış olduğu tekrar haber alındığından ve iş'ârât-ı vâkı'a-i ma'rûzaya nazaran bu güft ü gûların ehl-i İslâm'a dahi sirâyeti melhûz olduğundan hılâf-ı rızâ-yı âlî hâlât vukû'una mahal bırakılmamak üzere çâkerleri bu gece Sakız'a uğrayacak posta vapurlarıyla ve şâyed havanın bazı mertebe şiddetinden dolayı bu gece vapur uğramazsa üç dört gün sonra uğrayacak diğer posta vapuruyla ve yol uğrağı olmak hasebiyle İzmir tarîkiyle devren Midilli'ye müteheyyi-i azîmet bulunduğum ma'rûzdur fermân fî 28 Nisan sene 313

Mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesinden cevâben mevrûd şifreli telgraf sûretidir

C. 28 Nisan sene 313 hasbe'l-hâl merkez vilâyetten infikâk câiz olamayacağından oradan hüsn-i idâreye gayret olunması muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhîdendir ol bâbda fî 28 Nisan sene 313

[266]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

[151] Kapitilasyon Hakkında Makamat-ı aliyeye Yazılan Şifreli Telgraf[267]

Makâmât-ı âliyeye yazılan 23 Mayıs sene 313 şifreli telgraf sûretidir

Devlet-i aliyyenin Yunanistan'la terk-i muhâsama ve akd-i musâlaha etmek üzere bu def'a düvel-i mu'azzama vâsıtasıyla vukû' bulan tekâlifin hukûk-ı saltanat-ı seniyyeye muvâfık sûrette Bâb-ı âlîce tayin edileceği derkâr olup şu kadar ki tekâliften birî olan kapitülasyon maddesi hakkında bu vilâyetçe kesretle mu'âmele cereyân etmekte bulunmasına binâen bu cihete âid bazı mütâla'ât-ı âcizânemin arzına cür'et eylerim bu yolda düvel-i mu'azzama ile muvâfakat hâsıl olur da buna dâir dahi sulhnâmede bir madde-i sarîha derc olunursa bi't-tabi' şâyân-ı teşekkür şâyed muvâfakat hâsıl olmazsa ol halde âtîdeki hakâyikin vaktiyle düvel-i mu'azzamaya teblîğ edilmesi muktezâ-yı hikmettir zannederim şöyle ki: ibtidâ Yunan devleti yeni bir devlet olduğundan zâten kapitülasyonları olmayıp yalnız bin sekiz yüz elli beş sene-i mîlâdiyesinde devlet-i aliyye ile Yunan devleti beyninde akd olunan Kanlıca mu'âhedesinin yirmi dördüncü maddesinde memâlik-i mahrûse-i şâhânede devleteyn-i mu'âhidînin teb'ası hakkında en mümtâz olan devletlerin nizâmât ve ta'lîmâtı ahkâmı cârî olacak deyu muharrerdir halbuki bu def'a devlet-i aliyye ile Yunan devleti beyninde i'lân-ı harb edilmesi üzerine iki devlet beyninde mün'akid sâir mu'âhedât misillü Kanlıca mu'âhedesi dahi münfesih olup Yunanistanla eskiden zâten kapitülasyon da olmadığından Yunanîlerin memâlik-i mahrûse de hiçbir imtiyazları kalmamıştır ma'a mâfih şâyed Kanlıca mu'âhedesinin yeniden akdi veya tasdîki mecbûriyeti Bâb-ı âlîce his olunursa o takdîrde buna dâir dahi cây-i dikkat bazı noktalar vardır ki ber-vech-i âtî arz olunur şöyle ki: Memâlik-i mahrûsede kayıkçılık papuşculuk misillü esnafa dâhil olacak **[152]**Yunanîler hakkında teb'a-i devlet-i aliyyeye mahsûs olan mu'âmelenin tamamıyla cârî olması mu'âhede-i mezkûrenin on yedinci maddesi ahkâmındandır bir de Yunanîler güyâ kapitülasyonlara istinâden müflis olan Yunanîler aleyhinde teb'a-i Devlet-i aliyyeden olan ashâb-ı matlûbun Yunan konsoloshânesine mürâca'at etmesi mecbûriyetinde bulundurulmalarıdır halbuki bu vâhî iddi'â her nev' hukûk-ı milele muhâlif oldukdan

[267]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

başka hiçbir devletin hiçbir kapitülasyonunda muharrer olmadığı gibi mehâkim-i ticâriye-i Osmaniye'de dahi teb'a-i Devlet-i aliyye ile Yunan teb'ası beynindeki de'âvinin hîn-i ru'yetinde tercümandan başka konsolato nâmına iki de aza bulundurulması kezâlik hiçbir kapitülasyon ahkâmından olmayıp mesmû'âta göre merhûm Kabûlî Paşanın ticâret nezâreti zamanında mesâğ gösterilmiş ve mü'ahharan envâ'-ı mehâzır ve mazarrâtı ta'yîn etmiş bir keyfiyettir bundan başka Yunânîler meselesinde fevka'l-âde şâyân-ı dikkat bir keyfiyet vardır ki o da esâsen teb'a-i devlet-i aliyyeden olan bazı kimselerin protokole muhâlif olarak Yunan devleti tarafından Yunânîlikleri iddi'â olunmasıdır halbuki bin sekiz yüz otuz altı sene-i mîlâdiyesinde Rusya Fransa ve İngiltere düvel-i fehîmesiyle Londara'da yapılan son protokolda memâlik-i mahrûse-i şâhâne ahalisinden birinin teb'a-i Yunâniye'den olabilmesi mezkûr protokol tarihinden yani bin sekiz yüz otuz altı senesinden evvel memâlik-i mahrûse-i şâhâneyi terk ile Yunanistan'da mütemâdinen üç sene ikâmet etmiş olmasıyla meşrûttur şimdiye kadar Yunan devleti mezkûr protokolün yalnız bir cihetini icrâ yani teb'a-i devlet-i aliyyeden Yunanistan'da üç sene ikâmet edenleri kendi **[153]**teb'asından addetmektedir halbuki yalnız zikr olunan prtokol tarihinden mukaddem memâlik-i mahrûse-i şâhâneden Yunanistan'a gidip üç sene Yunanistan'da ikâmet edenler teb'a-i Yunaniye'den addedilmek lâzım gelip yoksa mezkûr tarihten sonra Yunanistan'a giden teb'a-i devlet-i aliyye üç sene değil velev yirmi sene bile Yunanistan'da ikâmet etse Devlet-i aliyyenin izni olmayınca teb'a-i Yunâniye'den addolunmaması lâzım gelir bu keyfiyet fevka'l-âde ehemm olup Devlet-i aliyye tarafından bi-hakın mevki'-i icrâya konulur ise elan Yunanîlik iddi'âsında bulunanların yüzde doksanı teb'a-i sahîha-i Devlet-i aliyyeden olmuş olurlar zîrâ bin sekiz yüz otuz beş tarihinden evvel Yunanistan'a gidip mütemâdiyen üç sene kalanlardan hiç kimse olmayıp bâlâda yüzde on nisbetinde tahmîn olunanları dahi bu makûlelerin evladından olsa gerekdir şimdiye kadar Yunan teb'ası hakkında bu hakâyık-ı muharrireye muhâlif olarak müsâ'ade olunması Yunan konsolos ve tercümanlarının cümlece ma'lûm olan isrâr ve iz'âcları üzerine Bâb-ı âlî'nin bir mesele tevlid etmemek mütâla'a-i müsâlemet-perverîsinden münba'is olup şimdi ise hukûk-ı sarîha-i devlet-i aliyyeyi bilâ-noksan muhâfaza etmek lüzum-u ez-her-cihet tahakkuk etmiştir ber-vech-i ma'rûz düvel-i mu'azzama devlet-i aliyyenin çend gün evvel tekâlif-i sâire meyânında kapitülasyon hakkında vukû' bulan teklifini kabul

etmedikleri halde mu‘âhede ve protokolde musarrah bulunan mevâd-ı mezkûrenin düvel-i müşârun-ileyhime tasdîk ettirilmesi âsân olup zira kendi kapitülasyonlarına bu cihetlerin dokunur yeri olmadığının arzıyla icâbının icrâsı re’y-i âlîye vabestedir fermân.

[154] Eşya-yı Memnua Hakkında Emirname-i sami[268]

Makâm-ı celîl-i sadâret-uzmânın 4 Nisan sene311 tarihli ve 15 numaralı emirnâmesi sûretidir

Eşyâ-yı memnû‘ayı hâmilen sevâhil-i Osmaniye’ye gelmekte olan büyük ve küçük merâkib-i bahriye ile vukû‘ bulan kaçakçılığın men‘i zımnında bahren tekayyüdât-ı lâzıme icrâ olunmakta ise de sevâhil-i mezkûrenin derkâr olan vüs‘ati hasebiyle bu maksadın cihet-i bahriyece istikmâl husûlü kâbil olamamakta olmasına binâen kemâkân cihet-i bahriyece tekayyüdâtta devam edilmek üzere sâhildeki vilâyât-ı şâhânede bulunan asâkir-i şâhâne ve jandarma ma‘rifetiyle berren dahi tekayyüdât ve tarassudât-ı lâzıme icrâ-yı bahriye nezâret-i celîlesiyle bi’l-muhâbere tensîb kılınmış ve icâb eden vilâyât ile taraf-ı âlî-i ser-askerîye ma‘lûmât verilmiş olmağla vilâyet-i celîlelerince dahi ona göre icâb eden mu‘âmelenin îfâsıyla o makûle eşyâ-yı memnû‘anın dâhil-i vilâyete idhâl edilememesi esbab-ı mükemmelesinin istihsâline himmet buyrulması siyâkında

Sadr-ı a‘zam Cevad

Sakız-Midilli-Limni-Rodos Kalelerinde İstihkamat İnşasına Hacet Olmadığına Dair Dahiliye Nezaretinin Tahriratı[269]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin 11 Teşrin-i evvel sene 311 tarihli ve 211 numaralı tahrîrât-ı aliyyesi suretidir.

[268]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

[269]Bu başlık II. Defter’in içindekiler kısmından eklenmiştir

Sakız Midilli Limni Rodos kal‘alarının istihkâmât inşâsı ve son sistem büyük çapta toplar vaz‘ı ile techîz ve tersîni ve keşfi içün Sakız’daki erkân-ı harbiye miralayına emr-i i‘tâsı lüzûmuna ve teferru‘âtına dâir evvel ve âhir vukû‘ bulan iş‘ârât-ı aliyye-i âsafâneleri üzerine keyfiyet makâm-ı sâmî-i sadâretpenâhî ile taraf-ı vâlâ-yı ser-askerîye ve tobhâne-i âmire müşîriyet-i celîlesine izbâr olunmuşidi cevâbı hâvî şeref-tevârüd eden 10 Eylül sene 313 tarihli ve bin dokuz yüz kırk altı numaralı tezkire-i sâmiye-i samiye-i sadâretpenâhîde bu bâbda bi’l-muhâbere müşîriyet-i müşârun-ileyhâdan alınan cevâbda sefâin-i harbiyenin efvâh-ı cesîme-i nâriye ve vesâit-i **[155]**müte‘addide-i tahrîbîyeye mâlikiyet noktasından el-yevm hâiz olduğu kuvâ-yı hârika-i harbiyeye ve yevmen fe-yevmen iktisâb etmekte bulunduğu tekemmülât ve terakkiyât-ı serî‘aya karşı vilâyet-i celîlelerine merbût adaların berren hal-i müdâfa‘aya vaz‘ı cihetine gidilecek olursa tahkîmi matlûb olan adaların her birinde nükât-ı münâsibe intihâbıyla işbu noktalara sefâin-i harbiyeye mukâbele edebilecek sûrette olmak üzere tarz-ı cedîdde istihkâmât-ı cesîme yapmak ve yapılacak istihkâmâtı son sistemde büyük çaplı toplar ile techîz etmek lâzım gelerek bu uğurda vukû‘ bulacak masrafı Sakız’da ahalinin vereceği beyân edilen iki yüz elli lira iâne-i nakdiye ile kapatmak mümkün olamayıp ibtidâ-yı emirde yüz binlerce lira sarfı ve ondan sonra da sefâin-i harbiyenin terakkiyât-ı cedîde ve müstakbelesiyle meydan-ı müsâbakaya çıkarcasına ale’t-tevâli istihkâmâtı ıslâh ve ta‘dîl içün mesârif-i dâime ihtiyârı cümle-i ilcââttan ve ma‘a hâzâ adaları her tarafı denizle muhât olmasından dolayı mıntıka-i müdâfa‘ası berren her ne kadar tevsî‘ edilmiş olsa bazı cihetleri yine açık kalacağı cihetle buralara denizden bi’s-suhûle asker dökülebileceği bedîhiyâttan bulunduğundan sefâin-i harbiyeye karşı esbab-ı müdâfa‘anın berren ittihâz ve icrâsında hazîne-i celîleye büyücek bir masraf kapısı açmakdan başka bir netice olamayacağına binâen adalarda mevcûd kılâ‘-ı kadîmenin ufak tefek ta‘arruzâta mukâbele içün hâl-i hâzırları muhâfaza edilmek üzere cezâir-i mezkûrenin lede’l-iktizâ sefâin-i cesîme-i harbiyeye karşı muhâfazaları esbabının istikmâli husûsunun hasebü’t-ta‘alluk kuvve-i bahriyeye tevdî‘ ve ihâlesi mukteziyât-ı fenniyeden göründüğü ifâde olunarak mûcibince bahriye nezâret-i celîlesine tebliğât-ı lâzıme icrâ kılındığı beyân ve bu bâbda ser-asker ve müşîriyet-i müşârun-ileyhimâdan alınan cevâblarda dahi bu sûret te’yîd ve ityân kılınmıştır ol bâbda

[156] Çiftlikat Hisseleri[270]

Kınalı çiftliği kırk sekiz hisse itibariyle bundan dokuz hissesi Abidin Paşa'nın sekiz hissesi Rasih Bey'in ve altı hissesi Gül hanımın olup cem'an yirmi üç hisselerimiz vardır. Kasterdeşika Rikasa Libohova Martatiyos Loros Yalorokoros çiftlikâtı esasen dokuz hisseye münkasim olup her bir hisse on iki itibar olundukda cem'an yüz sekiz hisse olur bu yüz sekiz hissede on üç buçuk Abidin Paşa'nın Esad Bey'den aldığı iki ma'an Râsih Beyin altı hissesi ve haremi Safvet hanımın vâlidesinden aldığı üç hissesi olup cem'an yirmi iki buçuk hisselerimiz vardır.

[157] Ankara'da Bazı Esami[271]

Ankara

Ferik Ali Rıza,liva Mehmed Paşa, Kâimmakâm Kâmil Bey, Kolağası Osman Bey, Binbaşı Kâzım Bey, Yüzbaşı Derviş Bey, vücûhdan Abdi Paşa, Alişan Bey, Hocazâde Ahmed Efendi, biraderi Refik Efendi,Selman Efendi, oğlu Hacı Rıza Bey, Attarzâde Emin Efendi, biraderi Ali Efendi, Paşazâde İbrahim Efendi, Tağbazzâde Hüseyin Efendi, Reşad Bey, tabur ağası Hâfız Ağa, Haymanalı yüzbaşı Ahmed Ağa, yâver Abdullah Ağa, polis komiseri Ömer Efendi, Lütfi Efendi, Ma'tarullah Efendi, Halil Çavuş, Mesud Abdullah, süvari Abdullah, onbaşı mümeyyiz Rifat Efendi, oğlu Halet Efendi, Münir Efendi, Kâsım Efendi, Haydar Efendi, evrak müdürü Mehmed Efendi, refîki Halim Efendi, meclis kâtib-i sâbıkı İsmail Efendi, şimdiki meclis kâtibi Salih Efendi, refîki Ali Efendi, refîki Servet Efendi, muhâsebe mümeyyizi İsmail Efendi, kâtib Servet Efendi, muhâsebede müteveffâ Nuri Veysi Efendi, İsmet Bey, oğlu Nazif Bey, İsmet Bey biraderi Tevfik Bey, oğlu Bey Gâlib Efendi, mevlevî Şeyhî Besîm Efendi, Mada Ağa oğlu Ağa Bey, İran şehbenderi Cavid Bey, Şeyh Leblebici Efendi, Molla Necib, etibbâ Bonfoski Bey, Alaaddin Efendi, Stavrak Efendi, Vasilak efendi, tıbbiyân Karantotaki, Çobanyan Çilingiryân, telgraf baş müdür Baha Bey, telgraf müdîri Bahri Bey, muâvin Nusret Efendi, Yozgad telgraf müfettiş Ali Bey, Yozgad telgraf müdürü Bilal Efendi, Ankara telgraf me'mûru

[270]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir
[271]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

Danderya, alaybeyi Ferid Bey, defterdâr muhtar Efendi, Ferid Efendi, Mustafa Tevfik Efendi, arabacı Numan Ağa, Kirkoris Efendi, biraderi Petrak Ağa, akrabası Arslangül, dayısı Bay oğlu Oseb Efendi, oğlu Karlo Efendi, Kasaboğlu Bedros Efendi, Karaman oğlu Onnik Ağa, biraderi Viçen Efendi **[158]**Hamaloğlu Andonik Ağa, Şişman oğlu Bedros Ağa, Yanya(?) meclis-i idâre azası Civan Efendi, müteveffâ Altıntop Mika Kiryako, altun top Melfon Efendi, Ohannes büyük Gülbenk Efendi, Küçük Gülbenk Efendi, Rum Pargos Ağa, Katolik murahhası Mıgırdıç Efendi, reji nâzırı Dimitrakopolos, muhâsebecisi Luy(?), kâtibi Resmi Efendi, Adliyede bidâyet reisi Tayîb Efendi, istînâf reisi Şâkir Efendi, müdde'î-i umûmî Reşid Bey. müstantık Osman Efendi, müstantık Fethi Bey, bidâyet reisi Emin Efendi, ikinci reis FevziBey, istînâf reisi Hüseyin Hüsnü, müdde'î-i umûmî Arif Bey, mu'âvin İzzet Bey, nâib Necmeddin Bey, Spanakcızâde ve Esad Efendi, Yunus Vehbi Kemal Efendi, nüfûs me'mûru Uzun ondan evvel Hâlet Efendinin kâyın pederi defter-i hâkânî müteveffâ Edhem Efendi, Koto Melzunoğlu kâtib Fethi, Penayot Karasol Efendi, sandık emîni Viçen Efendi, Abdaloğlu Nevşehirli Bodatak ve Vasilak Efendi, Uzun Sarraf diğeri sandık emîni yüzbaşı tahsîl me'mûru Mehmed Efendi, mektûbcu Rükneddin Bey, konsolos Komberbac, şimendüferde Kavla Külman Okenen, Kont Vitali Kab, Hosan Şir Yılanzâde Mehmed Efendi, şimendüfer me'mûru Ağasiyan, diğeri Tokatliyan mekteb müdîri Kâzım Bey, mu'âvini Muharrem Efendi, defterdâr Mustafa Efendizâde, tercümân Nazmi Bey, alaybeyi Agâh Bey, Ferid Bey, vergi müdîri Akif Efendi, müfti Efendi, belediye azasından Rum Pedan Efendi, Hamparson ağa, Yozgadlı Andon Riştoni Karabet, belediyede ermeni Cevzi Efendi, Tomayan kâtibi Kayban, biraderzâdesi Artin Tomayan, tabîb Çilingiryân.

Bâlâ Haymana,Sivrihisar, Mihaliç, Nalluhan,Beybaza,r Ayaş (Güzel nahiye), Zir (Setanos) Çubukabad, Yabanabad, Kalacık Mecîdiye, Keskin, Avanos **[159]**Yozgad Sungurlu, Afatdağ Madeni, Boğazliyan, Çorum, Kayseri Develi, İncesuyu, Mollazade Mustafa Ağa, Teologos Efendi, Müftü , Develi Paşa Kayseri'de Mehmed Ali Behcet Haydar, Abdülgani Fiham Paşalar. Yozgad'da Mehmed Ali Behcet Esad Paşa akrabasından NamıkBey, Hayri Abdülvehab Paşalar, liva Paşa Şevki Efendi, Ziya Paşa Hamparson Ağa, Derviş Bey Halil Bey, Kırşehri Hayri Sabit Emin

Paşalar,(İsmail Kemal Bey gelmedi) Körüoğlu Hüseyin Efendi, mahdûmu Şeyh Selman Efendi, Şevket Efendi.

Rodos'da Bazı Esami[272]

Rodos

Hacı Hüseyin Mehmed Ali Efendi, Mehmed Ali Ağa, Hakkı Efendi, Sadık Efendi, Rıza Efendi, Kamil Efendi, Feperalioğlu Müfti Efendi, Hacı Vasil Anastas, Dimitriyadi Dimosten Efendi, Venediklioğlu Vargalo, Şeyh Abdullah Efendi, Hâkim Yeşil Kadı Reşad Efendi, Yusuf Sıdkı Efendi, müdde'î-i umûmî Hamdi Bey, muâvini İzzet Bey, reis Sırrı Efendi, reis Arif Hikmet Bey, kırmızı reis zabtiye kumandanı Osman Paşa, Şâhin Paşa, alay emîni Hâfız Efendi, tabur ağası Bahri, vergi müdürü Fethi, defter-i hâkânî Saib Bey, defterdâr Nurioğlu, Lütfi Beyler, mektubcu Raifoğlu,Fuad Beyler, yüzbaşı Salih, eski yaver Mehmed Efendi, şimdiki yaver Yusuf Ağa, Mehmed Ali Çavuş, Polis Remzi, Hasan Hamdi efendiler, eski aza Pandeli ecnebî müdürü Yusuf, tercüman Platon, aza Boğaz Efendi, Salamonoğlu Yasef Noterika, Hacı Avril ve konsoloslar Fransa, Taye Rus Galinos, İtalya Bilyoti, Yunan Kalos, İngiliz Johns, Flemenk Devci, İspanya Mas, Avusturya Gazilli, tercüman İlya Russo Süryanos,**[160]**Telgraf müdürü Corci, telgraf me'mûru Cavid Efendi, Vücûhdan Edhem Efendi, oğlu Eşref Efendi, posta me'mûru Mahmud Efendi, Kâtibler muhâsebe mümeyyizi Rasim Kâtip, Said Efendi, Ali Efendi, Haydar Bey, Mektûbî odasında mümeyyiz Tâhir Efendi, Rif'at Kemal Gâlib Beyler, Giridli Hüseyin Şükrü Hüsnü Efendiler, evrâk müdürü Râsim, muâvini Enver, Hâfız Efendiler, Meclis başkâtibi Fevzi, Sâdık Efendi, evkâf muhâsbecisi Ali Rıza Efendi, İstinaf baş kâtibi Mustafa Efendi, Paşa vali muavini Areşzi Anastedi Efendi, kezalik İkyadis Efendi, naib Yeşil Efendi, Reşat Efendi, Yusuf Ziya Efendi,Arif Bey'in pederi, sâbık umûr-ı ecnebiyye müdürü Viktor Bey.

[272]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

Adana'da Bazı Esami[273]

Adana

Abdülkadir Efendi, damadı Bayraktarzâde Bekir Efendi, oğlu Mehmed Efendi, Nâfi' Efendi, mahdûmu Mahmud Bey, Hacı Bey, Kâsım Bey, Hacı Derviş Ağa, Kâzım Efendi, Emin Bey, kâtib Hakkı Bey, Zâkir Efendi, yüzbaşı Zekeriyya Efendi, yüzbaşı Ali Efendi, yüzbaşı Mehmed Ali Ağa, Horos binbaşı Frenk oğlu Ohannes Efendi, Frenk Artin Bizdakoğlu, Kasab Mehmed Ağa, esbak evrak müdürü Mehmed Efendi, meclis kâtibi Saib Efendi, Simonoğlu Kuzma Efendi, meclis-i idârede Oseb Efendi, kayınpederi tercüman Delfiroğlu, Cemal Efendi, Salih Ağa, defterdâr Çelebi Efendi, Rifat Bey, Kiryako Efendi, Adliye'de Emin Bey, Salim Efendi, hâkim Salih Efendi, mektubcu Sadeddin Bey, vâli muâvini Hurşid Bey, müdde'î-i umûmî muavini Diran Efendi, tabîb Zoga Papocak Efendi, Mavromati Efendi, damadı Haristman, oğlu Mısırlızâde Mustafa Efendi, Metropolit Sardoz Efendi, murahhasa ermeni Mihael, Katolik murahhası Karabet Kanagos Mıgırdıc.

[273]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

[161]

1313 Senesi Bütçesi

Varidat	Lira-i Osmani
Aşar	4.100.000
Vilayet Vergisi	2.236.902
Dersaadet vergisi	275.022
Temettü' Vergisi Bunun yüz Bin Lirası Patenttir	500.000
Bedelat-ı Askeriye	886.210
Ağnam	1.937.849
Gümrükler	2.000.000
Telgaf ve Posta	405.113
Orman Ve Maadin	310.845
Hasılat- Müteferrika	243.476
Vergi Tezakir-i Esmanı	21.287
Canavar Rüsumu	16.212
Rusum' mütenevic,kantar, Kiyel-i,zebhiye	248.105
Nizamiye varidatı	307.506
Bahriye	149.809
Tobhane	71.324
Jandarma	4.152
Dahiliye	45.220
İlmiye	43.008
Zabtiye	2.906
Adliye	233.885
Hariciye	36.014
Ticaret ve Nafia'	21.906
Defter-i Hakani	224.220
Sıhhiye	87.829
Sıhhiye-i Mülkiye	1975
İdare-i Mahsusa	227.346
Reji temettu'	51.775
Ereğli	39.600
Tuz	786.790
Tütün	754.295
Müskirat	248.535
Tamga	277.110
Düyun-ı Umumiye'nin sair varidatı	323.451
Rejinin hisse-i temettü ve tömbekü ve teymur yollarından	181.563
Maktu' Vergiler	1.136.316
Emlak-ı emriye mücmelesi	53.666
Bankada merhun tahvilat faizi	38.692
Yekün	18.511.323

[162]

Mesârifat	Lira-i Osmani	Mülahazat	
Hazine-i Hassa-i Şahane	577.172	Düyun-ı muntazame ve gayr-i muntazamenin muzırdatı	Lira-i 0smani
Şehzadegan ve Selattin İzam Hazaratı	305.377	Mısır vergisi karşılığıyla….istikrazara	750.059
Düyün-ı Muntazama	5.064.888	Düyun-ı umumiyenin yedi cibayetine muhavel	2.661.991
Düyun-ı Gayri muntazama	1.394.417	Müstakrizat-ı saireye	1.204.839
Evkaf-ı Hümayun	55.250	Timur yolları teminatı	868.894
Surre-i Hümayun	48.1119	Tazminat-ı harbiye	450.000
Bimarhane	6.193		
Askeri tekâûd sandığı	180.245		6.459.306
Mazulin ve Mütekaidin-i Mülkiye	331.560		
Tımar ve Zeamet ve Evkaf kura ve reddiyat	128.115		
Nizamiye	4.489.687		
Bahriye	546.209		
Tobhane	462.176		
Jandarma	1.113.944		
Devair-i mülkiye-i umumiye yani merkez ile vilayat-ı,Dahiliye, Adliye, ilmiye, Maliye, Maarif,Nafia',Polis,Telgarf ve Posta,Hariciye,Rüsumat,Defter-i Hakani,Orman ve sair devair mahassasâtı	3.826.043		
Yekün	18.429.411		
Muvazenesi	Lira-i Osmani		
Varidat	18.511.323		
Mesarifat	18.429.411		
Fazla-i Varidat	81.912		

165[274]

Cezayir-i Bahr-ı Sefid Vilayetinin Nüfus vesairesini Mübeyyin Cedvel veRodos'taki Teba-i Ecnebiyenin Miktarı[275]

Kaza Üzerine Cetveldir.

Nüfus-ı Muharrere		Kuvve-i Zabtiyesi		Varidatı	Memurin-i Mülkiye Rüesası	Sınıfı	Neva hisi	Memurin-i Mülkiye Rüasesı	Esami-i Kaza	Nüfus-ı Zukur ve İnasdır
Müslim	Gayrı Müslim	Piyade	Süvari	kuruş	Maaşatı	Aded	Aded	Esamisi	Merkez-i Vilayet kazası	
6467	24142	155	9	1940487	O	-	3	-		
2439	10531	30	2	810349	2500	1	1	İzzetli Rif'at Bey	İstanköy kazası	
36	5876	27	0	88272	250	1	1	İzzetli Mahmud Bey	Sömbeki kazası	Merkez Sancağı
225	4646	12	0	66536	1750	2	0	İzzetli Yusuf Ziya	Meis kazası	
22	3164	15	0	39443	2500	1	0	İzzetli Nesib Bey	Kaşot kazası	
O	6494	17	0	96889	1750	2	0	Rif'atlı Galib Bey	Kerpe kazası	
9189	54856	256	11	3041976			5		Yekün	
1708	38321	135	6	2853099	7200	1	3		Merkez-i Liva	
64	9652	30	0	102760	2500	1	1	İzzetli Pertev Bey	Kalimnoz	Sakız Sancağı
18	6736	29	0	89536	2500	1	1	İzzetli Abdullah Bey	Leryoz	
21	8204	22	0	70923	1750	2	0	Abdullah Pedridi	Karyot	
9	923	10		64598	1750	3	0	Leon Efendi	İpsara	
1820	63836	226	6	3180916			5		Yekün	
4794	35332	143	10	3869069	7200	1	3		Merkez-i Liva	
659	18724	30	2	1151778	2500	1	1	RıfatlıTevfik Bey	Pilmar	
6692	19480	34	3	1760719	1750	2	1	Rıf'atlı Hüseyin Bey	Molova	Midilli Sancağı
89	4582	15	0	300.178	1250	3	0	Yovnaki Efendi	Yunda	

[274] 163. Sayfa II.Defter'in 108. Sayfasında mevcut,164 ise boştur.
[275]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

1900	7601	13	2	769966	1250	3	0	Ahmed Rami	Safri	
14134	85719	235	17	7851707			5		Yekun	
1992	19640	57	5	1476484	5000	3	2		Merkez-i Liva	
1249	2501	14	0	302861	1750	2	0	SaadetliYusuf Bey	Bozcaada	Limni Sancağı
82	6916	19	0	478049	1750	2	0		İmroz	
3323	29057	90	5	2257394			2		Yekun	
28466	233468	807	39	16331993			17		Ceman Yekun	

166

Varidat (1310 senesi muvazenesi mucebince terk'im olunmuştur)

Vergi ve Bedelli Asker	Ağam Resmi	Hububat Aşarı	Zeytin Aşarı	Emval-ı Saire	Yekun	Esami-i Liva
1476673	251061	1052307	0	261936	3041976	Rodos
2655602	158126	23637	0	343550	2180916	Sakız
3765886	419193	1216797	2000000	349831	7851707	Midilli
1050518	243837	789667	0	183372	2257394	Limni
8948679	1072217	3082407	2000000	1228689	1633311993	Yekun
Rodos'taki ecnebilerin hangi devlet tebasında oldukları				Rodos'taki Gayri Müslim nüfusun mensup oldukları milletler		
	Adet				Adet	
Yunan	106			Rum	3401	
Fransa	95			Ermeni	2	

Avusturya	55			Katolik	213	
İtalya	35			Yahudi	2719	
Rusya	12					
İngiliz	28			Yekun	6335	
	331					
İddiada bulunanlar	397					
	728					

167-168

Nevahi Hakkında Cedvel[276]

Vilayet ve Liva merkezleriyle Kazalara Merbut Nevahi Keyfiyatı

Nüfus-ı Muharrer		**Kuvve-i Zabtiyesi**		**Memurin-i Mülkiye**	**Kurrası**	**Memurin-i Mülkiye**	**Esame-i Nevahi**	
Müslim	Gayr-i Müslim	Piyade	Süvari	Maşatı	Aded		Esamisi	
5567	6335	122	7	-------	19	-------	Nefs-ı Şehr	Merkez Vilayet Kazası
610	6472	-------	-------	-------	-------	-------	Doğruca İdare Olunan Kurra	
135	5280	9	2	1000	13	Şakir Efendi	Lendoz Nahiyesi	
155	4116	9	2	600	16	Luka Efendi	Kasteloz	

[276]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

							Nahiyesi	
0	1939	15	-------	600	0	Mehmed Efendi	Herkit Nahiyesi	
6467	24142	155	9	-------	48	-------	Yekun	
2439	7876	23	2	-------	6		Kasaba ile Doğruca İdare Olunan kurra	İstanköy Kazası
0	2655	7	-------	500	2		Kariye İncirli Nahiyesi	
2439	10531	30	2	500	8		Yekun	
1708	10757	109	6	0	19		Nefs-ı Şehr	Sakız Kazası
0	10179	0	0	0	0		Doğruca Orada Olunan Kurra	
0	3817	8	0	800	12		Kardam ili Nahiyesi	
0	11803	10	0	1000	31		Kalamuti Nahiyesi	
0	1765	8	0	800	13		Volipo Nahiyesi	
1708	38321	135	6	-------	75		Yekun	
0	8599	25	0	0	0		Nefs-ı Şehr	Kalimnoz Kazası
0	1053	5	0	800	0		Osterpalya Nahiyesi	
64	9652	30	0	800	0		Yekun	

6	4169	25	-------	-------	-------		Nefs-ı Şehr	Leryoz Kazası
12	2567	4	-------	600			Batnoz Nahiyesi	
18	6736	29	-------	600	-------		Yekun	
1563	7835	110	9	-------	18		Nefs-ı Şehr	Midilli Sancağı Merkez Sancağı
744	10549	0	0	0	-------		Doğruca İdare Olunan Kurra	
969	6083	10	-------	600	6		Yere Nahiyesi	
595	67778	11	-------	600	6		Ayasu Nahiyesi	
923	4087	12	1	600	4	İbrahim Bey	Manda Mande Nahiyesi	
4794	35332	143	10	-------	34	-------	Yekun	
8	10851	20	1	-------	10	-------	Nefs-ı Şehr	Pilmar Kazası
511	7873	10	1	-------	8	-------	Polihnit Nahiyesi	
519	18724	30	2	-------	18	-------	Yekun	
5393	13334	23	2	-------	19	-------	Nefs-ı Şehr	Molova Kazası
1299	6146	11	1	-------	11		Kalonya Kazası	
6692	19480	34	3	-------	30		Yekun	
1667	2236	43	4	-------	17	-------	Nüfus-ı Şehr	Limni Sancağı Merkez Kazası
273	7915	0	0	-------	0	-------	Doğruca İdare Olunan Kurra	
49	8415	7	1	600	19	-------	Monderfoz Nahiyesi	
3	1074	7	0	400	1	-------	Bozbaba Nahiyesi	
1992	19640	57	5	-------	37	-------	Yekun	

169

Eylül Ve Teşrin-i Evvel Aylarına Mahsus Takvim[277]

EYLÜL				TEŞRİN-İ	EVVEL		
Tulu'ı Şems			Mülahazat	Tulu'ı Şems			Mülahazat
Eyyam	Dakika	Saat		Eyyam	Dakika	Saat	
1	36	11		1	44	12	
2	38	11		2	46	12	
3	41	11		3	49	12	
4	44	11		4	51	12	
5	46	11		5	53	12	
6	48	11		6	56	12	
7	51	11		7	58	12	
8	53	11		8	0	13	
9	55	11		9	2	13	
10	58	11		10	4	13	
11	0	12	Tesavi-i Leyl ve Nehar	11	6	13	
12	1	12		12	9	13	Bugünde kesilen ağaç çürümez
13	3	12		13	11	13	
14	5	12		14	13	13	
15	7	12		15	16	13	
16	9	12		16	18	13	
17	12	12		17	20	13	
18	14	12		18	22	13	
19	16	12		19	24	13	
20	19	12		20	26	13	
21	21	12		21	28	13	

[277]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

22	24	12		22	30	13	
23	26	12		23	32	13	
24	28	12		24	35	13	
25	30	12		25	38	13	
26	33	12		26	40	13	Ruz-i Kasım
27	35	12		27	42	13	
28	37	12		28	44	13	
29	39	12		29	46	13	
30	42	12		30	48	13	
				31	49	13	

[170]

Teşrin-i Sani				**Kanun-i Evvel**			
Tulu'ı Şems			**Mülahazat**	**Tulu'ı Şems**			**Mülahaza**
Eyyam	**Dakika**	**Saat**		**Eyyam**	**Dakika**	**Saat**	
1	49	13		1	28	14	
2	51	13		2	28	14	
3	53	13		3	28	14	
4	54	13		4	28	14	
5	56	13		5	29	14	
6	58	13		6	29	14	
7	0	14		7	29	14	
8	2	14		8	29	14	
9	3	14		9	29	14	
10	4	14		10	29	14	
11	6	14		11	29	14	
12	7	14		12	29	14	
13	9	14		13	29	14	
14	10	14		14	29	14	
15	11	14		15	29	14	
16	13	14		16	28	14	
17	14	14		17	28	14	
18	15	14		18	28	14	
19	16	14		19	28	14	
20	17	14		20	27	14	
21	19	14		21	27	14	
22	20	14		22	25	14	
23	21	14		23	25	14	
24	22	14		24	24	14	
25	22	14		25	23	14	
26	23	14		26	22	14	
27	24	14		27	22	14	
28	25	14		28	21	14	
29	25	14		29	20	14	
30	27	14		30	19	14	
				31	17	14	

[171]

Kanun-i Sani				**Şubat**			
Tulu'ı Şems			**Mülahazat**	**Tulu'ı Şems**			**Mülahaza**
Eyyam	**Dakika**	**Saat**		**Eyyam**	**Dakika**	**Saat**	
1	**16**	**14**		1	**22**	**13**	
2	**15**	**14**		**2**	**20**	**13**	
3	**14**	**14**		**3**	**18**	**13**	
4	**13**	**14**		**4**	**16**	**13**	
5	**11**	**14**		**5**	**13**	**13**	
6	**10**	**14**		**6**	**11**	**13**	
7	**9**	**14**		**7**	**9**	**13**	
8	**7**	**14**		**8**	**6**	**13**	
9	**6**	**14**		**9**	**4**	**13**	
10	**4**	**14**		**10**	**2**	**13**	
11	**3**	**14**		**11**	**0**	**13**	
12	**2**	**14**		**12**	**58**	**12**	
13	**0**	**14**		**13**	**56**	**12**	
14	**58**	**13**		**14**	**53**	**12**	
15	**56**	**13**		**15**	**51**	**12**	
16	**54**	**13**		**16**	**49**	**12**	
17	**53**	**13**		**17**	**46**	**12**	
18	**51**	**13**		**18**	**44**	**12**	
19	**49**	**13**		**19**	**42**	**12**	
20	**48**	**13**		**20**	**39**	**12**	
21	**46**	**13**		**21**	**37**	**12**	
22	**44**	**13**		**22**	**35**	**12**	
23	**42**	**13**		**23**	**32**	**12**	
24	**40**	**13**		**24**	**30**	**12**	
25	**38**	**13**		**25**	**28**	**12**	
26	**36**	**13**		**26**	**26**	**12**	
27	**34**	**13**		**27**	**24**	**12**	
28	**32**	**13**		**28**	**21**	**12**	
29	**30**	**13**					
30	**28**	**13**					
31	**26**	**13**					

[172]

1314 MART				NİSAN			
Tulu'ı Şems			Mülahazat	Tulu'ı Şems			Mülahazat
Eyyam	Dakika	Saat		Eyyam	Dakika	Saat	
1	19	12		1	7	11	
2	16	12		2	4	11	
3	14	12		3	22	11	
4	12	12		4	0	11	
5	9	12		5	58	10	
6	7	12		6	56	10	
7	5	12		7	54	10	
8	3	12		8	53	10	
9	0	12		9	51	10	
10	58	11		10	49	10	
11	55	11		11	47	10	
12	53	11		12	44	10	
13	41	11		13	43	10	
14	48	11		14	42	10	
15	46	11		15	40	10	
16	44	11		16	38	10	
17	41	11		17	36	10	
18	39	11		18	34	10	
19	36	11		19	32	10	
20	34	11		20	30	10	
21	32	11		21	28	10	
22	30	11		22	36	10	
23	27	11		23	24	10	
24	25	11		24	23	10	
25	23	11		25	20	10	
26	21	11		26	18	10	
27	18	11		27	16	10	
28	16	11		28	14	10	
29	14	11		29	12	10	
30	11	11		30	11	10	
31	9	11		31			

[173]

MAYIS				**HAZİRAN**			
Tulu'ı Şems			**Mülahazat**	**Tulu'ı Şems**			**Mülahazat**
Eyyam	**Dakika**	**Saat**		**Eylem**	**Dakika**	**Saat**	
1	7	10		1	32	9	
2	6	10		2	32	9	
3	4	10		3	32	9	
4	2	10		4	32	9	
5	0	10		5	31	9	
6	58	9		6	31	9	
7	57	9		7	31	9	
8	56	9		8	31	9	
9	56	9		9	31	9	
10	54	9		10	31	9	
11	53	9		11	31	9	
12	51	9		12	31	9	
13	50	9		13	31	9	
14	49	9		14	31	9	
15	47	9		15	31	9	
16	46	9		16	32	9	
17	45	9		17	32	9	
18	44	9		18	32	9	
19	43	9		19	33	9	
20	41	9		20	33	9	
21	40	9		21	34	9	
22	39	9		22	35	9	
23	38	9		23	35	9	
24	38	9		24	35	9	
25	37	9		25	36	9	
26	36	9		26	37	9	
27	35	9		27	38	9	
28	35	9		28	38	9	
29	34	9		29	39	9	
30	33	9		30	40	9	
31	33	9		31		9	

[174]

TEMMUZ	SANİ			AĞUSTOS			
Tulu'ı Şems			Mülahazat	Tulu'ı Şems			Mülahaza
Eyyam	Dakika	Saat		Eyyam	Dakika	Saat	
1	41	9		1	30	10	
2	43	9		2	32	10	
3	44	9		3	34	10	
4	45	9		4	36	10	
5	46	9		5	38	10	
6	47	9		6	40	10	
7	49	9		7	42	10	
8	50	9		8	43	10	
9	51	9		9	44	10	
10	53	9		10	47	10	
11	54	9		11	49	10	
12	56	9		12	51	10	
13	57	9		13	54	10	
14	58	9		14	56	10	
15	58	9		15	58	10	
16	0	10		16	0	11	
17	2	10		17	2	11	
18	4	10		18	4	11	
19	6	10		19	7	11	
20	7	10		20	9	11	
21	9	10		21	11	11	
22	11	10		22	14	11	
23	12	10		23	16	11	
24	14	10		24	18	11	
25	16	10		25	21	11	
26	18	10		26	23	11	
27	20	10		27	25	11	
28	23	10		28	27	11	
29	24	10		29	30	11	
30	26	10		30	32	11	
31	28	10		31	34	11	

[175] Yanya'da Bazı Esami[278]

Yanya: Hayreddin Bey, Abidin Bey, Rauf Bey, Paşo Bey, Paşakalu Şapşaba Saimandoryoloca

Kanlı Çeşme: Lamekere Mustafa, Osman Efendi ve Hacı Halil Bodano

Narda: Survadonilyos,ve Andonilos Karaponos, Dimolice Bomanos Karidi, Lütfi Ağa, oğlu İskender Efendi, Osman Ağa, Mana Tâhir Abbas,

Tâhirî Karyesi: Rerağot müslim Veys ve Seyyâri Elmas Ağa, Mica Behlül Dudu Rüstem ağa, çalu biçari Mustafa Bey, Ahmed Paşa, merhûm Derviş Bey, Mehmed Efendi, Vehib Efendi, Sadık Bey, Baha Beyzâde Sadık Bey, Mustafa Paşa ve Abdül pederi Pervedateller, Lambekoğlu Vasilaki, Nikolaki Kifondi, Zavidi Sakelaryos,

Zabadora Adası: Köleka oğlu Müslim, Kölede Rapohkaki, İskender Bey, Hüseyin Paşa, Kahraman Paşa, Mehmed Ali Paşa, Ömer Bey, Vezbuniler Tahir Çaparı, Zako Çabari, Ragıbağa, Kasım Ağa, Mehmed ağa, Madağazâdeler İdris, Mehmed Cabari,Nuszâdeler Mehmed ibni Mahmud Cebbbari, Fevzi Efendi, Rifat Efendi, Mustafa Efendi, Nuri Efendi, merhûm Vehib ağa, Agos Yusuf Osman ağalar, Mantaşya Daviçen Efendi, Rüstem Paşa, Vehib Paşa, Laskovik Zeynel Hosaoğlu, Braho Hosa İsa Hosa Hüseyin Efendi Hosa ibni Acem Hosa Sayd Ağa İbrahim Royba biraderi Hasan Robya Lüle Çokari, Cerrah Yakub, Kupa Ağa, oğlu Kasım Ağa, Kupaoğulları Osman Medareşne, Ferid Bey, Süreyya Bey, Müslim Paşa, Avlonya oğlu Çikobek Bilal Ağa Dalyanla Tolespoli, Karava Alizot Ağa,Selman Ağa, Osman Ağa, İsa Ağa, Receb Ağa, Hoca Tenopola, biraderi Mustafa, Topola Galoş, Güzel Necib Gözlü Gözelat, müderris Ali Efendi, Molla Mahmud, oğlu Hamid Efendi, Molla Temanzi Aluş Sabice,Molla Bekir, Molla İsa, Molla Kolami**,** **[176]**Mahmud Koloy, Pir Ahmed Halim, Rus Baloş, Deli Kasım, Rus bin Mehmed Ağa, Fazlı Malik Paşa ,Adem Bey, Nefi Paşa, Ahmed Ağa, Ağo Velili, Ağo Ağorosfa, ağo Çano, Yakub Bey, biraderi Kadri Bey, Hasan Toruş ve Emin Ağa,

[278] Bu başlık tarafımızdan eklenmiştir

Cabbârî Hasan, Asım Bey, Cabbari Koska İsmail, Emin Mazemate, MozemateMosamate, Deli Bekir Huder.

[178] Râsih Bey'in Adresi

"Galata'da Küçük Tünel hanında üç numaralı odada"

Sadâret-uzmâ mektûbî kalemi müdür muâvini ve sadr-ı sâbık Kâmil Paşa hazretlerinin mühürdârı Asaf Bey meclis-i ma'ârif başkâtibi Nâil Bey

Dâhiliye Nezâret-i celîlesinin 11 Ağustos sene 314 şifre halli

C. 9 Ağustos sene 314 Pirki karyesine giden Amerikalı ile Fransızın ahvâl ve harekâtının kendilerine aslâ serişte verilmeksizin teftîş ettirilmesi vemugayır-ı marazî bir halleri görüldükde hemen şifre ile ma'lûmât verilmesi muktezîdir ol bâbda

[179] Sömbeki ve Kalimnoz Cezirelerindeki Hane Taharrisi Hakkında Dahiliyeden[279]

Dâhiliye nezâret-i celîlesinin 6 Kânun-ı evvel sene 313 tarihli ve 281 numaralı tahrîrât-ı aliyyesi sûretidir

Sömbeki ve Kalimnoz cezîreleri ahalisi daima Yunanistan'dan barut ve dinamit gibi eşyâ-yı mütenevvi'a getirip Cezâir-i sâireye ve Anadolu cihetine gönderdiklerinden ve güyâ mine'l-kadîm imtiyâz-ı mahsûsaya nâiliyetleri cihetiyle eşyâ-i mezkûrenin hânelerinde taharrîsine muvâfakat etmedikleri misillü tütün zer'i içün ruhsat-ı resmiye istihsâline de yanaşmadıklarından bahisle mezkûr cezîrelerde mevcûde ikişer bölük daha asâkir-i şâhânenin ilâvesiyle beraber kavânin ve nizâmât-ı devletin tamâmî-i tatbîk-i ahkâmı ve câlib-i iştibâh olan hânelerin taharrîsi içün me'zûniyet i'tâsı lüzûmuna dâir makâm-ı sâmî-i sadâretpenâhîye ve nezâret-i âcizîye keşîde buyrulan telgrafnâme-i âlî-i dâverîleri üzerine bi'l-muhâbere şeref-tevârüd eden 12 Teşrin-i sani sene 313 tarih ve iki bin altı yüz yirmi bir numaralı tezkire-i sâmiyede

[279]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

cezâir-i mezkûre ahalisinin iddiâ etmekte oldukları imtiyâzâtına dâir divan-ı hümâyûn kaleminden celb ve mütâla'a olunan evâsıt-ı Ca. Sene 1251 tarihli fermân-ı âlişân sûreti kendilerinin merkez-i ra'iyyet ve ubûdiyetinde sâbit kadem oldukça vergi-yi senevîleri olan seksen bin kuruşun maktû'iyyet sûretiyle istifâsından ibâret bir lütf ve âtıfeti mutazammın olunup yoksa emr-i inzibât ve asayişin göstereceği icâbına göre câlib-i iştibâh olan mesken ve mahallâtın taharrîsiyle ahvâl-i memnû'a ve gayr-ı lâyıkaya mübâşereti tahakkuk ve tebeyyün eden eşhâsın usûl-i mahsûsa dâiresinde te'dîb ve terhîbine ve tütün zer'i ile husûsât-ı sâirelerinde kavânîn ve nizâmât-ı devlet ahkâmının tamâmî-i icrâsına mahallî hükûmetinin hak ve salâhiyeti tabî'i ve şu kadar ki itatbîk-i ahkâm-ı nizâmâtta dağdağa ve şamatat gibi hâlâta meydan verilmeyerek ihtiyatkârâne ve hekîmâne hareket olunması maslahat icabı olduğundan ona göre ifa-yı muktezâsı ve irsâline lüzûm gösterilen asâkir-i şâhânenin sevkinden **[180]**şimdilik sarf-ı nazarla ba'demâ barut ve dinamit gibi eşyâ-yı muzırranın cezîrelere idhâline meydan verilmemek üzere sefâin-i mahsûsa vâsıtasıyla bahren tekayyüdât ve berren dahi tarassudât-ı lâzıme icrâsı icâb edeceği şûrâ-yı devlet mülkiye dâiresinden bâ-mazbata ifâde olunarak keyfiyetin bahriye nezâret-i celîlesine de iş'âr olunduğu beyân-ı âlisiyle icâbının icrâsı emr ü izbâr buyrulmuştur ona göre iktizâ-yı hâlin îfâsına himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyrulmak bâbında

Devlet-i aliyye ile Yunan hükümeti beyninde akd ve imza olunan mu'âhede-i kat'iyye-i sulhiyyenin altıncı ve dokuzuncu maddeleri

Altıncı madde iki hükümetten her birinin nazar-ı kanunda hal ve mevki'i muntazam olan teb'ası diğerinin arazisi üzerinde kemâ fi's-sâbık serbestçe ikâmet ve devr ve seyahat edebilecektir tarafeyn-i âkideyn her biri diğer taraf teb'asından mevâd-ı cezâiyyede kânunen dûçâr-ı mahkumiyet olmuş ve yâhud sevâbık-ı ahvâllerinden ve hukûk-ı umûmiyyeye müte'allik irtikâb eyledikleri cerâimden dolayı haklarında tard ve teb'îd kararı lâhık olmuş bulunanları kendi memâlikine kabul etmemek salâhiyetini muhâfaza eder keyfiyet evvelce tarafeyn sefâretlerine ihbâr edilecektir.

Dokuzuncu madde teb'a-i Yunaniye'nin kable'l-muhârebe düvel-i sâire teb'ası misillü müstefîd oldukları muâfiyât ve imtiyâzâtın kâidesine dokunulmaksızın

konsolosluk muâfiyâtınca sû-i isti‘mâl vukû‘una mahal bırakmamak ve lâzıme-i adâletin hüsn-i cereyânına hâil olan ahvâli men‘ etmek ve i‘tâ olunan i‘lâmâtın icrâsını te’mîn ve iflâs işleri dâhil olmak üzere Yunânîlerle olan ihtilâfâtında teb‘a-i Osmaniye ve ecnebiyyenin menâfi‘ini muhâfaza eylemek maksadıyla devlet-i aliyye ile Yunan hükümeti beyinde suver-itesviye-i mahsûsa akd olunacaktır mukaddemât-ı sulhiyyenin beşinci maddesinin “saniyen” işâretli fıkrasında musarrah mukâvelenâmenin akdiyle mevki‘-i icrâya vaz‘ına değin Yunanistan’daki Devlet-i aliyye şehbenderleri ve memâlik-i şâhânedeki Yunan konsolosları idâreye müte‘allik vazîfelerini muhârebeden evvelki aynı esasları **[182]**üzerine ifâ eyleyeceklerdir.

Teb‘a-i Osmaniye ile Yunan teb‘ası beynindeki mesâlih-i adliyeye gelince i‘lân-ı harbden mukaddem mehâkime havâle edilmiş bulunan mesâlih-i adliye hakkında memâlik-i şâhânede muhârebeden evvel mer‘iyyü’l-icrâ olan usûle tevfîkan mu‘âmelede devam olunacak ve i‘lân-ı harbden sonra zuhûr eden mesâlih hakkında ise Devlet-i aliyye ile Sırb hükûmeti beyninde mün‘akid 26 Şubat / 9 Mart 1896 tarihli mukâvelenâme esâsına müsteniden ve Avrupa hukûk-ı düveliyyesi kavâidine tevfîkan muâmele edilecektir.

Sırb Mukâvelenâmesi

Yedinci madde Sırb teb‘ası memâlik-i şâhânede kavânin ve mehâkim-i Osmaniye’ye tâbi‘ olacakları ve Sırb general konsolosları ve konsoloslar ve konsolos vekîlleri ve konsolos me’mûrları el-yevm düvel-i sâire general konsolosları konsolos konsolos vekîlleri ve konsolos me’mûrlarının uhûd-ı kadîme mûcebince kendü teb‘aları hakkında icrâ ettikleri hak-ı kazâyı hâiz olmayacaklardır mevâd-ı hukûkiyye ve cezâiyye hakkında sâdır olan i‘lâmâtın icrâsı münhasıran me’mûrîn-i Osmaniye’ye âid olacaktır.[280]**[184]**Nisan ve mayıs maaşından tesviye olunmak üzere bugün Salomo’nun telgrafıyla saadetlü Vesil Paşa hazretlerine 57 Fransız altını gönderdim ki telgraf mesârifiyle elli Osmanlı lirasına bâliğ olmuştur fî 15 Teşrin-i sâni sene 314

[280] 183.sayfa Fransızca. Fransız makamlarından gösterdiği misafirperverlikten dolayı kendisine yapılan bir teşekkür mesajını içermektedir.

[185] Fî 27 Receb sene 1316 ve fî 30 Teşrin-i sânî sene 304 pazartesi gecesi sabaha karşı görülen rüyanın ta‘rîfidir

Fahr-i kâinât aleyhi ekmelü’t-tahiyyât efendimiz hazretlerinin yed-i sa‘âdetlerinde mücevher nev‘inden büyücek ve gâyet parlak bir şey olduğu halde huzûr-ı sa‘âdetlerinde dest-i berisine gâyet mütevâzı‘âne durmakta olan devletlü Abidin Paşa hazretlerini (Gel Abidin al) lafzıyla üç defa çağırması üzerine paşa hazretleri de gelip mezkûr parlak şeyi yed-i sa‘âdet-i hazret-i Nebevî’den aldıkları görülüp akibinde uykudan bîdâr olmuştur. Hamden sümme hamden hayran kesîrâ.

[186] Âsâr-ı atîka nizamnâmesidir

Birinci madde Ezmine-i kadîmeden kalan her nev‘ eşyâ-i masnû‘a âsâr-ı atîkadandır.

İkinci madde asâr-ı atîka iki nev‘dir nev‘-i evvel meskûkât ve nev‘-i sânî kâbil-i nakl olan ve yâhud olmayan eşyâ-i sâiredir.

Üçüncü madde gayr-ı mekşûf olan âsâr-ı atîka her nerede bulunursa bulunsun devlete âiddir. Fakat me’zûnen icrâ-yı taharriyât edenlerin bulacakları âsâr-ı atîkanın sülüsü cânib-i mîrîye ve sülüsü dahi bulana ve diğer sülüsü âsâr-ı atîkanın zuhûr ettiği arazinin sâhibine ve âsâr-ı atîkayı bulan adam kendi arazisinde bulunmuş ise sülüsânı kendisi ve sülüsânı mîrîye âid olacaktır.

Yirmi beşinci madde gerek tesâdüfen bulunmuş ve gerek me’zûnen taharrî tarîkiyle bulunacak asâr-ı atîkayı keşf edenlerin refâkatlerinde yirmi birinci madde mûcibince terfîk olunmuş me’mûr yok ise nihâyet on gün zarfında hükûmet-i mahalliyeye haber vermeğe mecbûrdurlar müddet-i mu‘ayyenede haber vermeyenlerden bulduğu âsârın devlete âid hissesinden mâ‘adâsının rub‘ kıymetine müsâvî cezâ-yı nakdî alınır.**[187]**Bin üç yüz on beş senesi harcırâhıma mahsûben Midilli Mal sandığından on yedi bin 17.000 kuruş aldığım misillü Mayıs maaşnı dahi sandık-ı mezkûrdan aldım[281]

[281]188-190 arası sayfalar okunamayacak kadar karışık Yunanca notları içermektedir.

[191-193] Farsça Gramer ve Fiil Çekimleri[282]

Kitâbrâ, kitâbı, kitap için (râ)dan evvel (men to) olursa merâ terâ benim için, bana. Zî-rûhda edât-ı (…) (an) zî-rûh olmayanda (hâ) neşv ü teceddüdü hâiz olan eşyâda hem (an) hem (hâ) olur. Meselâ dırahtân/dırahtahâ. Karîb için (în), ba'îd için (o)

Goften masdar, goft mâzî; hânden masdar, hând mâzî şahs-ı sâlis

Goftem: söyledim, goften: söyledin, goft: söyledi, goftim: söyledik, goftid: söylediniz, goftend: söylediler.

Gofte-em-Söylemişim-Gofte-i-Söylemişsin- Gofte-est-Söylemişdir-Gofte-im-Söylemişiz-Gofte-id- Söylemişsiniz- Gofte-end- Söylemişlerdir

---

Gofte budem- Söylemişdim-Gofte budi- Söylemiş idin- Gofte bud- Söylemiş idi-Gofte budim-Söylemiş idik-Gofte budid- Söylemiş idiniz- Gofte budend-Söylemiş idiler

---

Mi-goftem-Söylerdim-Mi-gofti –Söylerdin-Mi-goft-Söylerdi-Mi-goftim-Söylerdik-Mi-goftid-Söylerdiniz-Mi-goftend-Söylerdiler.

Hâhem goft-Söyleyeceğim-Hâhi goft-Söyleyeceksin-Hâhed goft-Söyleyecek-Hâhim goft-Söyleyeceğiz-Hâhid goft-Söyleyeceksiniz-Hâhend goft-Söyleyecekler

[282] Bu başlık tarafımızdan eklenmiştir.

Tevânem goft-Söyleyebilirim**[192]**Pezire şodem…?---şodi---şod---şodim---şodid---şodend

---

Emr-i hâzırdan nasıl muzâri olur….?

Gu-Söyle-Guyem-Söylerim- Guyi-Söylersin-Guyed-Söyler-Guyim-Söyleriz-Guyid-Söylersiniz-Guyend-Söylerler

---

…..(Mi) dahil olur ise manası…….olur

Mi guyem-Söylüyorum-Mi guyi-Söylüyorsun-Mi guyed-Söylüyor-Mi guyim-Söylüyoruz-Mi guyid-Söylüyorsunuz-Mi guyend-Söylüyorlar

---

Bayed mi-guyem-Söylemeliyim----mi-guyi---mi-guyed---mi-guyim---mi-guyid---mi-guyend

---

Bazen…

1-yek	16-şandeh	400-çahâr-sad
2- do	17-hifdeh	500-pânsad
3- se	18-hicdeh	600-şeş-sad
4-çahar	19-nuzdeh	700-heft-sad
5-penc	20-bist	800-heşt-sad
6-şeş	30-sî	900-noh-sad
7-heft	40-çehil	1000-hezâr
8-heşt	50-pencâh	10000-deh hezâr
9-noh	60-şast	100000-sad hezâr
10-deh	70-heftâd	500000-pânsad hezâr
11-yâzdeh	80-heştâd	
12-devâzdeh	90-neved	
13-sizdeh	100-sad	
14-çahardeh	200-divist	
15-pânzdeh	300-sisad	

[211][283]

Adana Vilayetindeki Çiftlikatın Dönüm, Mevki ve Senedat-ı Hakanilerine Dairdir[284]

Silifke'de Tekfur Çiftliğinde ashâbından akçe ile mübâya'a olunan 11658 ve meccânen iki senedle alınan 4000 ki cem'an 15658 dönüme bâliğ olur (İçil sancağının müfredâtlı mazbatası mûcebince) tekerrürde mevcûd olan defter-i hâkânî koçanları yetmiş dört adedden ibârettir.

[283]195-210 arası sayfalar Yunanca,kısmen Fransızca birkaç satır da Osmanlıca karışık notlar içermekte
[284]Bu başlık II. Defter'in içindekiler kısmından eklenmiştir

Adana’da İnaplı ve Karaoğlan on bir parçada 12679 bunların içinde yedi bini meccânen koçanları sened-i hâkânîleri mevcûddur.

Adana’da Payas’ta Yumurtalık sekiz parçada 19700 dönümdür ba- irade-i seniyyebunlarda meccanen alınmıştır. Sened-i hakanileri mevcuttur.

Adana’da Osmaniye’de on parçada 12030 dönümdür bâ-irâde-i seniyye meccânen alınmıştır muvakkat koçanları mevcûddur.

Adana’da Tarsus’da 10000 dönümdür bu da bâ-irâde-i seniyye meccânen alınmıştır sened-i hâkânîsi mevcûddur

Adana’da Islâhiye’de 50000 elli bin dönüm akçe ile Ümmügülsüm Hanım nâmına mübâya‘a olunmuştur bir kıta sened-i hâkânîsi mevcûddur. **[212]**Adana’da Ağba elli bin dönüm akçe ile mübâya‘a olunmuştur. Sened-i hâkânîsi mevcûddur.

İbtidâ mezkûr Ağba’yı Hacı Banuş Ağa mübâya‘a etmiş ba‘dehû Banuş ağa Ümmügülsüm hanıma satmış ba‘dehû Ümmügülsüm hanım da Râsih Bey’e satmıştır.

Bunların hulâsası

Dönüm

15658Silifke’de Tekfur Çiftliği

12679 İnaplı ve Karaoğlan

19700 Payas’da Yumurtalık

12000 Osmaniye

10000 Tarsus

50000 Islahiye

50000 Ağba

=170037

Bozağacı arazisi Payas kazasında Yumurtalık nahiyesinde hudûdu nehr-i Haçun ve göl cihet ve kırmızı dağdan ibarettir dönümü üç bindir boz ve hâli ve sazlık ve bataklık olup i‘mâr etmek üzere bâ-irâde-i seniyye sâirleri gibi meccânen ihâle olunmuştur fakat tapu senedinde bozağacı tabiri olmayıp ber-vech-i bâlâ ve tapunun sıra numarası beş olduğu işbu mahalle şerh verildi[285]

[216] Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi’nin 8 Haziran 1309 tarihli ve 45 umûm numerolu tahrîrât-ı aliyye sûretidir

Bağdad Fransa konsolosu tercümânının hâiz olduğu himâye-i muvakkate hasebiyle kantar rusumunu i‘tâda muhâlefet göstermekte ve konsolos dahi îfâ-yı resme mümâna‘at etmekte olduğuna dâir Bağdad vilâyetinden gelen telgrafnâmeler ile Bağdad kantar memûrlarının Fransa mahmîlerinden Asfar nâm kimesnenin memâlik-i ecnebiyeyye ihrâc etmek üzere denk yaptırdığı hubûbat için kantar resminden talep etmekte olduklarından bahisle ba‘zı ifâdeyi hâvi Fransa ve kantar resminin ref‘i hakkında Almanya, Avusturya, İngiltere, İtalya, Rusya, Felemenk ve Yunan sefâretlerinden verilen tekārîr üzerine hâriciye nezâret-i celîlesinden yazılan ve sebk eden muhâbereye cevâben mâliye nezâret-i celîlesinden tevârüd eden tezkireler meclis-i mahsûs-ı vükelâda lede’l-mütâla‘a mâliye nezâret-i celîlesinin cevâbında dahi gösterilmiş olduğu üzere işbu kantar resminin nısfı devâir-i belediyeye ve nısf-ı diğeri hazîne-i celîleye âid ve mikdâr-ı mecmû‘u da oldukça hâiz-i ehemmiyet olup ilgâsı veya ta‘dîli devâir-i belediyece i‘mâr-i memlekete ve sâireye âid teşebbüsâtı sekte-dâr etmekle beraber hazîne-i celîleye râci olan nısf-ı diğerinden dolayı az çok müvâzene-i mâliyeye dahi tesîrden hâlî kalmayacağına göre gayr-ı câiz olduğu gibi kantar resminin baz‘-ı aslîsi halkın hıfz-ı hukūku maksadıyla sattıkları eşyânın sahîhu’l-ayâr mîrî kantardan geçirilmesi maksadından ibâret ve alınacak akçe dahi mücerred vezne için bir ücret olduğu cihetle bunun ahden memnû olan rüsûmâttan add olunamayacağı da derkâr olmasıyla ve bir kere vezn edilen eşyânın tekrâr vezni ve ta‘rifede muayyen olan mikdârdan ziyâde resm ahzı gibi mu‘âmele ve şikâyet

[285]213-215 arası sayfalar Fransızca ve bir iki satır Osmanlıca karışık notlar içermektedir.

mûcib-i sû-i isti‘mâlâtın men‘i dahi iktizā-yı maslahattan bulunmasıyla ol bâbda şehremânet-i celîlesiyle vilâyet ve elviye-i müstakilleye tebliğât-ı müessire icrâsı tezekkür olunduğu beyân-ı âlîsiyle icrâ-yı îcâbı şeref-tevârüd eden 26 Mayıs 1309 tarih ve 676 numerolu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîde emr u izbâr buyrulmuş ve ol veçhile

[217] tebliğât-ı umûmiye icrâ edilmiş olmakla resm-i mebhûsün-anhın oraca da bu sûretle ahz u istîfâsına devâm mükerrer mikdâr-ı mu‘ayyenden ziyâde resm ahzı misillü dâ‘î-i şikâyât sû-i isti‘mâlât vukû bulmamasına da i‘tinâ ve ikdâm ettirilmesi bâbında.

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi’nin 2 Nisan 1314 şifre halli

C. 28 Mart 1314: Dersaâdet’ten seyâhat tarîkiyle vilâyâta giden ecânib hakkında ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümâyûn istîzân olunarak irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî şeref-sudûr buyrulduktan sonra yedlerine pasaport verilecektir. Sâir mahallerden vürûd eden ecânibe gelince müttehaz olan usûl iktizāsınca bunların hâl ü hareketleri kendilerine ser-rişte verilmeksizin nazar-ı tecessüs altında bulundurulmakla beraber buraya da hemân şifre ile ma‘lûmât i‘tâsı lâzım gelir, ol bâbda.

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi’nin 6 Nisan 1312 tarihli telgrafnâmesinin sûretidir

C. 26 Mart 1312: 27 Mart 1312/28 Kanun-ı sâni 1311 tarihinde yazılan tahrîrât-ı umûmiye ahkâmı yalnız mülhakāta âid olup merkez-i vilâyete de şâmil olmadığından ona göre tefvîk-i mu‘âmele buyrulması mütemennâdır. Ol bâbda.

İkinci Ordu Müşîriyet-i Celîlesinden Midilli Nizâmiye Yüzbaşılığına gelen 31 Mayıs 1314 tarihli telgraf suretidir

Midilli’deki jandarma mevcûdunun gayr-ı kâfî olmasına mebnî orada bulunan nizâmiye bölüğünün ber-mu‘tâd ara sıra yirmişer otuzar olmak üzere cezîre âsâyişinin muhâfazası için kol gezdirilmesi lüzûmu Bahr-i Sefîd vilayetinden arz ve iş’ar olduğundan icâb-ı keyfiyetin îfâsı şeref-sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne mantûk-ı münîfinden olduğu Mabeyn-i Hümayun-ı baş kitabeti

celilesinden bâ-tezkire-i husûsiye teblîğ buyrulması şeref-mevrûd telgrafnâme-i ser-askerîde emr û iş'ar buyrulmuş olduğu beyân olunur.

[218]

Sıra numerosu	Mevki ve nev‘i	Dönüm veya zirâ	Cihet-i i‘tâ-yı sened	Mutasarrıf	Tarih
26	Kumburnu, kumluk mahal	4000 zirâ	Mektebler mütevellîleri Ali Rıza ve Boğaz Efendiler ve Yani Venedikli Ağa	Devletlü Abidin Paşa hazretleri	Şubat 1303
17	Sur-ı safa, taşlık arâzî-i hâliye	2 dönüm	Mösyö İlya	Bu dahi	Haziran 1310
1	Suver-isafa, arsa	2065 metro	Kapancızâde rıf‘atlü Mehmed Ali Efendi, Ali Efendi	Bu dahi	Ağustos 1310
45	Debbağhâne civârında müfrez arsa	3400 zirâ	İzzetlü Hakkı Efendi ibn-i Ratib Ağa	Bu dahi	Mayıs 1311
31 Kumburnu, arsa	2520 zirâ	Maria Colyato Hatun	Ahmed Kemal Efendi ibn-i Nuri Efendi uhdesine geçirilen	Mayıs 1313	

Ber-minvâl-ı muharrer mastûr ve mukayyeddir.

Fi 31 Mart sene 314

Mühür

Rodos defter-i hâkâni memuru Ahmed Fahir

[219] Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'nin Teşrîn-i sâni 1313 tarihli tahrîratı sûretidir

Ashâb-ı emlâkten menâfi'i muhill olacak sûrette vukū'a gelen ba'zı ahvâlden bahisle hukūk-ı tasarrufiyenin halelden vikāyesi yolunda bir kâ'ide ittihâzı Aydın vilâyet-i celîlesinden iş'âr olunması üzerine sebk eden istîzâna cevâben şeref-vürûd eden tezkire-i sâmiyede emvâl-i gayr-ı mekūlenin hakk-ı tasarrufunu müş'ir olan senedâtın ıskât veya tağyîr-i hükmünü tazammun edecek mahkemeden bir hüküm vürûduna kadar işbu senedâtın mu'teber ve ma'mûlün-bih tutulması ve binâen-aleyh bunların şâmil olduğu ahkâm ve şurûtun dahi mer'iyyet ve ifâsı lâzım geleceği şûrâ-yı devlet tanzimat dairesi karârıyla izbâr buyrulmasıyla keyfiyet ta'mîmen teblîğ olunduğundan oraca da ona göre mu'âmele ifâsı husûsuna himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyrulmak bâbında.

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'nin 5 Temmuz 1315 Tarihli şifre halli suretidir

C. 4 Temmuz 1315: Ecnebî bir devletin donanması kumandanı olan amiral ve veys amiral ve kontr-amirallerin bir limana vürûdlarında hükûmet-i mahalliyeye büyük veyahut küçük üniforma ile ifâ-yı ziyâret ederlerse vâlî veya mutasarrıf tarafından ziyâretleri aynı sûretle kabûl ve iâde ettirileceği kavâ'id-i mukarrere-i teşrifâtiyye îcâbından olmasına nazaran ziyâretin ibtidâ bunlar tarafından îfâ kılınacağı tabî'i ve fakat limana vürûdlarında nezaketen hükûmet-i mahalliyenin büyük memûru tarafından umûr-ı ecnebiye müdürünün veya hükûmet tercümânının i'zamıyla resm-i hoş-âmedî îfâsı dahi mer'î olduğundan ona göre icrâ-yı muktezâsı bâbında

.**[220]**Bahriye Nezâret-i Celîlesi'nin 7 Teşrin-i sânî 1314 tarihli ve 895 numerolu tahrîrât suretidir Şıre'dan Çotra şirketine mensûb olup Kapudan yani kumandasında olmak üzere ba'zı iskelelere uğrayarak Kalimnoz ve İstanköy kazâlarına vürûd ettiği ve ba'demâ Kuşadası, Kaliminoz, İstanköy, Sömbeki, Mekri iskelelerine posta icrâ edeceği beyân edildiği 3 Eylül 1314 tarihli ve on bir numerolu tahrîrât-ı âliyye-i vilâyet-penâhîleriyle melfûfâtında gösterilen Angelini nâm Yunan vapurunun resmen istihsâl-i ruhsat etmedikçe sevâhil-i mezkûreye âmed ve şüdüne müsâ'ade olunmaması lâzım geleceğinin savb-ı âlî-i âsafânelerine izbârı ve bi'l-muhâbere limân riyâset-i aliyyesinden cevâben alınan 6 Teşrin-i evvel 1314 tarih ve dört yüz

yirmi sekiz numerolu tezkire üzerine şûrâ-yı bahriyeden ifâde kılınmakla ona göre îfâ-yı muktezâsı bâbında.[286]

[223]Bab-ı Ali ile Mutasarrıflar Beyninde Muhabereye Mahsusdur

Kapmak İçin

Elif	Be	Pe	Te	Se	Cim	Çe	Ha	Hı	Dal	Zel	Rı
125	127	131	133	135	137	137	139	141	143	145	147
255	259	263	267	271	275	279	283	287	291	298	299

Ze	Je	Sin	Şın	Sad	Dat	Tı	Zı	Ayn	Gayn	Fe	Kaf
149	151	153	155	157	159	161	163	165	167	169	171
311	315	319	323	327	331	335	339	343	347	351	355

Kef	Lam	Mim	Nun	Vav	He	Laelif	Ye	Hemze
173	175	177	179	181	183	185	187	189
359	363	367	371	375	379	383	387	391

[224][287]

[286] 221.sayfa Yunanca karışık hesaplamalar içermektedir.

[287]225-226 Yunanca karışık hesaplar, 227 -273 arası sayfalar ise mevcud değil kopartılmış gibi duruyor,274-280 arası ise Yunanca karışık notlar içermektedir.

Açmak İçin

125	Elif	145	Zel	165	Ayn	187	Ye	291	dal	339	Zı	379	He
127	Be	147	Rı	167	Gayn	255	Elif	295	Zel	343	Ayn	383	Lamelif
129	Pe	149	Ze	169	Fe	259	Be	299	Rı	347	Gayn	387	Ye
131	Te	151	Je	171	Kaf	263	Pe	311	Ze	351	Fe	391	Hemze
133	Se	153	Sin	173	Kef	267	Te	315	Je	355	Kaf		
135	Cim	155	Şin	175	Lam	271	Se	319	Sin	359	Kef		
137	Çe	157	Sad	177	Mim	275	Cim	323	Şin	363	Lam		
139	Ha	159	Dad	179	Nun	279	Çe	327	Sad	367	Mim		
141	Hı	161	Tı	181	Vav	283	Ha	331	Dad	371	Nun		
143	dal	163	zı	183	He	287	Hı	335	Tı	375	Vav		

[282] Silifke Çiftliğinin 315 Senesi Nohud ve Bakla Hesabı

Nohud

Kiyel-i İstanbuli?

114

13 Aşâra

101

50,5 Çifçilerin hissesi

50,5 Abidin Paşa'nın hissesi

Bakla

Kiyel-i istanbuli

122

14 Aşar

108

54 Çifçilerin hissesi

---

54 Abidin Paşa'nın hissesi

Roy?

Kiyel-i istanbuli

146

17 Aşar

129

64 Çifçilerin hissesi

---

64 Abidin Paşa'nın hissesi

[283] Silifke Çiftliğinin 315 Senesi Buğday Hesabı

Buğday

Kiyel-i İstanbuli Cem'an

_____

5601

Kiyel-i istanbuli Aşara-678

Harmancılara -345

_____

1024

5601

1024

_____

4577

2288 Çiftçilerin hissesi

_____

2288 Abidin Paşa'nın hissesi

158 Çiftçilerin dûyunatından tahsil olunanlar

_____

2448

685 Tohum ve yemeklik için tefrik olunan

_____

1862 Satılacak olan

[284] Silifke Çiftliğinin 315 Senesi Arpa Hesabı

Arpa

Kiyel-i İstanbuli

_____

7075

Kiyel-i İstanbuli Aşara-849

Harmancılara -396

_____

1245

7075

1245

_____

5830

2915Çiftçilerin hissesi

_____

2915Abidin Paşa'nın hissesi

90Çiftçilerin dûyunatından tahsil olanlar

_____

3005

881Tohum ve yemeklik için tefrik olunan

_____

2124Satılacak olan

_____

Otlakiyeden bir sene içinde lira yüz yirmi dört hesabıyla on iki bin sekiz yüz on üç kuruş tutmuştur.[288]

[293]

Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin Adana'daki Ağba çiftliğinin memur-ı sabık-ı Ksti Tonkuri ile memur-ı lahık Mehmed ararında cereyân eden devir-teslim defteridir.

Hayvanât

Aded

37 öküz, 31 inek, 5 camus, 11 dişi camus, 2 kısrak, 2 ikişer yaşında tay, 80 büyük ve küçük koyun, 11 ikişer yaşında tosun, 6 üçer yaşında tosun, 11 ikişer yaşında düve, 1 üç yaşında düve, 2 birer yaşında düve, 12 beşer-altışar aylık inek körpe danası, 2 on beş günlük ve altı aylık camus körpe danası. 193 re's hayvandır

Hubûbât

Gülek

286 adet hınta, 150 adet şa'îr, 4 adet fasulye, 5 adet nohut, 3 (…?). Yalnız dört yüz kırk sekiz adet (?)gülek hubûbâttır.

Eşyâ

Adet

2 nakliye arabası, 5 düğen, 2 tulumba, 2 orak makinesi (biri cedîddir), 1 buğday temizlemek için makine

[294 boş]

[288] 285-292 arası sayfalar Yunanca karışık notlar ve hesaplar içermekte

[295] Vilâyetin 1315 senesi Muvazenesi

Vâridât

1201595: Ağnâm resmi

3735902: Aşâr, Midilli zeytin aşârı dahi dâhildir.

9763110: Emvâl-i sâire

[Toplam]: 14820607 – 861269: 13909338

Bu miyânda bulunan Midilli Zeytin aşârı hâsılât-ı muhammenesi olup hazîne-i celîleye alınmakta bulunan

Masârıfât

288155: Şer‘iyye

2455942: Dâhiliyye

1312904: Adliyye

957978: Mâliye

267087: Muâmelât-ı zâtiye

41057: Orman

2853: Eshâm

2265416: Jandarma

266023: Polis

[Toplam]: 7847415

Dâhil-i vilâyetteki asâkir-i şâhâne muhassasâtı

840000: Nizâmiye

346644: Bahriye

1469689: Tophane

320000: Mitekâ'idîn-i askeriye

[Toplam]: 2976333+7847415: 10823748

Müfredâtı diğer sahîfede muharrer havâlâtı hârice ve irsalat 5519570+10823748: 16343318

Muvazenesi

16343318: Ber-mûceb-i bâlâ masârıfât

13359338: Ber-mûceb-i bâlâ vâridât

Açığı: 2383980

[296] Üç yüz on beş senesi havâlâtı

600000: Hazîne-i hâssa

2232920: Nizâmiye

1950560: Bahriye

50000: Tophane kereste

108000: Müteferrika, Faik Beyefendi hazretlerine

282000:İrsâlât

200000: Hazîne-i celîleye irsâli müretteb olan

96000: Müvâzeneye nazaran dâhiliye havâle noksanı

[Toplam]: 5519570

Üç yüz on dört senesi zarfında sene-i merkūme havâlât-ı hâriciyesine vukū bulan te'diyât ve hazîneye irsâlât

65655: Hazîne-i hâssa-i şâhâneye

91664: Nizâmiye, yâverân-ı hazret-i şehriyârî

281541: Girid'de bulunan süfün-i şâhâneye

410333: Hazîne-i bahriyeye

220536: Yüzde beş olarak umûm askerî sandığına

50000: Biga'dan kesilen kereste masârıfına

190054: Girid topçularına

50000: Bahriye elbisesine

55704: Bahriye, yâverân-ı hazret-i şehriyârîye

105700: İkinci ordu-yı hümâyûna

65700: Şûrâ-yı devlet azâsından Faik Efendi hazretlerine

25000: Siparişlere

[Toplam]: 1611887

1533606: Hazîne-i celîleye ağnâm ve sâireden irsâlât

[Toplam]: 3145493

[299][289]

Saâdetlü Kazım Bey hazretlerinden mübâya‘a olunan bir hisse çiftlik için sarf ve i‘tâ olunan meblağın ber-vech-i zîr müfredatlı hesâbıdır

Lira-i Osmani Aded: 3800

Nısfı devletlü Abidin Paşa hazretlerine diğer nısfı da saâdetlü Adem Beyefendi hazretlerine âid olarak mübâya‘a olunan dokuz hissede bir hisse çiftlik bedeli müşârun-ileyh Kazım Beyefendi hazretlerine vukū bulan teslîmât

Lirâ-yı Osmâni

75: Mezkûr hissenin ruzece müterâkim vergisi bedeli için Maliye Hazine-i Celîlesine nakdem teslîmât ve müteferik masârıfâtı

1810: Bank-ı Osmânî’nin iki kıt‘a bonosuyla teslîm olunan

340: Bu dahi

100: Credit Lyonnais Bankasına verilen bir kıt‘a çek mûcebince teslîm edilen

180: Nakden ve banknot olarak îfâ olunan

[Yekûn]: 2505

1295: Mukaddemâ bey‘i bi’l-vefa tarîkiyle ve hisse-i mezbûrun terhîni sûretiyle Kazım Beyefendi’ye tesviye kılınmış olan.

[Yekûn]: 3800

Aded

[289]297-298 arası sayfalar boştur

1375: Adem Bey'in Kazım Bey'den aradığının aslı ma'a-fâiz

80: Kazım Bey'in faizinden kabul etmediği

[Yekûn]: 1295

Sâlifü'z-zikr çiftlik hissesi için zikr-i bedeline i'tâ kılınan ve gerekse bu bâbda ferâğ ve kağıd harc ve bahâsına ve sâir müteferrikaya sarf ve tesviye olunan mecmû' mebâliğin ber-vech-i zîr hesâbıdır.

Lirâ-yı Osmânî

3800: Müfredâtı bâlâda muharrer olduğu üzere Kazım Beyefendi hazretlerine füruht eylediği bir hisse bedeline olarak nakden tesviye olunanın yekûnu

168: Harc-ı ferâğ ve kağıd bahâsı bedeline olarak Defter-i Hâkâni Nezareti veznesine teslim olunan. Yekûn: 17035,50. Altun: 6825, Mecidî: 10210,50

2: Mezkûr ferâğ mu'âmelesinin icrâsından pul bahâsı ve fekk-i haciz masârıfı

2: Defter-i Hâkânî'de iki ketebeye i'tâ kılınan

4: Müfredâtı başkaca mukayyed olduğu üzere Mâliye'de ve Defter-i Hâkânîde ve İzmir'de bu bâbda müteferrikan vukū bulan masârıfât

[Toplam]: 3976

12: Vasilaki Efendi ücreti için Rasih Beyefendi hazretlerinin takdir buyurdukları

3976+12: 3988

80: Kazım Beyefendiye fâiz hesabından kabûl etmediği fark olup tesviye olunan

3988+80: 4068

Beyanı: Lira-i Osmani rub'aded

2044

2024:

4068

Devletlü Abidin Paşa hazretlerinin hisse-i fahîmânelerine isâbet eden te'diyâtı (Müfredâtı karşıda muharrerdir)

2044: Saâdetlü Adem Beyefendi hazretlerinin hisselerine isâbet eden te'diyâtı (Müfredâtı karşıda muharrerdir)

[300]Ber-vech-i zîr mübâya'a olunan çiftlik hissesinin nısfı için devletlü Abidin Paşa hazretlerinin düyûnu ve matlûbu hesâbıdır

Düyûnâtı

Lirâ-yı Osmânî

Rub', aded

1900: nısf hissenin bedelinden

30: Kazım Bey'e fâiz farkından olarak verdiği seksen liradan mu'âveneten îfâsını kabûl buyurdukları

88: Müfredâtı karşıda mukayyed olduğu vech üzere harc-ı ferâğ ve kağıd bahâsına, masârıf-ı müteferrikaya verilen mebâliğin nısf bedeli olup paşa-yı müşârun-ileyhâya ait bulunan

Yekûn: 2018

6: Vasilaki Efendi'ye verilen meblağın nısfı olup paşa-yı müşârun-ileyhe âid bulunan

2018+6: 2024 Abidin Paşa hazretlerine isâbet eden düyûnâtı

2024: Karşıkı düyûnât yekûnu

276: Adem Bey hazretlerinin mütebâkî kalan matlûb-ı fahimînâneleridir

Matlûbâtı

Lirâ-yı Osmânî

1700, 250, 351: 2301 Üç def'ada telgraflarıyla Bank-ı Osmânî'den Adem Beyefendi hazretlerine havâle buyrulan mebâliğ olup mîr-i müşârun-ileyh tarafından ahz olunan.

Ber-vech-i muharrer mübâya'a olunan çiftlik hissesinin nısfı için saâdetlü Adem Beyefendi hazretlerinin nefsine âid olarak vukū bulan te'diyâtı hesâbıdır

Lirâ-yı Osmânî

Aded

1900: Nısf hissesnin bedeline i'tâsı

88: Harc-ı ferâğ ve sâire için verilen çiftliğin nısf bedeli

50 Kazım Bey'e verilen seksen lira fâiz farkından Adem Bey'in hissesine isâbet eden

6: Vasilaki Efendi'ye tesviye olunan mebâliğin nısfı

2044: Mecmû'-ı te'diyâtı[290]

[290]301-302 arası sayfalar boş, 303-338 arası ise okunamayacak kadar karışık Yunanca, kısmen Fransızca ve kısmen de araya düşülmüş bir iki satır Osmanlıca notlardan oluşmaktadır.

SONUÇ

19.yüzyıl, Osmanlı Devleti'ninekonomik, sosyal, idari ve askeri yapısında büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Uzun bir sürece yayılmış olan bu gelişme, yüzyılın sonuna gelindiğinde, netice itibariyle devletin ömrünü uzatmaktan başka bir sonuç vermediği görülmüştür. Şüphesiz bunda reformların niteliği, Osmanlının kendine özgü yapısı ve devlet adamlarının uygulamadaki başarılarının etkisi büyüktür. Bu çalışmada, konumuzla da ilgisi olması babında idari yapıdaki düzenlemelerin devletin yapısına etkilerinin neler olduğunu, özellikle taşradaki uygulamalara Abidin Paşa'nın notlarından bir bakış açısı sunmaya çalıştık

Günümüzde Yunanistan'nın sınırları içerisinde bulunan Preveze'de dünyaya gelen Abidin Paşa,19. yüzyılın son çeyreğinde devletin hassas bölgelerinde görev yapmış ve önemli makamlara getirilmiş bir devlet adamıdır.Örneğin, irili ufaklı aldığı görevleri saymasak, Galata Borsa Komiserliği onun geldiği ilk önemli makamdır. O dönem de Avrupa'da yaygınlaşan finans-kapitalin bankerler aracılığıyla Osmanlı'ya girmişti. Daha çok Rumların elinde elinde olan bu yeni sektör, devlet açısından bir muamma gibiydi. Müslümanlar genelde bundan uzak durmayı tercih etmişlerdir. Fakat Borsada gayri müslimlerin, kendi başlarına hisse senetleri alıp satmaları ve bunlardan büyük paralar kazanıldığı yollu söylemler kısa sürede etkili olmaya başlamıştı. Yavaş yavaş Müslüman esnaf da buna ilgi göstermeye başladı. Devlet açısından işleri kontrol altına alınması giderek zaruri bir hal almaktaydı. Bu amaçla Galata Borsa Komiserliği kuruldu ve başına Abidin Paşa getirildi. Paşa kısa sürede konuya vakıf olduğunu gösterip bununla ilgili bir risale de kaleme aldı.

Yüzyılın sonuna doğru devletin önüne yeni bir sorun çıktı. Daha çok Balkanlardaki toprak kayıplarının önüne geçmek için, yoğun bir faaliyet yürüten devlet, doğusunda Ermeni Meselesi ile karşılaşmıştı. Bu konuda Berlin Anlaşması'nda hükme bağlanan maddeye göre devletin ıslahat yapması gerekiyordu. Bu amaçla Abidin Paşa, Islahat komiseri olarak doğuya gönderildi. Paşa'nın buradaki izlenimlerini, uygulamalarını ve konuyla ilgili raporlarını, Arşivde yaptığımız çalışmalarla ortaya koymaya çalıştık.

Paşa'nın bir diğer önemli görevi de Selanik Valiliği olmuştur. Selanik'in Yunanistan ve Bulgaristan sınırında bulunması vilayetin hassas bir konuma sahip olmasına neden olmaktaydı. Sınır devletlerin hıristiyanteba üzerindeki olumsuz etkileri, aşayişin sağlanmasında yaşanan zorluklar ve askeri kuvvetlerin yetersizliği öne çıkan sorunlardı. Paşa'nın bu görevi kısa olmuştur. Çünkü yeni kurulan kabinede kendisine Hariciye Nazırlığı verilecekti.Yaklaşık üç ay süren nazırlık görevi, Kadri Paşa kabinenin istifa etmesiyle sona erdi.

Çalışmamızın temelini oluşturan Defter-i Abidin Paşa'nın Adana Valiliği döneminde tutulmaya başlandığını görmekteyiz. Defter, Adana Vilayeti'nin o dönemdeki ekonomik, coğrafi yapısına ilişkin önemli noktalara işaret etmektedir. Örneğin bataklıklarla çevrili olan bölgenin ziraate elverişli bir duruma getirilmesi, ahalinin gelir seviyesinin artırılması için nelerin yapılaması gerektiği ele alınmıştır. Bu amaçla yapılan tüm çalışmalar kayıt altına alınmıştır. Bundan sonraki görev yeri olan Ankara'da ise, maarifin artırılması, kıtlık ile mücadele su sorunu çözülmesi, yolların yapımı, asayişin sağlanması özellikle vilayet dahilinde faaliyetlerini yoğunlaştıran Ermeni Komiteleri'nin takibi gibi konuları ele alıp bunlara yönelik nasıl, yerinde ve zamanında etkili çözümler ürettiğini kayıt altına almıştır. Paşa, Cezayir-i Bahr-ı Sefid Valiliği görevinde de adaların teftişini eksik etmemiş buradaki gelişmeleri vilayetin yapısından dolayı günü gününe takip edip Bab-ı âli'ye bildirmiştir. Aynı zamanda adalardaki hıristiyan nüfusun çokluğu sebebiyle karışıklıkların önüne geçmek için etkili bir hafiye teşkilatı kurmuştur. Bu konudaki faaliyetlerinive çalışmalarını defterine yazarak kayıt altına almıştır.

Defter-i Abidin Paşa ile, valilerin taşradaki etkinliklerine, ahali ve hükümet ile olan ilişkilerine bir ölçüde ışık tutuğumuza inanıyoruz. Dönemin olaylarının ve gelişmelerinin birinci elden tanığı ve uygulayıcısı olmuş olan Paşa'nın söz konusu bu defterinin, önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışma, Osmanlı'daki taşra idaresi hakkında araştırma yapmak isteyenlere önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

Yıldız Mütenevvi Maruzat

Yıldız Esas Evrakı

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı

Yıldız Perakende Evrakı-MebeynBaşkitabeti

Yıldız Perakende Evrakı-Arzuhaller ve Jurnaller

Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal

Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti

Yıldız Perakende Evrakı Komisyonlar Maruzatı

Yıldız Perakende Evrakı EvrakıYaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi

Yıldız Perakende Evrakı Şura-yı Devlet Maruzatı

Bab-ı Asafi Divan-ı HümayünMühimme Kalemi

Sadaret Mektubi Kalemi

Sadaret MektubiMühimmeKalemi Evrakı

Bab-ı Ali Evrak Odası

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Defterleri

Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı

Hariciye Nezareti Belgrat Sefareti

Hariciye Nezareti Siyasi

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı

Ali FuadTürkgeldi Evrakı

İrade Dahiliye

İrade Dosya usulü

İrade Hususi

İrade Meclis-i Mahsus

İrade Taltifat

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi

Şura-yı Devlet

Sicil-i Ahval Defteri, BOA

YAZMA ESERLER

Defter-i Abidin Paşa-I Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi-34Mzp19

Defter-i Abidin Paşa-II Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi-34Mzp24

Pakalın, Mehmet Zeki, **Sicill-i Osman-i Zeyli**- Türk Tarih Kurumu, C.1**.**

SALNAMELER

Salname-i Nezaret-i Hariciye 1318

Salname-i Vilayet-i Adana 1309

Salname-i Vilayet-i Cezayir-i Bahr-ı Sefid 1310-11

Salname-i Vilayet-i Ankara,1312-13

MATBU ESERLER

Abidin Paşa, **Alem-i İslamiyye(müdafaa),**Matbaa-i Tahir Bey,1315

…….; **Saadet-i Dünya,**Vilayet Matbaası,Rodos,1312

…….;**Meal-i İslamiyye**,Matbaa-i Tahir Bey,1316

…….;**Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerif**, İstanbul, kütübhane-i İrfan,1324

Adıyeke, Ayşe Nükhet, **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit bunalımı(1896-1908),**Anakara,2000

Ahmed Cevdet Paşa, **Ma'ruzat,** haz. Yusuf hallaçoğlu,İstanbul,1980

Ahmed Cevdet Paşa, **Tezakir**, Haz. CavidBaysun, Ankara,1991

Ahmed Cevdet Paşa Semineri,Haz.Mübahat Kütükoğlu, İstanbul ,1986

Ahmed Cevdet paşa Sempozyumu,Haz.TDV, Ankara ,1997

Akyıldız,Ali, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Taşra Teşkilatında Reform,**İstanbul, 1993

……; **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**,İstanbul,2004

Ali Emiri,**OsmanlıVilayat-ı Şarkiyyesi**, kayseri,1992

Avcı, Yasemin, **Osmanlı Hükümet Konakları**,İstanbul, 2017

Aydın Mahir, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Ankara, 1992

Aynizade Hasan Tahsin, **Borsa Rehberi**, İstanbul,1928

Berkes, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Haz: Ahmet Kuyaş,İstanbul,2007

Beyhan,Mehmet Ali, II. Abdülhamid Döneminde Hafiye Teşkilatı veJurnaller'**Türkler**,C.XII,Ankara, 2002

Borsalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**,C.1-3,İstanbul, 1972

Cezzar,Mustafa - Midhat Sertoğlu, **Mufassal Osmanlı Tarih**i, Ankara, 2010

Çankaya, Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**,Ankara, 1969.

Danişmend,İsmail Hakkı, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul,1971

Demiroğlu,Faiz, **Abdülhamid'e Verilen Jurnaller**,İstanbul,1955

Dino, Abidin, **Kısa Hayat Öyküm**, Haz. Ferit Edgü,İstanbul,2000

Fatma Aliye Hanım,**Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı,**İstanbul,1994

Findley,V.Carter, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi,**İstanbul,2016,

……,……..; **Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform**, İstanbul,2014

Georgeon, François, **Sultan Abdülhamid**,İstanbul,2006

Gölpınarlı,Abdülbaki, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**,İstanbul, 1983

Gövsa, İbrahim Alaattin, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul,1946

Güneş, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi**,Ankara,1997

İnal, İbnül Emin mahmud Kemal, **Son Sadrazamlar**, CI-IV, İstanbul ,1982

İrtem, Selman Kani,**Abdülhamid Devrinde Hafiyelik, ve Sansür**, İstanbul,

Kamil Paşa, **Kamil Paşa'nın Siyasi Hatıratı**,Matbaa-i Ebuzziya, Konstantiniye, 1327

Karaca, Ali, **Anadolu Islahatı ve Şakir Paşa**, İstanbul, 1993

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**,Ankara, 1999

Kazgan, Haydar, **Galata Bankerleri**, İstanbul,1991

Kodaman, Bayram, **Abdühamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1991

……;**Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası,** Ankara,1987

Koray, Enver, **Türkiye Tarih yayınları Bibliyografyası**, İstanbul,1959

Kuneralp,Sinan, **Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922)** İstanbul,1999

Küçük,Cevdet, **Osmanlı DiplomasisindeErmeni Meselesinin Ortaya Çıkışı**, İstanbul,1984

Mehmed Kamil Paşa, **Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, Matbaa-i AhmedİhsanIstanbul, 1325

Mehmed Süreyya,**Sicilli-i Osmani yahut Tezkere-i Meşahir-i Osma**niyye Matbaa-i Amire,İstanbul 1308

Meşhur Valiler(50 Ünlü Vali), haz. Hayri Orhun,Celal,Kasaroğlu,Mehmet Belek, Kazım Atakul, Ankara,1969

Ortaylı, İlber, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1885,**Ankara, 2011

Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Haz. RobertMantran, İstanbul,1991

Osmanlı Devleti Tarihi, Ed: Ekmeleddinİhsanoğlu, İstanbul,1999

Sezen, Tahir, **Osmanlı Yer Adları,** Ankara, 2017

Örenç, AliFuad, **Yakınçağ Tarihi**, İstanbul,2012

----------, 'Berlin Konresi sonrası Osmanlı-Yunanistan Hudut Müzakerelerinde Ege Adaları'nın Askeri durumu (1880-1881)', **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,** C.5, İstanbul,2006

Özege,M.Seyfettin,**Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu**,İstanbul,1971

Öztuna, Yılmaz, **Türkiye Tarihi**, İstanbul,1983

Pakalın,Mehmed Zeki, **Sicill-i Osmani Zeyli**, Haz. Mehmed Metin Hülagü, Ankara, 2008

----------, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**,İstanbul,1983

----------;**Son Sadrazamlar ve Başvekiller**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul,1940

Pala, İskender, 'Abidin Paşa', **DİA**, C.1,İstanbul,1988

Palmer, Alan,**Osmanlı İmparatorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, İstanbul,1995

Peker,A.Uğur, **Osmanlı İmparatorluğu İdari Taksimat ve Posta Şubeleri**,İstanbul 1984

Said Paşa, **Gazeteci Lisanı,** Sabah Matbaası,İstanbul,1327

Seyitdanlıoğlu. Mehmed, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868),** Ankara, 1999

Shaw,Stanford Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, İstanbul,1982

Şengül, Mete, **XX.yy. Başında Cezâyir-iBahr-ı Sefid Vilayeti**, Dok. Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi,A.İ.İ.T Enstitüsü, İzmir,1996

Tahsin Paşa, **Abdülhamid: Yıldız Hatıratı**,Ankara,2008

Tanman, M.Baha, 'Abidin Paşa Türbesi'**Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**,C.1, İstanbul,1993

Tanzimatan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Haz. Kurul, İstanbul, 1989

Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi, İstanbul, 2003

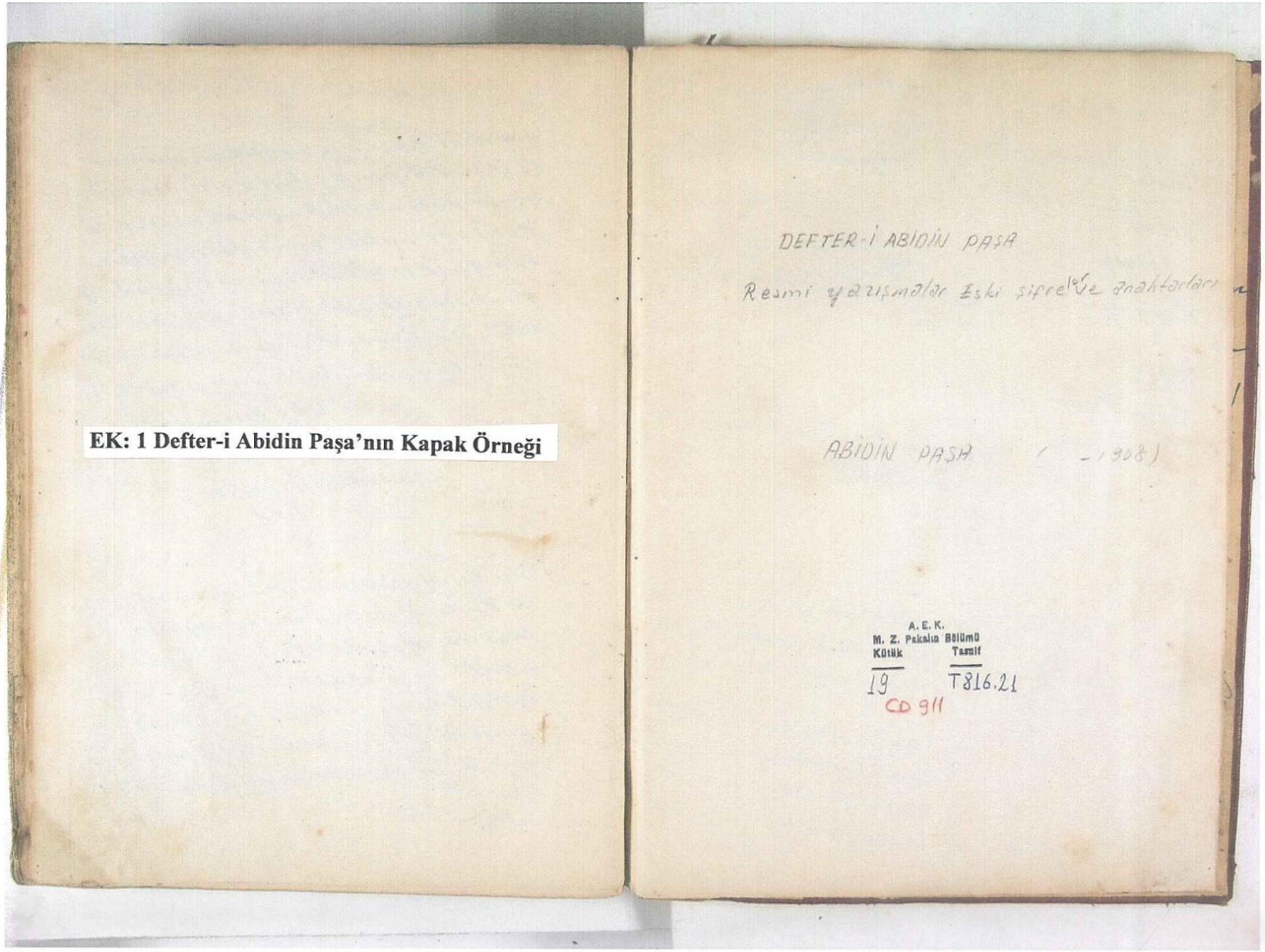
Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler**, İstanbul 2003

Yakınçağ Türkiye Tarihi, haz: Sina Akşin, İstanbul, 2002

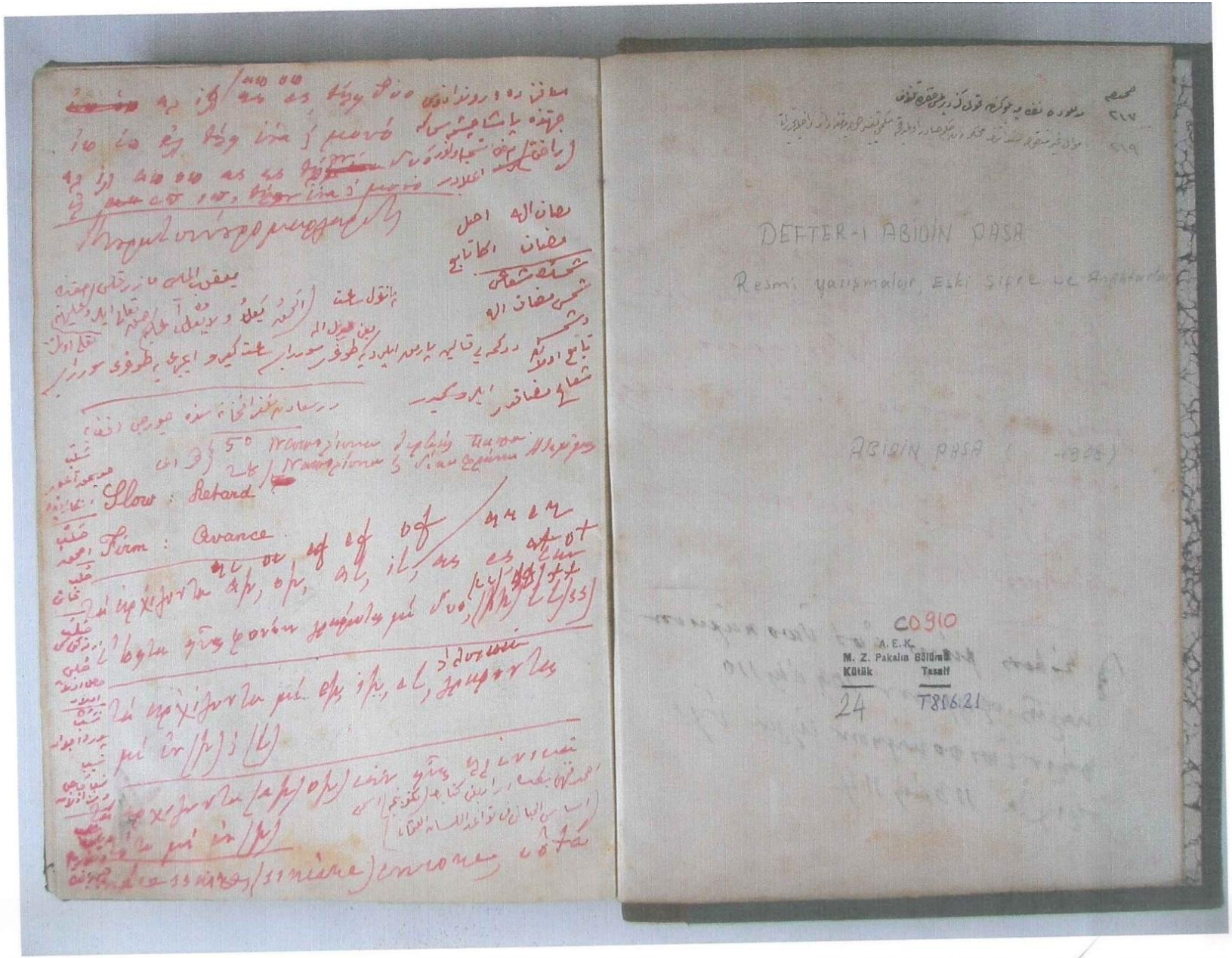
Yavuz, Kemal, 'Mesnevi Şerif ile Alakalı Olarak Ahmed Cevdet Paşa'nın Abidin Paşa'ya Yazdığı Mektup' **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**,C.24,İstanbul,

Yılmaz, Ali, 'Sivas Valisi Abidin Paşa Hayatı ve Eserleri', **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri**, C.1, Sivas 2007

EKLER

EK: 1 Defter-i Abidin Paşa'nın Kapak Örneği

DEFTER-I ABIDIN PASA
Resmi yazışmalar, Eski Sıfır ve Anıtardan
ABIDIN PAŞA
C0910
A.E.K.
M. Z. Pakalın Bölümü
Kütük
Tasnif
24
T816.21

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

مجاز سنه طبع و نشر اولنمدن . بوروشی قیدلرده . غره سنه
٦٧ نومرولو نسخه سنده درج مقاله لرینه رجحان ویرمیدر .

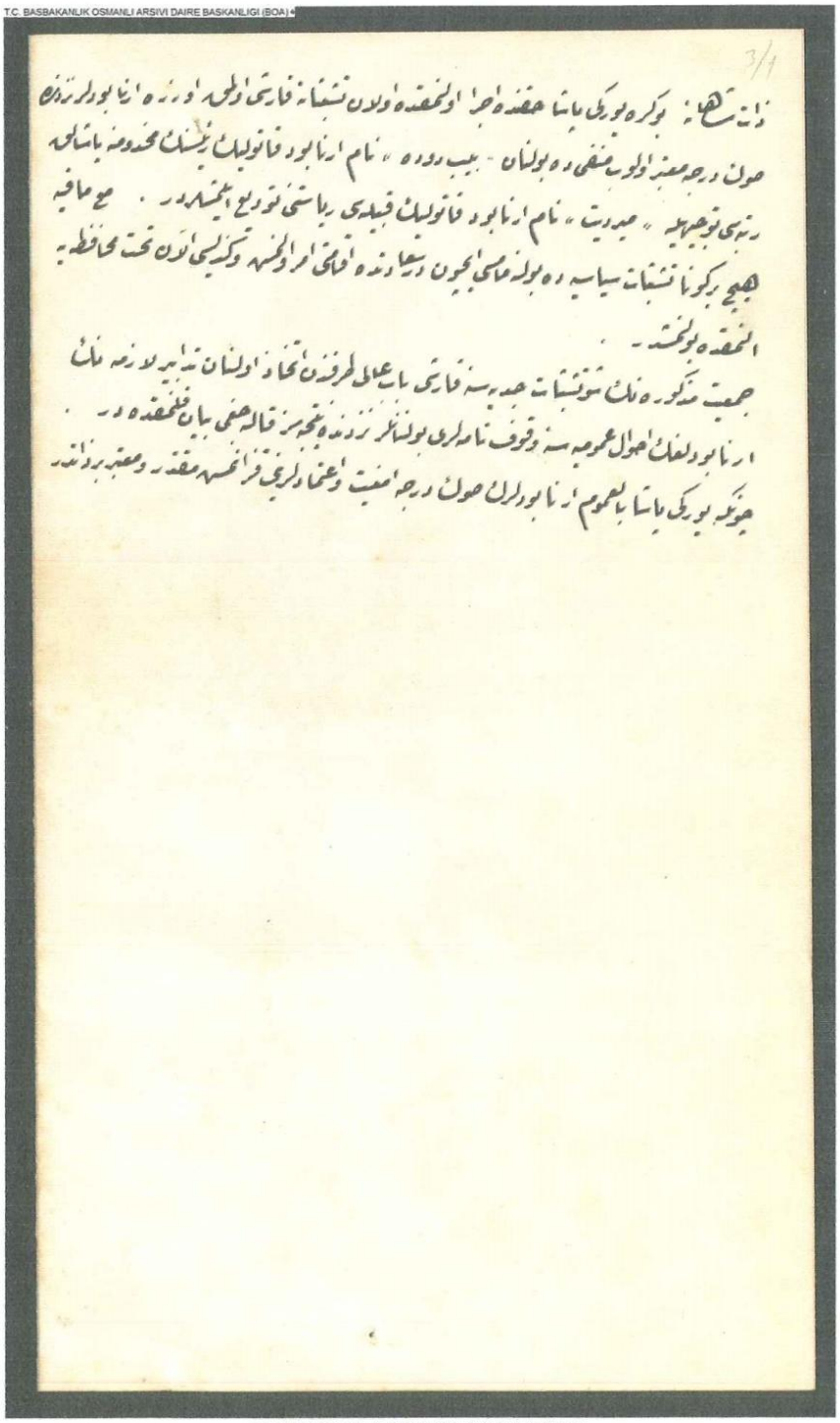
(ارنابورلرلک محاربی)

بوصوك زمانلرده ارنابورلرلک استحصال استقلالینی بجون ارنابورلرطرفندن رعونتلرایله وحدتی شکنجه یه توسل
اولدیغی مشاهده اولنمکده در . لکه سربستلکلرینی فقدان اوزره بولنمکده . همان دیرلرکه
زیرا طرفدار ارنابورلرلرالیوم مشاهده ارزق ده اولدقلرینی بیرده بیرده تکرار طرفدارده بولونمکده در .
لوزه بجون الدنده کافی رجحانلرلک موجود اولماسی مستقلا ارنابورلرلک استقلالیتک اعتسافی ویرمز . اوسترلیا
وسمه . عادتدر . دیورلر . اولسان حکومتلرجی ارنابورلرلک استقلالیتک اعتسافی ویرمز . اوسترلیا
ایله ایتالیا ولندرلیه یاپیلمش قیافتده بولنمقله برابر هیچ بری بو استقلالیتک اعتسافی ویرمز .
اولوب بکون ارنابورلرلک قطعه سنان بعضلرینی مهاجرلک حالده استقلال عسکریله الش ویرمکده اولدقلری مشاهده اولنمقده در .
دول متحالیها طرفندن بو باده وعوده بولنمقده اولدقلرینی مبالغه کتیره رك بونلرلک بکونکو حرکتلرینه
اولدقجه موافقیاق قیافتی کوسترمکده در . هرکس ارنابورلرلک قسم اعظمی زاتده عثمانلی اولدقلرینی
صاروب بیلدیکندن اولوب بالکز بونلرلک بجه ده بعض عمومی وضعلرله بوغلشمه اولدقلرینی بعضلر انکار ایتمکده ایسه لرده بوکون
مستقل رجحانلرلک اداره سنه تابع اولدقلری بیرجه روزنامه ده اوقونمقده و وحدت اسلامیه نک بوکونکو حالده
بر رئیس اتحادیه متصل بولنمقده در . ارنابورلرلک بوکونکو حالده توصل ایتدکلری مقاصدلرینی
عقلا بیلمک کسبه معلوم دکلدر . ارنابورلرلک اولدقلری عنصرلرلک اولدقلرینی ، اولاد و فرزندلرینه
بیلیس انجمنلرینی تشکیل ایتمکلری موجب الهام بجون ثروت و ساعاتی قدر اجنبی رئیسلرینه بوغلشمه اولدقلری کوزیجه بونلرلک زمان ایله دوب
دونمالری ، کیفیه " برابر حصه المکدر . مسئله یه رئیس تکمیل رجحانلرله بالاتفاق اجراآت رژیمیه
بوحصوصده فدا المکسیزین دوره بوروفیاتله الده ایدیلمکده اولدقلرینی طرفدارلرلک زمان زمان اعتراف ایتمکده در . بونلرلک
اولدقلری بکونکو بیان نسبتلرله وقتیله سابقدار بیان ایتدکلری بوسطون نشریاتلرینه نظرا بونلرلک ایتدکلری خیانتلرله حدی بولمکسیزین

اولدقلری تکذیب اولنمقده در . ارنابورلرلک بوکونکو حالده بولنمقلرینه سبب یالکز بونلرلک مقاصد
بر رئیس اتحادیه متصل بولنمقده در . ایتالیانلر ، ودیانلر ، شهرنده مقیم ارنابورلرلک اتحادلرلک جمعیتی تشکیل
قیلدقلری بوکونکو ده ، بوکی برودیج " پاشا به تکلیف ایتمکده . بوکی پاشا ارنابورلرلک استقلالیتی شهرنده
قبول ایدوب عثمانلی معتقدلرینه رعایت ایتمکده در . فرانسه ده اکمال تحصیل ایدن پاشا سلطنت سنیه یه عودتله
هدمت دولته قبول اولنوب بر مدت مهاجرتده بولنمقده اولدقلری حالده کندیلرینه تکلیف کوندیریلوب بر مدت اداره قبول
ایتمدکلرندن دولت علیه نک بر سفارتنه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
اختلال ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم
ایتمکده اولدقلرینی بیلدیکی حالده بونلرلک بو کبی تکلیفلرینه مأمور قیلنمشلر . عبدالحمید کبی بر عثمانلی اعاده حیثیت قضیاسی نوعی الدائم

EK: 2 Macaristan'da Tab ve Neşr Olunan Budapeşte Hirlab Gazetisi'nin 47 Numrolu Nüshasında Münderiç Makalenin Tercümesi

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

Y.PRK.UM.00078.00045.003

Y.PRK.UM.78/45

Macaristan'da Tabʿ ve Neşr Olunan BudapeştiHirlab Gazetesinin 47 Numaralı Nüshasında Münderic Olan Makâlenin Tercümesidir.

(Arnavutluğun Muhtariyeti)

Bu son zamânlarda, Arnavutluk'un istihsal-ı istiklâliyeti için Arnavutlar tarafından birçok mühim ve ciddî teşebüsataolunuduğunumüşâhade etmekteyiz. Lâkin şimdilik teşebüsat vakalarının hüsn-i neticeye iktiran eyleyeceğine ihtimâl vermiyoruz. Zirâ bir taraftan Arnavutların elveymşâhrâh-ı terakkîde o kadar ileriye varamadıkları, diğer taraftan da bu gibi teşebüsat-ı mühimme-i lazıme için ellerinde kâfî derece sermâyeninmevcûd bulunmaması müstakil bir Arnavut hükûmetinin teşekkülüne şimdilik müsâid değildir. Alâkadâr vehemcivâr bulunan hükûmetler dahi Arnavutluğunistiklâliyetkesb eylemesini arzû etmezler. Avusturya ve İtalya devletleri ise papaz kıyâfetinde bir tâkımcâsuslar ve başka vesâ'ireşhâs-ı muzırre vâsıtasıyla kendi menfaatlerine çalışmakta olup bir gün Arnavutluk kıtasının bazı aksam-ı mühimesini her hâlde işgâl altına almak efkârında bulunmaktadırlar. Düvel-i müşârünileyhimâ tarafından bu bâbda sûret-i hafiyyede sarf olunan mebâliğ-i kesîreye rağmen bunlar bugüne kadar intizâr etmiş oldukları muvaffakiyyetitamâmen elde edememişlerdir. Çünkü Arnavutların kısm-ı aʿzamı zât-ı hazret-i pâdişâhinin en sâdıktebaʿalarından olup yalnız bunlar içinde tahsil-i ulûm ve fünûn ile tevaggul etmiş olan bazı ekâbir sınıfı Arnavutlukta müstakil bir muhtariyet idâresinintesîsini nihâyet derecede arzû etmekte ve evelce de sebkat eylediği vechle el-yevm kendilerine bir reîsittihâzıylameşgûl bulunmaktadırlar. Arnavut prensleri nâmı altında şu son seneler zarfında meydâna çıkanların hikâyeleri herkesçe malûmdur. Arnavutlar evvelen (aslen) İtalyalı olan *'EladroFasterbuta'*nâmzâtıre'îsittihâz etmişler mûmâileyhânın bütün servet ve sâmânınıfedâ ile bir şeye muvaffak olamadığını görünce bunu terk edip Romanyalı Prens Kiffe'yemürâcaat etmişlerdir. Müşârünileyh Prens zengin bir kadınla bi'l-izdivâc servetinin bir kısmını bu husûstafedâeylemiş ise de bu da bir muvaffakiyet elde edemediğinden taraftârı tarafından terk olunmuştur. Bu âna kadar oyuna

benzeyen teşebbüsât-ı vâkıʿa-ı sâbıkalarının şimdi büsbütün başka bir renk kesb eylediğini (gayet) ciddî bir yola girmekte olduğunu görmekteyiz.

Arnavut agniyâsı şimdi kendilerine artık zengin değil fakat fevka'l-âde muktedir, sâhib-i nüfûz birre'îs aramaktadırlar. İtalyanın Venedik şehrinde münʿakid Arnavut İhtilâl Cemiyeti Heyeti, makâm-ı riyâsetinkabûlünü*Yorgi Boroviç'* Paşa'ya teklîf eylemiştir. Yorgi Paşa, Arnavutluğun İşkodra şehrinde tevvelüd edipgâyetmuʿteber bir Sırbâ'ilesinemensubdur. Fransa'da ikmâl-ı tahsîl ilepây-ı taht-ı saltanat-ı seniyye'ye avdetle hidmet-i devlete kabûl olunup bir müddet hâriciyeme'mûriyetlerindeistihdâm edildikten sonra İşkodra Valiliği'ne tayin kılınmış işbu me'mûriyetteibrâz eylediği hidmet-i mesbûkası nazar-ı ehemiyette alınıp Sisam vâlîliğine gönderilip bir müddet orada kalarak ihtilâl esnâsında 'Girit' vâlîliğineme'mûr kılınmıştır hasbe'l-mezhebusâtın emeline hidmetlehafiyyen bunları iltizâm etmiş ve hattâ Rum generalin kuvvâ-i askeriyye ile Girit'e çıktığı esnâda sathî bir nümâyişleiğmâz-ı ayn eylemiştir. Bu gibi harekâtın neticesi olarak me'mûriyetini terk etmeye mecbûr olup yakasını cezâdankurtarabilmek üzere diyâr-ı ecnebiyyeyefirâr ile Venedik şehrinde temekkünetmiştir . Venedik'e gelmiş olan Arnavut İhtilâl Cemiyeti Heyeti, Yorgi Paşa'yı gerek Arnavutluğun ahvâl-ı umûmiye vehusûsiyesine ve gerekse Arnavutların ihtiyâclarınatamâmıyla vâkıf cesûr bir vatanperver sıfatıyla tanımış olduğundan cemiyet-i mezkûreninriyâsetinikabûl etmesini teklîf ve Arnavutları böyle müşkil bir zamândamuâvenetlerindenmahrûm bırakmamalarını istirhâm etmişler. Paşa-yımûmâileyhmusırrânevukû bulan işbu daʿvet üzerine vatandaşlarının teklîflerinimemnûniyetlekabûl ettiğini beyân ile vakitsiz hiçbir gûneteşebüsâtta bulunmamak ve münâsib bir zamânınvürûduna kadar sabretmek ihtârâtında bulunmuştur.Bâ-husûs şu aralık Arnavutlukda eski Sırbistan'da yaşayan milel ve mezâhib-i sâ'ire arasındaki hüsn-i itilâfın muhâfazası ehemmiyetinden ve yek-diğerinin mezhebine hürmet olunması lüzûmundan uzun uzadıya bahsettikden sonra Arnavutluğamahsûs olan bir tâkım ahvâl-ı gayr-ı liyâkanın ortadan kaldırılmasını, Karadağ ve Sırbistan hükûmetleriyle herhâlde hüsn-i münâsebette bulunmalarını dahi tavsiye ve dermiyân eylemiştir. Ancak bu yolda hareket edip kesb-i kuvvet edildikten sonra en birinci fırsattan bi'l-istifâde

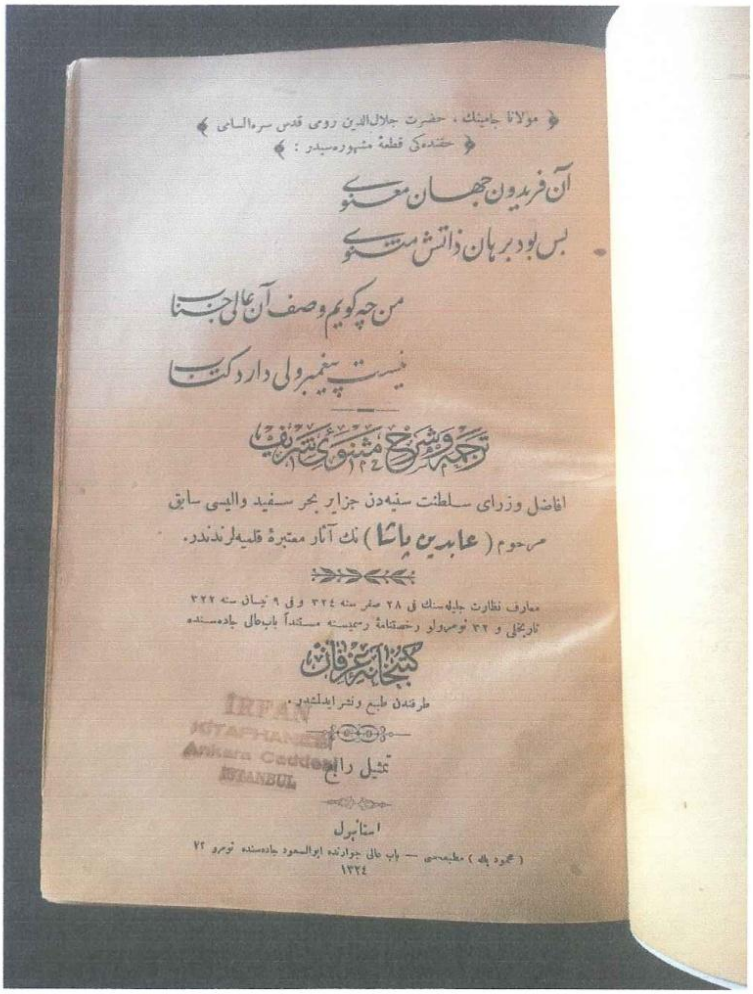
hürriyet ve istiklâliyetlerini elde ederek idâre-i muhtâriyet meselesinin hâl ve faslına muvaffakiyet hâsıl olacaktır

Sâlifü'z-zikrcemiyetin mukarrerâtı Bâb-ı âli mehâfilindefevka'l-âde azîm bir telâşa mûcib olmuş zîrâ Yorgi Paşa'nın cemiyet-i mezkûreriyâsetineintihâb ve tayini Dersaʿâdet'te bulunan Katolik Arnavutları arasında büyük bir tesîrhâsıl eylemiştir.

Zât-ı şâhâne bu kere Yorgi Paşa hakkında icrâolunmakda olan teşebbüsâta karşı olmak üzere Arnavutlar nezdinde son derece muʿteber olup menfâda bulunan *'Bibdore'*nâm Arnavut Katolik reîsinmahdûmuna paşalık rütbesi tevcîhle*Mirdit*nâm Arnavut Katolik Kabîlesiriyâsetinitevdî eylemiştir. Maʿamâfîh hiçbir gûneteşebbüsât-ı siyâsiyyede bulunamaması için Dersaʿâdet'teikâmetiemr olunmuş ve kendisi el'ân taht-ı muhâfazayaalınmakda bulunmuştur.

Cemiyet-i mezkûrenin şuteşebbüsât-ı ciddiyesine karşı Bâb-ı âlî tarafından ittihâz olunan tedâbir-i lâzımenin Arnavutluğun ahvâl-ı umûmiyesinevukûf-ı tâmmeleri bulunanlar nezdinde netîcesiz kalacağı beyân kılınmaktadır. Çünkü Yorgi Paşa, umûm Arnavutların son derece emniyet ve itimâdlarını kazanmış, muktedir ve muʿteber bir zâttır.

EK: 3 Bazı Kitaplarının İlk Sayfa Örnekleri

مولانا جامینك ، حضرت جلال‌الدین رومی قدس سره‌السامی
حقنده‌کی قطعهٔ مشهوره‌سیدر :

آن فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی

من چه گویم وصف آن عالی جناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

ترجمه و شرح مثنوی شریف

افاضل وزرای سلطنت سنیه‌دن جزایر بحر سفید والیسی سابق
مرحوم (عابدین پاشا) نك آثار معتبرهٔ قلمیه‌لرندندر .

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۲۸ صفر سنه ۳۲٤ و فی ۹ نیسان سنه ۳۲۲
تاریخلی و ۳۲ نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسیله مستنداً باب‌عالی جاده‌سنده

کتبخانهٔ عرفان

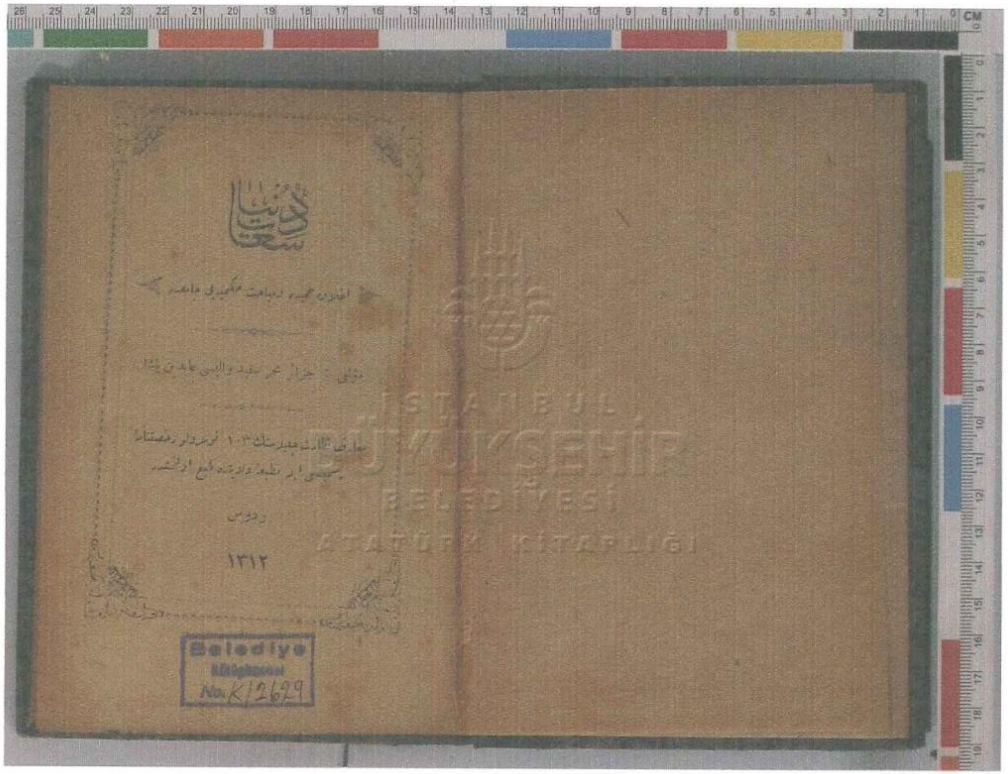
طرفندن طبع ونشر ایدلمشدر .

تحیل رایج

استانبول

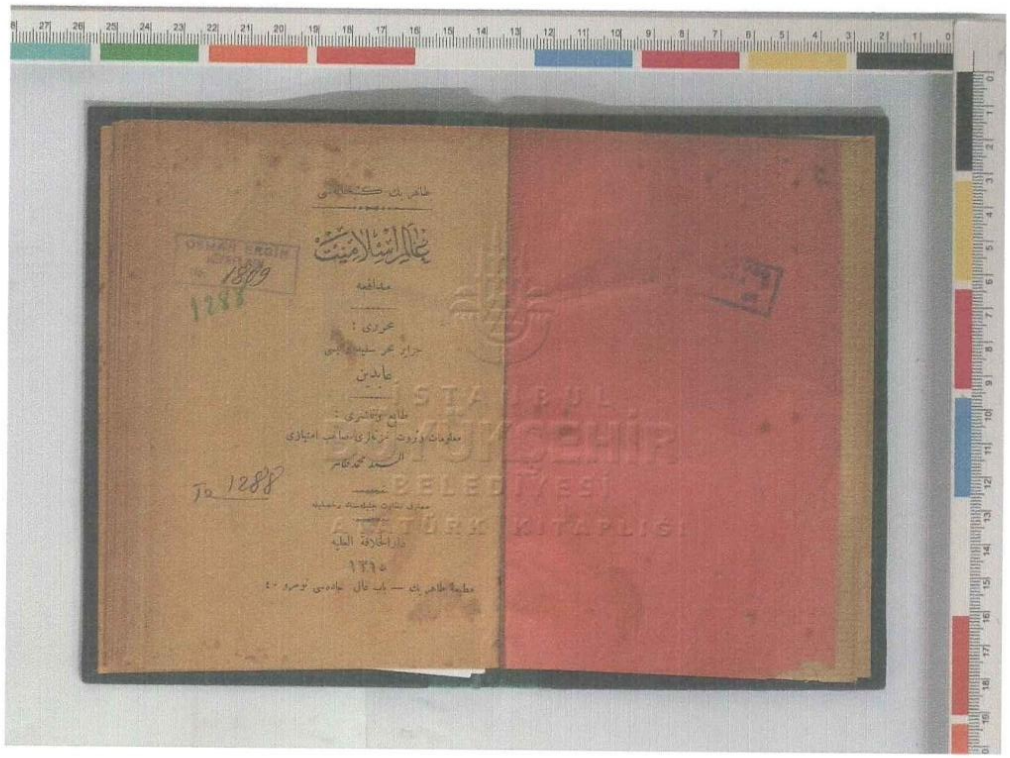
(محمود بك) مطبعه‌سی — باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نومرو ۷۲
۱۳۲٤

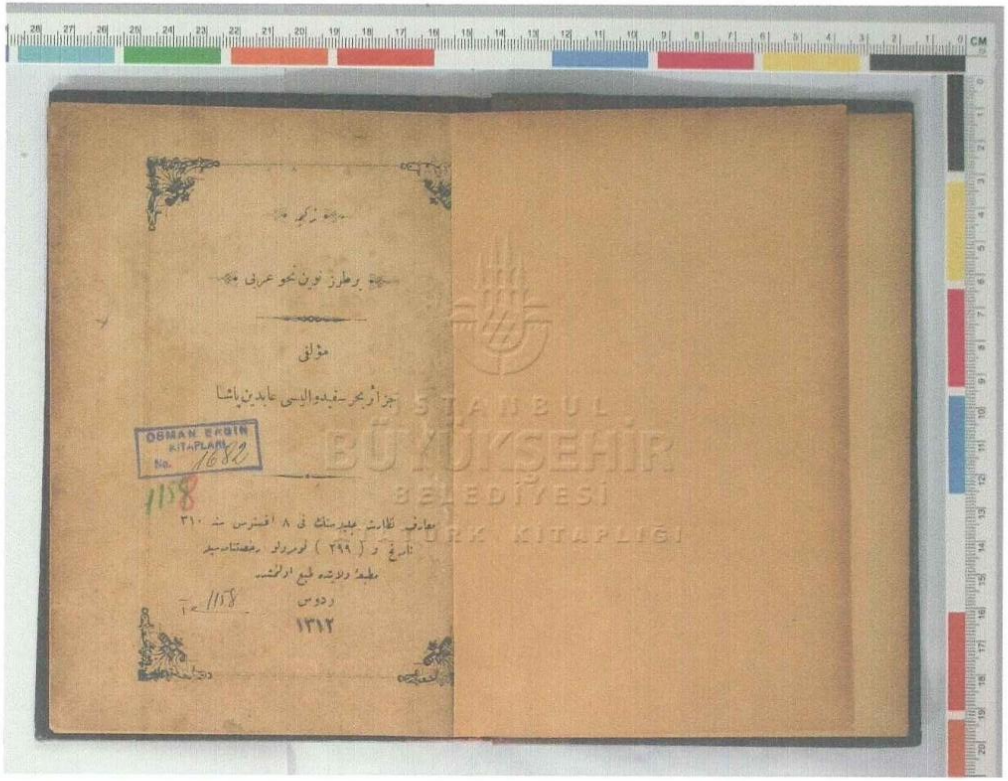
İRFAN
KİTAPHANESİ
Ankara Caddesi
İSTANBUL

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

Belediye
Kütüphanesi
No. K/2699

طاهر بك كتبخانه‌سى
عالم اسلاميت
مقدمه
عبدالحميد
عابدين
مطبعه وكتبخانه‌سى
معلومات وثروت سرمايه‌دارى سائر امتيازى
السيد محمد كاظم
دار السلطنة العلية
١٣٢٥
مطبعه طاهر بك — باب عالى جاده‌سى نومرو ٤٠
OSMAN EROĞLU
1288
To 1288
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

ترکجه

وطرز نوین نحو عربی

مؤلفی

جزائرلی سعید والیسی عابدین پاشا

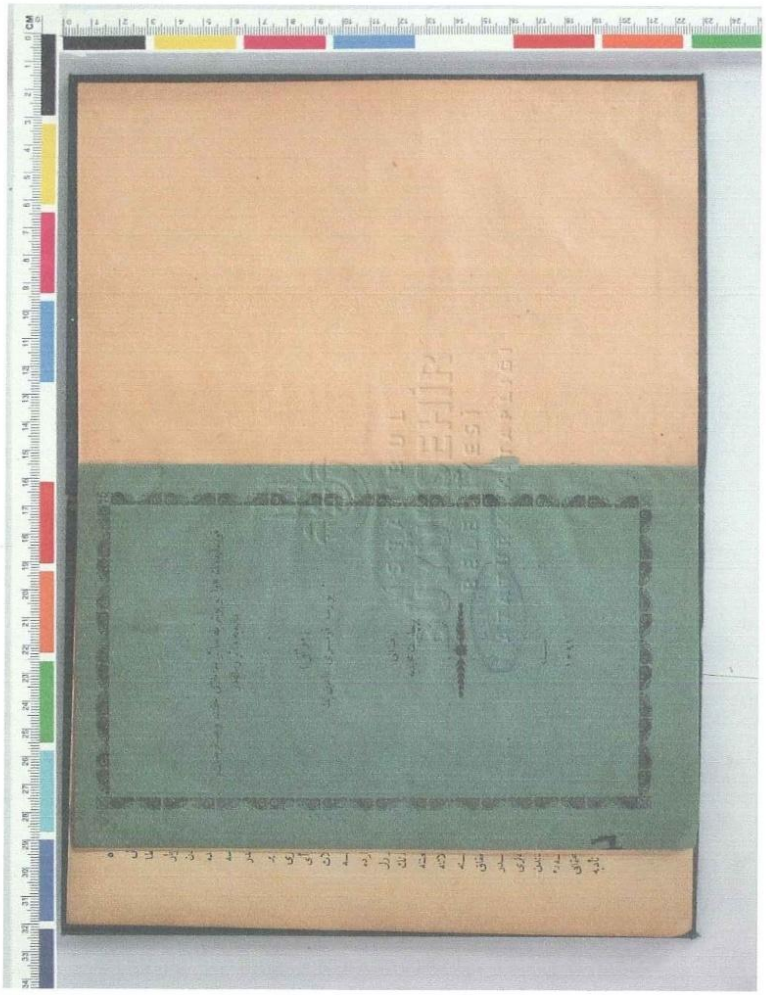
OSMAN ERGİN
KİTAPLARI
No. 1682

1158

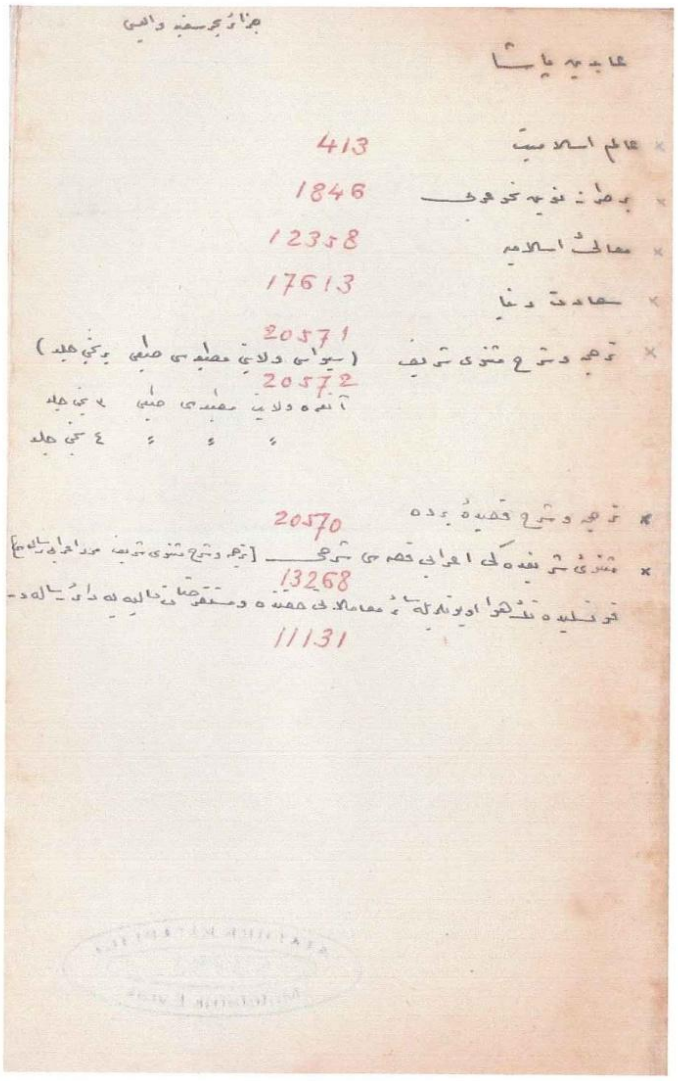
معارف نظارت جلیله سنك فی ۸ اغستوس سنه ۳۱۰
تاریخ و (۲۹۹) نومرولو رخصتنامه سیله
مطبعهٔ دولته طبع اولنمشدر

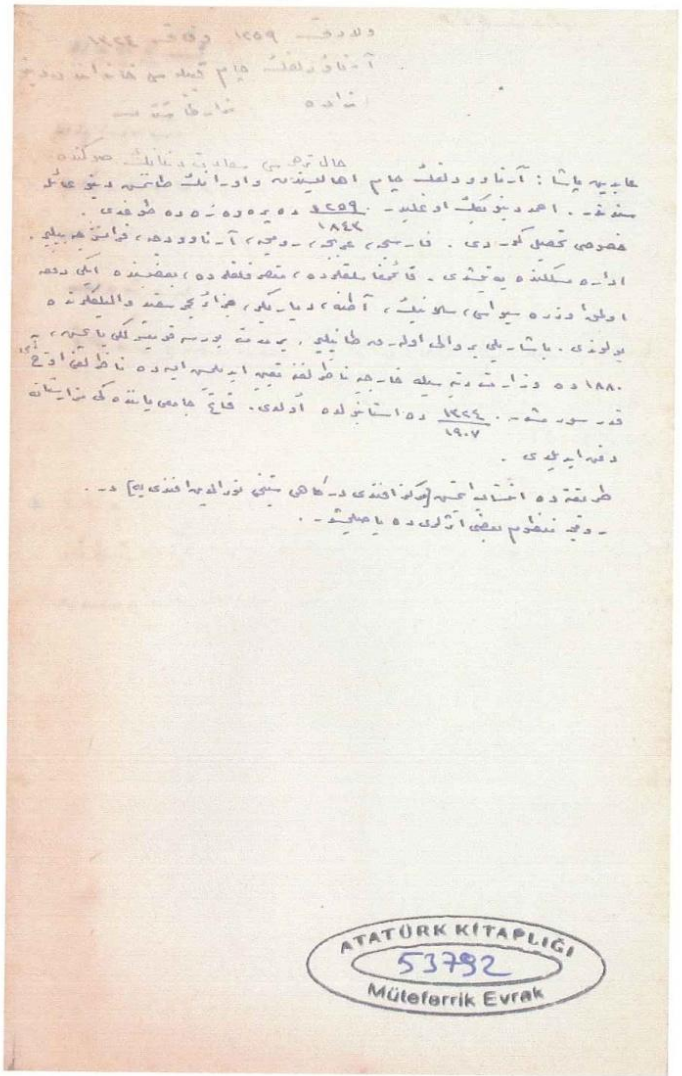
ردوس
۱۳۱۲

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

EK: 4 Abidin Paşa'nın Kitap Arkası Tanıtım Yazısı

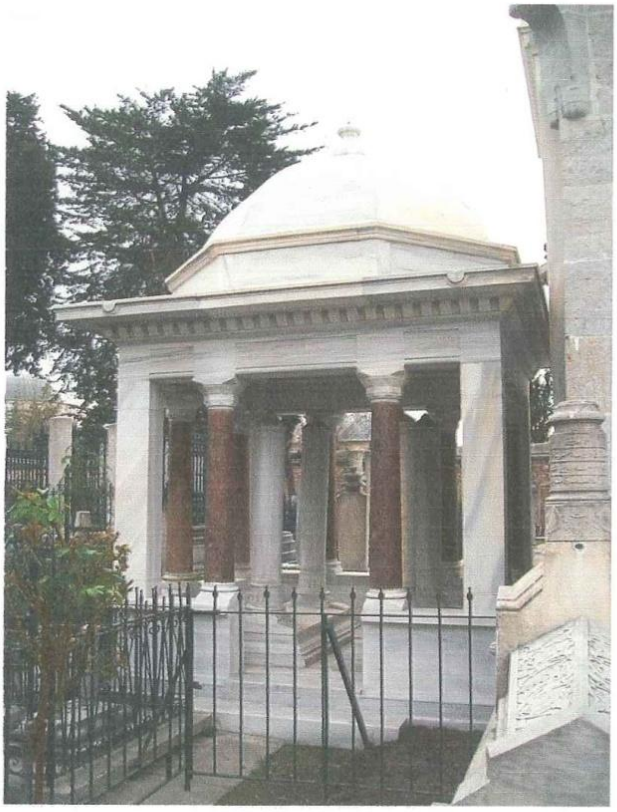

ATATÜRK KİTAPLIĞI
53782
Müteferrik Evrak

EK: 5 Abidin Paşa'nın Portresi

EK: 6 Abidin Paşa'nın Türbesi

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Erzurum'da doğdu. İlk öğretiminin Tarsus'da, Orta Öğretimini de Ankara'da tamamladı. 1996 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2000 yılında mezun oldu. 2004 yılında Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde 2008 yılında "Serbest Cumhuriyet Fıkrası'nın Yarın Gazetesi'ne Yansıması" adlı tezi ile Yüksek Lisans Derecesi aldı.

Halen özel bir eğitim kurumunda çalışmaktadır.